

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II ROMA
6
4
C
25

Digitized by Google

GRAMMATICA

SPECVLATIVA

D. CAROLI MVSITANI

Ciuitatis Castriuillarum.

Digitized by Google

6-4-C-25

Digitized by Google

MEDITATIONES SPECVLATIVAE

IN LINGVAM LATINAM,

Nunc primùm Grammaticale Isagogicon quòd ad omnem partem collustrantes, tùm potissimè rationabilem Definitione, Diuisione, Argumentatione, Quęsitis thesibus, singula rudimēta conquisitè enucleantes, quibus præcesserūt nōnulla prologomena ad facilitatem, & ornatum confecta.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

AVCTORE

R. D. CAROLO MVSITANO

Ciuitatis Aprusti, Physiatros professore,

Præclarissimo viro

DOMINO ANTONIO FARIAS.

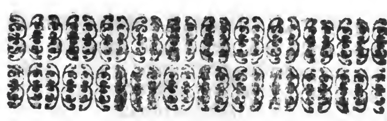
1714

Neap. A.D. M.DC.LXXXII. *Super. perm.*

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

Digitized by Google

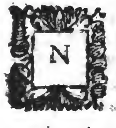
[illegible]

ILLVSTRI DOMINO

ANTONIO FARIAS

VIRO PRAECLARISSIMO. S.

NE hoc potissimum tempore viderer mihi deesse, Vir Præclarissime, gratissimum in te meũ animum tibi probare numquã melius, quàm nunc ipse mecũ cogitans deliberaui. Tuam in me singularem benignitatem, incredibilemque liberalitatem, de qua iucundissimum fructum capis, gratitudinem, multo abhinc tempore expertus sum, æternamque fore benefactorum memoriam tua me docuit humanitas, quòd si vellem ingratus esse non possum. Vnum te optimè noui, vbi rerum mearum ratio requisiuit nedùm fautorem, verùm etiam adiutorem, qui vel humanitate, qua ornaris, & præstas, vel comitate, qua te omnibus deuincis, beneficia beneficijs cumulans semper maiora mihi, vt accederent

effecisti. Vndè deliquissem profectò) Stoici verbis vtar) si ad referendam gratiam hoc tempore cessassem, cum paruum speculationum grammaticalium Codicem prælo submittere statuissem. Tàm tenui munere animi tui magnificentiam pensare voluisse, nè credas: Satis superque audacter me gessissem, nec ingrati næuum effugissem, si hoc, tali consilio vsus essem. Id,credas,dumtaxat reddendæ gratiæ, beneficia non oblitum occasionem obseruasse,nam si manufecissem (cũ eodem Stoico sentiam) onus dijudicassem, nõ munus. Restiteram tamen in rei vestibulo,verebarq; nè te ipsum offenderet prima libri frons veluti nihil sanioris succi, humilisque tractationis; sed id videre mihi visus sum rei nouitate, & utilitate aliquid egisse,non pedestri, nec inuenusta methodo cõscripta,sed philosophorum more,quem tanti nostra tempora faciunt,ita vt non indignũ munus tibi obtulisse existimauerim. De magnificentia quoque sua non diffidi, qui etsi bona,quam valdè probas,in eisque mirùm in modũ delectaris, tamen humilia pari magnificentia non despectas. Vtcumq; erit: id velim existimes,Vir Ornatissime,tibiq;de me persuadeas gratissimum in te animum semper extitisse,nec vel vlla temporis vetustate tui memoriam interituram, quem vt nunc res tulit cum hoc libro dico,& trado. Non

ete-

etenim facultates, fortunasque fortiri mihi contigit, quibus benè vti potuissem; sed solum hoc, (de quo semper benè posita beneficia intellecturum spero) gratissimum me erga te ipsum significare: Cordatè Eschines Socratis auditor opulentas, prælargasque aliorum oblationes seipsum præceptori donando, quam longè superauit rogans vti boni consuleret quod daret; quando alij cum multa darent sibi aliquod, vel optimum relinquerent; cui præclarè Socrates *Euge*, inquit, *Eschines maximum Hercle munus, nisi te pro paruo æstimas*. Iam equidem scio quantam sim apud te, cæterosque reportaturus gratiam, & laudem Eschinem imitatus. Quippè talia hæc quanti pendas tot singulares tui animi dotes testata reddut: Maximum in rebus agendis iudicium; singularis prudentia: miranda in tractandis negotijs dexteritas, & comitas: in aduersis imperturbata animi constantia: in rebus deliberandis prouidum, sanctissimumque consilium; aliaque bona, quæ præterire, nè tui modestas aures offenderem, necesse est. Foueas ergò Farias, Vir ornatissimè hunc, quem tuo genio nuncupo librum, tuumque sit æqui, boni factum ab liuido dente vindicare, quod mihi promisi; nullius sannam perpessurum, vel te patrono, vel solo tui nomine fronti inscripto; me verò tuo sem-

per dignissimum beneficio iudices rogo, dum per myriadas à Deo salutem auspicor, & fœlicitatem. Vale. Neapoli IX. Kalend. Nouembris CIↃ.IↃC.LXXXII.

Tuæ humanitati Addictissimus

D. Carolus Musitanus.

AMICO LECTORI.

Diù me cogitatio tenuit A.L. ſemperque mecũ ipſe animo volutaui facturus nè operæpretiũ eſſem, cum primùm conſilium cæpi manum extremam huic operi addere, complurium iudicio, nè potius dixerim ſuperciliosæ cenſuræ cõmiſuro. Illud equidem verebar, nè vel in ipſo huius libri veſtibulo non paucorum frons contractura eſſet, ac ſub ipſomet titulo de hac re arbitrium dantes, tanquam inutilis tractationis rem, prorſuſque futilẽ damnarent: quippè præter omnium expectationem nũc quoque accidere videor videre, quod mihi operis initium ſumpſi grammaticæ inter Dialecticorum meditationes locum dare, quæ prius ſui humilitate ſatis erat contenta: Nec perſuaſum habui rei nouitate, qua non pauci delectantur, illud egiſſe, vt admirationi futura res eſſet, & ita non vile pretium meis laboribus quandoque acceſſurum. Id etenim in mortalium rebus non rarò accidit, vt quæ præter omnium expectationem de nouo eueniunt, tali fato duci videantur, vt vel omnium ora, oculoſque ad ſe conuertant, & rapiant, vel deſpectum, cenſuramque laceſſant, & vti initium habuerunt, ità earum finis erit. Attamen excitatus tandem animos recepi, meque ad bonam ſpem erexi, cum illud reſpexi non aliquo affectu ductum in hæc incubuiſſe (qui grata quadã vi nolentes etiã trahit, oculiſq; velũ obducit) ſed ratione quadam me impellente, quæ magis, magiſque in dies ſuccreſcens ad hæc in publicum edenda vrgebat. Prætereà nè mea me forſan rationabilis falleret, aut blandiretur ſententia, probatum illud apud veteres, prudentiſſimumque conſilium accepi non inuitus, ad delectum, prouidumque amicorum ſanum arbitrium ſcripta conferre, vt in ſpongiam incumberent, eorum quæ tranſuerſi calami ſigno ap-

pa-

poni digna conspicerentur: qui tamen ad hęc peragēda nè dum multis cohortationibus inuitarunt verum calcar subdiderunt, quod non ambigam quandoque futurum vt amor negocij suscepti non fallat. Ideoque pro virili parte me ipsum consuluisse iuuabit, vt omne impedimentum remouerem, vel sinistra frontis epigraphe huic operi obstaturum. Non te latere nunc volo, Amice Lector, quod mihi potissimè stimulum addidit, vt monitus non abs re me fecisse extimares. Sanè illud fuit publica, nempè adolescentium vtilitas, vt tali canone hisce in bonis artibus non illiberaliter instituti animos ad nobiliora reuocarent, & dirigerent, semperque bonam de seipsis spem facerent: Etenim semper duxi (quòd apud omnes satis probatur) nihil magis expedire optimæ iuuentutis institutioni quam ab ineūte ætate rationibus assuescere, nam quà primum via ire cæperint ea pergent, semperque illam vitæ consuetudinem tuebuntur. Illam potissimum causam afferre post pauca non pigebit, cur sub ipso scientiarum aditu hebescant ingenia; taliterque animos despondeant; vt nihil, vel parum studijs intendāt; vel quod deplorandum maximè est ab inceptis deterrita retrahantur; omnem spem abijcientia vtpotè cuncta de seipsis iam essent desperata. Imò illud indolui, cum ad humanitatis fastigium euecta dicuntur, tunc potissimùm subinitijs claudicare; quippè si ad bonorum auctorum lectionem se contulerint; litteralem vix sensum summo non nisi labore percipiunt, atque superstitiosa quadam regula ducta; nè dum corticem dumtaxat attingunt, verùm latinæ linguæ præcepta sine vllo nitore tractantia omni suo decore; propriaque dignitate spoliant, remque tam bellam; latinū sermonem (Aristippi verbis tantum vtar) infamant. Horum omnium illam potissimum causam semper fuisse arbitratus sum nullo discursu assue-

sce-

scere, nec de re tradita; vel quidquam diligenter examinare, sed nudis praeceptis, rudibusque ieiuna adolescentium ingenia; infarcire, nec cum in Ciceronem, Liuium, Maronem, caeterosque huius farinae viros incidunt, eorum sensus, rationes collocationis; praeceptorum vsus, locutionis formas, verborum pondus, & delectum, dignitatem sermonisque, & venustatem conquirunt, in quibus orationis lumina consistunt, sed tumultuaria opera legentes, tumultuosius excurrunt, vix litteralem syntaxim exponentes, & faxit Deus quin hanc quandoque potius obscurent, quàm illustrent. Nec mea me illudet opinio, cum dixero si in aliqua loca non dixerim insigniora (quae & illustres viros fatigant, decipiuntque) sed mediocria offenderint anabatharum more suâ dentes, vestigare. Hinc illud suboritur nullo delectamento teneri; quod facillimè à bona lectione retrahit, nam quae fastidij periculum vrgent primoribus labijs vix degustantur; adeòque nullius condimenti cibaria sint, necesse erit. Eò creuit nunc res, vt nisi quis summo ardore, & innata quadam vi impellente ad haec ducatur; nunquam ad sublimiora quadantenus euehi daretur; quorum quatenus fuerit labor, & studium ipsosmet consulite; qui vt peruenire ad talia potuissent, ad initia se contulere seipsis; noctùque; diùque inuigilantes omnes neruos intendentes iter sibi aperuere. Haec profectò remouerentur, si aliter iuuentutem à puero instituere, vsu esset introductum, nec ita cruda altioribus intruderentur ingenia, nisi priùs dulcem nucleum gustarint, & lictus relinquere edocta in profundū mergere ausa fuerint, non secùs ac; cum natantes altiori pelago se audacius committunt vrinatoriam edocentur. His omnibus occurrere nostri laboris fuit institutum, quo grammaticalia rudimenta rationibus vestigantur; haec etenim

nim intellectum excitant, vt qualibet in re seipso ducatur, & differat, nec si aliter instituas ad magna conscendet. Vt enim quempiam assueueris, ita semper durabit, eò maximè cum ætas ad id plurimum apta inueniatur, tunc nisi excitaueris; & si lateat ingenium, paulatim elanguescens in suo torpore tamdiù perseuerabit, donec marcescet, eneruatumque concidere necessè erit, nec ad vitam vnquã reuocaueris: senis mutare linguam difficile est; etenim quæ parum induruerunt, (cum Fabio loquar) franges potius, quàm flectes, sic quoque præpinguem terram, nisi excolueris sterilescet, nec vnquam, vel impensa cultura quicquam dabit, nisi vepres, & dumeta Quæ enim rationes tibi proponuntur A L., nè credas aliundè petitas, nostroque operi agglutinatas, sed ipsius grammaticæ sunt. Non te latere planè scio triplici parte potiri grammaticam, ratione scilicet vsu, & authoritate. Satis abundè cùm recentiores, tùm veteres grammatici de his postremis partibus tractarunt, rationalem verò partem, inter cæteras nè dum nobiliorem, verùm præcipua vtilitate, necessitate, & decore præditam, vel quidquam attigerunt, vel illi manum admouerunt: quod mihi acrius stimulum excussit, vt adolescentium vtilitati, quæ huius operis fuit scopus, consulerem dum inspexi grammaticam digito veluti aditum monstrare, & viam seipsa sternere, vt ad illustre scientiarum fastigium breui quadam, iucundaq; via iuuentus eueheretur. Quod semper mihi fuit admirationi, quomodò hæc pars sub alto silentio à quolibet pressa fuerit, nec calamum arripere in mentem venerit, curiositate, vel saltem aliqua ducti, quæ nam istæ forent rationes. Has pro virili parte inuenire meæ fuit operæ, quibus hæc syllogistica forma dialecticorum, seù sophistarum more non sine aliquo consilio ductus accessit. Quippè sub his loquendi formis concepta res non inuenustæ dissertationi campum aperit, pressiusq; ratio-

tionis, & conceptuũ vim ſtringens, nè dum facilitatẽ prõptitudini adnectit, verũ intellectus aciẽ parit; imò aſſiduas cõcertationes excitat, vndè acriora reddũtur ingenia. Illud quoq; obſeruaui, quo potiſſimum in hęc deſcẽdi, adoleſcentes ad has Peripateticas formas dirigi adeò vt ſtatim grãmaticali curſu exacto Peripati præceptoribus tradantur, vndè illud eſt, quod huic diſciplinæ adſpirantes non modica delectatione, & lætitia effundantur, vbi ſyllogiſmorum ſpecies aliqua reluceat; Grande quoddam tunc ipſis dicere videtur, cum aliquo ſyllogiſmo rem conceperint, adeòut magna tumidiuſculi de ſe polliceantur, ad excelſa ſe excitantes, namq; huic, velut vltimæ humanitatis, & perfectionis metæ plurimum tribuunt. Ideò iſtis morem gerere animo fuit, vt ex animi ſententia rem legentes eorum vtilitas fælici canone ſuprà omnem credibilitatem in immenſum protenderet. Et licet non is ſim ego (velim putes A. L.) qui hiſce ſophiſtarum decipulis, vel minimum tenear, (aliò animum operamque addidi ſanioris ſucci, & veritatis demonſtratæ) attamen vbi ſcenæ inſeruiendũ eſt, eò maximè vndè vtilitas iuuentutis exoritur prudenter ſemper dijudicaui, quod monuit illo ſymbolo Pythagoras extra publicam viam, nè deflectas: attamen hoc quoque conſilium declinaſſem, & per publicam viam non ambulaſſem cum eodem Pythagora niſi tali diſcretione potuiſſe vti viſum eſſet mihi videre (potuiſſem nudas rationes proponere) nempè non illa ſophiſtarum ſubtilitate, quæ præter quod ad vanitatem potiùs videtur confecta, quàm ad veritatem, haud difficulter puerorum, & ſanorum intellectuum captum præterfugit, ſed dumtaxat forma illa ſyllogiſtica, & vbi res ipſa materiam miniſtrauit, aliqua non inutili ſubtilitate vſi fuimus; Idq; omni prudentia, quam inſtituta res paſſa fuit, & nobis ſortiri cõtigit. Nonnulla quæſita in præfationibus præmiſi nõ præter Tyronum intelligentiam Dialecticorum mo-

re,

re, vt ipsorum genio blandirer, & satisfacerem, taliq; grata esca suauiter capti ad vtiliora vehementius accenderentur. Ideòq; vt omnia iuxtà dialecticas semitas incederent non absimili charactere decoraui, non tamen barbaro, nisi vbi necessitas expostulauit aliqua ab ipsis conficta voce vti: quod libentiùs feci, vt aptè, res explicari potuissent, & capiti omnia responderent Horatianum monstrum vitaturi. Barbara tamen Syntaxis (heù sæculorum deturpata facies!) abiit à nostro instituto, hisce pseudophilosophis relinquimus. Hæc omnia illa breuitas conclusit, quæ tenebras non offunderet: huius etenim amantissimus semper fui, sed non studiosus. Tuum ergò nunc erit A.L. (iam quod satis video pluribus, quam par erat te tenuisse) huic labori nihil detrahere, si quid laudis debebitur, sin autem satis meritas mei erroris pœnas dabo, si nullam ex eo laudem sim reportaturus. Consilium mihi tuum probabitur cum aliqua tibi displicere contigerit, meum animum respicere, etenim semper sunt bona mixta malis, notumque illud est, nè Iouem quidem omnibus placere. Vale.

Auctoris in Detractorem

Disticon.

QVòd laceres volo, sic doctis mea scripta probabis
Liuide: nè laudes, fingere si poteris.

In

In Congregatione habita coram Eminentiss. Dom. Cardinali Caracciolo Archiep. Neap. sub 24 Maij 1682. fuit dictum, quod R.P. Dominicus Iameo Soc. Iesu reuideat, & in scriptis referat eidem Congreg.

St. Menattus Vic. Gen.

Ioseph Imperialis Soc. Iesu Theol. Eminentiss.

EMINENTISS. PRINCEPS.

IVssu Eminentiæ Tuæ vidi librum, qui inscribitur Grammatica speculatiua R. D. Caroli Musitani, & nihil in eo reperi, quod sanæ fidei, sanctisque moribus refragetur. Typis igitur mandari poterit, si ita videbitur Eminentiæ Tuæ. Neapoli die 20. Augusti 1682.

Eminentiæ Tuæ.

Omni obsequio Addictissimus Famulus

Dominicus Iamæus è Soc. Iesu.

In Congreg. habita coram Eminentiss. Dom Cardinali Caracciolo Archiep. Neap. sub die 24. Augusti 1682. fuit dictum, quod stante supradicta relatione, Imprimatur.

St. Menattus Vic. Gen.

Ioseph Imperialis Soc. Iesu Theol. Eminentiss.

EC-

ECCELLENTISSIMO SIGNORE.

Pietro Antonio Moscatiello stampatore di libri, supplicando dice à V. E. come desidera stampare vn libretto intitolato: *Grammatica speculatiua del Reu. D. Carlo Musitano*; Per tanto supplica l'Eccellẽza sua restar seruita di commetterla alla reuisione di chi meglio li parerà, e lo riceuerà à gratia, quam Deus.

Reu. P. Mag. Ioannes de Altamura videat, & in scriptis referat.

Calà Regens. Florillus Regens.

Prouisum per S.E. Neap. die 5. Octobris 1682.

Spectab. Regens Carrillo, & Ill. Marchio Crispani non interfuerunt. Comus.

EXCELLENTISSIME DOMINE.

De mandato Excellentiæ Vestræ vidi librum, cuius titulus est: *Grammatica speculatiua Reu. D. Caroli Musitano*, quique vti noua mothodo veterẽ latini idiomatis concinnitatem, ita oblectamentum vtilitati coniungens, dum Puerilem Grammaticam præseferre videtur, Philosophantis ingenij senilem pandit leporẽ. Cum igitur nil in eo repererim, quod Regiæ Iurisdictioni aduersetur illum typis mandari posse censeo. Datum in Regali Conuenctu S. Dominici de Neapoli die 9. Octobris 1682.

Excellentiæ Vestræ.

Humillimus seruus

Fr. Ioãnes ab Altamura Magister Ord. Præd. per Regiam Maiestatem Catholicam, Publicus Primarius Sacræ Theol. Lector in Vniuersitate Neapolitana.

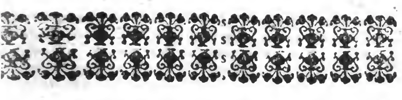
Visa supradicta relatione imprimatur, verùm in publicatione seruetur Reg. Pragm.

Calà Reg. Soria Reg. Florillus Reg.

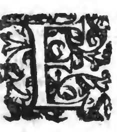
Prouisum per S.E. Neap. die 12. Octobris 1682.

S[illegible] Reg. Carrillo non interfuit.

Comus.

OPERIS
PROLVDIVM.

St hoc in omnium sententia positum latinæ linguæ penitissimam cognitionem multum cum ornamenti, tum laudis ingenio ad humaniora nato afferre. Bonarum etenim Artium studia, quibus priora secula benè instituta fuere in hac quamplurimum innitebantur, tantique omnes hanc partem fecerunt, vt in excolenda, poliendaque omnem omninò operam impensè deuocarint. Tandem suæ formæ data fastigium est adepta summo cum honore, maxima cum dignatione. Sed ò quam triste malum! Paulatim sæculorum inscitia, incuriaque elanguescens, barbarie inculta mortalium conspurcata, & depressa ab omni comitatis lepore, & iure traducta fuit, vt pene tanta moles magnitudine laborans ruitura erat præsentissimum excidium comminata, adeò ut egregiè cordatorum hominum ope adiuta, penè ab interitu vindicata videatur. Ingenti tamen labore non pauci interpetres in bonorum authorum expositione insudarunt, vt ad illorum stylum, & formam sua, aliorumque ingenia formati, tam pulchram castissimamque Reginam suo candori, pristinæque maiestati restituerit. Iamque penè post excidium renata lingua, probatiora loquendi præcepta, & formæ, quibus laty styli dignitas perficitur, abundè nostræ vtilitati consignatæ sunt. Quibus, vt

aliquod non leue auctuarium accederet, illud mihi consilio fuit, cum ad hac animum aduertissem sub rationum incude latinæ linguæ præcepta deuocare. Crediderim non aspernēdæ vtilitatis esse, cumque ratione sunt compressa hominis propria sint. Hęc talia virtutum semina in aciem, & puluerem deducta acriora, et expedita reddunt hominum ingenia ad altiora capessenda. Omnes etenim scientias rationibus obfirmatas cum inspexissem, statim subijt animum prima virtutum incunabula ipsis contermina statuere, talique canone tyronum ingenia rationibus assuescere. Ideoque vt hisce facilior aditus pateret, liberiorq; via sterneretur, stato rem omnem ordine digessimus, & composuimus; non obliti Platonici dicti: A b eo, qui ordine caret præstat non discere, *illiusque Ciceronis:* Ordo memoriæ lumen affert, confusionem tollit, ac rebus explicandis plurimum confert.

Primum nè illotis manibus rem tractaremus, nonnullas proœmiales disceptationes prælibauimus, quæ tanquam promptuarium materię inseruient, nec reliquimus illorum terminorum cognitionem tradere, quæ alioqui addiscentium ingenia contorquerent, & ita difficultate deterriti, vel nullius momenti rem diiudicarent, vel eam penitus desperarent. A partibus orationis initia sumpsimus maiorum morem imitati, sicut circa regularum sedes, in quibus præcepta posuimus ratione roborata, & siqua in contrarium visa sunt vrgere non reliquimus enodanda, cuique regulæ suam definitionem, diuisionemque attribuentes.

Vndè sat ex ijs, quæ nostram materiam continere proposuimus omnes pellectos crediderim, satisque nullis cohortationibus inuitare, vt meo labori necessitas commendetur, & vos proprię vtilitati consulatis necessè diiudicauerim, scituri quos vestro profectui inuigilauimus labores grammaticæ rationabilem methodum præfigere.

PRO-

PROLOGOMENA OPERIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA

QVÆSTIO PRIMA.

An definitio Grammaticæ sit bona?

INter omnes artes, omnesque scientias, semper debet dari quidam ordo, prioritas quædam, vt vnaquæque suam debitam nanciscatur sedem; cum artium scientiarumque plura sint genera, ideò cum grammatica ordine doctrinæ sit alijs prior in acquisitione, idcircò de ipsa ante omnes alias quid sit, & an eius definitio sit rectè tradita, quæremus. Vndè

Notandum est, quod definitio duplex est, vna quid nominis, altera quid rei. Definitio quid nominis est oratio explicans nominis significationem, vndè quò ad istam: Grammatica est ars litteralis, ità dicta à grammate, idest littera, quia incipit à litteris, & de litteris tractat, & hæc potiùs dicitur etymologia; ex hoc sequitur grammaticum dici litteratum, & mediocriter doctum, quem Grammatistam græci appellitant, non verò sapientem, vt perperam vulgus inquit. Alij definiunt, vt Quintil. est quædam professio, quæ nisi oratoris futuri fundamenta fæliciter iecerit, quidquid superstruxeris, corruet, necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorũ comes. Sed hæc est potiùs descriptio, quàm essentialis definitio. Definitio quid rei est oratio explicans naturam rei, & secundum istam

Dico, quòd Grammatica est scientia rectè loquendi, legendi, & scribendi, vsu, ratione, & authoritate consistens. Est omnium tàm veterum, quàm recentiorum grammaticorum communissima sententia, & est bona definitio.

Probatur: illa definitio est bona, quæ explicat totam essentiam rei definitæ, & facit differre seipsam à quacumque alia, quæ non est ipsa: sed definitio grammaticæ supra tradita est huiusmodi: ergo est bona. Maior est vera, minor probatur: tota essentia grammaticæ consistit in rectè, idest congruè loquendo, legendo, & scribendo; & per hoc grammatica differt à Rhetorica, nàm Rhetorica, vt inquit Cyprianus Suar. est doctrina benè dicendi, differt à Poetica, nam est facultas delectabiliter dicendi; differt à logica, nam est scientia discretiua veri à falso: ergò hæc definitio explicat totã essentiam grammaticæ, & facit illam differre ab omni alia, quæ non est ipsa.

Obijcies primò: Definitio debet competere tantum rei definitæ: sed hæc definitio grammaticæ supra assignata conuenit multis scientijs; ergo non est apta. Maior patet. Minor probatur: conuenit Rhetoricæ, Poeticæ, & logicæ: ergò conuenit alijs scientijs. Antecedens probatur: Rhetorica, Poetica, logica, & vnaquæque scientia rectè dicit: ergò conuenit Rhetoricæ, Poeticæ, & logicæ.

Respondetur, concedo maiorem, & nego minorem, ad cuius probationem nego antecedens, ad probationem cuius, distinguo antecedens, Rhetorica, Poetica, logica, & vnaquæque scienta rectè dicit, primariò nego antecedens; secundariò concedo antecedens: ergò nego consequentiam; Nam Rhetorica, Poetica, logica, & vnaquæque scientia rectè dicunt, idest congruè, secundariò, quia hoc beneficium à grammatica recognoscunt: grammatica enim est prior in acquisitione aliarum scientiarum. Primariò verò Rhetorica rectè dicit, idest persuasibiliter, & ornatè. Poetica rectè dicit, idest delectabiliter, vt in Poetica Horatius inquit: Aut prodesse volunt, aut delectare poetæ. Logica rectè dicit circa veritatem, vndè apud logicum est falsa ista propositio: homo est lapis, & congrua apud grammaticum, & est vera ista: ego seruio Deum, nam logicus

cus primariò veritatem respicit, non verò congruam orationem, licet primariò congrua oratio debeat supponi, & est incongrua apud grammaticum, & sic de cæteris scientijs discurrendum.

Obijcies secundò: omnis bona definitio debet constare ex genere, & differentia: sed definitio grammaticæ non constat ex genere, & differentia: ergò non est bona. Maior est certa. Minor probatur: nón relucet ratio generis, nam grammatica non est scientia; neque ratio differentiæ, nam quæque facultas habet rectè loqui, legere, & scribere; ergò non constat ex genere, & differentia.

Respondetur: concedo maiorem, & nego minorem, ad probationem, dico, quòd per ly scientia conuenit cum alijs scientijs; nam infrà probabimus grammaticam esse scientiam, & sic relucet ratio generis; per ly rectè, idest congruè differt à Rhetorica, Poetica, & logica, & sic ratio differentiæ.

Obijcies tertiò: non omnes grammatici rectè loquũtur, legunt, & scribunt: ergò grammatica non est sciẽtia rectè loquendi, legendi, & scribendi.

Respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam. Nos loquimur de grammatica, proùt est in se, non verò prout est in hominibus; nam sunt nonnulli, qui vix à primo limine grammaticam salutauere, & grammaticos se iactitant, docentque alios, cum ipsi debeant doceri.

QVÆSTIO SECVNDA.

An Grammatica sit prior in acquisitione aliarum scientiarum.

NOtandum est, quòd vna scientia dicitur esse prior alia dupliciter; vno modo ordine naturæ, & perfectionis, & sic scientiæ reales præcedunt grammaticam, & ratio est, quia ordine naturæ, scientiæ ordinantur

tur sicuti, & sua obiecta: sed ens reale est. priùs ente rationis: ergò scientiæ reales, vt Physica, Metaphysica (prout sunt in se, non prout nunc tractantur à Scholasticis,) & Mathematica, quę sunt de ente reali, precedunt grammaticam, quæ est de ente rationis, & similiter alias scientias rationales, vt sunt Rhetorica, Poetica, & logica. Alio modo vna scientia dicitur prior alia ordine doctrinæ, & quò ad nos, & hoc modo intelligitur, quod grammatica est prior alijs scientijs; ideò

Dico, quòd grammatica est prior in acquisitione aliarum scientiarum.

Probatur primò: Autopsia patet, quòd qui alias sciētias acquirere volunt, prius eos oportet addiscere grāmaticam; immò ab incunabulis sub rigida grammaticorum scutica eam addiscere debent; ergò grammatica est prior in acquisitione aliarum scientiarum. De facto priùs docent pueros grammaticam, quàm alias scientias. Insuper quot sunt, fuerunt, & erunt scientifici, prius acquisiuere, & acquirent grammaticam ante omnes alias scientias: ergò grammatica est prima in acquisitione aliarum scientiarum.

Probatur secundò ratione: Principia omnium aliarum scientiarum, & conclusiones acquiruntur per sermonem congruum; sed grammatica considerat sermonem congruum, quò ad loquendum, legendum, & scribendum: ergò grammatica debet priùs acquiri, quàm aliæ scientiæ, ideò in acquisitione debet esse prior.

Obijcies primò: logica debet prius acquiri, quàm grammatica, cum logica doceat definire, diuidere, & argumentari; & omnia principia, & conclusiones sciētiarum per argumentationem acquiruntur: ergò grāmatica non est prior in acquisitione aliarum scientiarum, sed logica.

Respondetur: distinguo antecedens, logica debet priùs acquiri, quàm grammatica, quàm grammatica positiua nego antecedens; quàm grammatica regularis

ris concedo antecedens: ergò nego consequentiam; Nam grammatica duplex est, vna positiua, altera regularis. Positiua est cognitio, quæ est de significatis terminorum,& regulis grammaticæ,non cognoscendo causas eorum, & ista benè præcedit logicam, & de ista est quæstio,sed non est scientia propriè dicta,sed quædam cognitio imperfecta. Regularis grammatica est cognitio perfecta quid regularum grammaticaliũ, qua cognoscuntur probatiuè, & per causas, & talis benè est scientia,& non potest acquiri ante logicam, nisi imperfectè, cum acquiratur per argumentationẽ, quæ per logicam cognoscitur.

Obijcies secundò: Multi acquisiuerunt,& multi nũc acquirunt scientiam medicinæ absque grammatica, cum multi medici nesciant prorsus legere,& scribere: ergò grammatica non est prior in acquisitione aliarũ scientiarum.

Respondetur primò:nego antecedens;nam reuera medicina non est scientia, sed ars mechanica. Nostra conclusio est, an sit grammatica prior in acquisitione aliarum scientiarum,non verò in acquisitione artium mechanicarum.

Respondetur secundò:Medicina plures habet sectas, alia enim dicitur Hippocratica,alia Galenica, alia Paracelsiana,alia Helmotiana,&c. & hæ sectæ supponunt grammaticam,& speculationem à Philosophia mutuantur. Alia secta est empirica vulgaris, imperfectissima,quam quidam Chirurgi, & Barbitõsores profitentur,& isti prorsus sunt grammaticæ nescij,& tàm isti,quàm illi, vt inquit Crollius: *impunè ludunt de corio humano.*

Obijcies tertiò: nonnulli conficiunt suauissima carmina absque grammatica:ergò poetica erit prior grãmatica.

Respondetur: distinguo antecedens,carmina latina nego antecedens; vulgaria concedo antecedens: ergò nego consequẽtiam; Certum est nonnullos poetas vul-

gares conficere carmina vulgaria: attamen latina nequeunt conficere absque grammatica.

Obijcies quartò: si grammatica esset prior in acquisitione aliarum scientiarum, sequeretur esse nobiliorem quacumque alia scientia: sed hoc est falsum: ergò falsum est grammaticam esse priorem in acquisitione aliarum scientiarum. Sequela maioris probatur: Cæteræ scientiæ indigent grammatica, & grammatica non indiget alijs: Sed id, quod indiget est ignobilius, & id quod non indiget est nobilius ergò, &c.

Respondetur: nego sequelam maioris cum sua probatione. Vniuersaliter enim loquendo nobilitas sciētiæ desumitur ab obiecto, & quò nobilius obiectum, eò scientia nobilior est, vti est Theologia scientiarum nobilissima, cuius obiectum est Deus; non verò ab nō indigendo, nam non per hoc, quòd Dominus indiget seruo, sequitur, ipsum esse ignobiliorem seruo: non per hoc, quòd domus indiget fundamento, sequitur domū esse ignobiliorem fundamento, & fundamentum nobilius domo. Modò grammatica se habet veluti fundamentum, & basis aliarum scientiarum, & sic sequitur non esse nobiliorem alijs scientijs.

QVÆSTIO TERTIA.

An Grammatica sit necessaria ad acquirendas alias scientias?

NOrandum est primò, duplicem esse grammaticæ diuisionem, vt in superioribus diximus, vnam positiuam, alteram regularem; positiua est illa, quę versatur in traditione præceptorum grammaticalium; regularis est illa, quæ suprà imperfectam cognitionē grammaticæ positiuæ addit perfectum modum probādi, scilicet ratiocinandi per argumenta, definitiones, &c.

Notandum secundò, necessarium dupliciter sumi, sim-

simpliciter, & secundum quid; simpliciter est cum finis ab agente expetitus sine ipso, nullo modo haberi potest, vt est cibus ad vitæ conseruationem; secundum quid, est sine quo finis haberi potest, sed non ita commodè, vt curru commodius iter agimus, licet pedibus idem haberetur.

Notandum tertiò, pro certo supponere (vt ambigua tollamus) eo casu loqui debere, cum scientiæ cōceptę fuerint latino idiomate, nam alias certum esset, nec secundum quid esse necessariam.

Dico grammaticam positiuam esse necessariam simpliciter, regularem tantum secundum quid.

Probatur prima pars: medium tendens in finem acquisitionis scientiarum necessariò pendet à grammatica: ergò finis hic sine ipsa nequit haberi: ergò erit simpliciter necessaria. Antecedens probatur: sermo latinus est medium, quo necessariò agens tendit in assecutionem scientiarum: sed hic sermo necessariò pendet à grammatica: ergò medium tendens in finem scientiarum, necessariò pendet à grammatica. Maior patet à simili: nam si latinus vellet adipisci scientias sermone græco conceptas, græca Syntaxis erit medium necessariò tendens in hunc finem: ergò ità erit in Italo circa adeptionem scientiarum latino sermone conceptarum.

Confirmatur, vt scientiæ sine errore procedant necessariò prę supponi debet norma, sub qua regi debeāt: sed hæc necessariò à grammatica pendet: ergò erit necessaria simpliciter. Minor probatur: sine errore procedere in scientijs est congrua, & latina locutione vti sine vllo barbarismo, & solæcismo: sed hoc scientiæ habent à grammatica ergo, &c. minor probatur, præterquamquod patet siquidem, si hæc norma non præstaretur à grammatica positiua, assignari deberet alia, quæ hanc traderet.

Huic accedit id, quod passim circumfertur, grammaticam esse ianuam omnium scientiarum, quia sicuti clausa ianua aditus dari non potest; ità grammaticam ne-

nescientes nullo modo ad alias scientias animum intendere poterunt.

Probatur primò secunda pars conclusionis: Illa pars grammaticæ est necessaria,quæ taliter præcepta exponit,vt idoneus reddatur intellectus circa reliquas scientias:sed hoc tantum abundè præstatur à grammatica positiua; ergò regularis non erit simpliciter necessaria. Minor probatur: positis præceptis grammaticæ positiuæ optimè intellectus resoluit periodi inuolucra, itemque casus, regulas, & omnia latina præcepta cognoscit:sed his habitis,quæ à grammatica positiua traduntur, nihil aliud expostulatur in scientiarum intelligentia:ergò &c.

Probatur secundò: In tantùm esset simpliciter necessaria, in quantùm speculatio grammaticę regularis traderet normam, & modum quomodo scientiæ in suis inductionibus,conclusionibus,&c.deberent procedere: sed hoc ex se quælibet scientia independenter à grammatica facit:ergò non erit simpliciter necessaria. Patet hoc totum, cum ratiocinatio, & speculatio huius nostræ grammaticæ tota pendeat ex logica:ergò si circa hanc non erit simpliciter necessaria, neque circa alias scientias.

Probatur tandem tertiò: Id facilius conducit ad scientias,quod propius ad ipsas accedit:sed procedere grammaticæ regularis propius ad scientias accedit:ergò erit necessaria ad facilius esse. Maior patet, nam propius accedere ad aliquam scientiam est ad illas appropinquare per aliquam formam tendendi ipsi similem,vt scilicet si scientia sit prattica, modus tendēdi similis erit procedere prattico modo. Minor probatur: procedere scientiarum est modo rationabili, & demonstratiuo,cum scire ex Arist. sit rem per demonstrationem attingere: sed procedere grammaticæ regularis hoc modo se habet: ergò propius ad scientias accedit.

Obijcies primò contra primam partem: Hæc necessitas

fitas grammaticæ est extrinseca , & de materia li respectu acquisitionis scientiarum: ergò non erit simpliciter necessaria. Antecedens probatur. Necessitas intrinseca est, quæ immediatè ad aliquod ordinatur: sed hoc non præstatur à grammatica: ergò erit extrinseca necessitas. Minor probatur: latina locutio est materia remota, & accidentalis scientijs , cum scientiæ non mutentur quocumque Idiomate tradantur: sed ad hoc deseruit necessitas grammaticæ: ergo &c.

Respondetur, nego antecedens, ad probationem negò minorem, ad cuius probationem distinguo maiorē, respectu modi nego maiorem; respectu materiæ scientiarum concedo maiorem , & distincta eodem modo minori, negatur consequentia . Dicimus , quòd sit extrinseca respectu materiæ, quia diuersa est à materia grammaticę, & non connexa : attamen intrinseca , & proxima respectu modi , quo scientiæ sunt conceptę , & ità debet intelligi necessitas ipsius, vt scilicet scientię non possint acquiri sine grammatica, scilicet intelligi non potest modus sub quo fuerunt traditæ sine grammatica.

Contra primò: Philosophus, alijque sapientes, tam parum curant de latina locutione, vt in barbarismos, & solæcismos incidere nil pensi habeant: ergò noscere tàm exactè præcepta nil refert : sufficiet aliqualis cognitio. Antecedens probatur: tantum considerant, an benè inducant, & rectè disserant secundum præcepta scientię: ergò &c.

Respondetur nego antecedens , ad probationem dicimus, quod verus Philosophus, vel sapiens, quę profitetur cum omnibus requisitis ad ipsa scire debet; Illi verò , qui Philosophiam , vel alias scientias affectant Ardeliones potius sunt, vt dicebat Martialis: omnia profitentes, omnia nescientes ; putant philosophiam conspurcare, si latinè vtantur, quasi quòd Aristoteles, qui sua Actica lingua philosophiam , & cœtera conscripserit tàm emendatè, philosophiam deturpauerit ,

& pe-

& pedagogistæ potius, quā Philosophi nomen mereatur.

Contra secundò: Multi philosophiā perfectè adepti sunt, & tamen leniter tincti fuerunt præceptis grammaticalibus: ergò possunt euadere boni philosophi absque cognitione perfecta grammaticę.

Respondetur: nego antecedens; etenim si quis doceat scientias latino idiomate, impossibile est leniter tinctum posse intelligere, optimumque euadere: quomodò græcus latinis præceptis tinctus intelligere poterit, id quod volumus significare per talia verba latina? ita in casu nostro. Si verò barbaro modo quis doceat discipulos, nil ad nos pertinet, quia tertium quoddam Idioma constituit, Italolatinum, quod Barbarum vocant, & ita benè inter se intelligentur, vtpotè eadem scabie laborantes, hanc vtique Germanus, Gallus v.g. latinè sciens, nè verbum quidem intelliget.

Contra tertio: Multę sunt voces barbaræ, vt hecceitas, essentia, incarnari, transsubstantiare, & aliæ quas nescire inscitia est: nec grammatica de eis quidquam attingit: ergò siuè barbara, siue congrua sit locutió non impediet acquisitionem scientiarum.

Respondetur concesso antecedenti, distinguo consequens, barbara ad libitum nego consequentiam; ex necessitate concedo consequentiam. Dicimus, quòd effingere voces ad libitum, & quidquid in buccam venit, vt Seneca dicebat, loqui cum nulla ratione fiat, & cōtra omnium vsum, & rationem fit, profectò impediet totum opus; Cœterum ex necessitate quoties fiunt pro latinissimis apud illius scientiæ professores recipiuntur, sicuti voces essentia, hecceitas, rem omnem intimè exponunt, nec alia vox rei proprietatem, ita explicaret; non secus ac verbum transsubstantiare ineffabile Eucharistiæ mysterium exprimit cum tali vi, vt melius inueniri non potuerit, quod exprimeret substantiam panis conuersi in substantiam Corporis Christi. Illa etiam vox incarnari in nostræ Orthodoxæ fidei symbolo

bolo consultò fuit excogitata, vt hæresiarcharum peruicacia contunderetur, dicebant enim non carnem humanam, sed fictitiam Verbum Diuinum assumpsisse, ita si Concilium determinabat contra hos per hæc verba, carnem assumpsit, illis aditum non præcludebat, nam distinguere poterant, carnem assumpsit, fictitiam concedo, humanam nego, ideò concilium in huius rei determinatione nullum verbum aptius excogitauit, quam incarnari. Imò cum istæ voces pro latinis vsurpatæ grammaticalibus præceptis dirigantur, sibi grãmaticalem intelligentiam vsurparunt.

Contra quartò: quælibet scientia habet proprias voces latinas immediatè apud ipsam significantes: sed quod immediatè dependet ab vna scientia, ita est proprium ipsius, vt ab alia non pendeat: ergò his non erit necessaria: ergò vocibus, & si latinis nil præstabit grãmatica. Probatur prima consequentia: ideò esset necessaria, quia daret modum intelligendi voces, ipsasque mutuaret alijs scientijs: sed quælibet scientia suo modo intelligit voces; ergò &c.

Respondetur nego primam consequentiam, ad cuius probationem distinguo maiorem; quia præberet modum artificiosum, & directiuum concedo; aliter nego maiorem; Dicimus, quod voces prout latinę sunt, & vim latinam exponunt, immediatè pendent à grammatica in esse directiuo; prôut verò vim talis scientiæ exprimunt, immediatè pertinent ad ipsas scientias.

Contra quintò; Non est directio, & artificium grammaticale, quod dirigit intellectum ad captum scientiarum, sed vis terminorum, quæ in scientijs explicatur; ergò ruit solutio.

Respondetur, totum hoc pendere à grammatica mediatè, vt intelligere possimus terminos, vndè posteà eorum vis magis innotescat; sicuti logicalia præcepta circa reliquas scientias.

Contra sextò; Si hoc esset, posset, quis sola grammatica scientias intelligere (vt indubitanter asseuerat qui-

quidam grammatista nostri temporis;)hoc est ineptissimum;ergò id ex quo sequitur. Probatur maior: acquisitio pendet ex intellectione: sed est necessaria simpliciter ad acquirendum;ergo &c.

Respondetur negando suppositum maioris;supponit enim argumentum grammaticam esse necessariam ad intelligendam vim terminorum omnium scientiarum: nos dicimus, quòd est necessaria in esse directiuo pro intellectione latinæ locutionis, qua scientiæ vtuntur. Insulsissimum profectò foret dicere sola grammatica scientiarum profundissimas intellectiones penitissimè inspicere. Ridiculum se exhibebit,qui in hæc animum inclinare videtur. Quid aliud hic facere poterit, nisi constructionem accipere,rectum casum prius assumendo,dein verbum,& eius casus, & dicendo hic accipitur quepro et,& autem pro sed,& sic operam ludere. O bella scientiarum interpetratio digna Diogenis cachinno! non immeritò istis accidit, quod huic euenit grammatistæ, qui dum presens fortè inueniretur in quodam cœtu, in quo ego exagitabam illam questionem: An species conseruari possit in vnico indiuiduo? & aspiceret nos valdè conclamare,& argumentorum calore efferuescere,post parum temporis in ipso argumenti calore submoroso risu admirabundus in hec, manu silentium indicens, prorepsit: Valdè admiratio me tenet,cur ita facili in re tempus teratis,quod secūdum poetam:fugit irreparabile tempus.Proh.Bonitas Dei! philosophiam profitemini,& nescitis in quo consistat nodus huius quæstionis,cum grammaticam parum calleatis, quæ hanc questionem faciliter soluit. Ego dirimam hoc litigium: species,speciei nuncupatur *la bellezza* quintæ declinationis, vt Donatus constructus posuit, quæ haud dubiè conseruari potest in vnico indiuiduo. Post hec gloriosus,& intumescens pedagogico gressu victoriam assecutus terga vertit. Nos multo cachinno eum secuti fuimus, festiuo crepitu plaudentes. In has pueriles ineptias incidunt, qui vltra crepidam se extendunt.

Obij-

Obijcies secundò contra secundam partem : cum parte grammaticę eadem numero pręcepta logi- v.g. quę purus grammaticus exquirebat necessaria : ergò non est secundum quid necessaria. Antecedens patet, nam id quod facilitat breuiori via non per se idem ad finem conducit: sicut si cum curru eadem incommoditas, ac sine, non esset quid commodius ducens, sed idem esset, ac sine illo iter agere.

Respondetur, quòd cum hac parte grammaticæ breuior est via ad logicam v.g., cum syllogisticæ formę speculationibus assuetus intellectus, rationalis redditur cum promptitudine, nec rei nouitate vincetur. Quippè sine ista maior esset incommoditas ad finem assequendum, logicę nempè.

Cōtra: licet ita se habeat respectu logicę, cum vtraque tradat modo speculatiuo, tamen respectu aliarum scientiarum non erit ità, respectu scilicet Matheseos, ;is, &c. ergò falsa solutio.

Respondetur: omnes scientias procedere modo speculatiuo, cum vera scientia ex se habeat contemplari, si aliquid practicum construat, tamen facit, vt dirigat speculationem, vt Mathesis, & sic de reliquis; contemplatio enim pertinet ad intellectum speculatiuum, reflexiuum.

Obijcies tertiò contra eandem partem : si grammatica regularis non esset simpliciter necessaria, hoc notum opus esset inutile : ergò erit quoque simpliciter necessaria.

Respondetur: apprimè vtile esse cum his rationibus, syllogismis intellectum fæcundatum reddi, quia facilliter ad capessendas scientias se disponit; Necessitas enim secundum quid non est inutilis respectu finis, sicut currus respectu itineris non frustratur finem.

Collige primò ex dictis, non esse necessè, vt scientię acquirantur, pręcepta pię manibus illaque recognoscere, cum loquimur, sed sat est bona assuetudo, nè nemendatè loqueremur.

Collige secundò, grammaticam positiuam esse simpliciter necessariam ad grammaticam regularem.

QVÆSTIO QVARTA.

An Grammatica sit pars Philosophiæ?

NOtandum est, quòd philosophia communiter accepta, est cuiuscumque entis, siuè à natura, siuè à nobis causati veritatis apprehensio, quę diuiditur in Realem, Moralem, & Rationalem. Realis est veritatis cuiuscumque entis à natura causati apprehensio, & sic est Physica, Methaphysica, & Mathematica. Moralis est vt supra, & diuiditur in Ethicam, quæ traditur ab Arist. in decem libris Ethicorum, & est de ijs, quę sunt communia ad omnem modum viuendi solitariè, siuè domesticè, siuè ciuiliter, siuè politicè; in Politicam, quę ab Arist. traditur in politicis, & docet regere Ciuitates, & gubernare alios; in Economicam, quę traditur ab Arist. in Economicis, & agit de regimine familię, siuè de modo domesticè, & agit de regimine cuiuslibet hominis. Philosophia verò Rationalis diuiditur in Grammaticam, Rhetoricam, Poeticam, & Logicam.

Dico breuiter, quod Grammatica est pars Philosophię rationalis, seù communiter acceptę.

Probatur: Philosophia communiter accepta diuiditur in Realem, Moralem, & Rationalem: sed grammatica est rationalis: ergò grammatica est pars philosophiæ rationalis, seù communiter acceptę.

Obijcies ab Arist. 6. Metaph. diuidente Philosophiā, in physicam, methaphysicam, & mathematicam: sed grammatica non est aliqua ex his: ergò grammatica non est pars philosophię.

Respondetur Arist. ibi diuidit Philosophiam realē, non rationalem; Grammatica verò est pars philosophię rationalis, ideò negatur consequentia.

QVÆ-

QVÆSTIO QVINTA.

An Grammatica sit scientia?

NOtandum primò: quod Arist. 6. Eth cap. 3. sex habitus intellectus assignat, scientiam scilicet, Intellectum, Sapientiam, Prudentiam, Artem, & Opinionem. Intellectus est notitia principiorum, seù præmissarum. Scientia est notitia certa conclusionum ex præmissis necessariò deductarum. Sapientia est notitia principiorum vniuersalissimorum, & causarum præstantissimarum, vt est Deus. Prudentia est notitia directiua actionum humanarum. Ars est habitus cum recta ratione factiuus. Opinio est notitia probabilis alicuius rei contingentis.

Notandum secundò: quod scientia, vt eruitur ex Arist. primo post. cap. 2. est habitus certus, & euidens per demonstrationem acquisitus; quid sit per demonstrationem acquirere, explicat ibidem per hæc: *demonstrationem dico syllogismum epistemonicon, idest facientem scire.*

Dico, quòd Grammatica regularis est scientia, positiua verò non dicitur scientia, nisi impropriè.

Probatur primò prima pars: scientia est illa, quæ procedit per demonstrationem: sed ità procedit grāmatica: ergò est scientia. Probatur minor. Procedere per demonstrationem, est procedere per syllogismum epistemonicon, idest facientem scire: sed grammatica procedit per syllogismum facientem scire: ergò demonstratiuè procedit. Minor probatur; hæc grammatica differit rationabiliter per causas, & rationes modo syllogistico, per argumenta scilicet facientia scire, cum ad hoc totum sit ordinata; sed hoc modo est acquirere rem modo syllogistico, & demonstratiuo, & per consequens modo scientifico; ergò &c.

Patet hoc; etenim intellectus præcepta grammaticæ

per rationes,& modo syllogistico cognoscens,acquirit illa euidenter,& cum certitudine; nam euidenter scire est, vt ibidem Arist. dicebat; *cum causam cognoscimus propter quam res est,quòd illius causa est,& non est contingere hoc aliter se habere.*

Probatur secundò eadem pars; Grammaticus est sciens;ergò grammatica est scientia. Antecedens probatur;nam grammaticus multa scit per causam,& assignat rationem;sed scire est rem per causam cognoscere;ergò &c. consequentia probatur; nam à concretis accidentalibus ad abstracta tenet consequentia, vt album est coloratum; ergò albedo est color; sed grammaticus est concretum, grammatica est abstractum; ergo &c.

Neque dicas, aliquas cognitiones grammaticales non esse scientificas, cum non omnes sint demonstratiuæ,& necessariæ conclusionis illatiuæ, vt est cognitio dictionum,thematum,&c. ergò grammatica non erit totaliter scientia;Nam

Contra est; Adhoc enim vt aliquis habitus dicatur scientificus non requiritur, quòd omnes, & singuli eius actus sint scientifici; cum in quacumque scientia sit non solum cognitio conclusionum, sed etiam cognitio principiorum, seù præmissarum, quæ non est scientifica,quia non est illatiua necessariò, & euidenter ex præmissis;sufficit ergò quòd plura de suo obiecto demonstratiuè cognoscat,& huiusmodi est habitus grammaticalis.

Probatur tertiò quò ad secundam partem; propriũ est scientiæ procedere per demonstrationem, & ita modo resolutiuo; sed grammatica positiua procedit modo constructiuo;ergò non est scientia. Probatur minor; procedit dictando præcepta, & construendo themata;sed hoc est procedere modo constructiuo, ergo &c.

Obijcies primò;Grammatica tradit præcepta,& regulas; ergò non est scientia. Consequentia probatur;

Illa

Illa facultas, quæ tradit præcepta, & regulas non est causata per discursum syllogisticum, & consequenter non est scientia; sed grammatica tradit præcepta, & regulas; ergò non est scientia.

Respondetur; distinguo antecedens, grammatica positiua concedo antecedens; regularis nego antecedens; Nam duplex est grammatica, vna positiua, altera regularis. Regularis, cum sit causata per discursum syllogisticum, resque per causas cognoscat, erit scientia; positiua verò cum tantum præcepta tradat, à conceptu scientiæ semouebitur, & huc pertinet vulgatum illud Adagium; *Purus grammaticus est purus Asinus.*

Præterquamquod logica tradit præcepta, & regulas conficiendi syllogismos, & regulas syllogismorũ, & tamen quia hoc ordinatur ad cognoscendum rem per causam, dicitur scientia apud complures; eodem modo de grammatica est discurrendum.

Contra primò: grammatica constat vsu, ratione, & authoritate; ergò si erit scientia quò ad rationem, non erit scientia quo ad cœtera.

Respondetur, distinguo antecedens, constat ratione per se, vsu verò, & authoritate præsuppositiuè concedo antecedens; aliter nego antecedens; Itaque hęc pars grammaticæ de per se rationem spectat, vsum verò, & authoritatem præsupponit traditam, non primariò cõsiderat, sed supra hanc contemplatur congruentias, rationes, &c. modo scientifico, quas rationes in se claudit grammatica; nam vsus, quo ista vtitur non est omninò sine ratione, & congruitate, quia aliter esset vsus irrationalis; Authoritas quoque est cum ratione, nam authoritas est iudicium sapientum in propria scientia, & locus ab autho ritate habet hanc maximam; *cuicumque experto in sua scientia est credendum*, & quò magis est expertus, eo minus falli potest, & consequenter maiorem inducet probabilitatem, sicut quia Deus non potest falli, aut mentiri, idcircò diuina authoritas maximam inducet certitudinem; & quia ho-

mines sunt fallibiles, quamuis sapientissimi, non inducunt firmum testimonium, nisi aliqua sit ratio illud comprobans.

Præterquamquod hodiè inualuit mos, & præcipuè apud scholasticos, & Galenistas longam authoritatũ catenam texere, & vbique in scholis resonant authoritates, quæ negari non possunt, quod si quis vlterioris petens naturæ abdita explorare velit rationibus, vel experientijs fretus, philosophorum authoritates negabit, tanquam suspectus eijcitur, tanquam infidelis reputatur, & trahit in se omnium censuram, nec habet locum in scholis. Præterea etiam Iurisprudentia constat vsu, ratione, & authoritate, & eam Iurisperiti acriter esse scientiam tuẽtur, & habetur; *Erubescimus cum sine lege loquimur*, idest cum sine authoritate legali loquimur.

Contra secundò; licet fundetur præsuppositiuè in authoritate, non tamen tollitur quin sit instrumentum directiuum scientiarum; sed instrumentum non est eiusdem rationis cum arte cuius est instrumentum; ergò &c. Minor patet, nam non est eiusdem rationis. Serra v.g. cum arte lignaria; ergo etiam grammatica.

Respondetur assignando instantiam; logica est instrumentum simul, & modus sciendi in ordine ad sciẽtias, & tamen est scientia.

Respondetur vlterius. Grammaticam habere rationem medij, cum sit illa, qua mediante aliæ scientiæ acquiruntur; media enim poni debent proportionata, & apta esse, & sub eodem genere stare, nec tamen finem excedere debent.

Obijcies secundo; Carmen illud connumerans artes liberales, comprehendit grammaticam; ergo, &c. antecedens probatur, Carmen tale est; *lingua, tropus, ratio, numerus, tonus, Angulus, astra*; sed per ly *lingua* intelligitur grammatica; ergo verum antecedens.

Respondetur distinguo antecedens, grammaticam positiuam comprehendit concedo antecedens; regula-

rem nego antecedens;quia per ly lingua demonſtratur grammatica poſitiua,ſicut per ly ratio non venit logica,niſi vt vtens præceptis,quæ ars eſt,non prout ſcientia venit.

Obijcies tertiò:grammatica non tractat de aliqua re determinata : ſed ſcientia debet verſari circa obiectum certum,& ei proprium:ergò grammatica non eſt ſcientia.

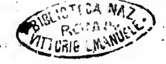
Reſpondetur:diſtinguo maiorem,non tractat de re determinata,quantum ad doctrinam nego maiorem; quantum ad vſum concedo maiorem,& pari modo diſtincta minori negatur conſequentia ; ſufficit enim ad ſcientiam,vt ſit de re certa,& determinata quantum ad doctrinam,& determinato obiecto , non verò quantum ad vſum, & applicationem: Modò grammatica tractat de re determinata,nempè de ſermone congruo, tanquam obiecto , non verò quantum ad vſum, nam quantum ad vſum verſatur circa omnia indeterminatè , quia omnibus ſcientijs applicatur , vndè dicitur ſcientia communis.

Obijcies quartò contra ſecundam partem:Grammatica poſitiua tradit præcepta in ordine ad ſpeculationem,& demonſtrationem:ſed hoc ſufficit ad rationem ſcientiæ:ergò erit ſcientia.

Reſpōdetur:nego minorē;nam nō ſufficit miniſtrare materiam,niſi modo reſolutiuo , & demonſtratiuo ex ſe ipſa petat procedere.

Contra:Ex hoc ſequeretur, quòd ſcientia , & non ſcientia inuenirentur in eodem habitu: ſed hæc eſt oppoſitio contradictoria:ergò &c.

Reſpondetur:Poſſe adunari ſcientiam, & non ſciētiam in eodem habitu ſecundum diuerſa : Modò in grammatica,vt regulari verificatur ſcientia,in poſitiua non ſcientia,quæ ſunt diuerſa.

QVÆSTIO SEXTA.

An Grammatica sit practica, vel speculatiua?

NOtandum praxim esse operationem intellectus extrinsecam tendentem ex se modo factibili, vt ad finem; sicut speculatio est actus intellectus tendens circa res intra se contemplabiles: hi autem habitus distinguuntur ex parte obiecti speculabilis, vel factibilis ex parte modi procedendi, & ex parte finis speculatiui, vel operatiui.

Dico Grammaticam regularem esse habitum speculatiuum, licet positiua ex modo procedendi immisceat aliquid prattici.

Probatur primò: finis grammaticæ est contemplatio: ergò est speculatiua. Antecedens probatur: rationem omnia regit, & præceptorum, & Syntaxis normam contemplatur, sistendo in ipsa contemplatione: sed hoc non est ordinari ad opus externum, vt ad finem: ergò finis ipsius est contemplatio. Maior patet: nam hæc est eius intentio in omnibus rationem scrutari, speculari, & non vlteriora quærere, nisi ipsam contemplationem.

Probatur secūdò, quo ad grammaticā positiuā: Hæc pars licet præcepta construat, & conficiat, tamen ordinatur ad speculationem grammaticæ, scilicet regularis: ergò etiam erit speculatiua. Probatur consequentia: licet triangulos, quadrata construat Mathesis, tamen quia ordinatur ad opus intellectus, ad cognitionē scilicet veritatis, non tollit Mathesi rationem scientiæ speculatiuæ: ergò pariter in casu nostro.

Probatur tertiò quo ad secundam partem: Grammatica positiua procedit construendo, conficiendo themata, & reliqua, quæ sunt opera externa: sed ita procedunt habitus practici: ergò ex modo tendendi aliquid practici immiscet. Attamen hæc erit differentia inter

inter hanc,& practicos habitus, quòd hi etiam ex parte finis, & obiecti sunt practici, (& hoc exigitur ad rationem practici,vt in notando) hæc solum ex modo procedendi.

Obijcies primò:Obiectum grammaticæ non est quid speculabile : ergò non est speculatiua. Antecedens probatur: obiectum ipsius est sermo congruus: sed hic excludit rationem speculatiui:ergò &c.

Respondetur,hoc verum esse, si ex parte tradentis, & docentis eam sumere velimus, non verò ex parte ipsius obiecti;præbet enim hoc sufficiens fundamentum speculationi,& qui eam inuenire exoptat, inueniet,& sic non ex defectu grammaticæ descendet.

Contra primò. Tale obiectum in se nihil aliud inuoluit,nisi puram Syntaxim, præcepta , &c. Sed hæc sunt opera factibilia, & externa: ergò ruit responsio. Maior probatur:hoc est grammatici construere, facere,nuda præcepta praxi accomodare : sed hæc ad practices habitus pertinent:ergò &c.

Respondetur;nego maiorem,ad probationem distinguo maiorem, est construere dirigendo ad speculationem concedo maiorem;sistendo in ipsis nego maiorem. Quæcumque tradantur præcepta in grammatica non tollunt rationem habitus speculatiui, quia cuncta ad speculationem tendunt, sicut de Matheii diximus, & patet in logica,quæ licet sit syllogismorum constructiua,non deperdit esse speculatiui ob eandem rationem.

Contra secundo:licet dirigantur ad speculationem, tamen non operantur,vt obiectum grammaticæ non sit ignobilius obiecto habituum practicorum:ergò falsa solutio. Antecedés probatur:obiectum habituũ practicorũ, prudentia scilicet est circũstantia extrinseca loci, & temporis, grammaticæ verò pura locutio: sed nobilitas scientiarum sumitur ex obiecto:ergò &c.

Respondetur,nego antecedens, ad probationem distinguo minorem,ex obiecto tantum nego minorem; ex fine,& modo procedendi concedo minorem. Igitur

 finis,

finis, & modus procedendi grammaticæ est speculatiuus, licet ex parte obiecti secundum quid dici possit infima, quia fundamentum; tamen hæc sufficiunt, vt habitus dicatur speculatiuus, & in hoc alios antecellit.

Contra tertiò: procedere grammaticę ordinatiuè ad speculationem, vt ad finem non impedit rationem practici: ergò falsa solutio. Antecedens probatur. Etsi actus prudentiæ dictet hic, nunc esse speculandum ordinetur ad speculationem, non tollitur, quin sit practicus, quia prouenit ab habitu practico: ergò idem in casu nostro.

Respondetur assignando disparitatem; quia actus prudentiæ materialiter versatur circa speculationem, formaliter, & ex sui natura circa loci, temporisque circumstantias, dictat enim quid hic sit agendum, & quomodò se habendum in tali loco, & tempore, quæ omnia practica sunt: non item grammatica, quia ex se ad speculationem collimat, intellectum discursu, ratione, syllogismis conuincendo.

Contra quartò: Grammatica ex parte tractantis tēdit ad speculationem: ergò materialiter tantum speculatur. Antecedens probatur; ex sui natura tantum debet tradere præcepta, & formaliter respicit ipsa: sed hoc constituit prudentiam intrinsecè practicam: ergò licet grammatica speculetur, materialiter erit, & ex parte tractantis.

Respondetur, quòd si nudam præceptorum traditionem consideremus nullo modo ordinabilem ad formalem speculationem, non denegabimus ei rationem practici, & hoc esset potius grammaticæ positiuæ; attamen quia hæc ordinatur ad formalem speculationem, ideò remanebit speculatiua, quia si ex se practica esset, nullo prorsus modo ad speculationem formalem tendere posset, sicuti patet in prudentia; habitus enim practicus nulla ope intellectus sufficiens fundamentum præbere potest speculationi formali, vnum quippè contrarium alterius contrarij fundamentum esse non potest.

Obij-

Obijcies secundò: Grammatica est instrumentum, & fundamentum scientiarum practicarum: ergò erit practica. Antecedens patet, cum sit necessaria.

Respondetur, distinguo antecedens, extrinsecum, vt practicæ sunt concedo antecedens; intrinsecum nego antecedens. Dico grammaticam tantum dirigere intellectum ad capessendas scientias extrinsecè, & de materiali se habendo, an practicæ sint, cum non ad ipsā spectet, neque opus sit considerare practicum, vel quid aliud.

Obijcies tertiò contra secundam partem: Dixistis in responsione vltimi contra, habitum practicum nulla ope intellectus præbere sufficiens fundamentum speculationi: sed grammatica positiua per vos præbet fūdamentum regulari, quia speculatiua est: ergò non erit practica quoad modum procedendi, vel regularis quoque erit practica.

Respondetur, nos non concedere grammaticam positiuam simpliciter, & ex se practicam esse, cum probauimus hanc quoque esse speculatiuam, ex hoc quod procedere ipsius, licet sit construendo, tamen ordinatur ad speculatiorem, sed diximus immiscere aliquid practici ex modo tendendi, quia constructiuo, & compositiuo modo tendit, sicut habitus practici, hoc tamen nō aufert esse speculatiuum; sicuti non per hoc, quod Geometria, & Arithmetica immisceant ex modo tendendi aliquid practici, imò practicæ, & artes vocantur, sed assimilatiuè, non sunt etiam scientiæ speculatiuæ. Idem in logica, quæ prout vtitur præceptis secundum quid est practica, non per hoc tamen amittit rationem sciētiæ speculatiuæ, ità in casu nostro dicas.

Cōtra, ex hoc sequeretur practicum, & speculatiuū, quæ sunt contraria, vel priuatiua in eadem grammatica posse adunari simul; sed hoc est falsum: ergò & id ex quo prouenit.

Respondetur: Practicum similitudinariè non opponi contrariè speculatiuo; cum similitudinem tantum ad-

mi-

misceat; similia enim non sunt eadem, & hoc modo parum distat à speculatiuo, sicut subiectum habens vnum gradum caloris, quia parum distat à frigido, non ipsi aduersabitur, imò remotior erit transitus ad gradum ignis, vt octo, quàm frigiditatis.

Potuissemus h c exagitare, an sint duo, vel vnus habitus, regularis, & positiua grammatica; Attamen quia pro huius intelligentia tradendæ fuissent omnes distinctionum species, quæ ad Methaphysicam pertinent, ideò ne discipulorum ingenia intricaremus, consultò omittere placuit.

QVÆSTIO SEPTIMA.

Quod nam sit adæquatum obiectum Grammaticæ?

NOtandum primò, quod subiectum adęquatum alicuius scientiæ dicitur illud in gratiam, cuius omnia considerat author, & sic omnia continere debet, quę tractantur in tali scientia, vel ordinari debet ad ipsum, sicut Deus est subiectum adęquatum Theologiæ, quia cuncta, quæ exagitantur in ipsa, vel Deus, vel in ordine ad Deum sunt.

Notandum secundò: obiectum adæquatum quatuor debere habere conditiones. Prima, quòd sit saltem possibile, quod enim nihil est, à nulla scientia considerari potest. Secunda, quòd contineat omnia, quæ in tali scientia tractantur, vel immediatè reducantur ad ipsum, siuè vt principia, siuè vt partes. Tertia, quòd per ipsum vna scientia ab alia distinguatur. Quarta, quòd ratione sui, & per seipsum attingatur à tali scientia, cuius est obiectum.

Notandum tertiò, quod subiectum totale in quauis scientia debet habere rationem materialem, & formalem. Pars materialis est res considerata, pars formalis est modus considerandi diuersus, seù diuersa ratio cõsiderandi, v. g. in medicina, corpus est ratio materialis,

ly sanabile, est ratio formalis, quia medicina considerat corpus sub ratione sanabilitatis. Ità in casu nostro, sermo est pars materialis, congruus est pars formalis.

Dico, quòd subiectum adęquatum grammaticæ est sermo, quatenus congruus. Est omnium grammaticorū sententia.

Probatur: Sermo congruus in grammatica habet omnes conditiones requisitas ad obiectum: ergò &c. Antecedens probatur: habet primam, cum existat sermo congruus, & verè sit, vt liquet. Secundam, quia omnes regulę, constructiones, varietates ipsarum, &c. continentur sub sermone congruo, & ad ipsum reducuntur declinationes, coniugationes, casus, &c. & litterę, syllabę, dictiones, partes, orationis, & reliqua reducuntur tanquam partes, & principia. Tertiam, cum per ipsum distinguatur ab alijs scientijs, & quoque à Rhetorica, Poesi, quæ materialiter sermonem congruū spectant, nam Poesis est prodesse, & delectare sub fucato rerum amictu; Rhetoricæ est affectus mouere suadendo, vel dissuadendo, sed cum dicendi peritia de vnaquaque re, definiebat Aristoteles tex. 4. in lib. 1. Rhetor. quod sit *vis, & facultas inueniendi quid in vnaquaque re sit ad persuadendum accomodatum*, quibus grammatica aptum congruumque sermonem ministrat. Quartam, quia cuncta, quæ attingit grammatica ratione sermonis congrui attingit, nam nisi sub sermone congruo starent, ab ipsa non possent attingi: ergò omnes conditiones ad obiectum requisitæ verificantur de sermone congruo.

Obijcies primo: Subiectum, & scientia debent adęquari, itaut subiectum non debet excedere scientiam, neque scientia excedi à subiecto; sed sermo congruus non adęquat grammaticam; ergo sermo congruus non potest esse adęquatum subiectum grammaticę. Minor probatur; sermo congruus pertinet ad Rhetoricam, Logicam, Philosophiam, & ad omnes alias scientias; ergo sermo congruus non adæquat grammaticam.

Re-

Respondetur;concedo maiorem, & nego minorem; ad cuius probationem distinguo antecedens, sermo congruus pertinet ad Rhetoricam, Logicam, &c. primariò nego antecedens; secundariò concedo antecedens;ergo nego consequentiam. Duplici modò grammatica respicit sermonem congruum, vel primario, quatenus docet regulas, quibus ipse congruus sermo conficitur,& sic dicitur grammatica docens;vel secũdariò,quatenus ipsis regulis quas docet, possumus vti in alijs scientijs,& sic dicitur grammatica vtẽs, quod aliæ scientiæ vtuntur sermone congruo, ex hoc solum sequitur grammaticæ obiectum posse applicari aliis scientijs,sicut in syllogismo logicæ subiecto contingit, qui applicatur alijs scientijs.

Contra:licet congruus sermo primariò non attineat ad alias scientias,tamen spectabit primariò ad Rhetoricam,& Poesim:ergo falsa solutio. Probatur antecedens: tota vis harum consistit in perfecta locutione: sed hæc non est alia à sermone congruo, imò ipsemet sermo congruus est:ergò verum antecedens.

Respondetur, quod finis Poeticæ est delectare, & prodesse,Rhetoricæ suadere, vt diximus, & cum finis, & obiectum alicuius scientiæ sint idem, ideò sequitur illa esse earum obiectum.

Obijcies secundò: Non omnia, quæ tractantur in grammatica reducuntur ad sermonem congruum: ergò non erit obiectum adæquatum grammaticæ. Antecedens probatur:genus,species,actio,passio,qualitas,& relatiua, quæ tractantur in grammatica propriè pertinent ad logicam,& physicam;Tractatus de loco,Infinito,tempore,&c.est propriè physices;de quantitate Mathematicæ,de numeris Arithmeticæ: ergò non propriè reducuntur ad sermonem congruum.

Respondetur,nego antecedens, ad probationem distinguo antecedens,genus,species,&c. tractantur in grammatica tanquam obiectum remotum concedo antecedens; tanquam obiectum formale adæquatum nego

go antecedens;Grammatica enim agit de his omnibus prout sunt obiectum materiale; non verò formale, quia diuerso modo considerantur à grammatica,quam ab alijs scientijs, & prout ab ipsa considerantur sunt obiectum adęquatum,quia immediatè stant sub conceptu sermonis congrui,vt patet.

Obijcies vltimo: Aliqui grammatici scribunt, & docent grammaticam incongruè;ergo sermo cõgruus non est grammaticę obięctum.

Respondetur,nos loqui de sermone congruo, prout respicit grammaticam,non prout est in aliquibus grãmaticis:nam sunt nònnulli ità imperiti, vt vix grammatici nomen mereantur.

QVÆRES.

Qua sint addiscenda pro huius operis intellectione, & qui hac grammatica methodo dirigendi?

RESpondetur ad primam partem quæsiti, aliquantum præcepta esse prælibanda summularum, sed parui momenti,hæc sunt, scire quid sit argumentatio, quæ eius species, & munera argumentantis, & defendentis.

Argumentatio est oratio in qua vno dato, aliud sequitur,vt Petrus discurrit:ergò est homo, dato namque discursu in Petro,sequitur esse hominem.

In qualibet argumentatione tria considerantur. Primò,id ex quo sequitur aliud;siue antecedens,vt Petrus discurrit.Secundò nota illationis scilicet ly ergò, quæ venit, & infert. Tertiò consequens, scilicet ly est homò,quod infertur ex antecedente.

Species argumentationis sunt, Syllogismus, qui est discursus constans ex tribus propositionibus,& nota illationis;prima vocatur maior,vt homo discurrit; secunda minor, vt sed Petrus est homo (vt plurimum

co-

cognoſcitur ex ly,ſed) tertia , ergò Petrus diſcurrit vocatur conſequens,& ly ergò,illationis nota, ſeù cõſequentia.

Enthymema eſt alia ſpecies,qui dicitur ſyllogiſmus truncus, conſtans ex duabus propoſitionibus , antecedente, & conſequente cum nota illationis , vt Petrus diſcurrit:ergò Petrus eſt homo . Prima propoſitio dicitur antecedens, ſecunda conſequens, ly ergò conſequentia.

Inductio eſt alia ſpecies , quæ à pluribus ſingularibus,ſeù particularibus vniuerſalem, ſeù generalem inducit propoſitionem,vt hic ignis calefacit,ille ignis calefacit, & ſic de cœteris: ergò omnis ignis calefacit.

Exemplum eſt alia ſpecies, quod ex vno ſimili in alio ſimili idē infertur,vt Deus pepercit latroni: ergò etiam ſimilibus peccatoribus pœnitentibus.

Aſſignant aliqui aliam ſpeciem,nempè Dilemma: ſiuè argumentum bicorne, quod reducit aduerſarium ad concedendum,vel negandum vnum, vel aliud contra ſe ipſum,vt ſiquis diceret ſe fuiſſe in foro tali hora,& negaret Petrum vidiſſe, ità argui poteſt; vel eras in foro,vel non eras;ſi primum: ergo vidiſti, quia tali hora ibi fuit;ſi ſecundum mentiris te illa hora fuiſſe in foro . Sed hæc argumentatio reducitur ad ſyllogiſmum,ſi pro minori addas; ſed neutrum dici poteſt: ergo &c.

Munus argumentantis eſt argumentum proponere , & id quod negatur,ſtatim probare, & in conſequentia ponere,nec medium,quod ſemel aſſumpſit, variare debet,& viriles probationes adducere, non futiliter laſciuire,& extra campum ludere,dicendo,ſcilicet quod eſt falſum non eſt admittendum:ſed hoc eſt falſum : ergò &c. ita commorari diutius, donec difficultatem proponat ; ſed meliorem ſuccum argumenti ab initio patefacere,& ita longam catenam texere debet . Puerile quoque eſt eandem probationem ſub diuerſis verbis

bis repetere; licet tamen explicationem petere alicuius, rationis, vel distinctionis à defendente; vt possit vlterius excurrere. Melius quoque erit si Enthymemate vtatur, cum enim hoc breuius sit, notam apertæ illationis vim patefaciet, parumque temporis ad cogitandum aduersario tribuet, ideoque maiorem vim, & difficultatem incutiet, imò si concessum sit antecedens, addendo maiorem veram tali antecedenti, habebit maiorem, & minorem concessam, quòd aduersarium adigit ad consequentiam concedendam.

Munus defendentis est, argumento fideliter repetito, in secunda repetitione, negare si falsa, concedere si vera, vel distinguere propositionem, si ambigua est, & licet ipsi, quod concessit, si iterum proponatur, distinguere. Aduertat igitur nè ad concedendum incautè pronus sit. Aduertat quoque, quòd consequentia, vel dicitur bona, vel mala, ideoque, vel conceditur, vel negatur, cum verò distinguitur, debet dici, distinguo cõsequens, non consequentiam, quia ambiguitas cadere tantum potest circa propositionem illatam ex præmissis non circa illationem.

Si verò propositio contineat plures partes, dicatur, concedo, nego, vel distinguo primam, secundam, vel tertiam partem; ità si adsint duæ, vel tres consequentię: si verò adsit post consequentiam alia propositiò, quæ minor subsumpta, vel subillata dicitur, cum sua consequentia, dicetur, nego, concedo, &c. minorem subsumptam. Et si ex vno aliud in eadem propositione faciat sequi arguens, velut absurdum inducat, non dicitur absolutè, nego maiorem, sed sequelam maioris, absurdum maioris. Si ex similibus procedat argumentum, negatur similitudo talis, quæ inuenitur, & disparitas assignatur. Tunc verò dicitur, transeat maior, vel minor, cum vel negare potest defendens, vel concedere, quia quasi permittit, parum ipsi nocens, tàm si arguens pro vera, quam pro falsa sumat. Rationes negationis, concessionis, vel explicationes, distinctiones, nisi petat

ar-

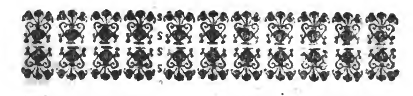
arguens,non exponat defendens. Si verò aliqua authoritas obijcietur, quæ negari non potest, dici debet, admitto sub explicatione, & illam exponat.

Munus Patroni, siuè præsidentis est defendenti negationes, & distinctiones administrare, tunc cum defendens promptas non habet, & facere, vt argumentū rectè repetatur: ipse verò sub silentio præsideat, cum iam sua doctrina præsumatur probata, & si opus erit dicere, pauca loquatur sub grauitate, & ita maiorem honorem suo scholari pariet, sibique cumulabit.

Respondetur ad secundam partem quæsiti.

Tradenda illis sunt hæc nostræ Grammaticæ præcepta rationibus enucleata, qui iam nudis grammaticæ præceptis fuerunt imbuti, vt cum certitudine sciant, quæ didicerunt, nàm rationibus, & argumētis illustrato intellectu, quæ didicerunt cum quadam fiducia, postea asseuerabūt. Ludi verò magistri, & puris præceptis huius nostræ grammaticæ vti poterunt pro tyronibus tantum, & rationibus vna cum præceptis pro alijs ad maiora euectis, hoc tamen agent, vt tempus expostulabit, omnia eorum iudicio submittentes.

DE PARTIBVS GRAMMATICÆ.

PArtes grammaticæ ſunt quatuor, Litera, Syllaba, Dictio, & Oratio.

Obijcies primò: partes grãmaticæ, vt Quintil. inquit, ſunt duæ, ſcilicet Methodica, & Historica: ergò non ſunt quatuor.

Reſpondetur, concedo antecedens, & nego conſequentiam; Nam methodica eſt, quæ rectè loquendi, legendi, & ſcribendi præcepta breui quadam via demõſt at: eſt enim methodus breue dicendi compendium, breuiſque via, ars, & ratio. Hiſtorica, quæ authores exponit; & ſic iſtæ duæ in iſtis quatuor continentur, & iſtæ quatuor in his duabus.

Obijcies ſecundò: Aliqui grammatici dicunt, quòd partes grammaticæ ſunt quatuor, ſcilicet, Orthographia, Proſodia, Etymologia, & Syntaxis: ergo non sũt litera, ſyllaba, dictio, & oratio.

Reſpondetur. Iſtæ quatuor ſunt partes Methodicæ, & ſic reducuntur ad literam, ſyllabam, dictionem, & orationem; nam Orthographia eſt recta ſcriptura docens literas. Proſodia eſt accentus, & docet ſyllabas, earumque quantitatem. Etymologia eſt veriloquium, & do-

& docet dictionum originem,& proprietatem. Syntaxis est constructio, & docet orationem, eiusque contextum.

Aduertendum tamen,has partes, quas assignauimus esse remotas, non negamus proximas, seù proprias partes esse Syntaxim, etymologiam, &c. etenim congruè loqui, rectèque scribere propriè ab istis regulatur;namque litera,syllaba,&c.deseruiunt tamquam id,quo grammaticæ partes ponuntur in esse.

Ideò vltra priores partes sigillatim nunc quoque de his non agimus,quia syntaxis passim enucleatur in qualibet regula. De Etymologia tractare,longus esset sermo,sicut de orthographia, & prosodia, & separatim de his tribus alibi agere Deo auspice animo est; cũ nostrum propositum tantũ fuit præcepta grammaticæ speculatiuorum more tractare.

DE LITERIS.

Litera est indiuidua pars vocis articulatę.

Explicatur definitio. Dicitur pars,nam omne, quod est,vel est totum, vel pars, & *omne totum est maius sua parte*, & sic dicitur indiuidua; nam oratio est totum,quod diuiditur, seù resoluitur in dictiones,dictio in syllabas,& syllaba in literas,ita tamen,vt litera non vlterius diuidi possit. Dicitur vocis articulatę, idest vocis distinctæ, ad differentiam vocis sonitu animalium effectę, quę scribi non potest, vt est bouum mugitus,& anguium sibilus.

Obijcies: si litera esset indiuidua pars vocis articulatæ,sequeretur,quòd esset atomus:sed hoc est falsum: ergo falsa definitio literæ. Sequela maioris probatur. Indiuiduus a. m. dicitur illud, quod diuidi non potest: sed atomus est corpusculum minutissimum, quod sectionem non patitur: ergo si litera esset indiuidua, sequeretur esse atomum.

Respondetur,nego sequelam maioris,ad cuius pro batio-

bationem concedo maiorem,minorem, & consequentiam; Nam licet Epicurus ex atomis vniuersum struat, quæ sunt corpuscula minutissima,quæ diuisionem non recipiunt,tamen suis atomis magnitudinem, figuram, & pondus inseparabiliter inesse vult, & sic explicat suam opinionem, licet falsissimam: *extensa enim sunt, aliter ex ipsis nullo modo extensum fieri non potest, nulla vi Naturæ tamen ab illis auferri potest magnitudo; nequeunt tamen in partes diuidi,quia inane intra non admittunt, intra quod penetrans aliquod corpus, veluti cuneus diuidere illa possit.* Licet alij aliter frustrà sentiant. Non repugnat,inquam, literas atomos nominari, nam sicut in sententia Epicuri, & Democriti etiam vniuersum ex atomis constare asseritur, & plura corpuscula, prout diuersimodè mouere possunt,& efficere alia corpora:sic literę diuerso concursu, ordine, & positura diuersa volumina complent, non immeritò atomi vocari possunt;nam literæ,quæ primordia,elementa, (sicut in opinione Epicuri, & Democriti corpuscula sunt prima elementa, & principia) & principia scripturæ sunt figura,situ, & ordine differentes, diuersas, & innumeras penè dictiones gignere valent.

Literæ inuentæ sunt propter rerum memoriam, nè obliuione fugiant.

Literæ latinæ sunt viginti, vt *A, b, c, d, e, f, g, i, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, x, z.* Ab aliquibus numerãtur viginti tres,adduntq; *h, k, & y.* Sed

Inter grammaticos graue, & perenne litigium intercedit,an H inter literas sit connumeranda?pro quo

Dico H nullo modo inter literas est connumeranda.

Probatur primò à sufficiente partium enumeratione; H, non est vocalis, neque muta, neque semiuocalis, neque consonans: ergò H, non est litera. Antecedens probatur,non est vocalis, quia à se vocem non format;non muta,nam est illa,quæ exiguæ vocis partē habet, & parum sonat, nisi addita vocali, cuiusmodi

non est H; Non semiuocalis,cum nulla syllaba latina, neque græca per integras dictiones in eam desinit,nisi per Apocopen,vt ah, vah, nam cum completæ sunt, faciunt aha,vaha; nec consonans, quia non sonat iuncta vocalibus:ergò non est vocalis,neque muta,neque semiuocalis,neque consonans.

Probatur secundò:est commune,vulgatumque Adagium,quòd sæpè per hominum ora vagatur: *est tanquã H,inter literas,*significans nihil esse: ergò H non est litera.

Objicies. H facit distinctionem essentialem inter dictiones:ergò est litera. Antecedens probatur,nam Hamo cum H.significat hamo piscari,sine H.significat diligere. Hora cum H significat mensuram temporis,sine H plagam,& instrumenta quibus edimus:ergò H facit distinctionem essentialem inter dictiones.

Respondetur nego antecedens,ad cuius probationẽ concedo antecedens,& distinguo consequens,facit distinctionem essentialem tanquam litera nego consequentiam; tanquam aspirationis nota concedo consequentiam. H in his dictionibus non ponitur, vt litera,sed vt nota aspirationis; antiquitus enim H non scribebatur, vt nos hodiè consueuimus, sed supra literas vocales vbi necessaria erat nota aspirationis, talis nota græcorum more annotabatur,& hoc Gellius se vidisse affirmat in quodam vetustissimo Codice, quem Virgilij autographon putat.

Contra est primò: in multis dictionibus scribitur,ut litera,& non ut aspirationis nota,vt pulcher.a.m.triũphus,Carthago,&c.ergò &c.

Respondetur nego antecedens; nam non scribitur, vt litera,sed ut nota aspirationis:antiquitus enim scribebatur pulcer, pulcra, pulcrum, triumfus, Cartago, &c.

Contra est secundò:in his duabus dictionibus mihi, & nihil,saltim fungitur officio literæ:ergò &c.

Respondetur nego antecedens; nam etiam fungitur no-

nota aspirationis,cum talis nota, vel ponitur,vt plurimum sonet,augeatque uocem,ut pulcher; uel ut uegetet,excitetque uocem languidam,ut uehemens,Herénius; uel ut reddat syllabam crassam in prolatione, ut in Mihi,& Nihil.

K litera eliminanda est è consortio literarum latinarum,nam est litera græcorum,non latinorum. Ea non utimur nisi in dictionibus græcis,quibus tanquam latinis utimur,ut Kalendæ,Kyrie eleison. Sed huiusmodi quoniam merè græca sunt, satius fuerit scribere græcis literis, nam, & Priscianus testis est: K (quod græci appellitant Kappa) apud latinos esse superuacaneum, & Quintil. non obscurè innuit, loco eius nos habere literam C, quæ ad omnes vocales vim suam perferat.

Y græcorum uocalis est, qua in illorum dictionibus tantum utimur.

&, ç, ℞, b', non sunt literæ,sed quædam literarum compendia.

Obijcies. Codex continet innumeras penè literas: ergo literæ non erunt tantum uiginti.

Respondetur distinguo antecedens, continet innumeras literas,formaliter nego antecedens;materialiter concedo antecedens,ergo,nego consequentiam. Literæ sunt viginti,attamen diuerso concursu,ordine, & positura, quo pluries repetuntur,complent diuersa uolumina.

Littera dicta est ita, quia in legendo iteretur, uel quasi legitera, quia ordine congruo posita, legentibus iter ostendit. Vel dicitur à lituris, quòd scripta deleri possit;in ceratis enim tabulis prisci scribere solebant, & deindè delebant:Verum enim verò absurdum esset, vt litera appellaretur ab eo, propter quod ipsa definit esse,quod est;desinit namque esse litera;vbi deleta est. Vel à lino,linis,quod in scribendo atramentum illinitur,hoc est leuiter inducitur chartæ.

Literæ aliæ sunt vocales, aliæ consonantes, aliæ semi-

miuocales,aliæ mutæ,aliæ duplices,aliæ liquidæ.

Vocales latinæ sunt quinque A. E. I. O. V. & vna græca, y, qua utimur in græcis dictionibus. Dicūtur vocales,quia uocem formant, & sine illis non potest ulla uox literalis proferri.

Præter vocales omnes dicuntur consonantes, & dicuntur consonantes, quòd iunctæ cum uocalibus consonant:cum ipsæ,per se nequeant uocem perficere. I,& V vocales interdum in uim consonantis euadunt, quoties in syllabæ principio ante alteram uocalem ponuntur,vt Iuno, Venus: Consonantes diuiduntur in semiuocales,& mutas.

Semiuocales sunt illæ, quæ plenam uocem non habent,& per se,nec syllabam,nec plenam uocem faciūt. Vel sunt illæ,quæ habent sonum,quasi similem vocalibus, & dum proferuntur à vocali incipiunt, & sunt f. l. m. n. r. s. & x.

Mutæ sunt illæ,quæ exiguæ uocis partem habent,& parum sonant,nisi addita vocali, & dicuntur mutæ ob comparationem consonantium, & sunt, b. c. d. g. p. q. t. z.

Duplices literæ sunt duæ x,& z, & dicuntur duplices, quoniam uim duarum consonantium habent; x enim valet pro c, & s, quia,ubi nos dicimus patrizo, veteres dicebant patricso,& vbi nos dicimus pax, illi dicebant pacs. I & V.posita inter duas uocales habent vim duplicis consonantis,vt aio,repleui.

Liquidæ literæ sunt l,& r,quæ post mutas in eadem syllaba positæ,syllabam natura breuem,& non natura longam,faciunt communem,ut Cathedra.

Literæ accidunt tria,Figura,Nomen,& Potestas;figura est ea forma,quæ græcis, & latinis aspicitur, & notatur. Nomen est,quod dicitur, uel pronunciatur,ut A. B. Potestas verò est illarum connexarum pronunciatio, quia in literario sermone nos latini, & græci eodem utimur modo,

DE

DE SYLLABIS.

Syllaba eſt vnius, vel plurium literarum compreheſio.

Obijcies: Illa definitio non eſt bona, quæ competit alijs à definito: ſed definitio ſyllabæ eſt huiuſmodi: ergo non eſt bona. Minor probatur competit parti orationis: ergo competit alijs à definito. Antecedens probatur. Pars orationis eſt etiam vnius, vel plurium literarum comprehenſio, vt *à*, *è*, cum ſunt præpoſitiones; mons, dò, & cœteræ partes orationis, quæ ſunt vnius ſyllabæ: ergo competit parti orationis.

Reſpondetnr: concedo maiorem, & nego minorem, ad cuius probationem, nego antecedens, ad probationem cuius, diſtinguo antecedens, ſi conſideretur, ut ſyllaba concedo antecedens; ſi conſideretur, vt pars orationis nego antecedens, ergo nego conſequentiam. Pars orationis dupliciter conſiderari poteſt, vel ut pars orationis, in quantum pars orationis, & ſic licet conſtet ex una, uel pluribus literis, nõn tamen in tali orationis parte conſideratur literarum comprehenſio, ſed tantum eſſentia partis orationis; vel conſideratur, vt ſyllaba, prout eſt ſyllaba, & ſic non erit pars orationis, cum diuerſam definitionem eſſentialem habeat ſyllaba à parte orationis, per quam una differt ab altera.

Dicitur ſyllaba à Syllambano græcè, quod latinè comprehendere, ſeù concipere ſignificat.

Dices: ſyllaba poteſt conſtare ex una litera: ergo non dicitur à ſyllambano, quod eſt comprehendere, ſeu concipere. Conſequentia probatur, nam comprehendere, eſt ſimul prendere, & concipere eſt ſimul capere: ergo ſi ſyllaba poteſt conſtare ex una litera, non rectè dicitur à ſyllambano, quod eſt comprehendere, ſeù concipere.

Reſpondetur concedo antecedens, & nego conſe-

 quen-

quentiam,ad cuius probationem,concedo antecedens, & nego consequentiam. Licet syllaba constet ex una litera,tamen simul prendit, & simul capit numerum, tempus,spiritum,& accentum.

Syllabæ accidunt quatuor,scilicet numerus,tempus, spiritus,& accentus.

Numerus, quia syllaba constare potest ex una litera,ut à,ex duabus,ut ab,ex tribus,ut,ter, ex quatuor, vt mons,ex quinque,ut frons,ex sex,ut stirps.

Tempus est illa mora, quæ fit in pronuncianda syllaba ante quam ab eius prolatione cessemus. Syllaba breuis est,quæ unico tempore absoluitur; longa , quæ duobus,& ideò si redigantur ad musicas notas, quibus nunc utimur, exempli gratia hæc dictio *mater* in prima deberet habere notam duorum temporum, seù duplicis manus percussionis: secunda uerò notam unius temporis, & ideò antiqui syllabas longas gemina vocali pronunciabant,ut *Maater,veenit* præteritum.

Spiritus duplex est lenis, & asper; lenis est, quo leniter syllaba profertur,ut luna; Asper est, quo syllaba asperè profertur,ut lux,trux.

Accentus est ratio eleuandæ,aut deprimendæ,quòad tonum syllabæ.Accentus triplex est,acutus, grauis,& circumflexus. Acutus est, quo syllaba attollitur, eius nota est lineola à sinistra versus dextram obliquè ascédens,vt in sequenti litera à.Grauis est,quo syllaba deprimitur, eius nota est lineola a sinistra in dextram obliquè descendens, vt in hac litera e. Circumflexus est,quo syllaba vno tempore eleuatur, & altero deprimitur,eius nota est mixta ex notis acuti, & grauis, vt in hac litera o.

Acutus ponitur in monosyllabis breuibus , communibus,aut positione tantum longis, vt in *mel, fac, nunc.* In disyllabis autem ponitur in prima,si breuis,communis,aut positione tantùm longa, aut Natura quidèm, sed vltima longa,vt in *Deus,patris,rexit,muros.* In hyperdisyllaborum denique antepenultima, si penultima bre-

breuis sit; In penultima verò si longa sit positione tantum, vel natura, sed vltima longa, vt *Dominus, parentes, amici*; quòd si penultima horum sit communis ob mutam, & liquidam, acuenda antepenultima, vt in *semiduplex, latebra, pharetra*: si verò communis, vt sunt genitiui in ius acuenda penultima, dempto *alterius*.

Circumflexus ponitur tantum in monosyllabis longis, non tantum positione, sed natura sua, vt Sol, cur; vel natura simul, & positione, vt *lux, fex*; aut in penultima polysyllaborum natura sua longa, & non sola positione, modò vltima sit breuis, vt *amauere, Deorum, conflastis*.

De accentu graui mentionem non feci; nam apud latinos est duplex acutus, & circumflexus, apud verò græcos est triplex, nempe grauis, acutus, & circumflexus.

Syllabæ, aut sunt primæ, aut mediæ, aut vltimæ, ut patet in hoc nomine, *Constantinopolitanus*, quod constat syllabis octo, præter primam, & ultimam, omnes dicuntur mediæ.

DE DICTIONE.

Dictio est minima pars orationis significatiua, ex qua construitur oratio, & inquam resoluitur.

Dices: syllaba etiam est minima pars orationis significatiua, ex qua componitur oratio, & in quam resoluitur: ergo inter syllabam, & dictionem nulla intercedit differentia. Antecedens probatur, nam syllaba est minima pars orationis, nam si non esset minima pars, esset pars orationis; dicitur significatiua, & syllaba etiã significat, ut mons; dicitur, ex qua componitur oratio, nam ex syllabis, imò ex ipsis literis componitur oratio, & in ipsas resoluitur.

Respondetur: nego antecedens, ad probationem dico, quòd dictio, & pars orationis inter se non differũt; nam pars orationis quando componit actu ipsam oratio-

tionem, dicitur pars orationis, quando verò actu non componit, dicitur dictio. Quòd syllaba significet, dico quòd non significat per se aliquid, nam *mons* non est simpliciter syllaba, sed dictio monosyllaba. Quando dicitur, quòd syllabæ componunt orationem, & literæ etiam, & in ipsas resoluitur. Respondetur, distinguo talem partem antecedentis, immediatè nego; mediatè concedo; nam immediatè oratio componitur, & resoluitur in dictiones, mediatè verò oratio componitur, & resoluitur in literas, & syllabas. In definitione dictionis resolutio sumitur immediatè, non verò mediatè: ergo negatur consequentia.

Dictio dicitur à dicendo, quia aliquid dicit, scilicet significat.

Duplex est dictio una significatiua, quæ est illa, quæ aliquid significat, vt homo, significat enim animal discursiuum; altera non significatiua, & est illa, quæ nihil significat, ut Buf, Baf.

DE ORATIONE.

DIco, quòd oratio est recta dictionum compositio integram sententiam comprehendens.

Obijcies primò; si litera A imponeretur ad significãdum: Ego amo Deum, tunc litera A esset oratio: sed talis oratio non esset recta dictionum compositio integram sententiam comprehendens: ergo malè dicitur, quòd oratio est recta dictionum compositio, &c.

Respondetur: concedo maiorem, & distinguo minorem, non esset recta dictionum compositio, ratione uocis concedo minorem; ratione conceptus importati per vocem nego minorem, ergo negatur consequentia. Talis oratio esset recta dictionum compositio ratione significati, quod esset: ego amo Deum.

Obijcies secundo: Inuenitur in unica dictione oratio: ergo malè dicitur, quòd sit recta dictionum compositio, &c. antecedens probatur, *curre, lege, fac*, comprehen-

hendit integram ſententiam, & tamen diuiſim eſt unica dictio: ergo &c.

Reſpondetur, nego antecedens, ad probationem, dico, quòd aliquid intelligitur, quando dicitur, *curre, lege, fac*, nam implicitè ſubintelligitur tu pronomen, idest tu curre, tu lege, tu fac, licet explicitè ſit unica dictio, implicitè tamen ſunt duæ, vel plures dictiones, ſi caſus posteriores, & ulteriores in ipſis intelligas.

Oratio dicitur ab orando, ideſt loquendo, quia per eam oramus, ideſt loquimur.

Oratio duplex eſt perfecta, & imperfecta; oratio perfecta eſt illa, quæ perfectum ſenſum generat in mête auditoris, vt *Veritas odium parit*; Imperfecta eſt illa, quæ imperfectum ſenſum generat, ut ſi ueneris ad me.

Oratio perfecta duplex eſt, Indicatiua, & non indicatiua; Indicatiua eſt illa, quæ dicit uerum, uel falſum, & ſit ſolum in modo indicatiuo, vt homo eſt animal; non indicatiua eſt illa, quæ nihil veri, uel falſi dicit, & eſt quadruplex. Imperatiua, ut *diſce puer virtutem ex me, verumque laborem*. Optatiua, ut utinam eſſem homo diues. Coniunctiua, ut ſi ueneris ad me, dabo tibi librum, & Interrogatiua, ut quò tendis?

DE

DE
PARTIBVS
ORATIONIS.

ADuertendum hic nos non loqui de partibus orationis, prout ad Rhetoricã, quæ quinque connumerantur, scilicet inuentio, dispositio, elocutio, memoria, & pronunciatio; sed de partibus orationis, pròut ad grammaticam pertinent: igitur.

Pars orationis est uox indicans mentis conceptum; Quotuplex sit ista uox mentis conceptum indicans, non æquè apud omnes constat, nam quot fuere grammatici, tot circa partium orationis numerum sententiæ emanarunt, cum parum apud omnes de numero cõueniat.

Primò, Sergius grammaticus duas esse orationis partes, nomen scilicet, & verbum ait, quam sentẽtiam Dialectici sequentes, itidem duas asserunt.

Secundò, Aristoteles, & Theodectes tres posuerunt, nomen, verbum, & coniunctionem.

Tertiò, Stoici, quinque.

Quartò, Grammaticorum nonnulli sex.

Quintò plerique octo, qui numerus primùm Aristarcho

cho ex græcis, deindè Palæmoni ex latinis placuit.
Sextò, aliqui nouem statuerunt.

Septimò, multi etiam decem, quam sententiam nos tuendam amplectimur, *nomini, pronomini, Verbo, Participio, præpositioni, Aduerbio, coniunctioni, supinum, & gerundium,* adiungimus, Itaque partes orationis per se, & ab alijs separatas, supinum, & gerundium dicimus, Nebrissensem, Saturnium, compluresque alios secuti viros, quidem non minus doctrina, quam acri ingenio, Iudicioque singulari insignitos.

Apud recentiores, imò apud hodiernos Grammatices octo esse partes orationis, nemo est, qui ambigat; igitur sola difficultas est de duabus scilicet de Supino, & Gerundio. Vnde

Dico partes orationis esse decem, scilicet *Nomen, Pronomen, verbum, participium, aduerbium, præpositio, coniunctio, interiectio, supinum, & gerundium.*

Probatur primo de octo, deindè de duabus scilicet supino, & gerundio: Ad perfectionem orationis decem debent concurrere partes: ergo partes orationis sunt decem. Antecedens probatur; debet cōcurrere aliquod per modum materiæ, & alicui subijcibile, & tale erit nomen: Et quia talis materia non in omnibus potest conuenire verbo, quia omnia sunt tertiarum personarum, cum uerbis primæ, & secundæ personæ construi non poterunt, necessaria fuit in prima, secunda, & tertia persona pronominis inuentio ratione diuersorum modorum significandi; quædam enim pronomina (vt dicemus) significant relatiuè, quædam demonstratiuè, quædam propè, propriùs, & longiùs, & ideo pronomen iuxtà nomen debet poni, quoniam pro proprio ponitur nomine, & cui subijcitur materia, idest nomen. Debet cōcurrere forma, idest verbum. Et vt obliqui casus intransitiuè regerentur, necessaria fuit participij inuentio. Et quia nec nomen nomini, nec verbū verbo sine nexu ad causalitatem orationis coniungi possunt, necessaria fuit coniunctio. Et quia verbum,

quod

quod habet rationem formæ aliquando ponitur, in oratione sine aliqua determinatione, quam ei præstat aduerbium, ut cum dico *Iohannes legit*, actus huius verbi erit indeterminatus, sed determinatur per aduerbium benè, uel malè legit. Et quia nomen, & verbum se ipsis significare augmentum, uel decrementum non poterant, præpositiones oportuit inueniri, quæ his cōpositæ hoc significarent, doleo per se sumptum significat dolorem, cui si addatur cum dolorem similem ostēdit, condolemus Iohannis casum, idest simul dolemus, & deprimo, vel multum, vel non premo; De namque aliquando auget, aliquando minuit. Fuit etiam necessaria præpositio ratione appositionis respectu nominis, pronominis, & participij, præpositio namque apposita causalibus loquendi modos præbet. Et quia etiam uocibus, vel moribus corporis affectus animi etiam exprimi solent, ut cum timemus, dolemus, gaudemus, fuit opus interiectione, quæ timoris, doloris, gaudijuim significaret: ergo ad perfectionem orationis debent concurrere decem partes.

Probatur secundò de Supinis: Supina non possunt esse nomina, tum quia casus non habent, præpositionē namque per appositionem accipere nullo pacto queūt: quis enim vsquam legit, vade ad salutatum amicos? Tum etiam quia eosdem casus, tàm posteriores, quàm vlteriores regunt, quos ipsorum verba. Tum etiam, quia carent personis, genere, & numero: ergo non possunt esse nomina. Nec dici uerba possunt, cum careant tempore, quod est primum in uerbo, deficiuntq; modis, & personis: ergo nōn sunt uerba: ergo si non sunt, neque nomina, neque uerba, sunt pars orationis distincta ab alijs.

Neque dicas cum Quintil. Supina esse uerba participalia: verba quidem, quatenus è verbis initium sumunt; participalia, quatenus habitum, ac formam participij præseferunt; sed

Contra est: sicut olim participia verba causalia dice-

cebantur;uerba in quantum è verbis formantur,& nõ minimam eorum vim retinent;causalia in quantum per casus declinantur: Sed concinniori vocabulo participia dicta sunt, non autem verba; sic etiam supina licet verba participalia dicantur,non tamen verba simpliciter dicenda sunt. Atque vt participia rectè à verbis separata sunt, ita & supina à verbis sunt separanda, cum in eis ratio verbi multò sit exilior:quando in participio,& tempus,& transitiua verbi constructio agnosca tur. In supino autem sola constructio. Meritò itaq; ijs accedimus,qui partem orationis per se dicunt. Sed de supinis fusius suo loco.

Probatur tertiò de Gerundijs: gerundia non sunt verba,cum verba sine casu sint: gerundia verò casus habere liquidò constat. Cum omne verbum sit alicuius personæ: at gerundia persona carent. Cum omne verbum sit alicuius temporis, & modi: gerundijs autem hæc omnia desunt. Non sunt nomina,cum actiuam,& passiuam habeãt significationem,id quod à nomine per quam alienum est. Cum regat casum sui verbi,tum acquisitiuè,vt seruiendo Deo,tùm possessiuè,vt semper est tempus miserendi pauperum. Tum vel maximè transitiuè, vt veni ad videndum amicos, quod in nominibus non inuenitur,nisi figuratè, vt nudus pedem per synecdochen,vel apud vetustissimos, vt populandus agros, & quid tibi me tactio est: ergo si non sunt, nec verba, nec nomina, sunt pars orationis distincta ab alijs.

Neque dicas cum Probo,Sergio,Donato, cæterisq; antiquis grammaticis, atque è Neotericis, Dispauterio,gerũdia esse verba,quia habent O commune, idest modo breue,modo longum more verborum. Nam

Contra est: Ridiculum sanè argumentum, nec ea ratio concludit,gerũdium habet ò anceps, vt verbum: ergo est verbum, cum præter verbum aliæ etiam dictiones habent O anceps, nec ideò verba dicuntur: Atque adeò ipsum nomen variatur, præter quam in

Da-

Datiuo,& ablatiuo,vt fusius in Prosodia.

Neque dicas secundò cum Prisciano, Lancellotto, Mancinello,alijsque Neotericis esse nomina,quia habent casus,habent genera; & quia more nominum regulantur ex vi possessionis,vt tempus legendi;vel prępositionis,vt eo ad legendum, in legendo proficio, vel ratione instrumenti, vt memoria excolendo augetur, vel acquisitiuè,vt papyrus emporetica inutilis est scribendo. Nam

Contra est:nam hoc quoque militat in participio,& tamen participium etiam est distincta pars orationis ab alijs; sequitur solum ex hoc gerundiū habere aliquid à nomine,cum gerat vicem nominis.

Neque dicas tertio cum alijs grammaticis: gerundia esse participia,quia terminatione,participijs futuri temporis similia sunt per omnes voces; regunt post se casus,vt participia;habent genera, casus, tempus, numerum,&c.ceu participia;nam

Contra est: participia nullo modo esse possunt; tum quia accusatiuum post se regunt,quem participia in dus prorsus refugiunt. Tum etiam quia carent tempore,quod est primum in participio. Differt sanè gerundium adiectiuum à participio in dus trifariam. Primo ratione temporis; secundo ratione vocis;tertio ratione conuersionis in omnes casus,vt fusius suo loco.

Neque dicas quartò cum quibusdam grammaticis: gerundia esse nomina participalia; nam

Contra est: Nomina participalia dici non possunt, cum ab eis tripliciter differant.Primò,quia casus verborum vlteriores ex vi verbi admittunt. Fab. lib. 1. *Pueri potius illa docendi erunt minus vulgata*, idest oportebit doceri. Plin. lib. 15. *Hesiodus in primis cultum agrorum docendam arbitratus vitam*, idest debere doceri. Hos autem casus participale nomen refugit. Secundò, quia eodem casu, ac sensu cum gerundijs substantiuis commutari potest.Cic. *Initum est consilium à P.Sylla inflammandæ Ciuitatis,huius extinguendi imperij,delendę vrbis,*

vrbis, quòd æquè latinè reddidisset. *Inflammandi Ciuitatem, extinguendi imperium, delendi vrbem.* Id quod nomini minimè licet participiali. Tertiò, quia gerũdium adiectiuum eodem modo declaratur, quo gerundium substantiuum, vt venio causa audiendæ historiæ, idest vt audiam. Participiale autem nomen per dignus a.m. vt honorandus, idest dignus honorari.

Habet quidem gerundium aliquid nominis, aliquid verbi, aliquid participij: sed hæc per se non euincunt, vt vel nomen sit, vel verbum, vel participiũ, tot naturis inuicem sese impedientibus. Meritò itaque partem orationis per se ab alijs separatam gerũdium dicimus, de quo suo loco fusius.

Obijcies primò: omne compositum debet constare ex materia, & forma: sed in composito orationis, nomen concurrit, vt materia, verbum vt forma: ergo partes orationis sunt duæ nomen, & verbum, & non decem.

Respondetur distinguo maiorem, omne compositum substantiale concedo maiorem; accidentale nego maiorem: sed in composito orationis nomen concurrit, vt materia, verbum vt forma, distinguo minorem, in composito orationis accidentali concedo minorem; substãtiali, nego minorem: ergo nego consequentiam. Duplex enim habetur compositum, vnum substantiale quod vtique ex materia, & forma constat; alterum accidentale, quod constat ex pluribus partibus, quàm duabus. Modò oratio est compositum accidentale, ideò decem sunt eius partes.

Contra est primò: istud compositum accidentale debet comprehendere integram sententiam: sed duæ partes, vt est nomen, & verbum perfectè possunt comprehendere integram sententiam: ergo istud compositum accidentale debet constare ex duabus partibus.

Respondetur concedo maiorem, & distinguo minorem, duæ partes principales concedo minorem; minus principales nego minorem: ergo nego consequentiam.

D Par-

Partes orationis sunt in duplici differentia, aliæ sunt principales, vt nomen, & verbum, & istæ sunt duæ; aliæ minus principales, & istæ sunt reliquæ octo.

Contra est secundò: partes orationis apud logicum sunt duæ, scilicet *nomen, & verbum*: ergo etiam apud grammaticum.

Respondetur: distinguo antecedens, partes principales concedo antecedens; minus principales nego antecedens: ergo nego consequentiam. Nam partes principales apud logicum sunt nomen, & verbum, minus verò principales sunt reliquæ: & sic non minus partes orationis sunt decem apud grammaticum, quam apud logicum, nomen, & verbum, vt partes principales, cæteræ verò vt minus principales.

Contra est tertiò: partes orationis apud Rhetoricũ sunt quinque, *Inuentio, Dispositio, Elocutio, Memoria, & pronunciatio*: ergo etiam apud grammaticum erunt quinque.

Respondetur concedo antecedens, & nego consequentiam; nam nos non loquimur de partibus orationis, prout ad Rhetoricum pertinent, sed de partibus orationis congruæ, prout ad grammaticum pertinent.

Obijcies secundò: coniunctio non est necessaria: ergo non est pars orationis. Antecedens probatur. Multa copulantur demptis coniunctionibus, vt Cic. pro Archita: *Studia literarum adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugium, ac solatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur*: ergo non est necessaria.

Respondetur: nego antecedens, ad probationem dico, quod multa copulantur demptis coniunctionibus; est elocutio figurata, (præterquamquod implicat in terminis, aliquod copulari demptis coniunctionibus) quæ ad Rhetoricam pertinet: sicuti cum multæ congregantur coniunctiones, est etiam figuratè dicendi genus, vt *Teque: tuque similes, tibique charos, & aspernor, &*

auer-

auersor,& execror;nec timeo minas,quas iactas, nec terret me pericula,quæ denuncias. Insuper non tantum *Et* erit coniunctio,sed sunt coniũctiones aliæ copulatiuæ,aliæ disiunctiuæ,aliç conditionales, aliæ causales,&c. de quibus infrà.

Collige ex his decem partibus orationis quinque esse declinabiles,*Nomen,pronomen,verbum,participium, & gerundium*;quinque indeclinabiles, *Aduerbium,præpositio,coniunctio,interiectio,& supinum.*

DE NOMINE.

Dico,quod Nomen est pars orationis declinabilis, significans,sine tempore,& alterius positione,nec eius separatim pars vlla significat.

Probatur:constat ex generc, & differentia hæc definitio:ergo est bona. Antecedens probatur. Dicitur pars orationis loco generis; cœterç verò particulæ stant loco differentiæ:ergo &c. Antecedens patebit ex argumentis,& eorum solutione.

Obijcies cõtra illam particulam,*pars orationis declinabilis*: sunt multa nomina indeclinabilia, & tamen sunt pars orationis: ergo malè dicis, quod nomen est pars orationis declinabilis.

Respondetur distinguo antecedens, indeclinabilia, quò ad vocem concedo antecedens; quò ad significatũ vocis nego antecedens:ergo negatur consequentia. Nomina indeclinabilia, licet quò ad vocem sint indeclinabilia, tamen quò ad significatum vocis declinabilia sunt.

Obijcies contra illam particulã,*significans*:sunt multa nomina,quæ non significant,vt *Blitri, Buf, Baf*: ergo malè dicitur significans.

Respondetur:quod illa nomina,quæ significant apud grammaticum, sunt nomina, vt homo, qui naturam significat humanam;illa verò, quæ nihil significant, non sunt nomina, cum nomen sit pars orationis significatiua.

Obijcies contra illam particulā, *sine tempore: Annus, dies, mensis, cœna, prandium, completorium*, sunt nomina, & significant tempus: ergo falsum est nomen significare sine tempore.

Respondetur concedo antecedens, & nego consequentiam; nam *ly* cum tempore ponitur ad differentiā verbi, cuius proprium est significare cum tempore, scilicet exercitium alicuius actionis, vel passionis in tempore denotari; vndè licet nomina possint significare tempus, vt annus, dies, mensis, & aliquam temporis differentiam, vt præteritio, & futuritio, vel eam connotare, vt cœna, prandium, completorium, nunquam tamen significare possunt cum tempore, idest importare exercitium actionis, vel passionis, quæ fit in tempore.

Et sine alterius partis positione significans, ponitur ad differentiam pronominis, quod minus significat, quā nomen pro quo ponitur, quoniam substantiam solum significat, & non etiam qualitatem determinatam, sicut nomen, personasque finitas recipit, facitque elocutiones semiplenas, nomen verò plenas.

Obijcies tandem contra illam particulā, *nec eius separatim pars vlla significat*: Inueniuntur multa nomina, cuius partes separatæ aliquid possunt significare, vt *Dominus*, & *Respublica*: ergo falsum est, quòd partes nominis separatæ non significant.

Respondetur distinguo antecedens: aliquid possunt significare, quod coniunctæ significabant nego antecedens; aliquid aliud diuersum concedo antecedens: ergo negatur consequentia; nam *ly*, nec eius separatim pars vlla significat, ponitur, vt excludatur oratio, cuius partes separatæ eandem retinent significationem, quam habebant coniunctæ, non sic nomen, nam si nomen *respublica, Dominus*, separetur, non significat, quod prius.

Nomen dicitur quasi *notamen* per syncopen, quia per id cuncta notantur. Vel dicitur quasi *noscimen*, à nosco, quia id, quod nominamus agnoscitur. Vel ab ono-

onoma abiecto O,vel ab eo,quod græci nemo,ideſt tribuo dicunt:Nulla eſt enim res, cui non ſit nomen aliquod attributum.

Nomen duplex eſt,ſubſtantiuum, & adiectiuum, ſicuti omne ens,vel eſt ſubſtantia,vel accidens. Nomen ſubſtantiuum eſt illud, cui præponitur vnus articulus, vel duo tantum,vt hic *Dominus*, & hic,& hæc *aduena.* Diciturque à ſubſto,quod per ſe ſtare poteſt ſine adiectiuo. Adiectiuum nomen eſt illud, quod flectitur per tres diuerſas voces, vt *Bonus,bona,bonum*: vel per tres articulos partim coniunctos,& partim diuiſos,& duas voces,vt *hic,& hæc dulcis,& hoc dulce*:Vel per tres articulos,& vnam vocem,vt *hic,hæc,& hoc fœlix*. Diciturque ab adijcio,ideſt adiungo,quia ſubſtantiuis adiungitur ad eorum qualitatem declarandam, nec ſine eis ſtare poteſt.

Nomen ſubſtãtiuum duplex eſt, proprium,& appellatiuum; Proprium eſt illud, quod naturaliter vniuſcuiuſque priuatam ſubſtantiam ſignificat, vt *Cicero, Neapolis.*

Obijcies: hoc nomen *Petrus* conuenit pluribus Petris cum multiplicatione ſui, quia valet dicere,hic,& ille Petrus ſunt duo Petri: ergo Petrus non erit nomen proprium,cum non ſignificet priuatam ſubſtantiã, ſed appellatiuum.

Reſpondetur diſtinguo antecedens,conuenit pluribus,quantum ad nomen concedo antecedens;quantum ad rem ſignificatam per tale nomen, nego antecedens, ergo negatur conſequentia. Hoc enim nomen Petri vtique poteſt conuenire pluribus,non tamen ſignificat aliquam rem pluribus communem,quemadmodum homo ſignificat humanitatem communem pluribus.

Species propriorum nominum ſunt quatuor, *nomen, prænomen,cognomen,& agnomen.* Nomen eſt illud,quod eſt vniuſcuiuſque proprium, vt Carolus, Franciſcus. Prænomen eſt illud,quod nomini præponitur differentiæ cauſa,vt *Publius Caius.Iulius Cæſar.*Cognomen eſt

cognationis nomen,vt *Musitanus*. Agnomen est, quod ab aliquo euentu imponitur,vt *Africanus*,quia Africā deleuit,vel expugnauit. Imponitur quoque à vitijs,vt *superbus*, à virtute,vt *Pius*,à corpore,vt *Crassus*. Sed apud eruditos agnomen non legitur, sed pro eo cognomen.

Appellatiuum est illud,quod naturaliter est commune multis,quos eadem substantia iungit, vt *homo*,*discipulus*.

Obijcies: *Poeta Philosophus*, *Apostoli*, *Vrbs* sunt nomina,quæ naturaliter sunt communia multis: ergo erunt appellatiua: sed hoc est falsum, nam Poeta apud latinos intelligitur Virgilius, apud Græcos Homerus, Philosophus Aristoteles,Apostoli, Petrus, & Paulus, Vrbs Roma: ergo falsum est appellatiuum nomen esse commune multis.

Respondetur, quòd estò hæc nomina sint appellatiua,tamen per excellentiam fiunt propria.

Adiectiuum est triplex,nomen vt *Bonus*. Pronomen, vt *meus*. Participium,vt *lectus*,*amans*.

Nomini accidunt quinque,species,genus, numerus, figura,& casus.

Obijcies primò: Nomini accidit declinatio,nam nomen declinatur: ergo non accidunt quinque.

Respondetur: quòd declinatio sub casu comprehenditur, & ideò Priscianus nominis accidentia connumerans,dicit,casus,siuè declinatio; Vndè casus est declinatio nominis.

Obijcies secundò: Nomini accidit persona, cum omnia nomina sint tertiæ personæ, & vocatiui secundæ: ergo non accidunt quinque.

Respondetur: persona rectius pronomini ascribitur, vel quia nomen secundam tantum habet,& tertiam personam pronomen verò primam, secundam, & tertiam,vt *ego*,*tu*,*ille*. Vel ratione dignitatis, quia prima persona dignior est cœteris, & secunda dignior tertia. Vel ratione certitudinis, quia ego; & tu certam si-

gni-

gnificant personam, tertia verò est infinita, & indeterminata.

Obijcies tertiò: genus continet sub se species: ergo debemus dicere, nomini accidunt quinque, genus, species, &c. & non dicere, nomini accidunt quinque species, genus, &c.

Respondetur: Grammatici in hoc non sequuntur Philosophos collocantes species sub genere, nec peruertunt ordinem pręponendo speciem generi, nam oportet prius cognoscere, an dictio sit primitiua, vel deriuatiua, mox sub quo sexu, deindè sub vno, aut pluribus, & sic fit numerus existens: ergo hęc res in numero consideratur, aut absoluta, aut ab alio composita, & sic vocatur figura, & vltimò ponitur casus, quia fine, & terminatione ipsius dictionis cognoscitur.

Species est originalis dispositio dictionis, per quam fit primitiui, vel deriuatiui discretio.

Obijcies: *species est illa, quæ prædicatur de pluribus differentibus numero in eo, quod quid est*: ergo non est originalis dispositio, &c.

Respondetur: nos hic loqui de specie, prout pertinet ad grammaticum, non prout ad logicum, & sic concedo antecedens, & nego consequentiam.

Species nominum sunt duæ; primitiua, quæ à nullo deriuatur, vt mons; deriuatiua, quę ab aliquo prouenit, vt montanus.

Species nominum appellatiuorum sunt quindecim, *gentile, patrium, interrogatiuum, infinitum, relatiuum, collectiuum, diuiduum, factitium, generale, speciale, ordinale, numerale, absolutum, temporale, & locale.*

Species nominum, tàm proprijs, quàm appellatiuis communes, sunt sex, *primitiuum, deriuatiuum, corporale, incorporale, omonymum, & synonymum.*

Species nominum tantum deriuatiuorum sunt nouem, *patronimicum, comparatiuum, superlatiuũ, possessiuũ, diminutiuum, denominatiuum, verbale, participiale, & aduerbiale.*

Genus est exploratio sexus, quæ fit per vocem carentem genere.

Obijcies: hęc definitio inuoluit contradictionem: ergo est falsa. Antecedens probatur: implicat aliquod esse exploratiuum generis per vocem carentem genere: ergo inuoluit contradictionem.

Respondetur: nego antecedens, ad cuius probationē nego antecedens; nam per *ly* vocem carentem genere, intelligitur articulus, qui est nota; qua genus, & casus in nomine distinguuntur, & nullius est generis, nam quod est signum generis, non potest esse genus: Signū enim aliud à se represẽntat. Articulus apud gręcos est prima pars orationis, & ipsi græci habent articulos, quibus genera, & casus internoscunt: latini verò prorsus carent, eorum tamen loco articulari pronomine vtuntur solum ad dignoscenda genera. Nam in singulari *hic* est signum masculini generis, *hæc* fœminini, *hoc* neutri, *hic*, & *hæc* communis; *hic*, *hæc*, *& hoc*, omnis; *hic*, *vel hæc* incerti. In plurali *hi* est signum masculini generis, *hę* fœminini, *hæc* neutri.

Genera nominum sunt septem, *masculinum*, vt Iohãnes, *fęmininum*, vt Maria; *Neutrum*, vt hoc scamnum; *Commune*, vt hic, & hęc homo; *omne* hic, hęc, & hoc fęlix; *Promiscuum, siue Epicęnum*, vt hic passer, passer masculus, & passer fœmina; *incertum*, vt hic, vel hæc dies.

Obijcies: genera nominum, quæ sola natura nouit sunt duo, masculinum, & fœmininum: ergo non datur genus neutrum, & alia genera, & sic non sunt septem. Antecedens probatur: sola hæc duo generant, atque ideò appellata sunt genera: ergo duo sunt genera, masculinum, & fœmininum.

Respondetur, nego antecedens, ad cuius probationē concedo antecedens, & nego consequentiam. Certum est enim præter masculinum, & fœmininum nunquam natura alia genera somniauit. Hæc genera non sunt naturæ, sed artis, & grammatici septem fecere genera, quæ à præcipuis veniunt.

Nu-

Numerus *est vnitatum collectio*;& numeri grammatici, non Aritmetici, sunt duo, *figularis, & pluralis*. Singularis est quantitas, (*intelligitur de quantitate discreta, non verò continua*) quæ vnitatem significat, vt Iohannes; pluralis, quæ significat plures vnitates, vt Cæsares.

Obijcies: Vnitas non est numerus, sed principium numeri; ergo non datur numerus singularis.

Respondetur, quòd vnus dicitur numerus numerans, & quemadmodum nominatiuus inter casus numeratur, non quòd in declinatione ab alio cadat, sed quòd ipse sit principium cadendi; ita vnus, siue numerus singularis dicitur numerus, quia est numerus numerans.

Obijcies: apud græcos numeri sunt tres, *singularis, dualis, & pluralis*: ergo etiam apud latinos numeri erũt tres, & non duo.

Respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam. Nam certum est apud græcos tres esse numeros; singularem, cum sermo est de vno; dualem, cum de duobus, quanquam id non semper apud ipsos obseruatur; pluralem, cum de pluribus: attamen dualis à nobis excluditur, nam cum est sermo de duobus, illi duo à nobis dicuntur plures, & sic dicitur pluralis.

Figura est discrimen dictionum simplicium, & compositarum, & sunt duæ, *simplex*, ut pater; *composita*, vt cõpater.

Casus est variatio in declinatione nominis per immutationem nouissimæ syllabæ. Casus nominum sunt sex, *Nominatiuus, Genitiuus, Datiuus, Accusatiuus, Vocatiuus, & Ablatiuus*.

Obijcies primò: casus dicitur à cadendo, cum cadẽdo fiant omnes casus: sed nominatiuus à nullo cadit: ergo nominatiuus non est casus.

Respondetur concedo maiorem, & nego minorem cum sua consequentia. Nam casus non solum dicitur illud, in quod aliquid cadit, sed etiam ipsa res, quæ cadit: Quemadmodum vnus, quia est principium numerandi, non per hoc non est numerus, cum sit numerus

nu-

numerans; ita nominatiuus dicitur casus, quia est ipsa res, quæ cadit.

Obijcies secundò: casus sunt duo, alius *rectus*, alius *obliquus*: ergo non sunt sex.

Respondetur, quod recti, & obliqui non sunt casus diuersi ab illis sex; nam rectus est nominatiuus; (sunt nonnulli, qui vocatiuum excludunt à casu recto, quia est casus vocandi, & tantum iungitur secundæ personæ, ad quem sermo dirigitur) quia cum cœteri casus ab eo formentur, ipse in prima sua positione rectus subsistit. Cœteri verò præter nominatiuum omnes dicuntur obliqui, quia à recto obliquantur, & deducuntur. Vel

Respondetur secundò: casus in prima sui diuisione, alius rectus, alius obliquus dicitur, sed quia obliquus pluribus modis obliquatur, ideò nè confundatur, cuilibet proprium attribuitur nomen.

Obijcies tertiò: Datur *septimus*, & *octauus* casus: ergo non sunt sex, sed octo.

Respondetur, quòd septimus casus non est casus diuersus ab ablatiuo, habet hoc tamen septimus, quòd dicitur effectiuus, vel instrumentalis; Octauus verò est cum vtimur datiui voce pro accusatiuo, & præpositione *in*, vel *ad*. Virg. *It clamor cœlo*, idest in cælum, vel ad cælum; & pro ablatiuo cum præpositione, & est quando passiuo iungitur, vt *legitur mihi*, idest à me.

Declinatio est ex verbo in verbum commutatio, quæ maximè fit in fine. Dicitur à declinando, idest descendendo; nam à recto descendunt obliqui quasi per gradus.

Declinationes nominum sunt quinque. *Prima*, quæ habet genitiuum singularem *in æ* diphtongum, vt hic Poeta Poetæ. *Secunda in i*, vt Dominus, Domini. *Tertia in is*, vt Pater, patris. *Quarta in us, vel in u*, vt visus, genitiuo visus. Cornu, genit. cornu. *Quinta in ei* genetiuum, & datiuum, vt res, genit. rei, dat. rei.

Obijcies: si declinationes essent quinque, sequere-tur,

tur, quòd omnia nomina ſubſtantiua reducerentur ad has:ſed hoc eſt falſum:ergo falſum eſt eſſe quinque: minor probatur: prima declinatio habet tres terminationes in nominatiuo ſingulari in *as*,vt Æneas,in *e*,vt Penelope,& in *es*,vt Anchiſes.Secunda quatuor in nominatiuo ſingulari in *eus*,vt Orpheus,in *os*,vt logos,in *on*,vt Ilion;Tertia varias,in *a*,vt Poema,in *in*,vt Delphin,in *an*,vt Titan,in *is*,ut Paris,in *o*,vt Dido:ſed hę tres ad nullam ex quinque reducuntur,cum iſtæ dignoſcantur in ſingulari nominatiuo, illæ in genitiuo ſingulari: ergo falſum eſt omnia nomina reduci ad quinque declinationes.

Reſpondetur concedo maiorem cum ſua ſequela,& nego minorem,ad cuius probationem, dico, quòd hæ declinationes ſunt nominum græcorum; illæ quinque ſunt latinorum.

Contra:ſunt multa nomina, quæ non ſunt græca, & tamen non reducuntur ad illas quinque:ergo nunquã erunt quinque.Antecedens probatur:*Adam,Abraham, Ieſus,Bel,Moſes,&c.* ſunt nomina,& tamen non reducũtur ad quinque declinationes latinas, neque ad tres græcas:ergo,&c.

Reſpondetur:nego antecedens, ad probationem cõcedo antecedens, & nego conſequentiam, & dico, quòd iſta nomina ſunt *Barbara*,& Priſcianus vult,nomina barbara cuiuſcumque terminationis indeclinabilia proferri debere:nec vlla latina,vel gręca declinatione eſſe moderanda,niſi in aliquam formam declinabilem transferamus.Itaque melius,vel indeclinabilia erunt, vel ſic declinabuntur. *Hic Adamus, Adami. Abrahamus, Abrahami. Ioſephus, Ioſephi, Noeus, Noei. Chamus,Chami. Belus Beli.*

Declinationes adiectiuorum. Nomina adiectiua,aut ſunt primæ,& ſecundæ, aut tertiæ declinationis: nam per quartam,& quintam nullum declinatur.Adiectiua primæ,& ſecundæ declinationis variantur ſine articulis per tres diuerſas voces, quarum prima *in us*, vel *in*

er,

er exit: Secunda *in a*: tertia *in um*, vt Bonus. a. m. tener. a. m. ex parte masculini, & neutri generis, sunt declinationis secundæ: ex parte verò fæminini primæ.

Adiectiua tertiæ declinationis tribus modis declinantur. Primo per tres articulos, & vnam vocem, vt *hic, hæc, & hoc felix*. Secundo per tres articulos, & duas voces, vt *hic, & hæc omnis, & hoc omne*. Tertio per tres articulos, *vt hic Syluester, hac Syluestris, & hoc Syluestre*.

DE PRONOMINE.

PRonomen est pars orationis declinabilis, quæ pro nomine proprio vniuscuiusque accipitur, idemq; penè significat; Nam minus significat, quàm nomen, pro quo ponitur, quoniam substantiam solum significat, & non qualitatem determinatam, sicut nomen, personasq; finitas recipit, facitq; elocutiones semiplenas, nomen verò plenas.

Obijcies illud est pronomen, quod ponitur loco nominis: sed sunt multa nomina, quæ ponuntur loco nominis: ergo sunt multa nomina, quæ sunt pronomina: sed hoc est falsum: ergo falsum est pronomen esse illud, quod ponitur loco nominis. Minor probatur: *Philosophus* ponitur *pro Aristotele, orator pro Cicerone, Doctor Angelicus pro Diuo Thoma, subtilis Doctor pro Scoto, &c.* sed hæc sunt nomina, & ponuntur loco nominis; ergo sunt multa nomina, quæ ponuntur loco nominis.

Respondetur primò; concedo maiorem, & nego minorem, ad probationem, nego modum loquendi; nam non rectè dicitur *Philosophus pro Aristotele, Orator pro Cicerone, &c.* Cum idem sit dicere Philosophus, ac Aristoteles, Orator, ac Cicero; &c. & iste modus loquendi est per Antonomasiam, *quæ est cum ponitur res ex se communis, & per excellentiam tribuitur vni.*

Respondetur secundò; quòd hæc nomina *Philosophus pro Aristotele, orator pro Cicerone*, &c. quæ funguntur vice nominis significant substantiam, & qualitatem de-

tere

terminatam;pronomina verò tãtum significant substantiam,& non qualitatem determinatam;& hic potest dari vnum nomen,quod ponatur loco alterius, & non sit pronomen.

Pronomen inuentum fuit causa demonstrationis,quę in nomine nulla est,& causa verbi; verbum enim in prima persona,& secunda non coniungitur nominibus tertiæ personæ,nisi verbum sit vocatiuum, vel substantiuum,vt Iohannes vocor,Carolus es.

Pronomini accidunt sex, *species,genus,numerus,figura,persona,& casus.*

Species pronominum sunt duæ; *primitiua*, vt ego, quia à nullo deriuatur;*deriuatiua*, vt meus, quia deriuatur à genitiuo mei. Primitiua pronomina sunt octo, *ego,tu,sui,ille,ipse,iste,hic,et is*.Deriuatiua sũt octo,*meus tuus,suus,idem,noster,vester,nostras,& vestras.* Promina demonstratiua sunt quinque *Ego,tu,hic,iste,& ille.* Relatiua quatuor *is,suus,ipse,& sui.* Demonstratiua,& relatiua *hic,ille,& ipse.*Gentilia,seù patria *nostras,& uestras*,possessiua *meus,tuus,suus,noster,& vester*.Reciproca *sui,& suus.*

Genera pronominum sunt quatuor, *masculinum*, vt meus,*fæmininum*, vt mea, *neutrum*, vt meum, *omne*, vt ego,tu,sui,nostras,& vestras.

Numeri pronominum sunt duo; *singularis*, vt ego; *pluralis*,vt nos.

Figuræ sunt duæ, *simplex*, vt ego; *composita*, vt egomet.

Personæ sunt tres,*prima*,vt ego. *Secunda*,vt tu. *Tertia*,vt ille.Similiter in plurali;*prima*,vt nos.*Secunda*, vt vos. *Tertia*,vt illi. Prima persona est, cum locutio est cum seipso,secunda cum alio,& tertia de alio.

Obijcies: Adiectiua nomina, & relatiua etiam habent personas: ergo personæ non tantum accidunt pronomini.

Respondetur nego antecedens;nam adiectiua,& relatiua carent persona,sed eã accipiunt ab antecedẽte.

Ca-

Casus pronominum sunt sex. *Nominatiuus, genitiuus, datiuus, accusatiuus, vocatiuus, & ablatiuus*. Pronomina quæ habent vocatiuum, hoc disticho connumerantur.

Tu meus, & noster, nostras pronomina, quintum
Quatuor admittunt: cętera cuncta carent.

Obijcies: *ego* habet vocatiuum; ergo malè dicitur; cętera cuncta carent. Antecedens probatur; valet dicere; *ò nos fœlices*. Ouid. 6. Met. inquit, *ò ego ter fęlix*; ergo *ego* habet vocatiuum.

Respondetur; nego antecedens, ad probationem nego antecedens; nam *ly ò* non denotat vocatiuum, sed interiectionem, vt ò fortunatos nimium, ò ego ter fœlix, ò nos fęlices; cum vocatiuo non est interiectio, sed aduerbium vocandi, vt *O Melibęe Deus*, &c. modò cum cœtera præter tu, meus, noster, & vestras, ad ea non dirigatur sermo, carent vocatiuo.

Contra; sunt aliqua pronomina, præter quatuor enumerata, ad quæ dirigitur sermo; ergo habent vocatiuū. Antecedens probatur. Cic. inquit; *ò nox illa, quæ tenebras attulisti*. Tibull. *Idem si fas est, mox precor illa redi*; ergo ad hæc dirigitur sermo.

Respondetur; nego antecedens, ad probationem dico; quod proprium est primitiuorum pronominum, vt vel demonstratiuè ponantur, vel relatiuè. Ille itaque, cum demonstrationem, vel relationem significat, vocatiuo caret; sed cum à propria primitiuorum significatione discedit, & nobilitatem quandam, vel eminētiam indicat, cum vocatiuo legitur, vt patet in exemplis allatis.

Modi declinandorum pronominum sunt quatuor.

Primus format genitiuum *in i*, vel *in is*, vt ego, mei, vel mis. Excipitur *sui*, quod non facit sis, ad differentiā verbi sis. Mis, & tis vsu excellit.

Secundus format genitiuum *in ius*, & Datiuum in *i*, vt ille, illa, illud, genit. illius. Dat. illi.

Tertius *in i, æ, i*, vt meus, mea, meum. genit. mei, meæ, mei.

Quar-

Quartus *in tis* iuxta tertiam declinationem, vt nostras, nostratis.

DE VERBO.

VErbum est pars orationis declinabilis cum tempore, & persona, sine casu, aut agere aliquid, aut pati, aut Neutrum significans.

Obijcies: Verbum coniugatur, & non declinatur: ergò non est pars declinabilis.

Respondetur: concedo antecedens, & nego consequentiam; nam quinque partes orationis dicuntur declinabiles, ex eo quia mutantur ex verbo in verbum, & maximè in fine: cum hæc mutatio accidat verbo, illud dicitur pars declinabilis. Verum enim verò declinatio importat casus, vnde dicimus, nomen, pronomen, participium, & gerundium declinari ob casus. Verbum enim quia varias subit in fine mutationes, declinari dicitur, licet casibus careat, & quia in ipso tempora, & modi vniuntur, dicitur coniugari, nam coniugo, as significat coniungere, vt patet apud Cic. de off. *ea iucundissima amicitia, quam similitudo morum coniugauit.*

Obijcies contra *ly cum tempore:* Illa verba, quæ nec agunt aliquid, nec patiuntur sunt sine tempore, cum actio, & passio sit cum tempore: sed dantur multa verba, quæ nec agunt, nec patiuntur, vt *stò, iaceo, cubo, sedeo,* quæ in nulla actione, nec passione sunt: ergo sunt multa verba, quæ non sunt cum tempore.

Respondetur concedo maiorem, & nego minorem; nam hæc verba agunt, stò enim facit actum standi, iaceo iacendi, &c.

Obijcies contra illam particulã, *sine casu*: omne verbum habet casum; ergo non est sine casu.

Respõdetur nego antecedens cũ consequentia; aliud est enim casũ habere, aliud casum regere: modò verbũ non habet casum, sicut cæteræ partes orationis declinabiles, attamen regit casum iuxta qualitatem ipsius.

Obij-

Obijcies cōtra *ly, aut agere, aut pati*: nullum verbum poteſt agere; & pati; nam ſic omne verbum eſſet commune: ſed hoc eſt falſum: ergò, &c.

Reſpondetur diſtinguo maiorem, in ſenſu compoſito concedo maiorem; in ſenſu diuiſo nego maiorem, & concedo minorem, & nego conſequentiam; Nam *ly*, aut agere, aut pati dicit verbi ſignificationem, quæ eſt, vel actiua, vel paſſiua, quæ intelligitur in ſenſu diuiſo, non verò compoſito.

Obijcies cōtra *ly, aut neutrum*. Non datur verbum, quod non agat, vel non patiatur: ergò malè dicitur, aut neutrum. Antecedens probatur; verbi ſignificatio, vel eſt actiua, vel paſſiua: ergò non datur verbum, quod non agat, vel non patiatur.

Reſpondetur: Nego antecedens, ad probationem, diſtinguo antecedens, ſiuè propriè, ſiuè impropriè concedo antecedens; impropriè nego antecedens, & negatur conſequentia. *Ly*, aut neutrum ſignificans, intelligitur de verbo imperſonali; verbum enim imperſonale, neque agit, neque patitur, cum omnis actio, & paſſio pendeat à caſu recto, quo imperſonale deficit; dicitur tamen actiuæ, vel paſſiuæ vocis impropriè. Sed ſuo loco fuſius.

Verbo accidunt octo, *genus, tempus, modus, ſpecies, figura, coniugatio, perſona, & numerus*.

Verborum genera, vt plurimum à quibuſdam impropriè appellitantur ſignificationes, & ſecundum hanc appellationem, ſignificatio propriè verbi, vel eſt actiua, vel paſſiua. Hinc

Verbum duplex eſt, vnum *perſonale*, quod per numeros, & perſonas declinatur, vt ſingulariter amo, amas, amat. Pluraliter amamus, &c. *Imperſonale* alterum, quod caret numeris, & perſonis, vt ſeruitur oportet.

Genera verborum perſonalium ſunt quinque, *actiuum, paſſiuum, neutrum, commune, & deponens*. Quid actiuum, quid paſſiuum, &c. in Syntaxi dicetur.

Ge-

Genus impersonalium duplex est, vnum *actiuæ vo-cis*, vt pœnitet; alterum *passiuæ*, vt itur.
Tempus non prout definiuit Arist. 4. Phys. cap. 11. tex. 101. dicens: *tempus est motus secundum prius, posteriusque*, à nobis hic accipitur, sed tantum in hoc actiones, & passiones nostras, quæ in tempore fiunt, consideramus, cum verbum non significet tempus, sed tantum ea, quæ sunt in tempore. Tempus in verbo est proprietas significandi actum præsentem, præteritum, & futurum.
Tempora sunt quinque. *Præsens* quo aliquid in præsenti fieri pronunciamus, vt amo. *Præteritum imperfectum*, quo aliquid cęptum, sed nondum expletum esse ostendimus, vt amabam. *Præteritum perfectum*, est quo aliquid factum, & perfectum esse indicamus, vt amaui. *Præteritum plusquam perfectum*, est quo aliquid iam pridem factum esse recordamur. *Futurum*, siue *venturũ* est quo aliquid faciendum pollicemur, vt amabo.
Obijcies; tempus est proprietas significandi actum præsentem, præteritum, & futurum: ergò tempora sunt tantum tria.
Respondetur concedo antecedens cum sua consequentia, & dico, quòd *tempora* vtique *tria* sunt; attamen præteritum tres habet differentias, quæ sunt, vna perfecta, altera imperfecta, & alia plusquam imperfecta.
Modus est diuersa inclinatio animi, varios eius affectus demonstrans, & sunt quinque.
Indicatiuus est, quo aliquid fieri, factum esse, aut faciendum esse indicamus, & habet quinque distincta tempora, *præsens, præteritum imperfectum, præteritum perfectum, præteritum plusquam perfectum, & futurum.*
Imperatiuus est, quo aliquid fieri, vel faciendum esse imperamus, & habet duo tempora, *præsens*, vt ama, *& futurum*, vt amato. Non habet alia tempora, quia illa, quæ imperamus, vel in præsenti citò fieri sine aliqua mora, vel in futuro volumus. Non habet primam

personam, quia nemo sibi ipsi imperare potest, vel quia persona imperans ab eo, cui imperat distinguitur. Pluralis autem prima non imperatiua, sed hortatiua vox est, nam superior debet ostendi, qui imperat, ab eo, cui imperatur; hic autem suam quoque coniungens personam, similem, se sociumque in hac ipsa re, de qua imperat, ostendit futurum illis, quos alloquitur, vt *eamus, & in media arma ruamus.*

Optatiuus est, quo aliquid fieri, factum, & faciendũ esse optamus, & optandi eget aduerbio, vt *ô vtinam possem tales sentire dolores.* Tempora quinque habet, *præsens, & præteritum imperfectum simul, præteritum perfectum, & plusquam imperfectum simul, & futurum per se.*

Subiunctiuus est ille, qui sibi alterum subiungit verbum, vt perfectum habeat sensum, vt si legeres, scires. Habet quinque tempora separata.

Infinitiuus est ille, qui nec numeros, nec personas habet, indigetque verbo alterius modi, vt sensus compleatur. Habet quinque tempora. *Præsens, & imperfectum simul. Perfectum, & plusquam perfectum simul. Futurum per se.*

Verborum species sunt duæ, *primitiua*, vt rogo, quia à nullo deriuatur; & *deriuatiua*, vt rogito, quia deriuatur à rogo. Deriuatiuorum species sunt quinque, vt infra.

Figuræ sunt duæ, *simplex*, quæ simpliciter profertur, vt amo; *composita*, quæ componitur, vt adamo, quia cõponitur ex ad, & amo;

Coniugatio est connexa variatio verbi per modos, & tempora. Coniugationes verborum sunt quatuor.

Prima, quæ habet secundam personam præsentis indicatiui *in as*, & infinitum *in are* in actiuo; in passiuo verò *in aris*, & infinitum *in ari.*

Secunda *in es*, & infinitum *in ere*; in passiuo *in eris* productam, & infinitum *in eri.*

Tertia *in is*, & infinitum *in ere* penult. breui; in passiuo

siuo *in eris* breuem, & infinitum *in i*.

Quarta *in is* longam, & infinitum *in ire*; in passiuo *in iris* longam,& infinitum *in iri*.

Obijcies: *sum, volo, fero, edo, eo, & fio* cum compositis non sequuntur regulam harum quatuor coniugationum: ergo præter has, aliæ assignandæ sunt coniugationes.

Respondetur: concedo antecedens, & nego consequentiam; nam hæc verba sunt nullius coniugationis, quia anomala,& non sequuntur regulam alicuius coniugationis,& dicuntur *anomala*, quia in æqualitate,& varietate sua aliorum regulam non sequuntur.

Numeri verborum sunt duo; *singularis*,vt amo; *Pluralis*,vt amamus.

Persona est accidens,per quod vna persona ab altera diuerso fine discernitur,& sunt tres, *prima, secunda, & tertia* in singulari;ita in plurali.

DE ADVERBIO.

ADuerbium est pars orationis indeclinabilis, quæ adiecta verbo significationem eius explanat, & implet; nam sine aduerbio sensus perfectus non videtur;Cum enim dico,lego,scribo:incertum est,benè nè, an perperàm.

Obijcies primò:significatio plena,& perfecta verbi pendet ab ipso verbo,& non mendicatur ab aduerbio; ergo verbum sine aduerbio plenã,& perfectam significationem habet.

Respondetur.distinguo antecedens, significatio essentialis pendet ab ipso verbo concedo antecedens; modalis nego antecedens, ergo nego consequentiam. Certum est significationem essentialem verbi non pẽdere ab aduerbio, sed significatio modalis verbi pendet ab aduerbio, vt si dicas; Petrus currit, vtique ly currit habet essentialem significationem, quò ad cursum,qui pendet à verbo curro: Verum enim verò si

addas, velociter, *ly* velociter modificat curſum, & talis modificatio vtique pendet ab aduerbio, quod explanat,& implet verbi ſignificationem.

Obijcies ſecundò:perfectus ſenſus pendet ex perfecta oratione : ſed poteſt haberi perfecta oratio abſque aduerbio : ergo poteſt haberi perfectus ſenſus abſque aduerbio.

Reſpondetur,diſtinguo minorem, poteſt haberi perfecta oratio abſque aduerbio, perfecta quò ad rem cōcedo minorem,quo ad modum nego minorem:ergo nego conſequentiam. Duplex eſt perfectio orationis,vel quò ad rem,vel quò ad modum;perfectio quò ad rem non habetur ab aduerbio, ſed perfectio orationis quò ad modum vtique pendet ab aduerbio, & *cum ſit modus in rebus*, etiam in oratione talis modus erit de perfectione orationis.

Aduerbium dicitur ab *ad*, ideſt iuxtà, & *verbum*, quia ſtat iuxta verbum.

Obijcies: Aduerbium iungitur nominibus adiectiuis,vt valdè doctus, iungiturque participijs, vt vehementer iratus: ergo mala etymologia.

Reſpondetur, quòd dicitur aduerbium ſtare iuxtà verbum,quia vt plurimum verbo iungitur, non quòd alijs partibus orationis iungi non poſſit; nam nominibus adiectiuis, & participij, quandoque iungitur ad explicandam,vel aliquam eorum circumſtantiam, vel particularitatem.

Aduerbio accidunt tria,*ſpecies*,*ſignificatio*, & *figura*.

Species aduerbiorum ſunt duæ,*primitiua*,quæ à nullo deriuatur,vt ſæpè,clam;*deriuatiua*,quæ ab alio deriuatur, vt ſæpiùs,clanculum, quod deriuatur à ſæpè, & à clam

Significationes aduerbiorum ſunt multæ, *Temporis, loci,qualitatis,quantitatis,numeri,ordinis,&c.*

Figuræ aduerbiorum ſunt duæ;*ſimplex*, vt diù, *compoſita*,vt interdiù.

Obijcies: Aduerbio accidit etiam *caſus*: ergo non tan-

tantum tria. Antecedens probatur: accidunt omnes casus præter vocatiuum: ergo &c. antecedens probatur: *En Priamus, vbi terrarum, vbique gentium, en tibi ſtatua Italiæ, en quatuor aras*: ergo accidunt omnes caſus.

Reſpondetur, quòd ideò caſus non connumeratur inter accidentia, quia non eſt commune accidens omnibus aduerbijs.

DE PRÆPOSITIONE.

PRæpoſitio eſt pars orationis indeclinabilis, quæ præponitur alijs partibus orationis.

Obijcies primò: præpoſitio non præponitur alijs partibus orationis; ergò falſum eſt, quòd præponatur, &c. antecedens probatur: non præponitur aduerbio, coniunctioni, & interiectioni: ergo &c.

Reſpondetur: ſufficere præpoſitioni, ſi præponatur nomini, pronomini, verbo, & cæteris, vt dicatur præponi alijs partibus orationis; quòd poſteà non præponatur aduerbio, coniunctioni, & interiectioni, parum refert. Ly alijs in definitione non eſt terminus vniuerſalis.

Obijcies ſecundò: præpoſitio non ſemper præponitur: ergò malè dicitur, quòd præponitur. Antecedens probatur: quandoque poſt ponitur, vt *tecum, quicum*, *Romam verſus, Italiam vſque, crurum tenus*: ergò præpoſitio non ſemper præponitur.

Reſpondetur, nego antecedens, ad probationem diſtinguo antecedens, ornatus gratia concedo antecedens; per appoſitionem, & compoſitionem nego antecedens: ergo nego conſequentiam. Præpoſitio ſemper præponitur alijs partibus orationis, tam per appoſitionem, vt eo ad philoſophos, quam per compoſitionem, vt adeò philoſophos; quandoque verò poſtponitur, vel ornatus, vel congruitatis gratia, vt in exemplis in argumento allatis.

Præpoſitio dicitur *à præ*, ideſt ante, quia ante poni-

tur alijs partibus orationis,siue per appositionem, siue per compositionem.

Præpositioni accidunt tria, *figura, ordo, & regimen casus.*

Figuræ præpositionis sunt duæ,*simplex*,vt abs;*composita*,vt absque:

Ordo præpositionis triplex est,*Præpositiuus*,vt apud, *postpositiuus*,vt versus,& tenus,& *communis*,vt qui cum, & cum qui.

Præpositiones duos regunt casus, *accusatiuum* , & *ablatiuum* . Præpositiones regentes accusatiuum sunt tres,& triginta,vt *Ad,apud,ante, aduersum, vel aduersus,cis,citra,circiter,circum,circa, contra, erga, extra, inter,intra,infra,iuxta,ob.pone,penes,per,propè, procul,propter,preter,post,secundum,supra,secus,trans,vltra,versus, vsque.*Regentes ablatiuum sunt quindecim, *a, ab,abs, cum, coram, clam, de, e,ex, pro,præ, palam,sine,absque* , *tenus.*

Obijcies:præpositiones regunt casus: ergò non magis possunt regere accusatiuum,& ablatiuum,quam cœteros casus,cum præpositio tenus regat genitiuum, & non sit maior ratio de accusatiuo,& ablatiuo, quā de cœteris casibus : ergò si regunt accusatiuum , & ablatiuum,reliquos regere possunt.

Respondetur , concedo antecedens , & nego consequentiam , & assignatur ratio : quia accusatiuus , & ablatiuus habent vim transitionis,& recipiunt separatas præpositiones ; separatæ namque semper transitionem ab vna ad aliam personam significant: ideò nominatiui , & vocatiui casus per appositionem non recipiunt præpositiones,quia intransitiuam,idest non trāseuntem ab alia ad aliam personam habent elocutionem,genitiui verò , & datiui sunt transitiui personarum,& non actuum. Ad id; quod dicit argumentum de præpositione tenus , quòd regit genitiuum , dico , quod ante illum genitiuum semper tacitè subintelligitur aliquod,quod gerit vicem ablatiui, à quo ille ge-

genitiuus pendet; cũ hæc præpositio tenus regat ablatiuum, *vt pube tenus, mento tenus, capite tenus.* Virg. lib. 3. Æn. *Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo pube tenus*; aut genitiuum pluralem admittit, vt *Cumarum tenus.* Virg. lib. 5. geor. *& crurum tenus, à mento palearia pendent*, & subintelligitur ablatiuus, vt Ciuitate Cumarum tenus, infima parte crurum tenus. Non nunquã admittit accusatiuum, vt apud Val. Flac. *Et Tanain tenus immenso descendit ab Euro.*

Obijcies: quandoque præpositio nulli, aut suo nõ seruit casui, vt longo post tempore venit. Sallust. *Eorũ ego vitam, mortemque iuxta æstimo*: ergò præpositionibus non accidit regimen casus.

Respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam, & dico, quòd cum præpositiones non regũt casus, fiunt aduerbia: sicut è contra, cum aduerbia habent post se casus degenerant in præpositiones, vt *pridiè nonas Iunias*, idest primo die. *Postridiè diuæ Virginis. Postridie Kalendas*, idest postero die. Sicut etiam quando duæ præpositiones duplicantur, vt *è contra, è conuerso, inantea, pronunc, ab extra, ab intra, deforis, ex tunc, ex nunc, insuper*, more græcorum degenerant in aduerbia; quia casibus non seruiunt. Licet apud Catonem legamus: *circumcirca Tarentum*, idest circa.

Contra: sunt aliquæ præpositiones, quæ non regunt casus, & non degenerant in aduerbia, vt *di, dis, re, se, an, con*: ergò falsum est, quòd quando non regunt casus fiunt aduerbia.

Respondetur: concedo antecedens, & nego consequentiam; nam hæ dicuntur præpositiones non per appositionem, sed per compositionem, vt *diduco, disiicio, repono, seduco, ancido, concurro*, & dicuntur præpositiones inseparabiles.

Quatuor sunt præpositiones, quæ vtrumque casum regunt, *in, super, sub, subter.* Regunt accusatiuum quando significant motum; ablatiuum verò quando significat statum.

Præpositio in compositione tres habet effectus: aut mutat significationem partis orationis, cui præponitur, vt doctus, indoctus, fero, aufero. Aut complet, vt facio perficio. Aut minuit, vt tristis subtristis, rideo subrideo, longus oblongus.

DE CONIVNCTIONE.

Coniunctio est pars orationis indeclinabilis, quæ cœteras orationis partes, & sententias coniungit, & ordinat.

Obijcies primò: vnio, & coniunctio sunt synonima, itaque sicut se habet vnio, ita & coniunctio: sed vnio in composito substātiali non est pars compositi substātialis: ergò coniunctio coniungens, & nectens cœteras partes orationis non erit pars ipsius orationis. Minor probatur: partes essentiales rerum naturalium, quæ cōcurrunt ad constituendum totum (apud Scholasticos) sunt materia, & forma; vnio verò non concurrit per modum partis, sed tantum per modum conditionis, & non ingreditur intrinsecè rationem ipsam compositi, ergò vnio in composito substantiali non est pars compositi substantialis: ergò à pari coniunctio nō erit pars orationis.

Respondetur assignando disparitatem, & dico vnionem verè intrinsecè pertinere ad constitutionem compositi, & esse de conceptu essentiali compositi, non quidem tanquam propriè partem, sed tanquam vinculum, nexum, & coniunctionem partium. Ita indicauit *D. Tho. 3. par. q. 2. art. 5. & q. 50. art. 4. & Caiet. 1. par. q. 76. art. 1. propè finem dicens: Vnionem non esse dispositionem, sed esse ipsam constitutionem, & integritatem compositi.* Et facilè patet, quia sine dubio de ratione compositi, & de essentiali conceptu eius, est ipsa compositio, de ratione vniti, est vnio, nec potest dici se habere tantum, vt conditio, & velut extrinsecè: Ita à pari de coniunctione dicimus respectu partium orationis. Præterquamquod di-

dicimus coniũctionem dici partem largo modo, prout consideratur in oratione, quæ est totum, cœterum ex se tantum est conditio sine qua non nectens ipsam.

Objicies secundò: Aliquæ coniunctiones sunt disiunctiuæ, vt *aut, vè, vel, siue, seu*: ergo coniunctio non coniungit partes orationis.

Respondetur, distinguo antecedens, sunt disiunctiuę quò ad sensum nego antecedens; quò ad verba concedo antecedens: ergò nego consequentiam.

Coniunctioni accidunt tria, *figura, ordo, et significatio.*

Figuræ sunt duæ, *simplex*, vt, nam, ita, at, et; *composita*, vt namque, itaque, attamen, etenim.

Ordo triplex est, *præpositiuus, subiunctiuus, & communis.*

Significationes sunt multæ, *copulatiuæ, disiunctiuæ, conditionales, causales, expositiuæ, exceptiuæ, ordinis, aduersatiuæ, &c.*

DE INTERIECTIONE.

Interiectio est pars orationis indeclinabilis, interiecta alijs partibus orationis ad exprimendos animi affectus.

Obijcies primò: Interiectio exprimit animi affectũ: sed quod exprimit animi affectum non est pars orationis, sed oratio: ergò interiectio non est pars orationis. Minor probatur. *Heu* significat aliquem habere dolorem: ergò quod exprimit animi affectum non est pars orationis; sed oratio.

Respondetur, concedo maiorem, & nego minorem, ad probationem distinguo antecedens, ratione vocis nego antecedens; ratione conceptus importati per vocem concedo antecedens: ergò nego consequentiam. Oratio, vt diximus, est recta dictionum compositio integram sententiam comprehendens: ergò cum *heu* non sit huiusmodi quò ad vocem non erit oratio; erit talis ratione conceptus importati per talem vocem: nam

ra-

ratione conceptus habet plures dictiones in mente conceptas.

Obijcies secundò: Interiectio sequitur verbum, vt aduerbium: ergò interiectio reducenda est ad aduerbium: ergò non est pars orationis distincta ab aduerbio.

Respondetur nego antecedens; nam interiectio non statim sequitur verbum, vt aduerbium, sed interijcitur indiscriminatim alijs partibus orationis, vbi adest necessitas exprimendi animi affectus.

Obijcies tertiò: omnia aduerbia ponuntur sub genere qualitatis: sed interiectio significat qualitatem: ergò interiectio reducitur ad aduerbium.

Respondetur concedo maiorem, & nego minorem cum consequentia; nam interiectio non est sub genere qualitatis, sed sub genere passionis. Prædicamenta, vt habetur in logica sunt decem, *substantia, quantitas, relatio, qualitas, actio, passio, vbi, quando, situs, & habitus.* Modò aduerbia ponuntur sub genere qualitatis, & interiectiones sub genere passionis, cum animi pathemata significent.

Obijcies quartò: Interiectio est vox quasi imperfecta, & interijcitur alijs partibus orationis, vel in signũ lætitiæ, vel doloris, &c. ergò interiectio non est pars orationis. Consequentia probatur: *ex Diuo August. 2. de doctrina Christiana cap. 1. signum est illud, quod præter sui cognitionem, quam ingerit sensibus nostris, facit nos venire in cognitionem alterius*: ergò cum de natura signi sit repræsentare aliquid à se distinctum, sequitur, quod interiectio, quod est signum, vel lætitiæ, vel doloris, &c. non sit pars orationis.

Respondetur concedo antecedens, & nego consequẽtiam, ad probationem dico, quòd definitio signi à Diuo August. assignata, non est de signo in communi, sed de instrumentali, vnde nego consequentiam; nam interiectio est signum, vel lætitiæ, vel doloris, &c. tamen hoc signum est ex natura rei, vt gemitus infirmorum, & inde

de

dependenter ab hominum voluntate aliquid repręsentat, vt etiam fumus ignem, & vniuersaliter omnis effectus suam causam. Nos diximus partem orationis esse vocem indicantem mentis conceptuum, & vt habetur ex Arist. *voces sunt notæ earum, quæ in animo latent, passionum*, idest cóceptuū nostrorum; hinc cum apud Dialecticos nonnullos, *voces immediatè significent conceptus*, sequitur interiectionem, licet vt signum repręsentare immediatè aliquid à se distinctum, & esse partem orationis.

Interiectioni accidit significatio, & multiplex, *gaudentis, ridentis, lugentis, execrantis, animaduertentis, dolentis, irascentis, exclamantis, & admirantis.*

Obijcies: Interiectioni accidit casus: ergò non sola significatio. Antecedens probatur: heu regit nominatiuum. Virg. *Heu prisca fides.* Accusatiuum, *heu stirpem inuisam.* Hei datiuum, *hei mihi qualis erat.* Proh nominatiuum, *proh. Iuppiter.* Accusatiuum, *proh Deum, atque hominum fidem.* O accusatiuum. *O fortunatos nimium*: ergò interiectioni accidit casus.

Respondetur: concedo totum argumentum; nam casus inter accidentia non annumeratur, cum non sit accidens omnibus interiectionibus commune.

De participio, supino, & gerundio fusius suo loco dicemus.

Vera grammaticorum methodus post hæc de concordantijs agit; verum quia nostrum institutum ad syntaxis speculationem collimat, in hisce parui momenti rebus non immoramur, discipulum benè imbutū supponentes, consultò eas omittimus. Ideò

DE VERBIS ACTIVIS.

VErbum actiuum est illud, quod in *o* finitum ex se passiuum gignit in *or*, vt amo, amor.

Obijcies primò: Verbum actiuum est illud, quod in o finitum ex se passiuum gignit in or: sed facio, is est verbum actiuum: ergò facio, is gignit passiuum in or: ergò potest dici facior, faceris: sed hoc est falsum: ergò falsum est verbum actiuum esse illud, quod o finitũ ex se passiuum gignit in or.

Respondetur, concedo maiorem, & minorem, primã, & secundam consequentiam, & nego minorem subsũptam cum sua consequentia; nam prisci grammatici dicebant facior, & hoc passiuum originaliter deducebant ab actiuo facio: at hodiè ab aula grammaticorum recessit ratione cacophoniæ, & vtuntur fio.

Contra est: Composita à facio formant passiuum in or, vt afficio, afficior, conficio. conficior, &c. sed deriuatiua, nullam inuoluunt cacophoniam: ergò nec primitiuum cacophoniam inuoluere debet.

Respondetur: concedo totum argumentum; nam nullam

Iam inuoluit cacophoniam primitiuum facior apud priscos grammaticos, inuoluit tamen apud recentiores: at non inuoluunt eius composita afficior, conficior, &c. & id quia ita voluere, & *stat pro ratione voluntas*, & authoritas, & eorum assiduus inualuit vsus, dum pro facior vtuntur verbo fio, ob maiorem congruitatem. ¶

Obiicies secundò: Verbum actiuum est illud, quod ò finitum ex se gignit passiuum in or: sed delecto, fœnero, & mutuo sunt verba actiua: ergo debent gignere passiuum in or: sed hoc est falsum: ergò falsum est verbum actiuum esse illud, quod o finitum ex se passiuum gignit. Minor subsumpta probatur: delecto, fænero, & mutuo, non habent delector, fæneror, & mutuor passiua, sed deponentia: ergò delecto, fænero, & mutuo non gignunt passiuum in or.

Respondetur primò: nego minorem subsumptam, ad probationem concedo antecedens cum sua consequẽtia, & dico, quòd hæc verba actiua delecto, fænero, & mutuo rationabiliter non faciunt passiuum in or, sed faciunt or deponens, nè confundantur eorum significationes, nam actiuè musica delectat omnes, deponentialiter, omnes delectantur musica, nè dicas, caue, à musica. Sic delecto duas habet significationes, per delettare, e delettarsi, quando significat delettarsi fit, vt io mi deletto della virtù: ego delecto me virtute, vel virtus me delectat, vel deponentialiter, delector virtute, eò quòd habet passionem innatam; quando significat delettare ad altri fit per afficio, & delectatione. Fœnero actiuè tibi munus, idest do fænori. Deponentialiter fæneror abste nummos, idest accipio fænori, & fæneror tibi nummos, idest do, nè dicas nummi fænerantur à me, tibi, sed dantur fænori.

Aduertas verbum mutuo cum significat dare pecuniam mutuam non rectè stare cum datiuo, sed fit per dò, & mutuus a.m. vel per aduerbium mutuò. Terent. heaut. act. 3. *Huic drachmarum argenti mille dederat mutuum.* Cic. 11. ad Act. epist. 13. *cui magnam dedimus pecu-*

niam

niam mutuam. Paulus lib. 2. sent. lib. 11. digest. tit. 1. *Præsides prouinciæ officiales, qui perpetui sunt mutuam pecuniam dare, & fænebrem exercere possunt.* Sed aliqui adducti exemplo Plauti in Trinum. act. 4. scen. 3. decipiuntur, quia non dicit: *Si quis quid mutuauerit;* vt ipsi credunt, sed ita; *Si quis mutuum quid dederit sit pro proprio perditum, Cum repetas.* Vt nos in emendatiori Codice Gryphiano obseruauimus, & illo edito ex Musæo Iohan. Isaci Pontani. Vnum Gellii exemplum videtur obstare, ait enim *Retinebant sibi pecunias, quas marito, quia mutuassent;* Sed crediderim corruptum ex aliquorum inscitia, cum non sit verisimile Gellium à probatorum virorum locutione aberrasse. Quòd si adducant Imperatores Honor. & Theodos. in Iustinianeo Codice lib. 4. tit. 2. dicentes: *quisquis Iudici fænebrem pecuniam mutuauerit.* Sciant Codicem, & Authenticum nullius authoritatis diiudicatum, sed tantum digestorum libros, vbi Iurisconf. leges digestæ apparent, quorum elegantiam suspicit Valla Iurisconsultis acer hostis lib. 3. elegant. vt admiratione anceps reddatur an quinquaginta pandectarum libri diligentia prçstent, an grauitate rerum perspectissima scientia, an orationis maiestas, splendor, & dignitas maiori sit laude cumulanda.

Si verò mutuo significet mutuum accipere, erit sexti ordinis, & stare poterit in actiua significatione. Valer. Max. lib. 6. c. 2. *Potius præsidium à libertate, quàm ab innocentia mutuauit.* Licet aliqui malint legere *mutuata scilicet mulier,* & sic deponẽs erit; tamen non incongrua est prima lectio, quia sexti ordinis rectè stare adducimur eleganti Scæuolæ authoritate lib. 1. respõs. digest. lib. 10. tit. 2. *Vnus ex filijs cum pecuniam mutuaret* (scilicet acciperet ab aliquo, vt apertè lectio exprimit) *Interuenit pater eius.* Nos mutuaret legimus iuxta castigatiorem lectionem illic adnotatam, nõ *mutuaretur,* & sic deponens esset, vnde caue, ne cum quodam grammatico dicas, passiuæ esse significationis *ly mutuaretur,*

hoc

hoc Scæuolæ exemplo malè adductus, sed credo cum aliquo alio infæliciter cæcutiisse, nec Scæuolam obseruasse, nam ita citat, *vni ex filÿs cum pecunia mutuaretur*; Nam mutuor deponentis est significationis non passiuæ ad sextam pertinens, significatque mutuum accipere.

Non me latet nonnullos affirmasse verbum delector passiuæ potius significationis esse quàm deponentialis, hac moti ratione, quia non habet participia delectans, delectaturus, quæ etsi inueniantur, tamen oriuntur ab actiuo delecto, & denotat illum, qui delectat, aut delectabit, sed hæc parum, vel nihil refragatur, quia significantia passionem innatam, vti est delector ad deponentia spectant, vltra quod nullo selecti authoris nituntur testimonio, at sexcenta nobis patent, & fauent.

Verbum actiuum idem sonat, ac actum faciens, ideoque dicitur ab ago, agis, quod idem est, ac facio, & dicitur actiuum, ideſt factiuum, quia actum facit.

Verba actiua continent septem ordines, ideſt regulas, quas sigillatim sua methodo prosequemur. Hinc sit.

DE

DE
PRIMO ORDINE
ACTIVORVM.

PRimi ordinis actiua verba ante se nominatiuum agentem, & post se accusatiuum patientem requirunt, Cic. 1. in Catil. *vt eos capere carcer non possit*, & simplicia dicuntur.

Obijcies primò: sunt multa verba, quæ requirunt nominatiuum patientem, & accusatiuum agentem: ergò falsum est actiua primi ordinis construi cum nominatiuo agente, & accusatiuo patiente. Antecedens probatur, metuo, formido, timeo, & quæ ad exteriores, interioresque sensus pertinent, vt video, audio, tango, & similia construuntur cum nominatiuo patiente, & accusatiuo agente; ergò sunt multa verba, quæ construuntur cum nominatiuo patiente, & accusatiuo agente. Antecedens probatur, si dicam; ego tango ignẽ, ostendo me pati in ipso actu dum tango, & ignis agit; ergò construuntur cum nominatiuo patiente, & accusatiuo agente.

Confirmatur; Ego accipio verbera, in hoc themate nominatiuus dicitur patiens, quia qui accipit, patitur, iuxta illud; *recipere est quoddam pati*: accusatiuus dicitur agens, nam verbera faciunt actum; ergo sunt multa ver-

verba actiua, quæ requirunt nominatiuum patientem, & accusatiuum agentem.

Respondetur; nego antecedens, ad probationem nego antecedens, ad cuius probationem distinguo antecedens, sub eadem consideratione nego antecedens; sub diuersa concedo antecedens: ergò nego consequētiam; nam dum dico: ego tango ignem, relucet mutua causalitas mei, qui exerceo actum tangendi, & ignis patientis, quia dum tango, facio actum, & ignis patitur actum, quo tangitur; & mutua causalitas ignis agētis, sed mediante combustione, & mei patientis. Modò grammaticus considerat primo modo tantum, nempè actionem in nominatino, & passionem in accusatiuo: secundariò consideratur à philosopho, in quo casu verificatur illud vulgatum in scholis axioma: *omne agens agendo patitur, patiendo debilitatur, & tandem corrumpitur*; cum grammaticus tantum consideret actum enunciationis congruæ, nempè quòd nominatiuus sit agens, accusatiuus verò patiens, & non actiones, & passiones, quæ ex ipsis emanant, nam hoc philosophi, & non grāmatici est.

Ad confirmationem respondetur eodem modo, vt suprà.

Obijcies secundò: ego amo Deum, in hoc themate, licet nominatiuus sit agens; non tamen videtur adesse accusatiuus patiens: ergò falsum est primi ordinis verba actiua construi post se cum accusatiuo patiente. Secunda pars antecedentis probatur: *Deus non patitur, neque vllo modo pati potest, cum nullarum passionum sit subiectum*: ergò non potest esse accusatiuus patiens.

Respondetur, nego antecedens, ad cuius probationē distinguo antecedens, Deus non patitur, neque vllo modo pati potest, realiter concedo antecedens; intentionaliter, & metaphoricè nego antecedens: ergò nego consequentiam; nam passio, siue receptio duplex est, vna realis, & physica, altera verò intentionalis, & metaphorica. Modò estò Deus non patiatur, siue non re-

recipiat realiter; patitur, & recipit intentionaliter, & metaphoricè.

Primi ordinis verba actiua sunt.

Amo, as, aui, atum,	per amare.
Laudo, as, aui, atum.	per lodare.
Saluto, as, aui, atum.	per salutare.
Verbero, as, aui, atum.	per battere.
Timeo, es, mui, s.s.	per temere.
Deleo, es, eui, etum.	per disfare.
Terreo, es, rui, ritum.	per atterrire.
Occido, is, idi, sum.	per vccidere.
Amitto, is, si, sum.	per perdere.
Sperno, is, ui, tum.	per disprezzare.
Audio, is, iui, itum.	per vdire.
Aperio, is, iui, tum.	per aprire.
Fastidio, is, iui, itum.	per fastidirsi.
Custodio, is, iui, itum.	per guardare, &c.

Notandum primò, quòd idem verbum potest esse diuersarum regularum pro varietate casuum, qui verbo congruè applicari possunt, v. g. ego emo libros, est primæ. Ego emi libros tanti, est secundæ. Ego emo libros tibi, est tertiæ. Ego emo libros arte, & ingenio, est quintæ. Ego emo libros à bibliopola, est sextæ. Item, ego doceo pueros, est primæ. Ego doceo pueros non minoris talento, est secundæ. Ego doceo pueros tibi, id est ad vtilitatem, & commodum tuum, est tertię. Ego doceo pueros grammaticam, est quartæ. Doceo pueros de hac re, est sextæ, & sic de cœteris.

Notandum secundò, quod omnia ferè actiua verba vltra casus, quos ex sua natura exigunt, possunt quoque ablatiuum significantem causam efficientem, materialem, & instrumentalem habere, sed tunc ad quintum actiuorum ordinem pertinent, vt suo loco dicemus.

Amo,

Amo,as, significat amare, vt il pouero ama le ricchezze. Pauper amat diuitias. Essere innamorato. Plaut. *amat filius tuus mulierculam.* Ponere in gratia d'alcuno, vt io metterò Pietro in gratia del Prencipe propter, vel per me Princeps amabit Petrum. Hamo cum nota aspirationis significat pescare con l'hamo.

Laudo,as, significat lodare, vt nos laudamus tuam sentententiam. Lodarsi d'altro, sed non fit per verbum laudo, sed per benè mereor verbum deponens, & requirit ablatiuum cum præpositione de, vt nessuno seruo si loda del padrone. Nullus famulus benè meretur de Domino; sed quando loquimur de rebus inanimatis fit per verbum iacto,as, quod significat vantarsi. Vt io mi lodo della nobiltà. Ego iacto nobilitatem, vel iacto me de nobilitate.

Saluto,as, salutare. Nos salutabimus nostros maiores. Significat quoque riuerire. Ouid. 15. Met. *leuoque Deum clamore salutant.*

Verbero, as, oritur ab hoc nomine verber, ris, vt multi filij scelesti verberauerunt suos parentes. Dicitur quoque à verbis, & significat ingiuriare. Cic. *verberaui te cogitationis tacito dumtaxat conuicio.*

Deleo,es, vt condiscipulus deleuit mea scripta. Per metaphoram significat distruggere, e spianare, vt hostis captam vrbem deleuit.

Timeo,es, & metuo,is, requirunt, vel accusatiuum, vel datiuum; quando requirunt accusatiuum, timemus aliquem, & metuimus aliquem, vt inimicum, vt ego timeo, & metuo tonitrua; quando requirunt datiuum, timemus, & metuimus alicui, vt amico, ne quid ei mali accidat. Possunt quoque recipere ablatiuum cum præpositione de, vt timeo, & metuo de tonitruis. Mater timet, & metuit de filijs. Possunt quoque præter accusatiuum datiuum requirere, & ablatiuum cum præpositione à, vel ab, vt io hò paura non mi venga il catarro per causa della mutatione de vesti. Ego timeo, metuo catharrum mihi à mutatione vestium.

Occido,is, penultima longa significat ammazzare. Occido is penultima correpta,morire, & est neutrum absolutū. Ouid.1.Met. *Occidit una domus,sed non domus una perire Digna fuit.*

Fastidio,is, est cum fastu quodam contemnere. Chi fastidisce ponitur in nominatiuo,di che cosa si fastidisce in accusatiuo, vt la vita viene in fastidio all'infelici. Infælices fastidiunt vitam. Il vino infastidisce molti. Multi fastidiunt vinum. Potest efferri per affero, affers de tertio actiuorum ordine, pro accusatiuo addens molestiam. fastidium,tædium,vt vita affert molestiam infælicibus,& vinum fastidium multis. Vel per afficio de quinto ordine, vt vita afficit molestia infælices,& vinum afficit multos tædio. Vel per sum, es, est, Verbum Neutrum cum duobus datiuis, vt vita est fastidio infælicibus, & vinum est fastidio multis; sed quando refertur ad gustum potest fieri per verbum satio,as, vt il pesce mi fastidisce. Piscis me satiat, vel satietas piscis me tenet, vel ego fastidio piscem. Ast quando refertur ad animi molestiam per sum, & adiectiuum molestus,a.m. vt tuus sermo est mihi molestus. Reperitur cum genitiuo. Luc.lib.7. *difficiles sumus,fastidimus bonorum*,sed ab aula grammaticorum recessit.

Colo is,significat amare. Nos colimus proximum. Adorare,vt vnum cole Deum. Ornare, vt le donne l'elettano la faccia. Mulieres colunt faciem. Habitare Neutrum, Anachoritæ colunt cryptas. Coltiuare neutrum,coloni colunt agros,esercitare, vt colo rem militarem.

Fero fers. Significat portare. Quisque suū fert onus. Producere. Bonæ arbores ferunt bonos fructus. Sopportare, e patire. Nos ferimus duros labores. Dire. Mea lingua fert aliquot verba. Desiderare. Ouid.1.met. *In noua fert animus mutatas dicere formas*,sed in tertijs personis tantum,numeri singularis, iungiturque infinito. Significat quoque hos dicendi modos: notare ad esito certe expensum. Notare ad introito. Referre acceptum.

peum. Pronunciare la sentenza. Ferre sententiam. Fauorire. Ferre suffragium. Lodare grandemente. Ferre ad astra.

Consulo, is, consigliarsi. Ego consulo amicum. Consigliare. Ego consulo bonum tibi. Domandare consiglio, & præter accusatiuum ablatiuum cum præpositione de, exigit, vt ego consulo medicum de meo morbo. Prouedere, est tertij neutrorum ordinis. Ouid. in epist. Penelop. ad Vlys. *Sed benè consuluit casto Deus æquus amori.*

Capio, is, significat pigliare. Ego cæpi tuum consiliũ. Capire, e la cosa, che cape in nominatiuo, la cosa caputa in accusatiuo, vt cento huomini non capono nella mia camera, meum cubiculum non capit centum homines. Potest fieri per sum, & capax, vt meum cubiculum non est capax centum hominum.

Fallo, is, significat ingannare, cuius Italicum nos decipere solet. Intelligitur, tam de re animata, quàm de inanimata. Per ingannare de re animata, qui decipit in nominatiuo, & deceptus in accusatiuo, vt puer fefellit senem. De re inanimata, res inanimata in nominatiuo, & res animata in accusatiuo ponitur, vt io hò errato doi precetti nell'epistola. Duo præcepta fefellerunt me in epistola. Io hò ingannato la via. Via fefellit me. Vel per aberro, as, vt ego aberraui à duobus præceptis. Ego aberraui à via. Vel per amitto, is, ego amisi viam.

Cogito, as, regit accusatiuum, qui in ablatiuum cum præpositione de, mutari potest, vt nos cogitamus mortem, vel de morte.

Animaduerto, is, significat considerare, vt nos animaduertimus finem rerum. Punire, & accusatiuum cum præpositione in, requirit, vt magister animaduertit in discipulos negligentes.

Pulso, as, significat sonare, battere, vt clerici pulsant campanas, semper nominatiuus animatus esse debet, vndè non valet dicere, campana pulsat, sed pulsatur. Io

ſono la cetra. Ego pulſo cithara.

Cano,is,ſignificat cantare, vt muſici canunt cantilenas ſpirituales. Sonare, & ablatiuum tantum poſtulat ratione inſtrumenti,vt cano tuba, cano cithara, fiſtula fidibus,&c.Sonare à raccolta. Canere receptui,regreſſui.Sonare à battaglia all'armi.Canere bellicum, claſſicum.

D E

DE SECVNDO ORDINE ACTIVORVM.

SEcundi ordinis verba actiua ante se nominatiuũ agentem, post se accusatiuum patientem requirunt, deindè genitiuum pretium incertum, vel crimen speciale, vel ablatiuum pretium certum, vel crimen generale denotantem, vt *accusabo te non auaritiæ, sed magno scelere, dùm non vendidisti prædium talento, sed tanti, quanti non valebat*. Et dicuntur verba iudiciaria, possessiua, & æstimatiua.

Obijcies primò; secundi ordinis verba actiua ante se nominatiuum agentem, & post se accusatiuum patientem requirunt, deindè genitiuum possessiuum: sed primi ordinis actiua, vt plurimum habent genitiuum possessiuum: ergò vt plurimum primus ordo confunditur cum secundò. Minor probatur: cum dico, ego legi librum Petri, vtique hoc thema est primi ordinis: sed habet genitiuum possessiuum, nam significat librum possessum à Petro: ergo primus ordo, vt plurimum habet genitiuum possessiuum.

Respondetur: concedo maiorem, & nego minorem, ad cuius probationem, concedo maiorem, & distinguo minorem, habet genitiuum possessiuum communem

 no-

nominibus concedo minorem; verbis nego minorem; ergò nego consequentiam; Nam datur genitiuus possessiuus communis omnibus nominibus, vt literæ Ciceronis, Equus Cæsaris, liber Catonis, &c. non autem datur omnibus verbis, sed tantummodò illis, quæ denotant bonorum possessionem, vt sunt emo, vendo, loco, &c.

Contra est primò: in secundo ordine actiuorum datur genitiuus, qui nullam possessionem significat: ergò falsum est verba huius ordinis habere genitiuum possessiuum. Antecedens probatvr: cum dico, ego accuso Petrum superbiæ, ly superbiæ nullam possessionem significat: ergò datur genitiuus, qui nullam possessionem significat.

Respondetur: nego antecedens, ad probationem distinguo antecedens: ly superbiæ nullam possessionem significat, explicitam concedo antecedens; implicitam nego antecedens: ergò nego consequentiam; Nam genitiuus possessiuus dupliciter accipi potest, vel explicitè, quando clarè patet; vel implicitè, quando potest possessionem significare, licet actu non significet, vt accuso Petrum superbiæ: potest tamen ad primum actiuorum ordinem reduci, vt possessionem, quam implicitè significabat in secundò, explicitè possit demonstrare in primo, vt accuso superbiam Petri, scilicet possessã à Petro.

Contra est secundò: ille genitiuus possessiuus est genitiuus nominis substantiui, & non verbi: ergò nullo modo significat possessionem, neque implicitam, neque explicitam. Antecedens probatur: cum dico, accuso Petrum superbiæ, subintelligitur ablatiuus crimine, peccato superbiæ: ergò iste genitiuus possessiuus est nominis substantiui, & non verbi.

Respondetur: nego antecedens, ad cuius probationem, concedo antecedens, & nego consequentiam; nam nos dicimus, quòd crimen incertum ponitur in genitiuo, in quo tacitè subintelligitur ablatiuus crimine, sce-

ſcelere,peccato,&c.tanquam quid vniuerſalius continens particulare: nec per hoc ſequitur illum genitiuũ eſſe nominis ſubſtantiui,cum iſta verba,accuſo,arguo, &c.ſint iudiciaria,ad quæ pertinent crimina,tam vniuerſalia,quàm particularia , & hoc ex natura talium verborum,non autem ratione nominis ſubſtantiui caſus ablatiui.

Contra eſt tertiò; Verba cum caſus mutant, mutant quoque regulam,nam grammatici, ita per caſus regulas ordinauere,vt prima requirat nominatiuum agentem,& accuſatiuum patientem, ſecunda vltra accuſatiuum,genitiuum,tertia datiuum,quarta accuſatiuum, quinta ablatiuum,ſexta verò ablatiuum cum præpoſitione a , vel ab:ſed hæc verba ſecundæ regulæ requirunt ablatiuum crimine,peccato ſcelere,&c.ergò erunt potius quinti ordinis,actiuorum,quàm ſecundi.

Reſpondetur: concedo maiorem, minorem, & negò conſequentiam . Certum eſt enim verba requirentia nominatiuum agentem,accuſatiuum patiẽtem,& ablatiuum eſſe de quinta actiuorum regula,quia ſecunda vltra accuſatiuum requireret ablatiuum , & confunderetur cum quinta: ſed grammatici ob quandam ſolã conuenientiam , peculiarem regulam tribuunt verbis iudiciarijs,& nè idem verbum ad ſecundam regulam pertineret ob genitiuum,& ad quintam ob ablatiuum, aſſignarunt talibus verbis vnam regulam; nec ratione ablatiui talia verba iudiciaria poſuerunt in quinta , ne Tyronum ingeniola confunderent,cum quinta contineat verba materialia,cauſalia,effectiua,&c.

Cõtra eſt quartò:Verbũ impleo cũ vltra accuſatiuũ genitiuum requirat, vt ego impleo crumenã nummorum,eſt de ſecundo actiuorum ordine, cum verò ablatiuum,vt ego impleo crumenam nummis, eſt de quinto:ergò iudiciaria verba,cum vltra accuſatiuum genitiuum requirant,ſunt de ſecũdo ordine,cum verò ablatiuum,erunt de quinto.

Reſpondetur , concedo antecedens , & nego conſequen.

quentiam;nam grammatici in verbis iudiciarijs non procedunt tanto cum rigore,& hoc vt dixi, nè Tyronum ingeniola confunderent, cum quinta varias verborum significationes contineat, scilicet materiales, effectiuas,causales,&c. Præterquamquòd iudiciaria sunt multa,verba,impleo est vnum tantum.

Contra est quintò: Verbis materialibus, effectiuis, causalibus,&c.potuissent grammatici addere quoque iudiciaria:ergò hoc modo iudiciaria essent de quinta.

Respondetur: quòd grammatici vtique potuissent, sed de facto noluerunt ; cum cognouissent, *non esse multiplicanda entia absque necessitate.*

VERBA IVDICIARIA.

Absoluo,is,solui,solutum.	per assoluere,e liberare.
Accuso,as,aui,atum.	per accusare.
Arguo,is,ui,utum.	per riprendere.
Castigo,as,aui,atum,	per castigare.
Culpo,as,aui,atum.	per incolpare.
Damno,as,aui,tum.	per condennare.
Excuso,as,aui,tum.	per escusare.
Punio,is,iui,tum.	per punire.
Reprehendo,is,ndi,sum.	per riprendere,&c.

Verba iudiciaria vltra accusatiuum in criminibus specialibus genitiuum exigunt, vt ego reprehendi amicum negligentiæ; in generalibus verò ablatiuum, vt ego insimulabo te eodem crimine.

In nominibus specialibus iste genitiuus commutari potest in ablatiuum cum præpositione de Gel. lib. 7. *Qua Timarcum de pudicitia grauiter accusaret.* Sed melius in genitiuo, cum subintelligatur ablatiuus crimine,peccato,scelere.

Quando in supradictis verbis vltra proprios casus, vlterior casus aderit, ille casus vlterior ponitur in accusatiuo cum præpositione apud,aut , vel in ablatiuo

cum

cum præpositione coram, vt t'accusarò di ribalderia al maestro. Accusabo te scelere apud magistrum, ante magistrum, vel coram magistro.

Genitiuus, & ablatiuus quandoque poni potest in accusatiuo, si præcipuè his pronominibus, *meus, tuus, noster, & vester*, coniungatur, vt mentre tu m'hai accusato d'ambitione, Io ti reprenderò di defetto. Dum tu accusauisti meum ambitum, ego reprehendam tuum crimen.

In accusatiuo quoque genitiuus, & ablatiuus poni potest, & animatus, qui accusatur, vel reprehenditur, &c. in genitiuo, vt noi reprenderemo li discepoli d'ignoranza, mentre accusano il maestro di sceleraggine. Nos reprehendemus ignauiam discipulorum, dum accusant scelus magistri; attamen erunt primi actiuorum ordinis.

Verba absoluendi, & liberandi cum his nominibus, *pæna, & supplicium* ablatiuo puro efferuntur, vt Rex absoluit fures pœna, & supplicio. Verba *castigandi, puniendi, & condemnandi*, acquirunt ablatiuum sine præpositione, *pæna*, cum qua quis punitur, & ad quam quis damnatur. *Torquatus filium morte mulctauit.*

Arguo significat reprehendere. Suet. in Cæl. *Nè hospitem, aut negligentiæ, aut rusticitatis videretur arguere.* Demonstrare. *Degeneres animos timor arguit.* Arguo pro *argumentor* rusticum est.

Corripio significat reprehendere. Corripiam te superbiæ. Abbreuiare, vt corripere syllabam. Pigliare. Virg. 1. Æn. *Arcbumque manu, celeresq; sagittas Corripuit.* Leuare. Virg. *corripit è somno corpus.* Corripimur febre, morbo, metu, somno, dolore. Plin. *pedum dolore correptus est.*

Absoluo per assoluere, e liberare. Cic. *Iudex illum absoluit iniuriarum.* Liu. lib. 2. *latæ deindè leges, quæ consulem Regni suspicione absoluerent.* Espedire. Terent. in Adel. *ego ad forum ibo, vt hunc absoluam.* Finire. Plaut. in Milite. *Nauim cupimus absoluere.* Dire idem in Rud.

vno verbo absoluam, leno est. Paucis absoluam. Dirò in poche parole.

Sunt, & alia huiusce ordinis, vt ago tecum maiestatis, idest accuso te de peccato contra principem, vel Senatum de *Ribellione*. Ago repetundarum, idest accuso de rebus principi, vel populo, vel prouinciæ ereptis, vt repetantur, & subauditur rerum. Vel ago repetundis, vel de repetundis, & subauditur rebus, & dicitur repetundum, pro repetendum, sicut faciundum, pro faciendum. Accerso te capitis, idest accuso de re capitali. Alligo, vel adstringo me furti, idest obnoxium facio, & quasi ad crimen me ligo. Terent. *hic furti se alligat*, idest verbis suis ostendit se furatum esse. Prehendam te mendacijs. Ti scoprirò per buggiardo. Laudo te virtutis: commendo te pietatis. Probo te honestatis. Perdam te capitis: Ti distruggerò della vita. Periclitor capitis, Porto, corro pericolo della vita.

VERBA POSSESSIVA.

Conduco, is, xi, ctum.	per pigliare à piggione.
Emo, is, emi, emptum.	per comprare.
Æstimo, as, aui, atum.	per apprezzare.
Loco, as, aui, atum.	per affittare.
Redimo, is, emi, emptum.	per ricomprare.
Reuendo, is, didi, ditum.	per riuendere.
Vendo, is, didi, ditum.	per vendere, &c.

Pretium, vt est pecunia, vel hoc idem substantiuum *pretium* semper in ablatiuo ponitur, vt ego emi equũ centum nummis aureis. Aduertas volo, quòd quando dicitur: Hò comprato doi carlini di pane, fit: emi duos carolenos panis, sed quando dicitur: Hò comprato il pane doi carlini, fit: emi panem duobus carolenis; Attamen si dicatur: Hò comprato doi carlini di pane per vn carlino, fit: emi duos carolenos panis vno caroleno. Exceptis quatuor genitiuis simplicium, vt *pluris, maioris*

ris, non dicitur maiori pretio, *tanti*, *quanti*; & quinque compositorum, vt *quanticumque*, *quantuis*, *quantilibet*, *tantidem*, *quantidem*; Hæc cum substantiuo pretio in ablatiuo ponuntur, vt *tanto pretio*, *quanto pretio*, *sed pluris*, *tantidem*, & *quantidem* ablatiuo carent.

Hæc cum pretio, & absque in ablatiuo. *Paruo*, *minimo*, *magno*, *immenso*. *Dimidio*, *vili*, *caro*. Vili, & caro cum ablatiuo pretio non leguntur. *Plurimo*, *duplo*, *quàmplurimo*, *quàm minimo*.

Dicimus etiam aduerbialiter *carè*, *cariùs*, *carissimè*. *Viliùs*, *vilissimè*. *Melius*, & *peius*. *Tanto pluris*, *multò minoris*, *gratis*, *pecunia numerata*, *præsente pecunia*, *soluta pecunia*, di contanti. *Pecunia credita*, *vel futura*, à credẽza. *Largo pondere*, *parco pondere*.

Notandum est, quòd pretio solet addi nomen significans pondus, & mensuram. v.g. *Vncia*, *libra*, *tripōdium*, *centipondium*, *vlna*, *palmus*, *digitus*, *dolium*, *medimna*, &c. Quod pondus, siuè mensura in accusatiuo cum præpositione in, & in plurali additur singulos, singulas, singula, vt nos ememus carbones septem carolenos in singula centipondia.

Redimo significat recattare, vt redemi agrum pluris, quàm vendideram. Redimere tempus, significat rifare il tempo perduto. Redimere aliquem à carcere, à morte, à periculis, est liberare.

Loco, per dare à piggione, vt carè locasti domum. Locare filiam nuptum, vel in matrimonium est maritare. Cui locasti vineam fodiendam? à chi hai dato à zappare la vigna. Locare est, quasi in loco ponere. Virg. *Hic alta theatri Fundamenta locant alij*.

Conduco per pigliare à piggione, vt conduco domum, seruum, ancillam, &c. conduxi docendum pueiū. Hò pigliato ad insegnare. Conduxi vitulōs pascendos, domum fabricandam, &c. hinc conductiuus. a. m. quod duci solet, vt conductitia domus, conductitius seruus, conductitium iumentum.

Obijcies primò: omnia verba, quæ casus mutant, mutant

tant regulam: ſed verba poſſeſſiua vltra genitiuum, ablatiuum pretij certi requirunt: ergò mutant regulam:ergò cum ablatiuum requirant,erunt de quinta actiuorum regula.

Reſpondetur:concedo maiorem,minorem, & nego conſequentiam; nam,vt dixi quinta actiuorum regula continet verba materialia,cauſalia effectiua,&c.& ne confunderent Tyronum ingenia grammatici, licet poſſeſſiua in pretio certo ablatiuum requirant, tamen voluerunt eſſe de ſecunda actiuorum regula; Pretium enim incertum eſt quid vniuerſale continẽs particulare,ſcilicet pretium certum, & quia vniuerſale continet particulare, ideò voluere pretium certum eſſe eiuſdem regulæ,licet ſub diuerſitate caſus.

Contra: Verba dicuntur poſſeſſiua, quæ requirunt genitiuum, nam genitiuus ſignificat poſſeſſionem: ſed hæc verba in pretio certo non requirunt genitiuum, ſed ablatiuum:ergò non dicuntur poſſeſſiua, cum ablatiuum requirant.

Reſpondetur: diſtinguo maiorem, dicuntur poſſeſſiua,quæ requirunt genitiuum, ſi verba ſignificant poſſeſſionem concedo maiorem;ſi non ſignificant poſſeſſionem nego maiorem:concedo minorem, & nego conſequentiam. Nam illa verba dicuntur poſſeſſiua, quæ ſignificant poſſeſſionem ex intrinſeca eorum natura, vt ſunt *vendo*, *emo*, *mercor*, *loco*, *&c.* non verò quæ requirunt genitiuum. Verba ſecundi neutrorum ordinis requirunt genitiuum, & non dicuntur poſſeſſiua, ſed verba copiæ,vel inopiæ,vt *ſatago*, *ſcateo*, *egeo*, *indigeo*, &c. ſic quoque verba ſecundi deponentium ordinis requirunt genitiuum, & non dicuntur poſſeſſiua intrinſecè,ſed tantum ſimilitudinaliter. Hæc verba poſſeſſiua dicuntur ex eorum intrinſeca natura, ſiuè poſt ſe requirant genitiuum, ſiuè ablatiuum ſemper dicuntur poſſeſſiua.

Obijcies ſecundò:pretium cum his quatuor adiectiuis ſimplicium,*pluris*, *minoris*,*tanti*, *quanti*, & quinque

que compositorum,*quanticumque,quantiuis, quantilibet, tantidem,quantidem,*ponitur in genitiuo:Sed cum substantiuo,pretio, in ablatiuo ponitur, vt tanto pretio, quanto pretio: ergò quoq; potest poni in ablatiuo absque pretio,cum subintelligi potest. Maior, & minor est vera. Consequentia probatur, non potest assignari ratio,cur cum hoc substantiuo,pretio,ponitur in ablatiuo,& absque in genitiuo:ergò cum careat pretio,tacitè potest intelligi,dicendo emo, tanto,quanto.

Respondetur:concedo totum argumentum,ad cuius probationem concedo antecedens cum sua consequētia;& ratio est,quia illi genitiui,tàm simplicium,quàm compositorum semper incertitudinem important,ideò in eodem genitiuo ponuntur; quando verò iunguntur substantiuo,pretio,necessariò in ablatiuo poni debent ob quandam certitudinem, & naturam substantiui nominis,quod quotiescumque expressus habetur in ablatiuo debet poni. Nec potest tacitè subintelligi, cum non de omnibus tacitis grammaticus iudicet, vt in præsenti casu nostro habetur.

VERBA ÆSTIMATIVA.

Æstimo,as,aui,atum.	(*stimare, fare stima, far*
Duco,is,xi,ctum.	(*conto d'uno, tenere in*
Facio is,ci,ctum. Per	(*conto, in stima, &c.*
Habeo,es,habui,habitum.	(
Pendo,is,pependi,pensum	(
Puto,as,aui,atum,&c.	(

Hæc verba pro genitiuis habent hæc adiectiua, & non alia, *tanti,tantidem,quanti,quanticumque,magni, pluris,plurimi,maximi,parui,minoris,minimi. Vel substantiua,assis,flocci,nauci,nihili,pili,teruntij, Hili.*

Hæc duo verba consulo, & facio quandoque recipiunt hos genitiuos,æqui,bonique,vt i scolari deuono pigliare in buona parte le riprensioni de maestri. Disci-

scipuli magistrorum reprehensiones æqui, bonique facere, seù consulere debent.

Obijcies: Verba æstimatiua requirunt nominatiuum agentem, & accusatiuum patientem: ergò sunt de primo actiuorum ordine, & non de secundo. Antecedens probatur. Illa adiectiua, *tanti*, *quanti*, *magni*, &c. & substantiua, *flocci*, *nauci*, &c. sunt compositiones verborum: ergò verba æstimatiua requirunt nominatiuum agentem, & accusatiuum patientem. Antecedens probatur, non sunt genitiui: ergò sunt compositiones verborum. Antecedens probatur: si essent genitiui, sequeretur alia verba composita, vt *lucrifacio*, *magnifico*, &c. eodem modo esse huius ordinis: sed hoc est falsum: ergò falsum est esse genitiuos.

Respondetur: nego antecedens, ad cuius probationē nego antecedens, ad probationem cuius nego etiam antecedens, ad cuius probationem nego sequelam maioris, & dico quòd tàm adiectiua, quàm substantiua non componunt verba æstimatiua, sed sunt genitiui talium verborum, cum indifferenter omnibus his verbis adhæreant ad nostrum beneplacitum; quòd non militat in verbis compositis, Lucrifacio, magnifico, &c. quæ ita sunt composita, vt anaticam adepta fuere coniunctionem, & si in partes soluantur non significāt id, quod prius significabant, quòd oppositum est in verbis æstimatiuis.

Dices: verba æstimatiua adhoc, vt essent de secundo actiuorum ordine deberent construi cum nominatiuo agente, accusatiuo patiente, & genitiuo: sed construūtur cum nominatiuo agente, & accusatiuo patiente, & non cum genitiuo: ergò non sunt de secundo actiuorum ordine. Secunda pars minoris probatur, si ego dico: Io faccio gran conto di Pietro. Fit, ego magnifacio Petrum, & non dicitur, ego facio Petrum magni: ergò non construuntur cum genitiuo.

Respondetur concedo maiorem, & nego secundam partem minoris, ad cuius probationem dico, quòd vtique

que grammatici dicunt, ego magnifacio Petrum, non quòd *ly* magni componat verbum facio, sed dicunt ità ob elegantiam, non quòd *ly* magni non sit casus genitiuus, cum possit quoque dici : ego facio Petrum magni, & subintelligitur pretij, valoris, &c.

DE TERTIO ORDINE

ACTIVORVM.

TErtij ordinis verba actiua ante se nominatiuum agentem, & post se accusatiuum patientem, vltra quem datiuum postulant. Cic. ad Her. lib. 4. *Illi fortuna fælicitatem dedit, huic industria virtutem comparauit*, & acquisità dicuntur.

Ago, is, egi, actum.	per fare.
Fero, fers, tuli, latum.	per portare.
Commendo, as, aui, atum.	per raccommandare.
Lego, is, legi, lectum.	per leggere.
Mutuo, as, aui, atum.	per imprestare.
Reddo, is, redidi, itum.	per rendere.
Scribo, is, scripsi, tum.	per scriuere.
Do, das, dedi, atum.	per dare.
Respondeo, es, di, sum.	per rispondere.
Significo, as, aui, atum.	per significare, &c.

Ago, significat trattare, res de qua agitur ponitur in ablatiuo cum præpositione de, è; cum quo agitur in ablatiuo cum præpositione cum, vt nos agimus de pace cum inimicis. Ringratiare, & additur accusatiuus gratias, vt ego ago tibi gratias. Fare, vt ego egi hanc ...am.

...tmodo, significat imprestare, quod redditur idē, vt

vt vestis, liber, domus, iumentum, & simile, vt commodaui tibi equum, seu dedi tibi commodato. Potest fieri per do, das, & aduerbium commodatò, vt dedi tibi equum commodatò.

Do, significat attendere, dare operam alicui rei, Patire la pena. Dare pœnas, supplicium. Ammazzare. Dare aliquem morti.

Lego, leggere, vt lego lectionem, lego discipulo, scilicet lectionem, nè dicas lego discipulum. Quando dicitur de authoribus, Io lego Ouidio, Virgilio, &c. fit ego lego opera Virgilij, Ouidij, &c. cogliere. Virgil. *Qui legitis flores, & humi nascentia fraga*. Rubbare. Virg. 10. Æn. *Quid soceros legere, & gremijs abducere pactas*. Hinc sacrilegium. Nauigare. Virg. 3. Æn. *Littora Epiri legimus*, Vedere. Legere oculis. Virg. 6. Æn. *Quin protinus omnem perlegerent oculis*. Hinc perlego, idest perfectè lego.

Lego, as, lasciare in testamento, per heredità, vt Caius legauit centum Titio, Mandare per ambasciatore. Plaut. *Delegit viros primorum princeps eos legat Thebebois*. Hinc relego, as, per confinare, e sbandire.

Reddo, rendere. Reddam tibi parem gratiam. Fare. Magister reddit discipulos doctos. Rapresentare, vt tui patris nomen, mores, vitam studium, habitum, gestum, vocem, & ingenium reddis. Reddere talionem, ferè in peius capitur, est iniuriam iniuria pensare. Reddere verbum verbo, est ad verbum transferre voces in diuersis linguis. Translatare da parola in parola, Dare, consegnare, portare, Tabellarius mihi literas tuas reddidit.

Soluo, pagare Iuuenal. *Nosse volunt omnes, mercedem soluere nemo*. Post accusatiuum pretij ablatiuum cum præpositione pro requirit de ea re, pro qua pretium soluitur, & cui soluitur in Datiuo, vt io pagherò la veste al padrone dieci carlini. Ego soluam decem carolenos pro veste Domino. Sciogliere. Virg. *Soluite me pueri*. Liberare soluere aliquem curis, metu, &c. Paga-

re

re vn debito con farne vn'altro. Soluere versuram. Non osseruare, soluere fidem, leges, fœdus, ieiunia, fare andare del corpo, soluere aluum. Partirsi soluere pedem. Nauigare, soluere oram, vel anchoram, aut vela. Osseruare, attendere, soluere promissa. Corrompere vna vergine, soluere virgineam zonam.

Confero, assomigliare, vt confero te illi, & cum illo. Portare, nè fructum aliò conferas. Giouare, exercitium sanitati confert. Andare, conferam me domum, ad præceptorem se contulit. Fare, beneficium non confertur in inuitum. Inimici consilia conferunt, idest simul faciunt. Raggionare, conferre sermones. Dare la colpa, conferre, & transferre culpam, aut crimen in aliquem. Combattere, conferre, & conserere manus cũ hoste.

Credo, credere, fidare, dare in credenza, vt credidi pecuniam ad lucri dimidium tuo patri. Potest construi absolutè cum accusatiuo, & cum Datiuo, vt *credo Deũ*, & significat, credo Deũ esse, *credo Deo*, idest habeo fidem Deo. *Credo in Deum*, idest commendo me Deo.

Obijcies primò, verba actiua tertij ordinis habent datiuum communem omnibus verbis: ergò construuntur tantum cum nominatiuo agente, & accusatiuo paciente: ergò erunt actiua primi ordinis. Antecedens probatur; datiuus significans commodum, incommodum, vtilitatem, damnum, &c. est datiuus communis omnibus verbis: Sed verba actiua tertij ordinis habẽt hunc datiuum: ergò verba actiua tertij ordinis habent datiuum communem omnibus verbis.

Respondetur nego antecedens, ad cuius probationẽ distinguo maiorem, est communis omnibus verbis, ità vt non possit esse proprius aliquibus nego maiorem; vt possit esse communis omnibus, & proprius aliquibus concedo maiorem, & distinguo minorem, habent hunc datiuum, vt proprium concedo minorem; vt communẽ nego minorem: ergò nego consequentiam; Certum est, Datiuus commodi, incommodi, vtilitatis, damni, &c.

est datiuus communis omnibus verbis, vt filius moritur Clodio, nam nunquam morior cum datiuo legitur, & sicuti est communis omnibus ferè verbis, est quoque nominibus communis, vt sententia vtilis libertati, amicus omnibus; attamen aliquibus verbis est proprius, vt sunt actiua tertij ordinis, vt literæ scribuntur Ciceroni. Neutra tertij ordinis, faueo tibi, & deponentia tertij ordinis, *cui legi, cum vestra dignitas aduersaretur*, & sicuti aliquibus verbis proprius est, ità quoque aliquibus nominibus, vt similis tibi, his dispares.

Obijcies secundò: Datiuus in actiuis tertij ordinis potest transire in accusatiuum cum præpositione ad: ergò tunc erunt actiua primi ordinis, & non tertij. Antecedens probatur: dicimus mitto librum tibi, & ad te, Amicus scripsit literas nobis, & ad nos, & sic de reliquis: ergò datiuus in actiuis tertij ordinis potest transire in accusatiuum cum præpositione ad.

Respondetur primò: nego antecedens, ad probationẽ nego antecedens esse vniuersaliter verum; nam aliqua verba mutant datiuum in accusatiuum cum ad, non ratione regulæ, sed ratione verborum, quia talia verba significant motum, siue explicitum, siue latentem, vt in exemplis allatis in antecedenti; non tamen omnia verba possunt mutare datiuum in accusatiuum cum præpositione ad. Vel

Respondetur secundò: concedo totum argumentum; nam cum verba actiua tertij ordinis requirunt vltra nominatiuum agentem, & accusatiuum patientem, accusatiuum cum præpositione ad, illa sunt actiua primi ordinis, neque hoc implicat.

DE

DE QVARTO ORDINE ACTIVORVM.

QVarti ordinis actiua verba vltra nominatiuum agentem, & accusatiuum patientem animatum, poscunt alterum accusatiuum. Cic. in Pison. *Quid nunc te literas doceam?* & dicuntur verba transitiua, quia actio in duos accusatiuos transit.

Celo, as, aui, atum.	per tener nascosto
Doceo, es, cui, doctum.	per insegnare.
Exoro, as, aui, atum.	per pregare.
Oro, as, aui, atum.	per pregare.
Postulo, as, aui, atum.	per domandare.
Rogo, as, aui, atum.	per pregare, &c.

Celo per nascondere, vt celo te hanc rem: celo tibi hanc rem, de tertio ordine. Celo te de hac re, de sexto ordine, absque dipthongo, sed cum dipthongo significat scolpire, vt ego cælaui tuam effigiem in marmore. Hinc cælum, idest quasi cælatum, idest syderibus sculptum. Vel celum, quasi dictum celans hæc inferiora.

Doceo per insegnare, vt doceo te literas. Doceo te latine, græcè, doceo te fidibus, idest canere. Auuisare, benè te valere tuæ me docuerunt litteræ. Sallust. in Iurgut. *legatos miserat, qui Senatum docerent de cæde fratris*. Potest, & quinti esse ordinis Cic. in Brut. *Homo & græcis doctus literis, & latinis*. Sueton. dixit *græcè, & latinè doctus*. Dicitur, tu es doctus ad malè faciendum, ad fraudem, &c. Legitur doceo cum nominatiuo inanimato, Cic. pro Balbo, *nisi fortè, quæ nos libri docerent, & Cn. Pompeium regiones ipsæ docere potuerunt*, & cum accusatiuo inanimato, vt doceo grammaticam, & grãmatica docetur à me. Plin. lib. 33. *tantus erat docendæ*

artis oratoriæ quæstus. Ouid. 4. fast. *causa docenda mibi est.* Malius lib. 4. *magna est ratio, breuiterque docenda.* Nec casum pretium notantem reformidat. Plin. lib. 35. *Apelles docuit neminem minoris talento.* Sic doceo nihilo pluris alijs, dimidio minoris tuo præceptore, magna mercede, grandi pecunia. Nolo ego tanti doceri.

Calceo per calzare, e ferrare Hò calzato le calze al padrone. Calceaui herum tibialia. Hò ferrato la mula. Calceaui mulā *soleas ferreas*, vel soleis ferreis, de quinto actiuorum ordine. Il nostro commune amico d'Està si calza le coscioni, & le calzette, ma d'Inuerno le calzette sane. Amicus noster communis æstate calceat se femoralia, & tibialia, hyeme verò feminicruralia.

Moneo, auuisare, e consigliare, vt moneo te hāc rem. Moneo te huius rei, de secundo actiuorum ordine, & moneo te de hac re, de sexto ordine. Eandem constructionem seruant admoneo, commoneo, & præmoneo. Sallust. in Iugurt. *eam rem nos locus admonuit.* Idem *nos tanti viri admonuit.* Cum infinito. Terent. *aliò properare tempus nos admonet.*

Induo, vestire, vt induo Cæsarem vestem, vel cum datiuo, vt induo vestem Cæsari. Cic. lib. 2. de finibus: *ex huius spolijs sibi, & torquem, & cognomen induit;* quo fit, vt indutas vestes etiam rectè dicamus. Virg. lib. 3. Georg. *vestesque rigescunt indutæ*, vel cum ablatiuo, vt induo Cæsarem veste. Induere vultum pueri, senis, virginis, regis, vt in comædijs, vestirsi in forma di figliolo, di vecchio, &c. sic induere iudicem, vel personam iudicis. Induere animum virilem, muliebrem puerilem, est accipere.

Peto, domandare cum duplici accusatiuo, vt peto te auxilium, vel de sexto ordine cum præpositione a, vel ab, vt peto auxilium abs te. Petere aliquem ligno, lapide, gladio, assaltare, seu ferire. Petere aliquem calamo, est scriptis inuehi. Petere domum, portum, templū, andare.

Po-

Posco, domandare cum duobus accusatiuis. Virgil. *pacem te poscimus omnes.* Cum ablatiuo a, vel ab, de sexto ordine. Lucan. *Vxor, & à charo poscet sibi facta marito.* Poscere aliquem in certamen, prelia, poculis, ludo, disfidare. Virg. *haud acrem dubites in prælia poscere Turnū.* Cic. *ludis neminem poscunt*

Obiicies: Actiua quarti ordinis requirunt particulas, *mi, ti, si, ni, vi, li,* quod idem est, *à me, à te, à se, à noi, à voi, à quelli, vel al, alli:* Sed hæ particulæ denotant datiuum: ergò actiua quarti ordinis requirunt datiuum præter accusatiuum.

Respondetur, concedo maiorem, & distinguo minorem, hæ particulæ denotant datiuum, in actiuis tertii ordinis concedo minorem; in actiuis quarti ordinis nego minorem: ergo nego consequentiam; nam certum est has particulas denotare datiuum in actiuis tertii ordinis, non verò in actiuis quarti ordinis, cum denotent accusatiuum.

Contra vnus casus distinguitur ab alio, penès particulas, nam nominatiuus distinguitur à genitiuo, genitiuus à datiuo, datiuus ab accusatiuo, &c. per particulas: sed actiua quarti ordinis habent particulas datiui: ergò requirunt datiuum.

Respondetur concedo maiorem, & distinguo minorem; habent particulas datiui, in idiomate Italico concedo minorem; latio nego minorem: ergò nego consequentiam; nam actiua quarti ordinis habent vulgaria datiui in Italico idiomate, non verò in latino, & hoc quia, Italicum idioma apud nos est ferè corruptum, nam debemus dicere: Io insegno li scolari grammatica, & non dicere: Io insegno grammatica alli scolari; propter quàm quòd illæ particulæ denotant patientē, qui in actiuis semper in accusatiuo ponitur,

DE QVINTO ORDINE ACTIVORVM.

QVinti ordinis verba actiua vltra nominatiuum agentem, & accusatiuum patientem cum ablatiuo puro construuntur. Cic. Academ. 4. *Ea Philosophia spoliat nos iudicio, priuat approbatione, omnibus sensibus orbat.*

Dicuntur verba materialia, quando habent ablatiuum significantem materiam, vt spolio, onero, &c. dicuntur instrumentalia, quando habent ablatiuum instrumentum significantem, & sic omnia verba, quæ recipiunt ablatiuum instrumentalem sunt huius ordinis, vt magister verberat discipulos scutica, occidi inimicum ense, &c. dicuntur verba causalia, quando habent ablatiuum significantem causam. Dicuntur effectiua, quando habent ablatiuum significantem effectum.

Alo, is, alui, alitum.	per notrire.
Cibo, as, aui, atum.	per cibare.
Diro, as, aui, atum.	per arricchire.
Exonero, as, aui, atum.	per scaricare.
Fædo, as, aui, atum.	per imbrattare.
Orbo, as, aui, atum.	per priuare.
Priuo, as, aui, atum.	per priuare.
Spolio, as, aui, atum.	per spogliare.
Tego, is, texi, tectum.	per coprire.
Vestio, is, iui, itum.	per vestire, &c.

Orbo, per priuare di cosa cara, vt mors orbauit parentes filio, & filium parentibus, orbare se luce, acciecarsi. Priuo, priuare di cosa non cara, vt il Rè hà priuato i banditi, che non debbiano tornare à lor casa. Rex priuauit proscriptos postliminio.

Aff-

Afficio, inducere, disponere. Iunctū ablatiuo accipit significationem ab ipso, vt afficio te gaudio, dolore, voluptate, vulnere dedecore, &c. idest induco in te hæc omnia, vel dispono te ad hæc omnia. Affectus participiū, idest ægritudine correptus, vt es corpore malè affectus, mal disposto, mal sano.

Augeo, accrescere, augeo te dignitate, honoribus, imperio, officijs, &c. Auctio est publica venditio alicuius rei. Auctionem facere, est publicè vendere. Auctuarium, quod præter mensuram datur, la gionta. Dicitur & appendix. Potest hoc verbum esse de tertio ordine, vt nè spem aduersarijs augeremus.

Figo, ficcare, vt figo parietem clauo, & potest esse tertij ordinis, vt figo clauum parieti, vel cum accusatiuo cum præpositione, in parietem, figere radices, est augere. Figere feram, ceruos, aprum, est vulnerare. Figere castra, est castramentari. Figere quidquam animo, est semper meminisse. Figere oculos in aliquem, vnde fixis oculis intueri, est attentiùs, accuratiùsque videre, vel considerare. Figere oscula, pro osculari, poeticum est.

Fundo, spargere. Fundere preces, pregare. Lacrymas piangere. Fundere vitam cum sanguine, morire. Fundere copias, exercitum, hostes. Fundere aliquem vulnere, sanguine, telo, ense, est occidere. Fundere aliquē humi, est extendere. Mera iam mendacia fundis, idest dicis. Arbor fundit frondes, terra herbas, pratum flores, idest præbet. Sol, vel Luna se fundit per fenestras, seu fundit radios, idest immittit.

Lacto, allattare, dare la zizza, quod propriè matrum est. Lacteo, succhiare la zizza, quod propriè infantium est.

Leuo, allegerire cum datiuo, & ablatiuo. Plaut. *Memini virgini pauperculæ, suaque matri me leuare paupertatem.* Cic. ad Attic. *Epistola tua me ægritudine leuauit.* Alleuio non est latinum. Leuare stomachum, vētrem, vesicam, est exonerare. Leuare morbum, podagram, fe-

febrim,est diminuere. Leuare sitim,curam, dolorem, laborem,est mitigare. *Igne leuatur hyems.*

Onero per caricare. Oneraui mulum sagmate. Nè dicas oneraui ligna, exoneraui sarcinam, leuaui pondera,sed ablatiuo casu lignis.sarcina,pōderibus; nam in ijs subauditur Iumentum, Mulus, Asinus, &c: sicut etiam nè dicas:spolia ui vestes, instruo mores,& cætera huiusmodi ; sed ablatiuo casu, vestibus, moribus; nam subauditur accusatiuus rei animatæ.

Prohibeo,vietare. Prohibeo te domo mea;Prohibeo te à ianua fuste,aqua, ense, prohibere à se vim. Virg. *Prohibe infandos à nauibus ignes*. Prohibere prospectū, est intercipere, vt edità domus, turris, mons,arbor. Sallust. *Prospectum ager arbustis consitus prohibet.* Prohibere linguam à mendacio, dolo. Quid prohibet quominus facias,dicas,abeas. Cum infinito. Horat. *Infans, namque pudor prohibet plura profari.*

Sterno, distendere, vt sternere humum floribus, tannis,tapetis,& sternere flores,ramos,tapeta humi. Acconciare,vt sterne thorum, sterne mensam. Metti tauola,concia il letto. Sterne equum, metti sella. Sterne asinum elitellis, poni la barda all'asino. Sternere aliquem humi, idest deijcere. Sternere, prō interficere. Virg. *Sterne pœnos,Gallumque rebellem.*

Hæc possunt esse quinti, & tertij ordinis.
Spargo, onero, fundo, figo, & sterno, leuoque,
Augeo, conduplico, accumulo, atque impertio, dono,
Prohibeo quinti, & terni fecisse licebit.

Ex his verbis excipe tantum verbum Onero,nam ablatiuo,& non datiuo gaudet,licet Virg.dixerit: *quæ deinde cadis onerarat Acestes*;nam cum datiuo recessit ab aula grammaticorum.

Obijcies: Particulæ *Di, & Del* denotant Italicum genitiui : sed quinti ordinis actiua post accusatiuum habent particulas Di,& Del: ergō quinti ordinis actiua post accusatiuum debent habere genitiuum : ergò quādo dicimus : Nō solo m'adorna delle mie lodi, ma anco-

ancora m'honora di lodi aliene, debemus dicere: non solum ornat me mearum laudum, sed etiam me honorat alienarum, & non meis laudibus, & alienis.

Respondetur distinguo maiorem, denotant genitiuum, quando significant possessionem, concedo maiorem; quando non, nego maiorem; sed quinti ordinis actiua habent particulas *di, del*, denotantes possessionem nego minorem; denotantes materiam, concedo minorem: ergò nego primam, & secundam consequentiam. Non semper enim *di*, & *del* denotant genitiuum; sed tantum quando iunguntur nominibus substantiuis, & verbis significantibus possessionem. Ast quando iunguntur verbis significantibus materiam ponuntur particulæ *di*, & *del* in ablatiuo, vt Cic. pro Sex. *Nè Victor multis fortibus ciuibus Rempublicam orbaret.* Acciò vincitore non priuasse la Republica di molti cittadini costanti. Modò verba actiua quinti ordinis sunt materialia, ideò particulæ *di, del*, non in genitiuo, sed in ablatiuo ponuntur.

DE SEXTO ORDINE

ACTIVORVM.

Sexti ordinis actiua verba vltra nominatiuum agentem, & accusatiuum patientem, cum præpositione a, vel ab construuntur. Cic. ad Att. 14. *Vos præsidium à nobis postulabatis.* Idem in Verr. 6. *a quo pecuniam grandem eripueras.*

Dicuntur verba separatiua, quia separationem, & diuortium denotant ratione præpositionis.

Accipio, is, accepi, acceptum.	Per pigliare.
Audio, is, iui, itum.	Per vdire.

Ca-

Capio,is,cepi,captum.	Per pigliare.
Disco,is,didici,s.s.	Per imparare.
Eripio,is,eripui,ereptum.	Per liberare.
Haurio,is,hausi,haustum.	Per tirare fuora.
Intelligo,is,exi,ectum.	Per intendere.
Libero,as,aui,atum.	Per liberare.
Moueo,es,moui,motum.	Per mouere.
Pello,is,pepuli,pulsum.	Per discacciare.
Sumo,is,sumpsi,sumptum.	Per pigliare,&c.

Accipio. Accipere damnum, vulnus, iniuriam, est pati. Accipere benè,male, indignis modis, est tractare,accipere aliter ac est,idest aliter intelligere. Aliorsum mea verba accipis, ac dixi, idest in alium sensum intelligis. Audire. Virg. *Accipe nunc Danaum insidias.* Accipere excusationem, causam est admittere. Accipere aliquem domo, hospitio, lautè, regio apparatu, hilari vultu. Benè acceptus, ben trattato, male acceptus,mal trattato.

Audio,vdire. Audire præceptorem, est se præceptoris disciplinæ tradere, hinc auditor, pro discipulo. Audio pro credo,sed ferè cum negatione, vt nec Homerum audio. Audire benè, est laudari, hauere buon nome.Malè audire, vituperari,hauer mal nome.

Disco pertinet ad discipulum.Disco,quod ante nesciebam.Addisco,cum aliquid addo.Edisco,cum memoriæ mando.Dedisco,cum obliuiscor,quod sciebam.

Moueo,mouere.Mouere risum,est prouocare ad ridendum.Mouere bilem, stomachum, est prouocare ad iram. *Mouere Camarinam*,est sibi ipsi malum accrescere.*Mouere Crabrones*,est iracundos iracundiores facere.Mouere animo, est cogitare. Virg. *Multa mouens animo.*Mouere animum,est inducere,allicere. Mouere pro terrere.Cic *Causæ euentorum magis mouent, quàm ipsa euenta.*Mouere sedes,est alio migrare.Mouere aluum,est ciere,laxare, soluere. Hinc composita, amoueo sine D, discacciare; admoueo cum d accostare.

Sumo,

Sumo, pigliare. Sumere mutuum, vel mutuas pecunias. Sumere, ideſt expendere, vnde ſumptus tus tui, & ſumptuoſus, a, m. Sumere ſupplicium, vel pœnas de aliquo, eſt punire.

Exigo, riſcotere. Pro requirere, vt ſtudia otium exigunt. Exigere annos, ætatem, ſæcula, æuum, eſt viuere. Exigere ærumnam, eſt pati. Exigere fabulam, hoſtem, laxitudinem, aliquem ex domo, ex agro, eſt expellere; hinc exacti Reges, ideſt expulſi, vt *Roma exactis Regibus, quotannis bini conſules creabantur.* Exigere vitam, diem, noctem, tempus, eſt finire, vnde exactus, ideſt finitus, vt exacto bello certabimus, à guerra finita, exacto menſe, finito il meſe.

Traho, tirare Trahere colorem, ruborem, eſt accipere. Ouid. 3. Met. *Pectora traxerunt tenuem percuſſa ruborem:* Trahere originem, nomen, eſt ducere. Trahere aliquem in ius, in iudicium, eſt coram iudice conuenire. Trahere vitam, eſt incommodè viuere. Virg. 2. Æn. *Afflictus vitam in tenebris, luctuq; trahebam.* Trahere penſum, ſtamina, fila, linum, eſt filare. Ea res me ab incœpto trahit, ideſt remouet. Trahere diem, noctem, vindictam, litem, tempus, promiſſa, eſt prolungare.

Obijcies primò: actiua ſexti ordinis poſt accuſatiuum patientem, ablatiuum cum præpoſitione *a*, vel *ab* requirunt: ergò etiam poſſunt requirere alias præpoſitione ablatiui, vt *abs, è, ex, de.*

Reſpondetur: concedo antecedens cum ſua conſequentia; nam nos dicimus ſexti ordinis actiua requirere has præpoſitiones ablatiui, *à ab, abs, è, ex, de.*

Contrà primò: ſi recipit has præpoſitiones: ergò poteſt recipere cæteras præpoſitiones ablatiui conſequẽtia probatur: non eſt maior ratio, cum poſſit recipere has præpoſitiones, & non cæteras, .ſ. *abſque, ſine, clam, coram, cum, palam.*

Reſpondetur concedo antecedens, & nego conſequentiam, ad cuius probationem negatur antecedens, & aſſignatur ratio, nam hæ propoſitiones dicuntur ſepara.

Respondetur: concedo maiorem, & nego minorem, ad cuius probationem concedo maiorem, & nego minorem, ad probationem cuius concedo antecedens, & distinguo consequens, à magistro fit aliquis actus, in hoc themate: ego audio lectionem à magistro nego cõsequentiam; in alio themate, quod subauditur, nempè, quòd dicit lectionem concedo consequentiam, & dico, quòd à magistro nullus fit actus in themate audio.

Contra: omnis casus, vel est agens, vel patiens: sed ille ablatiuus non est patiens: ergò est agens.

Respondetur: distinguo maiorem, omnis casus à quo prouenit actio, vel passio, est agens, vel patiens concedo maiorem; à quo non prouenit nego maiorem, & concedo minorem; ergò nego consequentiam; nam dantur casus agentes, & patientes, & qui non agunt, neque patiuntur, casus agentes sunt omnes nominatiui in actiuis, & omnes ablatiui cum præpositione *a, vel ab*, in passiuis, qui in actiuis fuere nominatiui; patientes sunt omnes nominatiui in passiuis, & accusatiui in actiuis: Cæteri verò casus non sunt, neque agentes, neque patientes, vt genitiuus in secundo actiuorum ordine, datiuus in tertio, accusatiuus inanimatus in quarto, ablatiuus purus in quinto, & ablatiuus cum præpositione *a, vel ab*, in sexto, qui dicuntur casus minus principales, & posteriores.

DE SEPTIMO ORDINE
ACTIVORVM.

SEptimi ordinis actiua verba cum infinito post se, & casu infiniti construuntur, vt *spero aucere lætos dies.*

Cu-

Duco,pensare. Ducere animo,est putare. Ducere dignum,consultum,necessarium, operæ pretium, est existimare. Ducere choreas,ballare. Ducere horas,tẽpus, dies,idest terere. Ducere suspiria, suspirare. Ducere vitam,viuere. Ducere ad calcem,metam,finem, Vmbilicum,est finire. Ducere aliquem in ius,in iudicium, est citare,vel accusare. Ducere agmen, copias, exercitum,est gubernare,vnde Dux,& ductor.

Scio,sapere,esser dotto. Scire fidibus,græcè, latinè, hebraicè. Hinc diminutiuum *sciolus, semidoctus, litteris leniter tinctus, qui cum in musarum ædem vix à limine inspexit,nihil tamen audet, falsaque eruditionis opinione intumescit.*

Hæc verba sunt huius regulæ cum post se infinitum requirunt,cum verò casus post se regunt, tunc iuxta qualitatem casuum,mutant regulam.

Aliqui grammatici post septimi ordinis verba actiua,addunt alia verba, & efformant octauum ordinem, & sũt *Audio,ausculto,recipio,benedico, maledico,prouideo, impero,iubeo,inuideo,timeo,metuo,&c.* quæ requirũt post se datiuum; At nos dicimus, quòd quando post se datiuum recipiunt, sunt verba tertij ordinis Neutra, & in significatione passiua tantum in tertiis personis vsurpantur impersonaliter; & quando post accusatiuũ patientem datiuum recipiunt, sunt verba tertii ordinis actiua.

Nonnulli verò stabiliunt noni ordinis verba actiua, quæ ante, & post se cum nominatiuo construuntur, vt *ego doceo sedens,ego oro adstans, ego adoro supplex,* & cætera huiusmodi.

Aliqui tandem decimi ordinis verba actiua stabiliunt,quæ ante se cum nominatiuo, post se verò sine vllo casu construuntur, vt *ego amo,ego canto,ego doceo,ego audio,&c,* vt *hei mihi non tuus est,iam scio,quisquis amat.*

Isti grammatici dari has tres regulas tali argumento probant.

Tot sunt regulæ verborum actiuorum, quot modi,

H ver-

verba actiua variant casus: sed prçter septem variationes, variantur tribus aliis modis; ergò præter septem regulas, dandæ sunt tres aliæ. Maior patet, minor probatur: præter septem variationes, sunt quædam verba actiua, quæ post se tantum requirunt datiuum, alia verò nominatiuum à fronte, & à tergo; alia tandem nominatiuum à fronte tantùm, & post se absolutè construũtur; ergò præter septem variationes, variantur tribus aliis modis; ergo dandæ sunt tres aliæ regulæ, scilicet octaua, nona, & decima. Sed

Respondetur: concedo maiorem, & nego minorem, ad cuius probationem dico, quòd quando verba actiua tantum requirunt post se datiuum, non sunt actiua, sed neutra tertij ordinis. Quando verba actiua habent nominatiuum à fronte, & à tergo, non sunt actiua copulatiua, cũ nominatiuus post verbum referatur ad nominatiuũ à fronte, vt cum dico: ego doceo sedẽs, ly sedens dicit relationẽ ad nominatiuũ, ego, scilicet ego sedens doceo, & sic de cæteris exemplis, in quibus subintelligitur tacitè casus iuxtà qualitatem verbi, vt in exemplo allato, ego sedens doceo discipulos grammaticam. Quando verò ante se cum nominatiuo, & post se absolutè construuntur, semper subintelligitur casus iuxtà qualitatem verbi, vt ego canto, scilicet cantilenam.

DE VERBIS PASSIVIS.

VErbum passiuum est illud, quod in or desinit, vt amor, & dempta R litera redit in actiuum, vt amo.

Obiicies *faeneror, mutuor, delector* desinunt in or, & dempta litera R redeunt in actiua: sed hæc verba non sunt passiua, sed deponentia: ergò falsum est verbum pas-

passiuum esse illud, quod in or desinit, & dempta litera R in actiuum redit.

Respondetur concedo maiorem, & minorem, cum hæc verba sint deponentia, & non passiua ob multiplices significationes, quas habent; nam alia est significatio *in o*, alia *in or*, & nè confundantur tot verborum significationes, grammatici hoc fecerunt, vt fusius in actiuis diximus: ergò falsum est, &c. nego consequentiam.

Contra est. A definitione ad definitum valet argumentari; hæc verba fæneror, mutuor, delector desinunt *in or*, & dempta litera R redeunt in actiua; ergò sunt verba passiua. Nec significationum multiplicitas tollere potest definitionis naturam, vt sit verbum quod desinit *in or*, & dempta litera R redeat in actiuum, & non sit passiuum.

Respondetur definitionē illis non competere, quia per illud *in or* desinere, denotamus quoque in passiua significatione collocari debere, quia cum proprium sit verbi passiui *in or* desinere, impropriè Deponentialiter significantium (hanc enim desinentiam deponentia acceperunt à passiuis,) ideò per proprium eius prædicatum tantum, & antonomasticè per desinere *in or* sufficit definire, quòd idem est, ac illud in passiua significatione casus regere. Licet ergò mutuor, adulor, &c. vertantur in actiua, tamen *ly* or habent deponentialiter, non in passiua significatione, ideòque nec definitio, nec definitum competit.

Dicitur passiuum ab hoc verbo patior, vnde passiuus, a. m. quia in hoc verbo semper relucet passio.

Objicies; In verbo passiuo relucet actio; ergò non dicitur passiuum, quia relucet passio. Antecedens probatur; relucet ablatiuus agens cum præpositione *a, vel ab*, ergò relucet actio.

Respondetur; nego antecedens, ad cuius probationē concedo antecedens, & nego consequentiam; Nam actio, & passio stat penès casus rectos, & quia casus rectus denominatur patiens in passiuis, ideò passiuum di-

citur; ast quia ablatiuus cum præpositione non est rectus, ideò passiuum denominatur, & non actiuum, sicuti verba actiua, ideò dicuntur actiua ob rectum agentem, & non dicuntur passiua ob obliquum patientem.

Contra; *Denominatio fit à nobiliori*: sed nobilior est actiò, quàm passio; *nam nobilius est agere, quàm pati*: ergò si verba passiua habent actionem in casu obliquo, debent denominari potius actiua, quàm passiua.

Respondetur, concedo maiorem, & distinguo minorem, actio realis, & physica concedo minorem; metaphorica nego minorem, ergò nego consequētiam. Certum est actionem esse nobiliorem passione realiter, & physicè, non verò metaphoricè; nam metaphoricè inter actionem, & passionem nulla intercedit nobilitas. Vnde hoc tantùm discrimen inter verba actiua, & passiua intercedit, quòd actiua primò proferuntur, quia actiua causant passiua, & sicuti causa naturaliter suum præcedit effectum, ita actiua præcedunt passiua; & passiua sunt causata ab actiuis. Modò actio præcedit passionē, quæ esse non potest, nisi sit actio; ergò qui agit, incipit, qui verò patitur ad actionem sequitur; at in passiuis versa vice se habet, nam passio præcedit actionem.

Passiuorum tot sunt ordines, quot actiuorum, vnde.

DE PRIMO ORDINE
PASSIVORVM.

PRimi ordinis passiua verba requirunt ante se nominatiuum patientem, ab accusatiuo patiente actiui factum, & post se ablatiuum agentem cum præpositione *a, vel ab*, mutatum à nominatiuo agente actiui, vt *Boni colunt Deum. Deus colitur à bonis.* Dicuntur verba simplicia.

Amor,

Amor, laudor, saluter, verberor, timeor, deleor, terreor, occidor, spernor, audior, aperior, fastidior, &c.

Quando datur passiuum per verba Supino carentia in præteritis non potest fieri, quia non habent talia tēpora, sed resoluuntur in actiua, vel per verba synonima, vt il maestro è stato temuto dalli discepoli, fit; discipuli timuerunt magistrum, vel magister formidatus fuit à discipulis, & sic de cæteris.

Passiua loco ablatiui cum præpositione à, vel ab, possunt requirere octauum casum more græcorum, cum ablatiuo careant. Cic. 5. in Verr. *tibi consulatus quærebatur, Metello paternus honor, & auitus negligebatur:* pro à te quærebatur, à Metello negligebatur.

Casus quos habent actiua vltra accusatiuum patientem non mutantur, cùm in passiua transeunt.

DE SECVNDO ORDINE PASSIVORVM.

SEcundi ordinis passiua verba construuntur cum nominatiuo patiente, à tergo verò cum ablatiuo agēte cum præpositione à, vel ab, dein cum genitiuo, pretium incertum, vel crimen speciale; vel ablatiuo pretium certum, vel crimen generale denotante, vt *tu accusaberis à tuo inimico superbiæ, vel alio crimine, dum libri empti fuerunt à te non tanti quanti valebant, sed decem nummis aureis.* Dicuntur verba iudiciaria, possessiua, & æstimatiua.

VERBA IVDICIARIA.

A*Bsoluor, accusor, arguor, castigor, culpor, damnor, excusor, punior, reprehendor, &c.*

Notandum est hic, quod in secundo actiuorum ordine diximus de verbis iudiciarijs, quò ad hæc pronomina, *meus, tuus, suus, noster, vester*, vt io t'accuserò di superbia, potest fieri duobus modis: ego accusabo te superbiæ, & ego accusabo superbiam tuam, vnde sic quoque in passiuis possumus dicere: tu accusaberis à me superbiæ, & tua superbia accusabitur à me. Hinc pro participijs passiuis dici posse firmiter sustineo, vt l'auaritia accusata, & la sceleraggine ripresa, ogn'vno la disprezza. Auaritiam accusatam, & scelus reprehensum quisque spernit: Sed tutius dicemus: auaritiam, cuius aliquis accusatus fuit, & scelus, quo aliquis reprehensus fuit, quisque spernit.

VERBA POSSESSIVA.

C*Onducor, emor, æstimor, locor, redimor, reuendor, vendor, &c.* Quidquid in actiuis diximus, sic quoque in passiuis dicimus: pretium certum in ablatiuo, incertum verò in genitiuo poni.

VERBA ÆSTIMATIVA.

A*Estimor, Ducor, Habeor, Pendor, Putor, &c.* Hæc verba, vt in actiuis, pro genitiuis habent hæc adiectiua, *tanti, tantidem, quanti, quanticumque magni, pluris, &c.* vel substantiua, vt *flocci, nauci, pili, &c.* sic quoq; in passiuis.

DE TERTIO ORDINE PASSIVORVM.

TErtij ordinis verba passiua construuntur à fronte cum nominatiuo patiente, à tergo verò cum ablatiuo agente cum præpositione à, vel ab, deinde cum datiuo, vt *lectiones declaratæ fuere a magistro discipulis.* Dicuntur verba acquisitiua.

Agor, commendor, daris, vel dare, feror, legor, mutuor, reddor, scribor, soluor, &c.

Hic ablatiuus agens cum præpositione à, vel ab, non potest in datiuum mutari propter amphibologiam duorum datiuorum, vt l'elemosina si dà da Francesco à Pietro, dicitur: eleemosyna donatur à Francisco Petro, non dices: eleemosyna donatur Francisco Petro.

Sunt in hoc tertio ordine quædam verba, vt *legor, soluor, dor, agor, significor, &c.* quæ videntur habere ante se nominatiuum patientem, attamen est datiuus, vt il Discepolo, il quale è stato letto dal Maestro, non hà fatto errore. Discipulus, cui lectio lecta est à Magistro non errauit. Il libro, che il libraro è stato pagato da me dieci carlini, nō vale tāto quāto io l'hò pagato. Liber, proquo bibliopole soluti sūt octo caroleni à me, non valet tanti, quanti ego pro eo solui ei. La morte, che sarà data da me al mio inimico, sarà crudele. Mors, cui meus inimicus dabitur à me erit crudelis. Pietro, il quale era ringratiato dall'amico, spesse volte era auuisato. Petro cui agebantur gratiæ ab amico, sæpè significabatur ei, scil. aliquid. L'amico, il quale è stato scritto da me, nō s'attristarà. Amicus, cui litteræ scriptæ fuere à me, non mærebit. Se tu mi chiamerai, non sarai resposto. Si tu me vocabis, tibi non respondebitur, &c.

DE QVARTO ORDINE PASSIVORVM.

QVarti ordinis verba passiua construuntur ante se cum nominatiuo patiente, post se cum ablatiuo agente cum præpositione à, vel ab, dein cum accusatiuo rei inanimatæ, vt *ego doceor a magistro rhetoricam*. Dicuntur verba transitiua.

Celor, doceor, exoror, oror, postulor, rogor, &c.

Particulæ *mi, ti, &c. vel a me, a te, &c.* in hoc quarto passiuorum ordine in nominatiuo ponuntur animato, vt à te s'insegna la grammatica da Francesco. *Tu* doceris à Francisco grammaticam. Quod si non aderit nominatiuus animatus, sed tantum aderit accusatiuus rei inanimatæ, semper subintelligitur implicitè nominatiuus, vt la grammatica s'insegna, & la rettorica s'insegnarà, dices in plurali cum hoc nominatiuo, aliqui. Aliqui docentur grammaticam, & docebuntur rhetoricam. Hoc tutius, licet oppositum in verbis actiuis quarti ordinis dixerimus, cum Manilius dicat: *Magna est ratio, breuiterque docenda*. Plin. lib. 35. *Tantus erat docendæ artis oratoriæ quæstus*. Ouid. 4. fast. *Causa docenda mihi est*.

Quando dicemus: la grammatica insegnata, le gratie domandate, tu le desideri, fit: grammaticam, quam aliqui docti sunt, & gratias, quas aliqui postulati sunt, tu desideras. Si deuono insegnare le cose facili. Aliqui docendi sunt facilia, sed de his fusius in participijs.

DE

DE QVINTO ORDINE PASSIVORVM.

QVinti ordinis verba passiua construuntur ante se cum Nominatiuo patiente, post se cum ablatiuo agente cum præpositione à, vel ab, dein cum ablatiuo, vt *tu spoliaberis à me omnibus bonis.* Dicuntur verba materialia, effectiua, instrumentalia, & causalia.

Alor, cibor, exoneror, fædor, orbor, priuor, spolior, &c.

Particulæ, *mi, ti, &c. vel a me, a te, &c.* in hoc quinto passiuorum ordine in nominatiuo ponuntur, vt mi è stata spogliata la veste da Pietro. Ego spoliatus fui veste à Petro. A te si caricheranno cento bastonate dal Maestro. *Tu* oneraberis à Magistro centum verberibus. Quòd si non aderit nominatiuus animatus semper subintelligitur implicitè, vt la tua robba si carica. Oneratur tua supellectile, non tua suppellex, & subintelligitur iumentum, vel equus, vel nauis, vel seruus, vel currus. Le vesti si spogliano, e si caricano li trauagli. Aliqui spoliantur vestibus, & onerantur angustijs.

Quãdo dicimus, le vesti spogliate, le legna caricate, noi le compraremo, fit: Vestes, quibus aliquis spoliatus fuit, & ligna, quibus mulus oneratus fuit, nos ememus. La veste degna d'essere spogliata è buona. Vestis; qua aliquis dignus est, vt spolietur, est bona. Si deuono caricare le legna. Aliquis debet onerari lignis.

DE

DE SEXTO ORDINE

PASSIVORVM.

SExti ordinis verba passiua construuntur cum nominatiuo patiente ante se, post se cum datiuo, deinde cum ablatiuo cum præpositione à, vel ab, vt *lectio audita est mihi à Magistro.* Dicuntur verba separatiua.

Accipior, audior, capior, discor, eripior, haurior, intelligor, liberor, moueor, pellor, sumor, &c.

Diximus hunc sextum ordinem post se cum datiuo construi, & hoc ratione amphybologiæ duorum ablatiuorum cum præpositione à, vel ab, quia non posset cognosci ablatiuus agens cum præpositione, ab ablatiuo separatiuo, qui quoque habet talem præpositionem. Hæc amphybologia tamen non cadit in omnibus ablatiuis; sed dumtaxat in animatis, nam in inanimatis vtimur duobus ablatiuis cum præpositione, vt il pouero non sarà bandito da Dio dal Cielo. Pauper non relegabitur à Deo à Cœlo.

Verbum discor caret supino, & consequenter caret præterito, vnde si aliquod thema datur per tale tempus, vertitur in actiuum, vt molte cose sono state imparate da me dalli dotti. Ego didici multa à doctis.

DE SEPTIMO ORDINE

PASSIVORVM.

SEptimi ordinis verba passiua construuntur ante se cum ablatiuo agente cum præpositione, post se verò, vel cum recto, vel cum obliquo, vt *à me*

ere

creditur esse bonus, vel me esse bonum.

Cupior, desideror, existimor, nescior, optor, putor, speror, &c.

Huius septimi ordinis verba actiua duobus modis in passiua mutantur; vno personaliter, & accusatiuus præcedens infinitum in nominatiuo ponitur, vt multi existimauerunt Æolum tenuisse ventos. A multis Æolus existimatus fuit tenuisse ventos; altero impersonaliter, vt à multis existimatum fuit Æolum tenuisse ventos.

DE VERBIS COPVLATIVIS PASSIVIS.

Verba copulatiua passiua construuntur à fronte, & à tergo cum nominatiuo, & quandoque adiungitur ablatiuus cum præpositione. Sallust. in coniur. Catilinæ. *Marcus Tullius, & Caius Antonius declarantur Consules. Tu haberis prudens ab omnibus.*

Appellor, credor, dicor, æstimor, feror, habeor, iudicor, nominor, videor, vocor, &c.

Hæc verba pendent à passiuis, & rectius copulatiua appellantur, cum similem casum copulent ante, & post se, & licet habeant aliam constructionem, hic tamen annectuntur, pròut secundum aliquam eorum partem construuntur cum duobus rectis, estò dici possit: ego celebror à cunctis, quia contingit dicere: ego celebror iustus, &c. ideò ad copulatiua passiua pertinent.

Dicuntur hæc verba ferè ab omnibus grammaticis Vocatiua, sed perperam, cum non omnia sint vocatiua, vt ex ipsorum consideratione patet.

Dices, illa verba dicuntur vocatiua, quæ duos rectos vocant: sed hæc verba duos rectos vocant: ergò dicenda sunt vocatiua. Re-

Respondetur: nego maiorem; Nam verba neutra, & Deponentia quoque vocant duos rectos, & tamen falsū est vocatiua vocari, sed vocantur copulatiua; ità hæc verbà habent duos casus rectos, ideoque copulatiua vocari debent, & cum sint passiua rectius iudicamus copulatiua passiua vocari.

Particula *per* ponitur in nominatiuo, vt tu sei tenuto per dotto. Tu haberis doctus. Le donne di questa Città sono state celebrate per caste. Mulieres huius Ciuitatis celebratæ fuere castæ. *Ly per* in actiua significatione in accusatiuo ponitur, vt io celebro le donne per caste. Ego celebro mulieres castas.

Da quoque ponitur in nominatiuo, vt tu sei tenuto da pazzo, e non da saggio. Tu haberis insanus, & non sapiens. In actiua significatione in accusatiuo, vt io ti tengo da pazzo, e non da saggio. Ego habeo te insanum, & non sapientem.

Quando dicimus, tu ti chiami Francesco, & io Carlo, fit: Tu vocaris, nominaris, appellaris Franciscus, & ego vocor, nominor, appellor Carolus. Tibi est nomen Franciscus, & mihi est nomen Carolus. Tibi est nomen Francisci, & mihi nomen Caroli. Tibi est nomen Frãcisco, & mihi nomen Carolo.

Videor, eris, per esser visto, & parere, res quæ videtur, idest quæ apparet in datiuo, quem referunt illæ particulæ, *mi, ti, ni, vi, à me, à te, à noi, à voi, &c.* vt Che ti pare di me? Quid ego tibi videor? Pietro mi pare pazzo. Petrus mihi videtur insanus. Che ti pare di Frãcesco? quid tibi videtur Franciscus?

Requirit hoc verbum post se infinitum, vt mi pare vedere l'amico molto sconsolato. Mihi ego videor videre amicum multùm infælicem. Vi pare spendere molti danari. Vobis vos videmini impendere multos nummos, sed quando habet particulam, *che*, semper nomen post talem particulam ponitur in nominatiuo, & concordatur cum verbo videor, vt mi pare, che Pietro fa profitto nella grammatica. Mihi Petrus videtur

pro-

proficere in grammatica. Mi pare, che le dõne nel parto hanno la morte auanti gl'occhi. Mulieres mihi videntur habere mortem ante oculos in partu. T'è parso, che le donne habbiano conseruato la robba. Mulieres tibi visæ fuere conseruasse bona. Sed alibi fusiùs.

DE VERBIS NEVTRIS.

VErbum neutrum est illud, quod *in o*, vel *in i*, vel *in um*, desinit, & accepta *r*, littera, latinum non est, nisi impersonaliter, vt seruio, & non dicitur seruior, nisi impersonaliter, seruitur, seruiebatur, seruitum est.

Obijcies primò: *Vapulo, væneo, liceo, exulo, fio* sunt verba neutra, & tamen non se habent impersonaliter: ergò falsa verbi neutri definitio.

Respondetur: distinguo antecedens, sunt vèrba neutra cum additamento concedo antecedens: sinè nego antecedens: ergo nego consequentiam; Nam hæc verba dicuntur neutra, sed cum additamento, hoc est passiua. Dicuntur neutra, quia neutralem litteraturam habent; Dicuntur verò passiua, ob passiuorum significationem, quam habent: Et hanc ob rationem impersonaliter his vti non possumus, nam non dicitur, *vapulatur*, *vænitur*, *licetur*, *exulatur*, sed sufficit neutraliter passiuo modo, dicere, *vapulat*, *vænit*, *licet*, *exulat*; licet de verbo fio personaliter dicatur: *Rex stetit attonitus, iubet, vt vindicta fiatur*, tamen non est in vsu, & ab aula grammaticorum recessit.

Contra est primò: *gaudeo*, *mæreo doleo*, *&c.* sunt verba neutra, & tamen non sunt passiua, nec se habeat impersonaliter; nam non dicimus gaudetur, mæretur, doletur, &c. ergò licet verba neutra passiua non habeant se impersonaliter, tamen hæc quæ non sunt passiua, deberẽt se impersonaliter habere: sed hoc est falsum: ergò falsa verbi neutri definitio. Re-

Respondetur: *gaudeo, mæreo, doleo, &c.* sunt verba Neutra concedo, & non sunt passiua nego; nam dicimus quoque esse verba Neutropassiua, cum habeant neutrorum vocem, & passiuorum significationem, & ante se cum nominatiuo patiente construantur, & animi, aut corporis affectus, pathemata, & passiones exprimant.

Contra est secundo: *memini, odi, noui, capi,* &c. sunt verba neutra, & non sunt neutropassiua: ergò saltem hæc verba deberent se habere impersonaliter: sed hoc est falsum: ergò &c.

Respondetur: concedo antecedens, & nego consequentiam; concedo minorem subsumptam, & nego cōsequentiam; nàm hæc verba sunt neutra, sed defectiua, & manca, & ob defectum, quem habent non se habent impersonaliter.

Contrà est tertiò: *sum, es, est,* cum compositis est verbum neutrum, & non passiuum, neque defectiuum; ergò saltim hoc verbum se habere deberet impersonaliter; sed hoc est falsum; ergò &c.

Respondetur; concedo antecedens, & nego consequentiam; Nam (vt de impersonalibus passiuæ vocis dicemus) impersonale passiuæ vocis deducitur à verbis desinentibus *in o,* quæ nominatiuum agentem postulant, putà ab actiuis, neutris acquisitiuis, transitiuis, & absolutis; vnde *vapulo, vaneo, exulo, liceo, fio. Gaudeo, mæreo, doleo, caleo, tepeo, &c. memini, odi, noui, capi, pepigi, & sum, es, est,* licet sint neutra non possunt formare impersonale passiuæ vocis. Concedo minorem subsumptam, & nego consequentiam.

Contra est quartò; Illa verba, quę desinunt *in o,* & habent nominatiuum agentem formant impersonale passiuæ vocis; sed verba neutra, quarti ordinis desinunt *in o,* & habent nominatiuum agentem; ergò verba neutra quarti ordinis, formant impersonale passiuæ vocis; sed hoc est falsum; ergo &c. minor subsumpta probatur; Verba neutra quarti ordinis in passiua significa-

tio-

tione habent personas: sed quod habet personas est personale, & non impersonale, cum impersonale careat numeris, & personis, & semper obliquo casui coniungatur: ergò falsum est verba neutra quarti ordinis formare impersonale passiuæ vocis. Minor probatur: verba neutra quarti ordinis in passiua significatione, sic efferuntur: terra aratur, & terrę arantur: sed hę sunt personæ: ergo verba neutra quarti ordinis in significatione passiua habent personas.

Respondetur, concedo totum argumentum, & nego minorem sublumptam, ad cuius probationem nego maiorem, ad probationem cuius distinguo maiorem; quando sunt passiua personalia concedo maiorem, passiua impersonalia nego maiorem, & concedo minorem, & distinguo consequens in passiua significatione personaliter concedo consequentiam; in significatione passiua impersonaliter nego consequentiam. Verba enim neutra quarti ordinis in passiua significatione dupliciter considerantur, vel vt habent personas, vt terra aratur, & terræ arantur, & sic non neutra, sed passiua personalia sunt; Vel prò vt personis, numerisque carent, vt aratur, arabatur, aratum est, & sic impersonalia sunt.

Verum enim verò inter grammaticos magnum dissidium est, an verba, quæ sunt in quarto ordine neutrorum, sint verè neutra, an actiua primi ordinis? Ast ego, vt veritatem, quam sector, ingenuè fatear, inter verba actiua primi ordinis illa collocarem, cum eorum constructionem seruent, cum habeant in passiuis personas tertias vtriusque numeri, duo participia, actiua arans, & araturus, & duo passiua, aratus, & arãdus: nisi primæ, & secundæ personæ in passiuo repugnarent, natura non disposuit nominatiuos animatos pati istorum verborum actus; nam naturæ repugnat dicere: ego aror, tu araris, nos aramur, vos aramini, cum post se hæc verba in significatione passiua non ha-

habeant accusatiuos animatos, sed tantum inanimatos, quos indifferenter habent actiua, vt amo virtutem, amo Platonem. Et licet quidam Philosophus interrogatus, quidnam ageret? Respondisse fertur: *Planto hominem*. Hæc metaphorica, & impropria fuit responsio. Sed de his suo loco.

Grammaticorum grex considerans Neuter a. m esse aliquod vtrique contrarium, & significare, nec hoc, nec illud, nemine dissentiente sancitum fuit: Verbum neutrum esse illud, quod non est, nec actiuum, nec passiuum. Sed quàm hallucinatur! nam si verbum neutrum diceretur illud, quod non est, neque actiuum, neque passiuum, sequeretur, quod deponens quoque diceretur neutrum: nam deponens non est, neque actiuum, neque passiuum: sed hoc est falsum: ergo falsum est, verbum Neutrum dici illud, quod non est, neque actiuum, neque passiuum. Hinc

Notandum, quod neutrum dicitur illud, quod est differens ad hoc, vel ad illud, v.g. *homo in puris naturalibus consideratus dicitur neuter ad gloriam, & ad pœnam, quoniam potest habere gratiam, & obicem peccati. Superficies dicitur neutra ad hunc, vel illum colorem. Aqua est neutra ad vinum, & acetum, quoniam potest contrahere saporem vini, & aceti:* Ita à pari verbum neutrum est indifferens ad actiua, & passiua, quoniam potest habere significationem actiuam, & passiuam. Hoc clarè patet, nam neutrum habet desinentiam actiuam, quoniam actiuum habet desinentiam in o, & hanc eandem habet neutrum, exceptis defectiuis. Habet significationem actiuam, vt seruio, aro, eo, &c. exceptis defectiuis, & neutro passiuis. Neutrum habet tantum significationem passiuam, vt discipuli vapulant à Magistro, hoc thema habet passiuam significationem, & non habet passiuorum desinentiam, nam non coniungatur ad passiuorum formulam, non dicitur enim vapulor, sed vapulo. Vnde

Dico

Dico verbum Neutrum dici illud, quod nō est determinatè actiuum, neque determinatè passiuum, sed interdum actiuum, interdum verò passiuum.

Probatur primò: Verbum neutrum habet desinentiam, actiuam, & significationem actiuam, & habet significationem passiuam, & desinentiam actiuam: ergò de ratione in communi verbum neutrum dicitur illud, quod non est determinatè neque actiuum, neque determinatè passiuum, sed interdum actiuum, interdum verò passiuum.

Probatur secundò: Discrimen inter verbum actiuum, & neutrum hoc est, nam actiuum est determinatè actiuum, passiuum determinatè passiuum; neutrum verò non est actiuum, nec passiuum, sed interdum actiuum, interdum passiuum: ergò verbum neutrum est indifferens ad actiuum, & passiuum, sed interdum ob desinentiam dicitur actiuum, ob significationem passiuum.

Obijcies: omne verbum, vel agit, vel patitur: ergò omne verbum, vel est actiuum, vel passiuum: ergò non datur verbum neutrum.

Respondetur, concedo antecedens, & primam consequentiam, & nego vltimam. Argumentum magis probat, quam probare deberet. Nostra conclusio non est: An detur verbum neutrum? sed Neutrum dici illud, quod non est determinatè actiuum, neque determinatè passiuum, sed interdum vtrumque, hanc conclusionem argumentum impugnare deberet, & non probare non dari verbum Neutrum; satisfaciam tamen obiectioni. Certum est omne verbum, vel esse actiuum, vel passiuum, cum in essentiali verbi definitione dicamus: Verbum est pars orationis declinabilis, cum tempore, & personis, sine casu, aut agere, aut pati significans; attamen verbum neutrum dicitur actiuum quò ad desinentiam, & quò ad significationem, *vt seruio, aro, &c.* & dicitur actiuum quò ad desinentiam, & passiuum quò ad significationem, *vt vapulo,*

exulo. gaudeo, *&c.* & sic solum sequitur verbum neutrum non esse determinatè actiuum, neque determinatè passiuum, sed inter vtrumque. Verba communia sunt dupliciter passiua, quò ad desinentiam, & quò ad rem, *vt* ego amplector ab amico, & est actiuum quò ad rem tantum, quoniam habet casus, & significationem actiuorum, & est passiuum quò ad desinentiam, *vt amplector, osculor, &c.* Verba deponentia deponunt significationem, & casus passiuorum, non deponunt tamen passiuorum desinentiam, *vt sequor, imitor, &c.* Attamen habent actiuorum significationem, & sic nullum dari verbum, quod non sit actiuum, vel passiuum.

Contra est primò: Neutrum dicitur illud, quod non est, nec hoc, nec illud: ergò verbum neutrum dicitur illud, quod non est, neque actiuum, neque passiuum.

Respondetur: distinguo antecedens, neutrum dicitur illud, quod non est, nec hoc, nec illud determinatè concedo antecedens; indeterminatè nego antecedens, & distinguo consequens, non est neque actiuum, neque passiuum, determinate concedo consequentiam; indeterminatè nego consequentiam. Verbum enim neutrum est indifferens ad actiuum, & passiuum, & tamen potest esse vtrumque.

Contra est secundò: Nullum verbum potest esse actiuum, & passiuum: ergò falsum est verbum neutrum posse esse simul actiuum, & passiuum. Antecedens probatur: Nulla res potest esse simul agens, & patiens: ergò nullum verbum potest esse actiuum, & passiuum.

Respondetur, nego antecedens, ad probationem cuius distinguo antecedens, sub eadem ratione concedo antecedens; sub diuersa nego antecedens; ergò, distinguo consequens eodem modo. Certum est, nulla res potest esse agens, & patiens sub eadem ratione; benè tamen sub diuersa ratione. Modò in casu nostro verbum neutrum sub diuersa consideratione potest esse actiuum quò ad vocem, & quò ad significationem, &

quò ad vocem actiuum, & passiuum quò ad significationem. Prætcrquamquòd verbum commune est actiuum, & passiuum; actiuum quò ad significationem; passiuum quò ad vocem, & quò ad significationem. Verbum deponens est actiuum quò ad significationem, & passiuum quò ad vocem, scil. quò ad desinentiam.

DE PRIMO ORDINE NEVTRORVM.

PRimi ordinis verba neutra ante, & post se nominatiuum expetunt, Plaut. *Voluptas est malorum esca.* Dicuntur neutra copulatiua, quia duos rectos casus copulant.

Ambulo, as, aui, atum.	Per caminare.
Compareo, es, rui, ritum.	Per comparere.
Dormio, is, iui, itum.	Per dormire.
Euado, is, si, sum.	Per diuentare.
Fio, is, factus sum.	Per esser fatto.
Iaceo, es, cui, s c.	Per giacere.
Sum, es, fui.	Per essere.
Volo, as, aui, atum.	Per volare.

Sum, es, est, dicitur verbum substantiuum, quia substat cœteris verbis in resolutione, vel quòd est substantia aliorum verborum, vt amo, idest amans sum. Præter hoc reliqua omnia, dicuntur verba adiectiua. Cum omnibus casibus construi potest præter accusatiuum transitiuè positum.

Construitur absolutè, & sine casu posteriori, vt

Deus est, Troia fuit, Athenæ fuerunt.

Cum duobus nominatiuis, vt *obliuio est remedium iniuriarum. Honor est præmium virtutis.*

Cum genitiuo, & tunc aliàs possessionem significat, vt *vitia, quæ sunt amici, si feras, facis tua.* Alias habitum quendam, vt rosa est iucundi odoris. Puer est bonæ indolis, idest habet.

Cum datiuo interdum simplici, & significat habeo, vt *sunt nobis mitia poma*, idest habemus. Habens in datiuo, res habita in nominatiuo locatur. Interdum duplici, & significat dare, vt est mihi lucro, damno, honori, voluptati, risui, &c.

Cum ablatiuo puro, & tunc significat habitum, idest quod, vel corpore, vel animo habemus, vt puer est acri ingenio, modesto vultu, idest habet.

Cum infinito, vt *mortem optare malum est, timere peius. Summa Sapientia est patienter necessitati parere.*

Composita verbi substantiui sunt: *Absum, adsum, desum, insum, obsum, possum, præsum, prosum, subsum, supersum.*

DE SECVNDO ORDINE NEVTRORVM.

Secundi ordinis verba neutra cum nominatiuo patiente, & genitiuo construuntur, Cic. *Si virtutis, & artium egebit.* Dicuntur verba copiæ, vel inopiæ.

Egeo, es, gui. ss.	Per hauere bisogno.
Indigeo, es, gui, s. s.	Per esser bisognoso.
Memini, isti.	Per ricordarsi.
Miseresco, is. s. p. & a.	Per hauere misericordie.
Satago, is, agi.	Per esser curiòso, diligẽte.
Sum, es, fui.	Per essere.

Egeo,

Egeo,& indigeo præter genitiuum, vt Cic. Philip. *hoc bellum indiget celeritatis*, etiam ablatiuum requirũt, vt in verbis quinti ordinis dicemus. Admittunt,& infinitum. Gel. lib. 4. *hoc planè indigeo addiscere.*

Memini cum genitiuo. Senec. lib. 5. controuers. *Illa dum meminit nouercæ, matris oblita est.* Cum accusatiuo. Virgil. in Buccol. *numeros memini, si verba tenerem.* Per far mentione cum genitiuo, vel ablatiuo cum de, vt memini cædis, vel de cæde. Iungitur infinito æquè præsentis, ac præteriti temporis. vt memini videre, vel vidisse. Per raccordare ad altri fit per verbum memoro.

Miseresco per mouersi à misericordia. Virg. 2. Æn. *His lacrymis vitam damus, & miserescimus vltrò.* Iungitur cum genitiuo, vt Virg. 8. Æn. *Arcadij quæso miserescite regis*, & cum accus. Apul. *miserescimus omnes.*

Satago, hoc verbum videtur compositum ex sat, & ago, vndè sategi præteritum, satactum supinum facit. Est autem satagere anxium esse, & detorqueri difficultate rei alicuius conficiendæ. Terent. *Clinia hic etsi is quoque suarum rerum satagit.* Questo Clinia, benche esso ancora è trauagliato nelle cose sue. Apuleius lib. 8. de Asin. inquit: *satis agẽtes rerum suarum coleno.* Plaut. Bacch. 4. 3. *Nunc agitas sat tutè tuarum rerum*, idest tu satagitas rerum tuarum. Iungitur quoque ablatiuo cũ præpositione de Gel. lib. 9. *instruebatur acies à consulibus de vi, ac multitudine hostium satagentibus.* Cum præpositione in, satagis in congerendis opibus. Inter. *Martha satagebat circa frequens ministerium.*

Sum, vt Cic. 8. epist. 29. *Sum Attici nostri.* Ad hunc ordinem verborum neutrorum pertinent illa verba neutra, quæ habent casus communes æstimationis, pretij, valoris, vel criminis, vt, est, sum, es, est, per essere in stima, in conto, preggio, e valore, habet genitiuos pretij positos in secundo actiuorum ordine, *magni, parui, pluris, minoris, tanti, quanti, &c.* Ouid. in epist. Penelop. ad Vlys. *Vix Priamus tanti, totaque Troia fuit.* Plaut. *oratio vel pluris est huius, quàm quanti empta est.* Per Dio il par-

lare di costei vale più, e di più stima, che è stata comprata. Cic. in Verr. act. 5. *in nullo loco frumentum tanti fuit.* Ad Quint. fr. *noli spectare, quam hoc sit, parui pretij est.* Plaut. *fateor me esse præminimi pretij.* Idem *pluris pretij est mortuus, quam ego.*

Consto, as, constiti, constitum, per constare, esser cõprato, venduto, passiuè semper ad hunc ordinem spectat, vt il libro quanto consta, quanto s'è comprato, quanto s'è venduto? libellus quanti constat? sesquicaroleno. Constat *tanti, pluris, minoris, magno, paruo, &c.* significat esser composto, fatto, cum præpositione ex, vt homo constat ex anima, & corpore. *Fides nostra constat ex auditu.* Significat valere, vt *libra constat duodecim vncijs, vncia constat decem drachmis, drachma constat tribus scrupulis, scrupulus constat viginti granis.*

Valeo, es, lui, litum, per valere, esser di prezzo. Pretium in accusatiuo ponitur, vt meus Equus valet triginta tres aureos. Benè valere, & malè valere, significat star sano, cioè bene, ò star male, absolutè construitur. Cic. *si vales benè est, ego quidem valeo.* Sed quando dicimus, come stette l'amico del suo male, della febre, della disenteria, delli flussi del corpo? An valuit amicus à suo morbo, à febre, à dysenteria, à Diarrhæa? nondum conualuit.

DE TERTIO ORDINE

NEVTRORVM.

Tertij ordinis verba Neutra cum nominatiuo agente, & datiuo patiente construi debent. Cic. 4. Catil. *Consulite vobis, prospicite Patriæ.* Dicuntur verba acquisitiua.

Assur.

Assurgo,is,exi,ectum,	per alzarsi à far riuerẽza
Benedico,is,xi,ctum,	per benedire.
Cedo,is,cessi,cessum.	per dar luoco.
Faueo,es,ui,autum.	per fauorire.
Noceo,es,cui,itum.	per nuocere.
Occurro,is,rri,rsum.	per incontrare.
Parco,is,peperci,parcitum.	per perdonare.
Repugno,as,aui,atum.	per repugnare
Seruio,is,iui,itum.	per seruire.
Studeo,es,dui,s.s.	per studiare.
Vaco,as,aui,atum.	per attendere,&c.

Hæc verba non habent significationem passiuam, vndè si aliquod thema in significatione passiua datur, vertitur in actiuam, & agens in nominatiuo, patiens verò in datiuo ponitur, vt li padroni sono seruiti da serui. Serui seruiunt dominis. Vel fit impersonale passiuæ vocis, & patiens in datiuo, agens verò in ablatiuo cum præpositione a, vel ab, vt da voi è stato vbedito il maestro. A vobis obeditum est magistro. Le lettioni sono state studiate da Pietro. Petrus studuit lectionibus, non potest fieri impersonale, sed vertitur in actiuã significationem, quia hoc verbum caret supino.

Quando diciturs'hà da seruire, e bisogno seruire, hà da essere seruito, si deue seruire il padrone, fit per gerundium casus nominatiui; seruiendum est domino.

Si hæc verba in significatione passiua verbis seruilibus coniungantur, vertuntur in actiuam; le lettioni si cominciano à studiare da noi. Nos incipimus studere lectionibus. Vel fiunt impersonalia passiua, & verbum seruile in tertijs personis singulariter, a nobis incipitur studeri lectionibus.

Quando dicimus; hoggi non si può seruire, non si può studiare,&c. fit, nemo potest seruire, nemo potest studere, & subintelligitur datiuus. Attamen si verbis dominantibus in passiua significatione coiungantur, vt io desidero esser seruito dall' amico, fit impersonale

passiuum,vt ego cupio mihi faueri ab amico, vel per infinitum,ego cupio amicum fauere mihi. Tu vuoi essere vbedito da tutti. Tu vis tibi obediri ab omnibus, & tu vis omnes obedire tibi.

Quando dicimus in passiua significatione,il seruito, l'obedito,il fauorito,&c. vel resoluitur in actiuam, vt il pouero seruito,obedito.e fauorito,tutti l'anderanno ad incontrare.Pauperi,cui aliquis seruiuit, obediuit,& fauit,omnes obuiabunt. Vel fit per impersonale passiuum,vt pauperi,cui seruitum est, obeditum est, & fautum est,omnes obuiabunt.

Particula *senza* in hoc ordine iuncta infinito præsenti passiuo fit non cum participio absoluto, & concordat cum agente, vt tu senza essere fauorito dal Giudice,hai vinto la lite.Tu vicisti litigium, iudice non fauente.Tibi.Vel resoluitur, vt tu vicisti litigium, cum iudex non faueret tibi.Si non adsit agens,illa particula *senza*, fit nemine cum participio absoluto. Io posso finire li miei negotij sẽza essere souuenito.Ego possum complere mea negotia, nemine subueniente mihi. Vel resoluitur per cum,ego possum complere mea negotia, cum nemo subueniat mihi.

Ast particula *senza*, iuncta cum præterito infiniti resoluitur per cum ad præteritum subiunctiui,vt Camillo senza essere stato seruito da te,hà conseguito il suo desiderio.Camillus, cum tu non seruiueris ei, consequutus est suum desiderium.

Quando dicimus,tu sei degno d'essere fauorito,seruito,&c.fit,tu es dignus,cui aliquis faueat,seruiat,&c. Vel per impersonale passiuum, tu es dignus cui faueatur,seruiatur ab aliquo.

Parco,is,parsi,parsum. Per conseruare,e sparagnare. Parco,is,peperci,parcitum,per perdonare. Tu perdoni l'errore à me. Tu parcis errori meo, sic tuo, suo, nostro,vestro, & alieno. Io perdono l'errore à Francesco. Ego parco errori Francisci, uel per actiua,condono,remitto, ignosco errorem Francisco. Per astinere si cum

cum datiuo, vel ablatiuo, vt parce lacrymis, labori, sumptui, cædibus. Lasciare. Virg. 1. Æn. *Parce metu Cytherea*, & 3. Æn. *Parce pias scelerare manus*. Hauere rispetto. Dido ad Æneam. *Nec mihi tu parcas puero parcatur Iulo*.

Seruio, accusatiuus seruitutem huic verbo quandoq; accidit. Cic. pro Murena: *sapientes, si seruitutem seruiunt reges*. Gel. lib. 2. *Diogenes Cynicus seruitutem seruiuit*. Multaque alia neutra accusatiuum cognatæ significationis asciscunt. *Dormit Epimenidis somnum. Edormit crapulam hesternam. Gaudeo tuum gaudium. Oleo vnguentum. Doleo tuum dolorem. Duram viuo vitam. Pugno pugnam infælicem. Curro cursum. Decurro spatium*. Ex his autem, eaque sunt absoluta, actiua censeri possunt, cum etiam passiuam interpetrationem recipiant. Ouid. *Tertia viuitur ætas*. Martial. *Tota mihi dormitur hyems*.

Studeo variè construitur, per studiare cum datiuo. Cic. lib. 1. de legib. *Iuri te studere memini*. cum accusatiuo. Cic de reditu suo: *cum verò litteras studere cæpit*. Cum in Gel. lib. 10. *Si quis in ea re studebat*. Cum in Fab. lib. 10. *Poetæ in id solum student*. Per fauorire cum datiuo. Cic ad Att. Pom. *Scauro studet vtrum fronte, an mente dubitatur*. Per ingegnarsi, sforzarsi cum infinito. Cic. in Catil. *quos ego non tam vlcisci studeo, quàm sanare*.

Vaco per attendere, vt vaco litteris, gloriæ, diuitijs. Mancare, non hauere, & esser senza, vt vaco pecunia, liuore, odio. Crumena ære vacat. *Culpa vacare maximũ est solatium*, & est de quinto neutrorum ordine. Aliquãdo additur præpositio, *a, vel ab*, vt magister vacat à labore.

Deuoueo, es, ui, uotum, per far voto, votare. Cic. 3. off. *Quid Agamenon? cum deuouisset Dianæ*. Interdum idem est, quòd præuio voto morti sese dedere. Virgil. 12. Æn. *quorum se deuouet aris*, per maledire. Ouid. *Illũ ego deuoueo, quem mens intelligit Ibin*. Hinc *deuotus*, maledetto. Ouid. in epist. *Medeæ: Vouite deuoto fæmina, virgo, toro*.

Hæ-

Hæreo,es,si, sum, per stare accostato. Virg. *hærent parietibus scalæ*. Et quoniam,qui in re aliqua dubitat non mouetur,ideoq; hæreo pro dubito,aliquando ponitur. Terent.in Eun.*hæreo,quid faciam*. Hærere in pictura, in virgine,in alicuius vultu,est eorum aspectu delectari. Hærere immoto vultu, vel fixis oculis, est contemplari. Hærere alicui,est fauere. Hærere pro morari. Terent.*lingua hæret metu*. Virg.*vox faucibus hæsit*. Hærere ossibus de macilentis dicitur. Virg. *vix ossibus hærent*, per accostare admoueo actiuum.

Incumbo,is,bui,bitum, per attendere, vt incumbere virtuti,& præter datiuum, etiam cum accusatiuo cum ad,vel,in. Cic.ad Att. *Incumbamus ad illa clara studia*. Idem lib.3.*in eam rem incumbis*. Cum datiuo,vel accusatiuo,cum,in,pro violenter irruere. Virg. *Incumbuere mari*. Fabius.*Magna vis venti in mare incumbuit*.

DE QVARTO ORDINE

NEVTRORVM.

QVarti ordinis verba neutra cum nominatiuo agẽte, & accusatiuo patiente construuntur. Varr. lib.1.de re rust, *Terram arant agricolæ*. Et habent passiuum in tertijs personis vtriusque numeri, vt terra aratur, & terræ arantur ab agricolis. Dicuntur verba transitiua.

Aro,as,aui,atum.	per arare.
Bibo,is,bibi,bibitum.	per beuere.
Cæno,as,aui,atum.	per cenare.
Filo,as,aui,atum.	per filare.
Planto,as,aui,atum.	per piantare.
Rigo,as,aui,atum.	per adacquare.

Se-

Semino,as,aui,atum.	per seminare.
Texo;is,xui,xtum.	per tessere.
Vindemio,as,aui,atum.	per vindemiare.

Differunt hæc ab actiuis,actiua enim possunt facere transitum per accusatiuum,tàm in rem inanimatam, vt amo virtutem,quàm in animatam, vt amo Platoné, non repugnante natura. Hæc autem solum in rem inanimatam,vt fodio agrum,semino triticum,nam aro hominem,non verè dicitur,quia natura repugnat; Et idcircò carent prima, & secunda persona in passiuis: sũt enim hæ semper animatæ, quæ his verbis non conueniunt,licet habeant primam, & secundam personam in passiuis figuratè tamen per Prosopopæiam. Ouid.*totoque exerceor anno.*Idemque *quæriturque incendia tellus.*

Ad quarti ordinis verba neutra pertinent verba, quæ licet habeant accusatiuum patientem,& aliqua eorum etiam habere possunt accusatiuum personæ,nullatenus passiua fieri non possint, præcipuè in primis,& secundis personis,quia non sunt in vsu,ita sunt omnia anomala,& alia defectiua,vt

Cedo,es,est,comes,quæso quæsumus,volo,malo,nolo,memini,odi odisti,cæpi,cæpisti,noui,nouisti,pepigi,pepigisti,&c.

Aro propriè significat terram iàm proscissam rursus vomere euerto.Per translationem ponitur pro coire. Plaut.*fundum alienum arat,incultum familiarem deserit,* ideſt alienas mulieres subagitat, vxorem suam deserit.Dicitur arator arat terram bobus, & non cum bobus.

Bibo,is.Plaut.*Vide,quo Cyathos hos bibimus.*Bibere etiam accipitur pro studiosè audire. Horat.lib.Carm. 2.*pugnas, & exactos tyrannos densum humeris bibit aure vulgus.*

Texo,est propriè telam conficere.Tibull.lib.2.Eleia 3.*illa gerat vestes tenues,quas fæmina coa texuit.* Per translationem texere ponitur pro componere, scriuere, vt texere corollam,texere historiam.

Cen-

Condos,is,didi,ditum,per edificare,vt condere Vrbem,Palatium,domum,&c. Per componere,vt condere Carmina. Per riponere, vt formicæ æstate condũt frumẽtum. Per sepelire,hinc *conditorium*, idest sepulchrũ. Condo,is,diui,ditum per condire,far saporito.

Decoquo,is,p.c. per paidare, consumare, scemare cuocendo,significat paulatim, & pedetentim diminuere,& coquendo absumere. Plin.lib.31. cap.3. *Neronis principis inuentum est decoquere aquam*. Ita decoquere mustum,vel aliud ad tertias, & quartas. Per transmutare. Plin.lib.22. *omnem succum alienum in venenum decoquit*. Interdum est substantiam consumere,& creditores solutione defraudare,quòd sæpè euenit ijs,qui gulæ omnia dedunt,aut qui scorta sectantur translatione sumpta ab ijs rebus,quæ ad ignem diutiùs commoratæ ad nihilum redigi solent. Decoquere creditoribus suis est fidem fallere,hinc *decoctor*,ris,il falluto.

Excerno,is,excreuitum,per purgare. Colum.lib.2. *in area frumenta sic aggerenda , vt omni flatu possint excerni*. Excernere,pro onus ventris deijcere, cacare. Cels.lib.5. *in inferiores partes , eaque excreturé sumus , emittit* . Hinc excrementum , purgamentnm, & stercus.

Fodio,is,fodi,fossum.per cauare,fossare. Liuius lib.8.bell.Pun. *Argentum incolæ fodiunt*,sic fodere metallũ. Hinc fodina.æ.miniera,vt auri fodina,vbi foditur aurum;argenti fodina,vbi effoditur argentum. Significat ferire. Plin.lib.2.cap 63.*fodere ense iugulum*,hoc est ferire. Significat vccidere. Sallust.in Catil.*pugnando confoditur*. Transfodio , est ab vno latere ad aliud fodio. Ouid.*Gemino transfodit vulnere pectus*.

Meto,is,messui,messum,per metere. *Qui parcè seminat,parcè,& metet. Tibi seris,tibi eidem metis*,idest tuum facis commodum. Mihi isthic,nec seritur,nec metitur, idest hoc nihil,vel ad damnũ,vel ad emolumẽtum meũ pertinet. *Alienam messem metere*,est circa laborem alienis frui sudoribus . *Vt sementem feceris , ita & metes*,

idest

Id est, vt alijs feceris, ita & tibi fiet. *Adhuc tua messis in herba est*, idest immaturam foues spem, & quod speras longius abest. *Messe tenus propria viue*, idest sumptum facito pro modo facultatum tuarum, quod Persius dixit; *tuo te pede metire.*

Sapio, is, sapui, sapitum, per hauer sapore, propriè pertinet ad sensum gustus, propriéque res ipsa sapere dicitur, quæ habet in se aliquem saporem, vt Dapes fumum, vel *empyreuma*, idest adustionem sapiunt, per sapere. Plaut. *Desiste, rectè ego rem meam sapio.* Per esser sauio. Idem, *feliciter is sapit, qui periculo alieno sapit. Solus sapit*, adagium in Sciolum, & gloriosum. *Sapere patruos*, prouerbialiter, pro parentum, aut veterum mores imitari. *Serò sapit*, in eum dicitur, qui à malo edoctus sapit. Sapere sibi, dicitur qui suo studet commodo.

Sero, is, seui, satum, per seminare. Cæs. bell. Gall. *Frumenta non serunt, sed lacte, & carnibus viuunt.* Significat plantare. Cic. 1. Tuscul. *Serit arbores, quæ alteri sæculo prosint.* Per translationem significat generare, vndè satus, idest generatus. Virg. *Satus Hercule pulchro.* Per translationem quoque dicimus, serere bella, & serere certamina, idest mouere lites, & pugnas. Hinc sator nomen verbale, seminatore, qui serit, aut plantat, & accipitur pro creatore, vel genitore.

Sitio, is, hauere sete, vt sitit aquam. Transfertur etiã ad plantas, quæ tunc sitire dicuntur, cum æquo sicciores sunt, humoremque desiderant, esser secco. Virg. 5. Geor. *cum sitiunt herbæ.* Aliquando pro vehementer cupere. Cic. Philipp. 5. *qui sanguinem nostrum sitiebat.* Passiuo sitior vsus est. Ouid. lib. 1. Fastor. *quò plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.*

Suo, is, sui, sutum, per cucire. Vnde sutores, qui calceos suunt. Quidam à sue hoc verbum deduci existimant, eò quòd huius animalis setis in suendo sutores vtantur.

Volo, vis, volui, volitum, per volere. Terẽt. in Andr.

Quis

Quis me vult. Cic. 5. in Verr. *quæ volebatis à Verre*, cum præpositione separatiua. Cum datiuo. Hoc quid sibi vult? questo che significa? Volo te verbis paucis, scil. alloqui. *Velit, nolit*, prò velit, an non velit. Cic. ad Q. fr. lib. 3. *Crassum Iunianum hominem mihi deditum per me deterruit, velit nolit, scire difficile est.*

DE QVINTO ORDINE

NEVTRORVM.

QVinti ordinis verba neutra cum nominatiuo patiente, & ablatiuo agente puro construuntur, vt *gaudent sudoribus artes.*

Et affectiua dicuntur, quia affectum, idest passionem exprimunt. Vel effectiua dicuntur, quia cum ablatiuo puro construuntur, qui effectiuus appellatur.

Accusatiuum cum præpositione ob, vel propter non magis hæc ipsa verba, quàm reliqua videntur exigere, vt amo te ob pulchritudinem, canto ob lætitiam, fastidio ob paupertatem.

Ardeo, es, arsi, arsum.	per brusciarsi.
Doleo, es, dolui, dolitum.	per dolersi.
Ferueo, es, ferui, & ferbui, s. s.	per bollire.
Gaudeo, es, gauisus, sum.	per allegrarsi.
Langueo, es, langui.	per star languido.
Mœreo, es, mæstus sum;	per attristarsi.
Stupeo, es, stupui.	per stupirsi.
Tepeo, es, tepui.	per esser tepido.
Turgeo, es, tursi.	per esser gonfio.
Vireo, es, virui.	per esser verde, &c.

Ardeo, ardere iracundia, amore, desiderio, cupiditate,

te, est consumi, teneri. Ardeo puellam, idest impatienter amo. Virg. *Corydon ardebat Alexim.* Desiderare Virg. *Patriaque mori pro mœnibus ardent.* Per straluceare, idem *ardebat murice lana.* Cremo, as, per ardere, o bruggiare actiuum est.

Doleo cum refertur ad corpus est neutrum tertij ordinis, vt dolent mihi dentes, aures, oculi. Caput mihi dolet. Venter dolet puero. Mihi misero malæ dolent. Præterquamquòd dici potest hæc res dolet mihi. Dicitur & doleo ab animo, ab oculis, ab auribus. Quando refertur ad alia dicimus, doleo tuum infortunium, infortunio, e de infortunio, & tuum infortunium dolet mihi.

Gaudeo varios sibi copulat casus, ablatiuum propriè. Terent. *Vt malis gaudeat alienis.* Datiuum Cic. *tibi gratulor, mihi gaudeo.* Accusatium cum propter. Cic. de finibus. *Nec gaudere quemquam, nisi propter corpus, nec dolere.* Ablatiuum cum de Plin. in Paneg. *Quousque absentes de absente gaudebimus.* Accusatiuum. Cic. ad Q. fr. *De Brittannicis rebus nihil est, nec quod metuamus, nec quod gaudeamus.* Gel. lib. 9. *Latona gaudium gaudebat genuinum, & intimum.* Infinitum, vt iuuentus gaudet laudari, ludere, &c. Gaudere in sinu, est apud se lætari, & sua sorte contentum esse. Allegrarsi di cuore. Ouid. *Qui sapit in tacito, gaudeat ille sinu.* Lætifico, & exhilaro, allegrare actiua sunt.

Stupeo varios admittit casus. Ablatiuum. Horat. lib. 1. Sat. 4. *Stupet Albius arte.* Cic. Att. 5. epist. vlt. *Ob hæc beneficia, quibus illi stupuerunt.* Accusatiuum. *Pars stupet innuptæ donum exitiale Mineruæ.*

Laboro, per faticare. Senec. *Iugiter fodiendo laborat.* Arma laborare, idest laborando conficere. Per translationem laborare significat essere infermo, vt laborare quotidiana, tertiana, quartana. Laborare podagra, chiragra. Plin. *Succus eius podagra laborantibus prodest.* Laborare ex renibus dicimus. Cic. Tuscul. *Laborare ex dolore puerperij.* Significat componere, lauorare,

Virg.

Virg.2.Æn.*Arte laboratæ vestes*, idest compositæ. **Ager** laboratus dicitur, qui benè cultus est. Laborare re frumentaria, hauere penuria di frumento, **Laborare**, fame, siti, &c.

Valeo, es, lui, valitum, Valere potere, esser sano, gagliardo, robusto. Semper enim in bonam partem sumitur, nisi aliud addatur, vt malè valeo, æger sum. Valere ingenio, est potestate, vel ingenio plurimum posse. Cum ad pretium pertinet, si pretium exprimatur in ablatiuo ponitur. Imperatiuo vale, in discessu vtimur, aut in calce epistolarum, quemadmodum salue in accessu, aut etiam in principio litterarum.

Notandum est primò, quòd quando in his verbis adsunt hæ particulæ, *mi, ti, si, ni, vi, li*, thema fit per verba huius ordinis, vt mi rallegro della tua salute; Gaudeo tua salute, sed cum hæ particulæ non adsunt, fit per primi ordinis verba actiua, vt il giorno rallegra l'huomini. Dies lætificat mortales.

Notandum est secundò, quòd pleraque huius ordinis verba habent synonima actiua per verbum facio, vt *caleo calefacio, ferueo ferue facio, stupeo stupefacio, tepeo, tepefacio, &c.*

Notandum tertio: Nonnulla ex his ablatiuum cum præpositione posteriorem, proinde, ac vera passiua accipere. Cic. lib 2. de Diuinat. *Et calescit primùm ab ipso spiritu*. Ouid. lib. 1. Met. *Vetus humor ab igne percaluit Solis*. Et lib. 2. Fast *A vento, qui fuit, vnda tumet*. Lattan. de Phœnice. *Cum Phætonteis flagrasset ab ignibus axis*.

Sono, cano, & ludo cum habeant ablatiuum instrumenti, ad verba huius ordinis reducuntur.

Ad constructionem huius ordinis reducuntur hæc, quæ sequuntur verba, dum ablatiuo puro gaudent. *Abundo, as. Careo, es. Egeo, es. Indigeo, es. Exubero, as. Scateo, es. Vaco, as.*

Abundo, affluo, & exubero significant idem, vt pauperes abundant miserijs. Sed quando significat abondare

dare gl'altri, fit per augeo verbum actiuum. Quandoq; abundo inuenitur cum genitiuo. Lucull. lib. 8. *Quarum abundemus rerum, & quarum indigeamus.* Potest etiam dici, hæc res abundat mihi, loco dicendi, ego abundo hac re. Cornel. Celſ. *Tenuioribus magis ſanguis, plenioribus magis caro abundat.*

Careo per hauere biſogno, mancare, eſſer ſenza, vt careo dignitate, & propriè de eo dicitur, quod aliquando habuimus, & quo nunc indigemus, vel de eo quod habere deſideramus, vt careo dignitate, nam illam habere vellem, quò circa non benè dicitur, careo febre, quia illam nolumus. Egeo verò, vel indigeo ſignificant ſemper hauere biſogno illarum rerum, quas nunquam habuimus, & aliquando nunquam vellemus, vt ego egeo pharmaco. Conſtruitur autem aliquando cum genitiuo. Terent. *Nam dum abſte ſum, omnes mihi labores fuere, quos cæpi, leues, præter quam tui carendum, quod erat.* Aliquando cum accuſatiuo. Plaut. *Id quod amo careo.* Significat eſſer lontano. Cic. Att. lib. 9. *Roma caremus.*

Vaco, per ſtar di ſenza, eſſer vacante, non hauere, vt *vacare culpa magnum eſt ſolatium.* Crumena ære vacat. Eſſer vacante abſolutè conſtruitur. Plaut. *Fac, vacent ædes.* Aliquando cum præpoſitione à, vel ab. Salluſt. in Cic. *Cuius nulla pars corporis a turpitudine vacat.* Vacare à ſtudijs, hauere vacanza, non attendere agli ſtudij. Hoc carmen vacat: ideſt ſuperfluum eſt. Per attendere cum datiuo, vt vacare litteris, gloriæ, parſimoniæ, &c.

DE SEXTO ORDINE NEVTRORVM.

SExti ordinis verba neutra cum nominatiuo patiẽte, & ablatiuo agente cum præpositione à, vel ab construuntur, vt *Discipulus vapulat à Magistro*. Dicuntur verba neutra passiua, quia in actiua voce passiuè, & significant, & construuntur.

Exulo, as, aui, atum,	per andare, ò stare in esilio.
Nubo, is, psi, ptum.	per maritarsi.
Liceo, es, cui, citum.	per essere prezzato.
Vapulo, as, aui, atum.	per esser battuto.
Veneo, is, iui, vel nij, venũ.	per esser venduto.

Exulo habet post se casus communes status, & motus, vt exulo à Regno, Roma, Stò bandito dal Regno, da Roma. Exulo in Regno, Romæ, Capreis, Stò in esilio, confinato, disterrato nel Regno, in Roma, in Capri. Sed quando post se habet ablatiuum agentem cum præpositione à, vel ab animatum, tunc fit per relegor passiuum, vt io sono bandito dal Prencipe dalla Patria. Ego relegor à Principe à patria, & non fit per exulo; dicitur tamen, exulo meo crimine, vel alieno. Dicitur quoque exulo Scipione, significat io son bandito per causa di Scipione, & significat causam occasionalem, non verò agentem.

Nubo refertur ad fœminas, & significat pigliar marito, requirit post se datiuum, vel ablatiuum cum præpositione cum vt Liuia nupsit Cæsari, vel cum Cæsare. Quando refertur ad viros fit per verbum duco, & significat pigliar, vt Cesare si marita con Liuia. Cæsar ducit Liuiam in vxorem. Nubo respuit ablatiuum animatum cum præpositione à, vel ab, vt Liuia nupsit

à suo

à suo Patre, sed fit per verbum collocor, vel dor, daris, & nuptui, vel actiuè colloco, & do nuptui, vt Francesco maritò sua figlia con Pietro. Franciscus collocauit suam filiam in matrimonium Petro. Liuia fù maritata da suo padre. Liuia data fuit nuptui, nuptum, vel ad nuptum à suo patre.

Liceo, per esser incantato, offerirsi il prezzo all'incanto, & apprezzarsi, potest habere omnes casus ad verba possessiua pertinentes, simul etiam cum genitiuis, pluris, minoris, tanti, quanti, &c. vt suus equus quanti licuit, triginta, an quadraginta aureis? Per vendere all'incanto actiuè fit per subijcio voci præconis, vt tu hai venduto all'incanto la vigna di Giouanni. Tu subijcisti vineam Ioannis voci præconis. Liceor, & licitor sunt deponentia per offerire il prezzo all'incanto, apprezzare, incantare. Licet, licebat, est impersonale actiuæ vocis, esser lecito.

Veneo significat vendor, habetque eandem omninò constructionem. Ipsum, quod venditur, in nominatiuo ponitur, & is à quo venditur in ablatiuo cum præpositione, cui autem venditur, in datiuo, vt mancipia venìere mihi à mangone centum aureis: sed nonnunquam venditor, & pretium rei non explicatur. Plaut. *Quibus hic pretijs porci veneunt.* Varr. *Veneunt propter penuriam magno.*

In hoc ordine annumerari possunt, *malè audio*, idest vituperor, & *benè audio*, idest laudor. Tacit. in Dialog. *legisti Ciceronem à Caluo malè audisse*, idest vituperatum fuisse. Cic. de finibus lib. 3. *est hominis ingenui velle benè audire à bonis viris*, idest laudari.

Insuper, & huius ordinis sunt. (
Cado, is, cecidi, casum. (
Occido p. c. is, occidi, occasũ. (per esser ammazzato.
Pereo, is, perij, peritum. (
Intereo, is, rij, ritum. (

Ouid. lib. 5. met. *Magna feres tacitas solatia mortis ad*

vmbras, à tanto cecidisse viro, ideft interfectum fuisse. Idem lib. 12. *Primisque sub annis occidit à forti* (*sic Dÿ voluistis*) *Achille*. Idem lib. 3. de Pont. *Discipulo perÿ solus ab ipse meo*. Cic. lib. 2. off. *Phalaris non a paucis interÿt*.

Sunt quædam verba, quæ à grammaticis Neutropassiua appellantur, quia in præteritis, & ijs, quæ à præteritis perfectis deriuantur, retinent litteraturam, seù vocem passiuorum, in cæteris verò neutrorum, & variè construuntur.

Audeo, es, ausus sum. Fido, is, fisus sum. Fio, fis, factus sũ. Gaudeo, es, gauisus sum. Mæreo, es, mæsius sum. Nubo, is, nupta sum. Prandeo, es, pransus sum. Cano, as, atus sum. Soleo, es, solitus sum.

Audeo, accusatiuo, vel infinito iungitur, vt audeo magnum nefas, & audeo conuiciari tibi. Virg. *Audetq; viris concurrere virgo*. Ouid. epist. Penelop. ad Vlyss. *Ausus es ò nimium, nimiumq; oblite tuorum, Tracia nocturno tangere castra dolo*.

Fido datiuum postulat. Virg. 9 Æn. *& fidere nocti*.

Fio, veteres facior dicebant voce passiua, vndè apud Catonem legitur: *Græco ritu faciebantur Saturnalia*. Hinc remansit præteritum factus sum. Horat. ode 13. *fis anus, & tamen vis formosa videri*. Componitur fio penè cum omnibus dictionibus, cum quibus componitur facio, exceptis præpositionibus, cum quibus raro componitur, vt *calefacio, calefio, tepefacio tepefio, &c.* Ponitur quandoque pro æstimari. Cic. in Cælio. *Ille finis teterrimus, vt quanti quisque ipse faciat, tanti fiat ab amicis*. Fieri potest pro possibile est. Cic. de amic. *Neque fieri possit, vt non statim alienatio facienda sit*.

Soleo cum infinito. Virg. *Vndè omnis Troia videri, & Danaum solitæ naues, & Achaia castra*.

DE

DE SEPTIMO ORDINE
NEVTRORVM.

SEptimi ordinis verba neutra ante se nominatiuum agentem, post se nullum casum sine congrua præpositione regunt, vt *eo ad scholam, venio à foro.* Dicuntur absoluta, idest perfecta sine obliquo. Possunt esse similium copulatiua, si adiectiuum post se habent, *vt venio iratus, tu incedis superbus.*

Accedo, is, essi, essum.	per accostarsi.
Curro, is, cùcurri, cursum.	per correre.
Discedo, is, ssi, ssum.	per partirsi.
Eo, is, iui, itum.	per andare.
Maneo, es, mansi, mansum.	per dimorare.
Nauigo, as, aui, atum.	per nauigare.
Pugno, as, aui, atum.	per combattere.
Redeo, is, iui, itum.	per ritornare.
Surgo, is, rexi, ectum.	per leuarsi in sù.
Transeo, is, iui, itum.	per passare.
Venio, is, ueni, tum.	per venire, &c.

Eo, ire obuiam, siuè obuius occurrere. Ire inficias est negare. Ire pilento, naui, equo, pedes, equos, pedester, equester. Ire suspenso gradu, est ingredi pedum digitis. Ire in sententiam alicuius, est esse eiusdem sententiæ.

Nauigo p.c. cum accusatiuum habet est quarti ordinis. Virg. 1. Æn. *Gens inimica mihi Tyrrenum nauigat æquor.* Sed sæpiùs absolute ponitur. Cic. *cum iam in alto nauigarent.* Terent. *ego in portu nauigo*, idest à periculo absum. Tutum est in portu nauigare. Cum præpositione. Nauigo ad aliquem locum.

Pugno refertur ad animata. Cic. pro Balbo, *qui cum*

dere. Tendere arcum balistam. Pro tentoria ponere. Virg. *Sæuus hic tendebat Achilles.* Tendere insidias, vel retia hominibus, vel animalibus, est insidiari. Terent. *Accipitri rete non tenditur.*

Volo, per volare. Proprium est alas habêtium. Ouid. 3. Trist. eleg. 4. *Nempè, quòd hic altè, demissius ille volabat.* Virg. lib. 1. Æn. *Volat illa per aera magnum Remigio alarum.* Transfertur etiam ad alia, quæ celeriter ferũtur, vt nauis volat, *fama volat.* Terent. *Nè me frustra illic expectet, vola,* idest celeriter curre. Ouid. 10. met. *passu volat alite virgo.*

DE VERBIS COMMVNIBVS.

VErbum commune est illud, quod *in or* naturaliter desinens, actiuam, & passiuam habet significationem, vt osculor, io bascio, e son basciato.

Obijcies. Idem non potest agere, & pati: ergò verbũ commune non potest esse actiuum, & passiuum.

Respondetur, distinguo antecedens, sub eadem ratione concedo antecedens; sub diuersa nego antecedens: ergò nego consequentiam; nam commune verbum sub diuersa ratione agit, & patitur.

Contra primò: Verbum commune constitutum est sub vna ratione *in or* naturaliter, & sub ista ratione agit, & patitur: ergò verbum commune agit, & patitur sub eadem ratione.

Respondetur, distinguo primam partem antecedentis, constitutum est sub vna ratione *in or* naturaliter, quò ad vocem concedo antecedens; quò ad significationem vocis nego antecedens: ergò nego consequentiam; Nàm verbum commune constitutum est sub vna ratione *in or*, quò ad desinentiam vocis, & sub ista ratione habet passiuorum constructionem; habet quoque

significatum actiuum, quò ad rem, vndè oritur, quòd sub diuersa habitudine dicitur passiuum,& actiuum; passiuũ quò ad vocem, & quò ad rem, & eorum constructionem sequitur; actiuũ verò quò ad rem, & actiuam constructionem sequitur.

Contra secundò: si hoc esset, sequeretur, quòd actiua,& neutra verba dicerentur communia: sed hoc est falsum; ergò falsum quoque erit verbum commune esse passiuum, quò ad vocem,& rem, actiuum verò quò ad rem tantùm. Sequela maioris probatur; actiua formant themata, illaque in passiua mutari possunt,& passiua in actiua. Neutra quoque habent significationem actiuam,& non carent passiua, licet impersonali: ergò cum actiua, & neutra habent actiuam, & passiuam significationem, sequitur dicenda esse communia.

Respondetur, nego sequelam maioris, ad cuius probationem distinguo antecedens, determinatè nego antecedens; indeterminatè concedo antecedens: ergò nego consequentiam. Certum est actiua themata commutari in passiua,& passiua in actiua; Neutra habere significationem actiuam, & passiuam impersonaliter, at tamen hoc indeterminatè,& sub duplici vocis prolatione: attamen communia determinatè,& sub vna, eademque voce habere actiuam, passiuamque significationem,& sic communia conueniunt cum actiuis, quò ad rem, idest significatum vocis, conueniuntque cum passiuis quò ad vocem,& significatum vocis.

Contra tertiò: Non potest assignari ratio, vnde communia habent, vt sint actiua,& passiua, ergò,&c.

Respondetur, quòd verba communia sunt communia ex natura rei,& vsu Poetarum,& Oratorum.

Verba communia in actiua significatione ante se nominatiuum agentem, post se accusatiuum patientem requirunt, vt *ego amplector amicum*. In passiua ante se nominatiuum patientem,& ablatiuum agentem cum præpositione à, vel ab requirunt, vt *amicus amplectitur à me*.

Am-

Amplector, eris, exus, sum. per abbracciare, & essere
Criminor, aris, atus, sum. per incolpare, & essere
Hospitor, aris, atus, sum. per albergare, & essere
Hortor, aris, atus, sum. per essortare, & essere
Largior, iris, itus, sum. per donare, & essere
Osculor, aris, atus, sum. per baciare, & essere
Veneror, aris, atus, sum. per riuerire, & essere

Notandum, quòd omne verbum commune, tàm in actiua, quàm in passiua significatione præter nominatiuum agentem, & accusatiuum patientem, vel nominatiuum patientem, & ablatiuum agentem cum præpositione à, vel ab, alios casus, quos quæuis regula verborum actiuorum, vel passiuorum requirit, habere potest, vnde hæc verba *amplector, osculor, veneror, hospitor* possunt esse primi ordinis verborum communium.

Criminor potest esse secundi, ut ego criminor Petrum auaritiæ, & scelere, uel Petrus criminatur à me auaritiæ, & scelere.

Largior, interpetror possunt esse tertij, & more tertij ordinis actiuorum, & passiuorum construuntur, vt ego largitus fui eleemosynam pauperibus, & eleemosyna largita fuit à me pauperibus.

Hortor potest esse quarti ordinis, attamen post accusatiuum personæ, alterum rei inanimatæ requirit, sed cum præpositione ad, vt ego hortabor discipulos ad grammaticam, & discipuli hortabuntur à me ad grammaticam.

Comitor, dignor, frustor, possunt esse quinti ordinis, cum ablatiuum sine præpositione requirant, vt *lacrymis comitatur euntem. Vana spe frustratus amantem.*

Dehortor potest esse sexti ordinis, cum ablatiuum cum præpositione à, vel ab requirat, vt ego dehortatus sum amicum à ludo, & amicus dehortatus est à me à ludo.

Am-

Amplector, dicimus, amplector te *amore, odio, &c.* io t'amo, t'odio, &c.

Criminor, dicimus, criminor te furti illi, & apud illum. Vide in actiuis uerba iudiciaria, nam omnes eorum casus recipere poteft. Inuenitur *crimino*, fed fapit antiquitatem. Ennius nofter lib. 3. Sat. *Falsò criminat apud te.*

Hortor, eft uerbis quempiam ad aliquid faciendum impellere, uel confilium dare ad rem aliquam aggrediendam, & differt à moneo, quia monemus authoritate, & confilio: Hortamur rationibus, & precibus, etiā plerumque blandiendo. Præter accufatiuum patientem, admittit alterum accufatiuum cum ad. Cic. in Philip. *Galliam totam hortatur ad bellum.* Ablatiuum cum de Cæf. lib. 1. ciuil. bell. *Vt Libonem de conciliandæ pace hortetur.* Alias infinitum. Tacit. lib. 11. *Cæfar Italum auctum pecunia hortatur gentile decus magno animo capeſſere.* Alias claufulam. Cic. pro Milone. *Illa arma, vt magno animo ſimus, hortantur.* Contrarium eft dehortor, ut dehortor te à uirtute.

Veneror, dicitur quafi ueniam oro. Virg. 1. Georg. *In primis venerare Deos.*

Comitor eft propriè minorum erga maiores. Plin. *Quicumque eum comitati fuerant.* Dicitur *comito, as*, actiuè. Ouid. lib. 2. de Pont. *Quem pia nobiſcum proles comitauit euntem.*

Depopulor, eft deftruere, fiue deprædari, uaftare, & diripere. Saccheggiare. Plin. lib. 18. cap. 20. *Galaſſi, cum ſubiectos Alpibus depop ularentur agros.* Legitur etiam *depopulo* actiuè apud Hircium lib. 6. de bell. Hifpanienfi. *Agros* (inquit) *veſtramque Prouinciam veſtro impulſu depopulauit.*

Dignor, dignum iudico. Virg. 1. Æn. *Tum Venus haud equidem tali me dignor honore.* Legitur etiam digno, as actiuè. Pacuuius in fragm. *Quis Deos infernos, quis cæleſtes dignet decorare honoribus.* Huius paffiuum eft dignor. Cic. *Homo ex eo numero hominum, qui apud*

apud nos hoc nomine dignantur.

Dominor, ius & imperium in rem aliquam habeo. Frequentissimè datiuum habet. Virg. 1. Æn. *Victis dominabitur Argis.* Modò accusatiuum cum in Ouid. lib. 1. Met. *Quod dominari in cætera posset.* Modò ablatiuum cum in. Cic. *Casus, & natura in bonis dominatur.* Passiuè uerò. Cic. 1. off. *O Domus antiqua, quàm dispari domino dominaris.*

Fabricor, fabrili arte aliquid conficio. Cic. ad Her. lib. 4. *Qui montes belli fabricatus est.* Passiuè Quintil. lib. 3. cap. 2. *Nisi quis dicat gladium fabricatum ab eo. Fabrico* actiuè. Horat. lib. 1. Sat. 3. *Pugnabant armis, quæ post fabricauerat vsus.*

Notandum, quod sunt multa verba communia, quæ sunt deponentia, & significant actiuè, vt *hortor, osculor,* &c. & desinunt *in or.* Multa sunt passiua, & proueniunt à verbis actiuis *in o,* quæ aliqua sunt in vsu, aliqua verò recesserunt ab vsu, *vt crimino, comito, depopulo, digno, fabrico, &c.*

DE VERBIS DEPONENTIBVS.

VErbum deponens est illud, quod *in or* naturaliter desinit, & dempta R. littera latinum non est, vel Verbum deponens est illud, quod aliquid deponit ab actiuis, & aliquid à passiuis.

Obijcies contra primam definitionem: Dantur multa verba, quæ naturaliter *in or* desinunt, & dempta littera R. sunt latina: ergò mala deponentium definitio. Antecedens probatur: mutuor, fæneror, & delector desinunt naturaliter *in or,* & dempta littera R sunt latina; nam dicitur mutuo, fænero, & delecto: ergò, &c.

Respondetur negando antecedens, ad probationem negatur antecedens, quia delector, fæneror, &c. indifferen-

ferentis sunt naturæ;competit enim ipsis,& desinere *in o*,& *in or*,sic non naturaliter desinunt *in or*, nam aliter actiua esse non possunt. Deponentia verò non ob aliud dicuntur naturaliter desinere *in or*, quia propria natura actiua esse non possunt,nec aliam desinentiam ipsorum natura exigit præter *or*. Dicuntur propter hoc delector,adulor,&c. deponentia,quia acquirunt *or* in deponentiali significatione, & huic significationi alligata hæc verba veluti naturale ipsis redditur *or*,& ideò propriè erunt deponentia.

Obijcies contra secundam definitionem. Verbum deponens non distinguitur ab actiuis, & passiuis: ergò mala definitio. Antecedens probatur verbum deponens aliquid deponit ab actiuis, & aliquid à passiuis: ergò non distinguitur ab actiuis,& passiuis. Consequentia probatur;Verbum deponens,si deponit aliquid ab actiuis, & aliquid à passiuis: ergò non deponit totaliter actiuum,& passiuum;ergò aliquid habet de actiuo,& de passiuo.

Respondetur nego antecedens,ad cuius probationẽ, concedo antecedens, & nego consequentiam, ad probationem cuius, concedo totum argumentum; & dico, quòd deponens dicitur à depono, quoniam deponit significationem,& casus passiuorum,at non deponit desinentiam passiuorum,nam *prælior*,*misereor*, *auxilior*,*&c.* quæ sunt deponentia desinunt in litteram *R*. Deponentia igitur conueniunt cum passiuis tantùm in desinentia,cum actiuis dumtaxat in significatione,& non rarò sequuntur actiuorum regulas,vt sequor virtutem,at nõ sequuntur desinentiam. Itaque deponens non distinguitur ab actiuis in significatione,& à passiuis in litteratura,& sic conuenit cum actiuis in significatione, & differt in desinentia; cum passiuis conuenit in desinentia, & differt in significatione.

Contra deponens non differt à verbo communi in actiua significatione:ergò nulla responsio. Antecedens probatur: Verbum commune actiuum habet significa-

tio-

cationem actiuam, & desinentiam passiuam: ergò verbũ deponens non differt à verbo communi in actiua significatione.

Respondetur: concedo totum argumentum; Nam verba deponentia antiquitùs omnia erant communia, vnde dicuntur deponentia à deponendo, quia deposuerunt significationem passiuam, quam olim habebant. Itaque in hoc tantùm differre deponentia à communibus possunt, quia communia retinent significationem passiuam, & actiuam, deponentia verò reliquerunt passiuam, retenta solummodò actiua.

DE PRIMO ORDINE
DEPONENTIVM.

PRimi ordinis verba deponentia ante, & post se nominatiuum expetunt, vt *ego luctor nudus.* Ideò dicuntur similium casuum copulatiua, & omnia deponẽtia absoluta possunt esse huius ordinis, si adiectiuum post se habent.

Iocor, aris, atus, sum,	per scherzare.
Luctor, aris, atus, sum.	per giocare alle braccia
Prælior, aris, atus sum.	per combattere.
Reuertor, eris, rsus sum.	per ritornare.
Spatior, aris, atus sum.	per spasseggiare, &c.

DE

DE SECVNDO ORDINE DEPONENTIVM.

SEcundi ordinis verba deponentia poscunt ante se nominatiuum agentem, & post se genitiuum patientem. Cic. pro Flacco. *Miseremini familiæ, miseremini patris, miseremini filij*. Dicuntur verba possessiua denominatiue.

Recordor, aris, atus sum. } per recordarsi, rammentarsi.
Reminiscor, eris, s.p. & s. }
Obliuiscor, eris, oblitus sum per scordarsi, dimenticarsi
Misereor, eris, ertus sum. per hauere misericordia.
Potior, iris, itus sum. per impadronirsi, ottenere.

Recordor, obliuiscor, & reminiscor sunt verba spectantia ad memoriam, & requirunt modò genitiuum, modò accusatiuum. Cic. in Cato. *Vt bella à se gesta recordentur.* Idem pro Planc. *huius meriti in me recordor.* Sed quando significat recordare ad altri fit per commemoro.

Misereor vult genitiuum. Virg. 2. Eclo. *Nil nostri miserere*, & rarò datiuum, vt *miserere nobis*. Miseror, aris accusatiuum quarti ordinis deponentium. Virg. *ò sola infandos Troiæ miserata labores.* Miseror est deplorare, etiam commiserando. Idem 12. Æn. *Et Turni sortem miseratus iniquam.*

Potior cum genitiuo, Tacit. lib. 1. *postquam primi flagitij potitus est.* Sic potior hostiũ, rerum, &c. cum ablatiuo quinti ordinis, Virg. 3. Æn. *fas omne abrumpit, & auro, vi potitur.* Significat possedere, esser Signore. Cic. ad Her. lib. 1. *Atheniensium potiti sunt Spartiatæ.* Idem 1. off. *Omni Macedonum gaza potitus est Paulus.* significat occupare, entrare. Idem de Iuuent. *si eo portu potiti essent.*

sent. Construitur cum accusatiuo, sed rarius, & antiquè. Terent. in Adelp. *Ille sine labore patria potitur commoda.*

Verba deponentia non habent significationem passiuam, vndè si aliquod thema datur in tali significatione vertitur in actiuam, & agens in nominatiuo, patiens verò in genitiuo ponitur, vt li poueri non sono misericordiati da ricchi. Diuites non miserentur pauperū. Sed quando in passiuo desideratur agens, tunc patiens in genitiuo ponitur, & verbum fit in persōna prima, vel tertia numeri pluralis, vt queste regole presto si scordano, se non s'imparano à mente. Harum regularum citò obliuiscimur, vel pueri obliuiscuntur, nisi memoriæ mandentur.

Quando in his verbis per participia resolutiua loquimur, vt le regole dimenticate, si denono tornare ad imparare à mente, fit; Regulas, quarum obliti sumus vel aliqui obliti sunt, dèbemus, vel debent in memoriā reuocare.

Quando loquimur per participium passiuum futuri temporis, vt queste cose han da essere dimenticate da te, fit: tu oblitur*us* es, vel tu obliuisceris harum rerum.

In hoc ordine est hic loqnendi modus; si deue dimēticare, s'hà d'hauere pietà, bisogna, ò è bisogno hauere misericordia. Nos debemus, vel quisque debet misereri alicuius.

Quando in his verbis loquimur per negatiuam in significatione pasiiua, si desideratur agens, fit *nemo*, vt non così facilmente si scordano l'ingiurie. Nemo ità faciliter obliuiscitur iniuriarum. Adesso è tempo, che non s'hà compassione de poueri. Nunc est tempus, in quo nemo misereтur pauperum.

Si hæc verba in passiua significatione verbis dominantibus coniunguntur, more infiniti fiunt, vt io voglio essere compassionato dall'amico. Ego volo amicum misereri mei, vel per resolutionem, ego volo, vt amicus misereatur mei. Sed per seruilia resoluuntur hoc modo,

vt

vt io posso essere compassionato. Aliquis potest misereri mei.

Quando dicimus, degno, indegno, meritare, non meritare cum his verbis in passiua significatione, vt questi documenti non sono degni d'essere dimenticati, fit hec documenta non sunt digna, quorum obliuiscamur, vel aliqui obliuiscantur.

Particula *senza*, cum infinito passiuo præsenti istorū verborum fit participium in *ns*, & agens ponitur in ablatiuo absoluto, vt io non posso viuere senza essere compassionato dall'amici. Ego non possum viuere amicis nō miserentibus mei, & *ly* senza fit non si adest agens, sed si abest fit nemo, vt non viui, senza essere compassionato. Tu non viuis, nemine miserente tui. Sed cum infiito præterito plusquam perfecto fit eodē modo, vt tu senza essere stato compassionato da Pietro, hai superato la difficolta. Tu superasti difficultatem, Petro non miserato tui. Li poueri viuono senza essere stati compassionati. Pauperes viuunt nemine miserto eorum.

DE TERTIO ORDINE

DEPONENTIVM.

Tertij ordinis deponentia verba cum nominatiuo agente, & datiuo patiente construuntur, Cic. 7. in Verr. *cui legi cum vestra dignitas aduersaretur*. Et acquisitiua dicuntur.

Auxilior, aris, atus sum.	per aiutare.
Blandior, iris, itus sum.	per accarezzare.
Famulor, aris, atus sum.	per seruire.
Insidior, aris, atus sum.	per far tradimenti.

Ira-

Irafcor,eris,atus fum.	per adirarfi.
Minor,aris,atus,fum.	per minacciare.
Opitulor,aris,atus fum.	per foccorrere.
Suffragor,aris,atus fum.	per dar la voce in fauore.

Minor,aris.Ouid.in epift. *Multa mihi terræ,multa minantur aquæ.*fignificat falire,alzarfi. Virg.1.Æn. *geminique minantur In cælum fcopuli.*

Nitor,eris. per sforzarfi, quandoque fignificat appoggiarfi.Virg.6.Æn.*Illa vides pura iuuenis,qui nititur hafta.*Niti gradu legitur pro ambulare. Ardua per loca agrefti,& trepidante gradu nititur. Niti alis,volare.Virg.Æn.lib.4.*paribus nitens Cyllenius alis Conftitit.* Enitor compofitum à nitor fignificat parere.Varr.lib.2.de re ruft.*facienda fepta fecreta ab alijs, quò enitentes fecludere poffis.* Vndè *enixæ mulieres, quæ partus dolore leuatæ funt.*

Lenocinor fignificat lenocinium facio. Per tranflationem pro blandiri ponitur, fiuè allicere, quod lenones facere folent.Cic.1.in Verr. *tibi feruiet, tibi lenocinabitur, minus aliquando contendet, quam poteft.* Interdum gratiam conciliare.Plin.lib.2.epift.*poteft tamen fieri, vt quamquam in his difficultatibus libro ifti nouitas lenocinetur.*

Si thema erit in fignificatione paffiua mutatur in actiuam,& agens in nominatiuo, & patiens in datiuo ponitur,vt tu fei ftato aiutato da mio padre. Tibi auxiliatus eft meus pater.Si in themate defideratur agẽs, pro agente ponitur perfona tertia numeri pluralis, vt l'amico fù tradito. Amico infidiati fuere,fcilicet aliqui.

Quando dicimus fi deue,fi è,fi hà da aiutare,hà da effere aiutato,bifogna aiutare,fit gerundium cafus nominatiui.vt fi deuono accarezzare gl'amici.Blandiendum eft amicis,debemus blandiri amicis. Et quifque debet blandiri amicis.

Quando his verbis in fignificatione paffiua copulã-

 tur

tur verba feruilia, vt si fogliono minacciare l'inimici. Fit nos solemus minari, quisque solet minari, vel aliqui solent minari inimicis. Sed per verba dominantia, vt molti vogliono essere aiutati da me, fit per infinitum, & agens in accusatiuo ponitur, multi volunt me auxiliari sibi. Io spero essere accarezzato. Ego spero aliquos blandiri mihi.

Quando in themate passiuo adest particula negatiua *non*, & non adest agens, illa particula *non* fit *nemo*, vt non si possono aiutare i poueri. Nemo potest auxiliari pauperibus. Vel nos non possumus auxiliari pauperibus. Iddio non si serue, & doueria esser seruito. Nemo famulatur Deo, & quisque deberet famulari illi. Tu non sei minacciato. Nemo minatur tibi. Sed quando adest agens fit *non*, vt li scolrai non sono minacciati dal maestro. Magister non minatur discipulis.

Particula *senza* cum Infinito passiuo istorum verborum fit participium absolutum, si adest agens *ly* senza fit *non*, si desideratur agens fit nemine, vt Pietro senza essere minacciato dall'inimici fugge. Petrus inimicis non minantibus ei, fugit. Tù senza essere stato aiutato da maestri, hai fatto profitto. Magistris non auxiliantis tibi, profecisti. l'inimici senza essere minacciati hanno paura. Inimici, nemine minãte eis, pauent. Tu senza essere stato accarezzato, hai hauuto troppo ardimento. Tu, nemine blandito tibi, nimium ausus es.

Quando dicimus degno, indegno d'essere aiutato, &c. vt tu non meriti essere parlato da noi. Tu es indignus, cui nos alloquamur. Le donne meritano essere minacciate. Vxores sunt dignæ, quibus aliqui minentur.

DE

DE QVARTO ORDINE
DEPONENTIVM.

QVarti ordinis verba deponentia cum nominatiuo agente,& accusatiuo patiente construuntur. Cic. 4. in Catil. *Spes sola hominem in miserijs consolatur.*

Adipiscor,eris,adeptus sum.	per acquistare.
Contemplor,aris,atus sum.	per contemplare.
Detestor,aris,atus sum.	per maledire.
Fateor,eris,fassus sum.	per confessare.
Imitor,aris,atus sum.	per imitare.
Loquor,eris,locutus sum.	per parlare.
Meditor,aris,atus sum.	per pensare.
Patior,eris,passus sum.	per patire.
Sequor,eris,secutus sum.	per sequitare.
Testor,aris,atus sum.	per chiamare in testimonio.
Vlciscor,eris,vltus sum.	per far vendetta.

Hæc verba non habent significationem passiuam,vndè si per talem significationem datur aliquod thema, vertitur in actiuam,& agens in nominatiuo, & patiens in accusatiuo ponitur, vt tu sei stato consolato dall'amico. Amicus consolatus est te. Mio fratello fù assaltato. Meum fratrem aggressi fuere aliqui.

Quando dicitur, si deue, bisogna,&c. imitare, sequire,&c. fit thema per verbum debeo,oportet, &c. vt si deue sequire l'opinione commune. Nos debemus sequi communem opinionem. E bisogno imitarsi li dotti. Nos oportet imitari doctos.

Si his verbis copulentur in passiua significatione verba seruilia,particula *da* denotat nominatiuum, vt molti sogliono essere persequitati da nemici. Inimici solent insequi multos. Sed si desideratur agens, nomi-

natiuus ponitur in tertia persona in numero plurali, vt li dotti deuono essere imitati. Doctos debent imitari, scilicet aliqui. Si adesset particula negatiua absque agente fit nemo, vt non si possono imitare li dotti. Nemo potest imitari doctos. Non si sogliono acquistare le scienze senza fatica, Nemo solet adipisci scientias absque labore.

Si verba dominantia in passiua significatione his copulentur, vt tu vuoi essere consolato dall'amici, fit, tu vis amicos te consolari, sed ad tollendam amphibologiam fit, tu vis, vt amici consolentur te.

Quando dicimus, sei degno, indegno, meriteuole, immeriteuole cum his verbis in passiua significatione, vt tu sei degno d'essere imitato da dotti, fit, tu es dignus, quem docti imitentur.

Particula *senza* cum infinito passiuo istorum verborum, fit participium absolutum, tam quò ad tempus præsens, quàm quò ad præteritum, & si desideratur agens, fit nemine *ly* senza, si adest fit *non*, vt tu senza essere perseguitato fuggi. Tu nemine insequente te, fugis. Pietro senza essere assaltato dall'inimici grida. Petrus non aggredientibus se inimicis, exclamat. Tu senza essere stato perseguitato ti mettesti in fuga. Tu, nemine insequuto te, fugam arripuisti.

AD hunc ordinē reducuntur sequentia verba deponentia, quæ ante se nominatiuum agentem, post se accusatiuum patientem, & datiuum requirunt., Cic. ad Her. lib. 3. *Vniuersis quibus atrocissimas calamitates machinantur.*

Confiteor, furor, fæneror, gratulor, interpetror, inficior, impertior, imprecor, loquor, machinor, minor, minitor, polliceor.

Contemplor, idest diligenter intueor, & res abditas considero, à templo, idest à loco, qui omni parte aspici potest, vel ex quo omnis pars potest videri, quem augures templum nominabant. Cic. pro Deiotaro. *Animo contemplare, quod oculis non potes.* Inuenitur contemplo. Ennius noster. *Contempla, & templum Cereris ad læuam aspice.*

De-

Deteftor,ideft abominor,execror.Cic.in Verr. *Omnes te tanquam malum auſpicium deteſtantur* . Paſſiuè vſurpatur ab Horat.lib.1.Carm. *Bellaque matribus deteſtata.* Aliquando pro ſimplici teſtor,ideſt chiamare per teſtimonio. Plaut. *Summum Iouem,deoſque deteſtor.*

Meditor,ideſt quaſi medio animo verto, hoc eſt cogito:Significat interdum exercere. Virg. *Agreſtem tenui meditabor arundine muſam.* Interdùm ſuauiter canere. Idem. *Siluestrem tenui muſam meditaris auena.* Meditari alicui inſidias,vel dolum. Idem. *Nec lupus inſidias pecori,nec retia ceruis,Vlla dolum meditantur.* Inuenitur in ſignificatione paſsiua. Terent. in Phor. *meditata ſunt mihi omnia mea incommoda.*

Teſtor,ideſt teſtificare,teſtimoniare. Ouid. 8. met. *Et plauſit pennis,teſtataque gaudia cantu.* Interdùm chiamare per teſtimonio. Virg.3.Æn. *Vos æterni ignes,& nō violabile veſtrum,Teſtor numen,ait.* Interdùm ſignificat teſtamentum condere.Cic.de inuen. *poſſit,nè quiſquam de filij Pupilij re teſtari.*

Vlciſcor; dicitur vlciſcor inimicum , cum eum punio,& vlciſcor amicum , cum ab iniuria eum libero . Ouid.7. met. *Androgeique necem iuſtis vlciſcitur armis.* hinc vltio.

Miror , per marauigliarſi de coſe corporee . Virg. *Miratur molem Æneas magalia quondam* . Interdum ſignificat, non ſapere , quia admiratio oritur ab ignorantia. Plaut. *Ne quis miretur,qui ſim,paucis loquar.* Terent. *miror ,vndè ſit.* Conſtruitur cum accuſatiuo, & genitiuo. Virg.11.Æn. *Iuſtitiæ,nè prius mirer,belli ne laborum.* Interdum abſolutè. Ouid.13.met. *Dumque moror, mirorque ſimul,fugit omnis in vndas.*

Loquor,per parlare.Dicimus,loquor tibi,tecum,& ad te,pauca,paucis,vel de paucis.Ouid. *Nec dubites illi verba ſecunda loqui.* Idem, *& modò cum chara coniuge multa loquor.* Suet. in Claud. *etiam heroicis locutus eſt verbis.* Plaut.in Mercat. *Decide caput,ſi falſum ad te loquor.*

Prosequor, per seguitare. Prosequor te *amore, odio, laude, conuicÿs, præmÿs, honore*, & huiusmodi.

DE QVINTO ORDINE

DEPONENTIVM.

QVinti ordinis Deponentia cum nominatiuo patiente, & ablatiuo agente puro construuntur, vt *auarus lætatur lucro*. Dicuntur affectiua.

Bacchor, aris, atus sum.	per infuriarsi.
Crapulor, aris, atus sum.	per impirsi de cibi.
Delector, aris, atus sum.	per delettarsi.
Expergiscor, eris, rectus sum.	per risuegliarsi.
Glorior, aris, atus sum.	per gloriarsi.
Gratulor, aris, atus sum.	per allegrarsi.
Indignor, aris, atus sum.	per isdegnarsi.
Lætor, aris, atus sum.	per allegrarsi.
Morior, iris, mortuus sum.	per morire.
Stomachor, aris, atus sum.	per isdegnarsi.
Tristor, aris, atus sum.	per attristarsi.
Soporor, aris, atus sum.	per addormentarsi.
Verecundor, aris, atus sum.	per vergognarsi.

Hæc verba rarò cum accusatiuo ob, vel propter inueniuntur, vt auarus lætatur ob, vel propter lucrum.

Bacchor propriè est Baccharum, quæ magnis clamoribus Liberi patris Orgia celebrabant: quamquam & latiùs sumitur pro furere, insanire, vndè Virg. 4. Æn. inquit: *Sæuit inops animi, totamque incensa per vrbem Bacchatur.*

Lætor vult plerumque agentem in ablatiuo puro, interdum in ablatiuo cum de, vel in, perrarò autem in

in accusatiuo cum ob, vel propter. Cic. pro Cluent. *Mater squallore filij, & sordibus lætatur.* Idem pro Marcell. *Nam lætari omnes de communi salute sentio.* Idem ad Att. lib. 14. *in quo magnoperè lætemur.* Interdum legitur cum accusatiuo. Idem ad Marium. *Vtrumque lætor, & sine dolore corporis te fuisse, & animo valuisse.* In quo loco intelligitur propter, ita vt sit sensus: lętor propter vtrumque.

Morior. Plin. lib. 10. *Moriuntur contumacia.* Idem lib. 35. *propter fratris amorem morientem.* Recipit, & ablatiuum cum præpositione. Cic. ad Cassium. *Syllam alij mortuum à latronibus, alij crudítate dicebant.* Moriar iurandi verbum. Idem ad Att. lib. 8. *Moriar, si magis gauderem, si id mihi accidisset.*

HVius ordinis sunt verba deponentia, quæ ante se nominatiuum agentem, & post se ablatiuum purũ requirunt. Cic. 1. de nat. *Vtatur suis bonis oportet, et fruatur.* Idem ad Her. lib. 4. *Dij nec escis, nec potionibus vescuntur.*

Abutor, defungor, epulor, fungor, fruor, potior, pascor, vescor, vtor.

Defungor, vt defunctus est magistratu, vita, labore. Hà finito l'officio, e morto, hà finito l'affanni.

Fungor cum ablatiuo, vel accusatiuo olim. Terent. in Adelp. *& tuo officio fueris functus.* Idem. *Liberalis functus est officium viri.* Suet. in Aug. *Senatoria munera fungerentur.*

Vescor. Virg. 8. Æn. *Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus, perpetui tergo bouis.* Inuenitur etiam constructum cum accusatiuo. Plin. lib. 16. cap. 48. *Aues nonnullæ vescuntur ea, quæ rapuere pedibus.* Vesci aura æthereà, viuere. Virg. 1. Æn. *Quod si fata virum seruant, si vescitur aura Ætherea.*

Vtor te familiariter, vtor Lelio familiarius, tu me familiarissimè vteris. Vtor te amico. Tua vtor amicitia. Vtor te conuictore, confabulatore, præceptore, &c. Vti foro est se accomodare loco, tempori, rebus, &

personis. Terent. in Phor. *Nescis uti foro.*

HVius ordinis sunt verba deponentia, quæ ante se nominatiuũ agentẽ, post se accusatiuum patientẽ, vltra quem ablatiuum requirunt. Tacit. *Quos non sermone, non visu dignatus erat.* Cic. *reliquum est, vt tuam professionem amore prosequar.*

Dignor, Muneror, Remuneror, Prosequor. Dicimus digno actiuum, & dignor deponens. Munero actiuum, & muneror deponens.

DE SEXTO ORDINE

DEPONENTIVM.

SExti ordinis deponentia cum nominatiuo patiente, & ablatiuo agente cum præpositione *a*, vel *ab*, construuntur, vt *ego natus sum à patre nobili.*

Aborior, iris, ortus sum.	per abortirsi.
Exorior, iris, ortus sum.	(
Nascor, eris, natus sum.	(per nascere.
Orior, iris, ortus sum	(
Renascor eris, natus sum.	per rinascere.

Aborior significat abortire. Sic aborto, & abortio, is, vt mulier aborta est. Abortauit, abortiuit, abortum fecit, partum abegit, abortum passa est.

Nascor. Dicitur natus sum laudi, & ad laudem. Sępiùs autem orior, vel nascor de vel ex fæmina, quã à vel ab, & sæpissimè sine præpositione. Nascor pistore, consule. *Catilina nobili genere natus. Nate Dea.*

Huius ordinis etiam sunt verba Deponentia, quæ nominatiuum agentem, accusatiuum patientem, & ablatiuum cum præpositione, *a*, vel *ab*, requirunt. Sal-

lust.

Iuſt. in coniurat. Catil. *Neque Vrbem ab inſidijs tueri poterat.*

Auſpicor, exordior, conſequor, deprecor, mutuor, mercor, nundinor, precor, percontor, patior, ſciſcitor, ſcitor, tueor.

DE SEPTIMO ORDINE

DEPONENTIVM.

SEptimi ordinis Deponentia ante ſe nominatiuum agentem, poſt ſe nullum caſum requirunt ſine congrua prępoſitione, *vt gradior per Vrbem*. Et abſoluta dicuntur.

Apricor, aris, atus ſum.	per ſtare al Sole.
Cunctor, aris, atus ſum.	per tardare.
Digredior, eris, ſſus ſum.	per partirſi.
Egredior, eris, ſſus ſum.	per vſcire.
Iocor, aris, atus ſum.	per ſcherzare.
Labor, eris, lapſus ſum.	per caſcare.
Negotior, aris, atus ſum.	per negotiare.
Otior, aris, atus ſum.	per ſtare in otio.
Proficiſcor, eris, fectus ſum.	per andarę.
Queror, eris, ſtus ſum.	per lamentarſi.
Ruſticor, aris, atus ſum.	per ſtare alla Maſſaria.
Vagor, aris, atus ſum.	per andar vagabondo.

VERBORVM SPECIES, SEV FORMÆ.

SPecies verborum ſunt duæ, *Primitiua*, vt Rogo, *deriuatiua*, vt Rogito. Species deriuatiuorum verborũ ſunt quinque, *Inchoatiua, meditatiua, diminutiua, frequẽtatiua, & deſideratiua.*

DE

DE VERBIS INCHOATIVIS.

INchoatiua verba *in ſo* deſinunt, & inceptionem quidam actus corporei ſignificant, atque interdùm pro primitiuis ponuntur, vt *viſo* amicum, ideſt eo ad videndum, vel video. *Capeſſo* dona, eo ad capiendum, vel capio. *Faceſſo* præcepta, eo ad faciendum, vel facio; Interdum recedo, *vt faceſſe hinc laceſſo*, eo ad prouocandum, vel prouoco. *Acceſſo*, eo ad accuſandum, vel accuſo, quaſi à maleficijs arceo. Omnia ſunt tertiæ coniugationis, ſed in præteritis, & ſupinis quartæ.

DE VERBIS MEDITATIVIS.

MEditatiua, quæ augmentatiua dicuntur *in ſco*, deſinunt, & meditationem, ideſt exercitationem quandam cum incremento continuo ſignificant. Formantur à verbis cuiuſcumque coniugationis addendo *co*, ſecundæ perſonæ præſentis indicatiui. Primæ, vt *labo, labas, labaſco*. Secundæ vt *albeo albes, albeſco*. Tertiæ, vt *tremo, tremis. tremiſco*. Quartæ, vt *edormio edormis, edormiſco. Hiſco ab hio hias* irregulariter formatur pro *Hiaſco*. Et non tantum formantur à Neutris, vt *palleo, palleſco*, ſed ab actiuis, vt *concupio, concupiſco, augeo augeſco, integraſco, pertimeſco*.

Quædam à nominibus fiunt, vt *forteſco, ſeneſco, herbeſco, iuueneſco, ſterileſco, grandeſco, miteſco, lapideſco, &c.*

Exponuntur meditatiua per fio, vt *frigeſco, frigidus, fio, marceſco, macer fio*. Interdùm pro ſuis primitiuis ponuntur, vt *hiſco, hio, reſciſco, reſcio, præſentiſco, præſentio*.

Quædam habent terminationem tantum meditatiuorum, ſed non ſignificationem, vt *poſco, diſco, aſciſco*, ideſt aſſumo, vt ſapientiæ nomen aſciuit. Conſciſco mihi mortem, ideſt do. Deſciſco à te, ideſt mi rebello. *Gliſco, ideſt creſco, ſeu pingueo*. Et quæ à neutris affectiuis formantur in hoc à primitiuis differunt, quòd meditatiua

tiua per fio exponuntur, vt *aresco, aridus fio*; Primitiua verò per sum, vt *areo, aridus sum.* Et sunt omnia neutra tertiæ coniugationis, ac præteritis, & supinis carent. Præterita tamen à primitiuis accipiunt, vt *nigresco, nigrescis, nigrui.* Sed à nominibus deducta præterito perfecto penitùs carent.

Construuntur sicut primitiua, vt adhæresco bonis, calesco sole, concupisco diuitias.

DE VERBIS DIMINVTIVIS.

Diminutiua in *lo* finiunt, vt *sorbillo*, idest paulatim sorbeo, *sugillo.* parum sugo, *scribillo* parum scribo. *Haustillo*, parum haurio. *Cantillo* parum cano.

Sunt primæ coniugationis, inuentuque rarissima, & pro suis interdum ponuntur primitiuis. *Cauillo*, & *cauillor.* idest calumnio. *Scintillo, scintillas emitto. Vacillo idest tremo. Refocillo, idest recreo.* Formam quidem habēt diminutiuam, sed à significatione iam pridem recesserunt.

DE VERBIS FREQVENTATIVIS.

Frequentatiua sunt, quæ *to, so, tor, vel xo*, desinunt, vt *Vecto, as, curso, scitor, &* *nexo.* Et frequentem in agēdo iterant actum, vt *rogito*, idest frequenter rogo. Formantur à priori supino mutando *um in o*, vt dormitum. *dormito, as, cursum, curso, as.* A verbis autem primæ coniugationis habentibus supinum in atum, *mutatur a in i breuem*, vt imperatum, *imperito*, clamatum, *clamito*, volatum, *volito*, cænatum, *cænito.* Quædam fiunt à secunda persona præsentis indicatiui abiecta *s*, & addita *to*, vt lego, is, *legito, sic fugito, agito, cogito, quærito, noscito, fluito, fundito.* Quædam formantur irregulariter, *ægroto, as*, ab ægreo, *pauito* à paueo sine supino. *Sector* à sequor per Syncopen. *Scitor* à scio. Fiunt insuper frequentatiua ab aliis frequentatiuis, vt *cursito* à curso, *lectito, scriptito*.

to, dictito, factito, emptito, sciscitor Omnia sunt primæ coniugationis, & genus seruant primitiuorum, *vt scitor, sciscitor, minor, minitor, tueor tutor*. Præter *scitor à scio*. Pro primitiuis sæpè ponuntur. Vtuntur quandoque authores pro desideratiuis.

DE VERBIS DESIDERATIVIS.

DEsideratiua *in rio* exeunt, & desiderium significat, vt *exurio* cerasa, idest cupio esse, sic *cænaturio, micturio, nupturio, dicturio, empturio*. Formantur à posteriori supino addita *rio*, vt lectu *lecturio*. Sunt quartæ coniugationis, & præteritis, & supinis carent, præter *parturio parturiui. Esurio esuriui, esuritum. Nupturio, iui*. Ponuntur aliquando pro primitiuis, vt *cænaturio, idest cæno, vel cænare desidero. Scalpturio scalpo, vel scalpere desidero. Parturient montes*, idest parient, &c. formam habet desideratiuorum, sed non significationem, ideò desideratiua non dixerim.

Id quidem animaduertendum, quòd in prædictis formis non licet nobis noua verba effingere. sed inuentis dumtaxat vti.

DE VERBIS IMPESONALIBVS.

DIco primò, Impersonale esse illud, quod caret numeris, & personis, semperque casui obliquo iungitur. Est communis grammaticorum sententia.

Probatur: Definitio ad hoc, vt sit bona debet exprimere naturam rei definitæ, & proprietatem illam sine qua res definita consistere nequit: sed huiusmodi est impersonalium definitio: ergò est bona. Minor probatur, in qua tota vis est. Impersonale caret numeris, quia caret persona, caret persona, quia caret casu re-
ctoi

cto:sed hoc exprimit naturam, & proprietatem verbi impersonalis:ergò &c.

Neque dicas primò: Impersonale habere tantum
* tertiam personam;nam

Contra est primò: si impersonale haberet tertiam personam, esset personale, & impersonale: sed hoc inuoluit contradictionem: ergò impersonale non potest habere tertiam personam. Sequela maioris probatur: caret prima, & secunda persona, & sic esset impersonale;haberet tantum tertiam, & sic personale:ergò esset impersonale,& personale.

Contra est secundò: si impersonale haberet tertiam personam,sequeretur habere casum rectum à fronte: sed hoc est falsum:ergò & id vndè sequitur.Sequela maioris probatur: persona collocari debet in casu recto:sed impersonale casum rectum non admittit, quia quando recipit casum rectum à fronte est personale: ergò si haberet tertiam personam,haberet casum rectū à fronte.

Contra est tertiò: si impersonale haberet tertiam personam,haberet quoque numerum:sed hoc est falsū: ergò falsum est habere tertiam personam. Sequela maioris probatur;persona facit numerum;ergò si haberet tertiam personam,haberet quoque numerum.

Respondent;impersonale habere tantum numerum
* singularem,non verò pluralem;sed

Contra est;si haberet numerum singularem, haberet quoque pluralem:sed per aduersarios non habet pluralem:ergò neque singularem.Sequela maioris probatur; non potest assignari ratio,cur possit habere numerum singularem,& non pluralem;ergò,&c.

Neque dicas secundò.Imperson ale carere certis nu-
* meris,& personis;nam

Contra est;si careret certis numeris, & personis, careret

* *Gramm.error.*
* *Gramm.error.*
* *Gramm.error.*

reret aliquibus,sed non omnibus:hoc est falsum ; ergò falsum est carere certis numeris, & personis. Minor probatur;si haberet aliquos numeros, & personas esset personale,ergò &c.

Neque dicas tertiò ; Impersonale habere numeros,
* & personas confusas;nam

Contra est;si impersonale haberet numeros, & personas confusas, sequeretur confuso modo habere primam,secundam,& tertiam personam; sed hoc est falsū; ergò falsum est habere numeros, & personas confusas. Maioris sequela probatur;si haberet primam,secundā, & tertiam personam confusam esset personale, quia haberet casum rectum à fronte confusè ; sed hoc est falsum;ergò & id vnde sequitur.

Obijcies primò: Demonstratiuum, seù figura personæ est ipsamet persona: sed figura personæ tertiæ verificatur de impersonali; ergò habebit personam. Consequentia probatur;Non potest aliquod demonstrare aliud à se diuersum,nec de illo verificari ; ergò non potest signū personę tertię,quod est ipsamet tertia persona de non personali, quod est à se diuersū verificari.

Respondetur,maiorem esse falsam,quia figura non est figuratum, sicut nec demonstratio demonstratum ; nam cum hæc sint in genere signi , semper aliud à se distinctum repræsentare debent;sicut imago Saluatoris nostri non est ipsemet Saluator noster, sed figura, demonstratiuum, &c. Ideoque figura tertiæ personæ non est persona. Vnde est, quod licet impersonale gaudeat figura personæ tertiæ , non tamen erit ipsa tertia persona.

Vltra quamquòd non sufficit alicui verbo , vt dici valeat personale habere figuram personæ,seù vestigiū, sed requiritur , vt persona excurrat per numeros, & casus rectos,quia hæc sunt constitutiua personæ, vt suprà diximus.

Contra: Id per quod vnum ab alio dignoscitur, est con-

* *Gramm.error.*

constitutiuum illius:sed per figuram desinentiæ in *t*.dignoscitur tertia persona; ergò tale signum est tertia persona.Minor probatur:figura tertiæ personæ in actiuis dignoscitur per desinentiam *in t*. sed talis figura est tertia persona;ergò &c.

Respondetur,quòd vna persona ab alia dignoscitur ex diuerso fine,cum persona sit accidens,ideòque ea, quę desinunt *in t*.licet habeant signum personæ,tamen tale signum non erit tertia persona.

Obijcies secundò:Impersonalia habent nominatiuũ: ergò habent personam.

Respondetur distinguo antecedens, habent à fronte nego antecedens;à tergo concedo antecedens:ergo nego consequentiam. Dico nominatiuum à fronte non habere impersonalia,quia persona, & numero carent, post verò habent,vt infrà.

Contra est primò: Nominatiuus, siuè ante,siuè post sit,non aufert personam verbo,cui iungitur; ergò si in impersonalibus datur, quomodolibet sit, faciet personale.

Respondetur,nego antecedens absolutè, quia verbũ semper concordat cum nominatiuo antę se,hic enim est,qui personam tribuit.

Contrà est secundò: Ante, & post verbum nominatiuus concordare,vnà cum verbo debet; sed cum concordat cum vtroque debet ab vtroque sumere personam:ergò falsa solutio. Minor probatur:in hoc themate;*Cicero est doctus*, ambo nominatiui concordant cum verbo,& ambo personam denôtant;ergò &c.

Respondetur nego minorem, ad probationem distinguo antecedens, concordant prout verbum regulatur à primo nominatiuo concedo antecedens ; aliter nego antecedens. Itaque Nominatiuus à tergo non infrequenter adiectiuus est,qui vtpotè accidens inhæret substantiuo nominatiuo,nempè à fronte, & ita hic regulat illum, verbum autem à substantiuo regulari debet,quia etsi regeretur ab adiectiuo, scilicet à tergo , cum

cum hic regatur à substantiuo, verbum à substantiuo potius primariò diceretur regi,& sic iste faciet personam.

Contra tertiò:ergò aliquoties concordabit verbum cum nominatiuo à tergo,quando scilicet erit substantiuum.

Respondetur substantiuum à tergo referri illi à parte ante, quia de aliquo debet dici, licet ipsemet sit substantiuus,cum primùm subiectiuè stat pro secundo, v.g.cum dico : *Cicero est orator,est pater*, *ly* Orator, & pater licet substantiui de aliquo dici debent, vt patet, alias imperfecta esset oratio, & ipsius sensus, dicendo est orator.

Contra quartò:si dico:*Philosophus est Aristoteles*, tunc nominatiuus à tergo concordaret : ergò faceret personam;ergò falsa solutio.

Respondetur;ludere argumentum verbis,quid enim vetat nominatiuum ante ponere post? Non per hoc tamen,quòd stat post verbum ille,qui ante stare deberet, tollitur quin sit anterior.

Obijcies tertiò: Quæ accidunt verbo, accidunt impersonali; sed verbo accidunt persona, numerus, tempus,&c. ergò hæc quoque accidunt impersonali; ergò habet personam,numerum, &c. Maior patet, quia impersonale est quoque verbum.

Respondetur,distinguo maiorem,omnia nego maiorem;aliqua concedo maiorem,& distinguo minorem, verbo personali concedo minorem ; impersonali nego minorem cum sua consequentia . Præter numerum,& personam,quæ impersonali denegantur , par est ipsius cum personali verbo conditio.

Contra est primò ; Verbum definitur, quod sit pars orationis declinabilis per tempora , & personas absq; casu,&c.ergò impersonale habebit personas.

Respondetur:falsum esse totum enthymema,si intelligatur etiam competere hanc definitionem verbo impersonali . Præterea illa definitio generica est verbi, spe-

ſpecies tamen participant aliquid de genere, quod cō-ſtituat earum differentiam ſpecificam; ſicut animal cō-tinet rationale, & irrationale, vtrumque tamen non imbibit quælibet ſpecies ſcilicet homo.

Contra ſecundò; conſtitutiuum definitionis verbi æquè competere debet perſonali, & imperſonali; ergò falſa reſponſio.

Reſpondetur; Verbum conſtitui per eſſe declinabile ſecundum tempora, quod non denegatur imperſonali, reliqua verò, vel accidunt verbo, vel ſunt rationes differentiales ſub ipſo veluti genere contentæ, ſicut agere, & pati, quod dicitur de verbo, impropriè dicitur de imperſonali.

Obijcies quartò: Cum dico, *me, te, illum, nos, vos, illos*, decet talia peregiſſe, omnes perſonæ exprimuntur, & numeri; ergò imperſonale habet numeros, & perſonas.

Reſpondetur; Nego ſuppoſitum antecedentis; ſupponit obliquos caſus facere perſonas.

Obijcies quintò: Etymon imperſonalis deſcendit ab in, ſcilicet valdè, & perſona, nempè valdè perſonale: ergò vel fruſtrà impoſita fuit talis Etymologia, vel falſum eſt eſſe ſine perſonis.

Reſpondetur; nego antecedens, quia dicitur tale à negatione perſonæ, *ly, in*, non ſtat pro valde, ſicut impudens, impiger.

Contra: ſi dicerem, *inhumanus fuit Tiberius*, non omninò humanitas denegatur, ſicut languidus ſermo, qui parum habet ſpiritus; ergò ita in imperſonali non omninò perſona carebit, quia negatione eſt affectum.

Reſpondetur aſſignando diſparitatem, quia inhumanus non dicitur de aliquo per totalem receſſum ab humanitate, ſed quia minus habet humanitatis, ideò non importat priuationem, vt imperſonale ponitur ex diametro oppoſitum perſonali, ideò carentiam perſonæ dicit, ſicuti frigidum cum contrario aduerſatur calido.

Dicimus ſecundò; Imperſonale denominari ab *in*,

& *persona*, nempè sine, & persona; Omnium voco adstipulatur.

Probatur: Impersonale est illud, quod primò, & per se personis caret; ergò dicitur ab in, & persona, scilicet sine, & persona.

Vrgebis ex Virg. *in* denotat valdè 12. Æn. *Turnus, vt infractos aduerso marte latinos.* & alibi. *Nosco crines, incanaque menta*, scilicet valdè fractos, vt voluit Ascēsius; & valdè cana; ergò impersonale significat valdè personale.

Respondetur, admissa authoritate, distinguo antecedens, & ex hoc exemplo ad omnia, itâ sit discurrēdum nego antecedens: ad aliqua concedo antecedens. Dicimus varia esse significata huius particulæ *in*, sicut sensus occasio demonstrabit ita accipienda est. Etenim etiam *ly* infractos exponit Seruius semper infractos, per hæc verba: *Postquam Turnus in bello deficisse videt Latinos ante semper infractos, namque itâ maior est sensus, quàm si infractos valdè fractos acceperis.* Quandoque stat pro supra. Liu. lib. 4. *retulerant imminere volscum bellum.* Quandoque intra. Virg. 11. *Inclusus muris, hostilique aggere septus.* Liu. lib. 3. *Citari iubent in Curiam Patres, haud ignari quanta inuidiæ immineret tempestas.* Quandoque aliquo ritu sollenniter facere. Liu. lib. 1. *Vt tamen quoniam Numa in pace religiones instituisset, à se bellicæ ceremoniæ proderentur, nec gererentur solum, sed etiam indicerentur bella aliquo ritu*, & lib. 3. *Iussi Græciæ instituta mores, iuraque noscere.* Vel significat valdè. Cic. proœmio in Verr. *Hanc inuidiam senatus inflammare conentur.* Et Liu. lib. 2. *Incalueruni vino.* Vel ponitur pro contra. Curt. lib. 4. *Clypeo impulsos præcipitauit*, & lib. 5. *obortis lachrymis terram intuebātur.* Deniq; pro sine, vt in casu nostro. Virg. 11. *Nos animæ viles inhumataque infletaque turba.* Et innumera apud bonos auctores inuenies.

Dico tertiò: Impersonale duplex est, actiuæ, & passiuæ vocis. Ita fatentur omnes grammatici.

Pro-

Probatur: Illud verbum est actiuæ, & passiuæ vocis, quod desinit *in t, & in tur:*Sed impersonale desinit *in t, & in tur:*ergò impersonale duplex est, actiuæ scilicet, & passiuæ vocis. Minor patet, nam *tædet, pænitet, &c.* desinit *in t.* & *seruitur, itur, &c.* desinit *in tur:*ergò &c.

Obijcies; Impersonale non fundatur in actione, & passione; ergò falsa conclusio. Antecedens probatur; Impersonale non regit à frōte casum rectum: sed actio, & passio verbi prouenit à casu recto ante se; ergò &c.

Respondetur, totum hoc procedere in verbis personalibus, nam impersonalia ratione desinentiæ cum illis assimilantur, vtuntur tamen casibus obliquis à quibus agere, & pati ipsorum descendit.

Contra est primò; à persona, quæ in casu recto ponitur, descendit agere, & pati verbi; ergò non à casu obliquo.

Respondetur, distinguo antecedens, vniuersaliter nego antecedens; quandoque concedo antecedens; ergò nego consequentiam. Cum enim dicimus, *me pudet inertiæ,* adest actio pudoris, sed à casu obliquo oritur, sicut si dico, *à me colitur ingenium ly* à me licet sit obliquum, actionem tamen denotat, & passionem ingenium.

Contra secundò; Ideò hoc exemplum benè stabit, quia idem est, ac ego colo ingenium, & sic obliquus stat pro recto; ergò impersonale aget, & patietur, quia obliquum loco recti stabit.

Respondetur; Totum hoc verum esse in Neutris, quæ impersonaliter facta vertuntur benè ad suum primitiuum esse, non in verbis per se impersonalibus, & ad aliud esse diuerti nefas est, cum si dico, *me tædet laboris* nonnullo pacto aliter dici valet, possem nè dicere, *ego tædeo laboris?* Argumentum probare deberet, Neutrum prout impersonaliter stat, & non alio modo retinere obliquum loco recti.

Quæres primò; quare impersonale inuentum fuit?

Respondetur, Causa vniuersalitatis; nam imperso-

 nale

nale iungitur nominibus, tàm vniuersalibus, quàm particularibus, ad quæ ex natura sua indifferens est, cum omnia ex se aptum sit recipere sub eadem desinentia.

Quæres secundò: Cur dicitur impersonale, & non innumerale, cum vtroque caret?

Respondetur, quia persona est nobilior numero, & *denominatio semper fit à nobiliori*; nam persona est causa numeri, & non numerus personæ, & *cum causa sit nobilior suo effectu*, sequitur dici impersonale, & non innumerale.

DE IMPERSONALIBVS
PASSIVÆ VOCIS.

IMpersonale passiuæ vocis est illud, (vt diximus) quod desinit *in tur*, vt seruitur, formatur à tertia persona cuiuscumque temporis *addita ur*, vt seruit, addita ur, fit seruitur.

Dices: Impersonale in præteritis desinit *in um*: ergò falsum est formari à tertia persona cuiuscumque temporis, addita *ur*.

Respondetur: concedo antecedens, & nego consequentiam. Hoc est discrimen inter præterita, & alia tempora, nam præterita formantur à primo Supino, & est, vt lectum est, & est vna dictio composita, & non duæ, quia tunc esset passiuum personale.

Dices prior est significatio actiua, & posterior est passiua: ergò priùs agendum est de impersonale actiuæ vocis, & posterius passiuæ.

Respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam, & dico quòd impersonale passiuæ vocis significat actionem, licet vox sit passiua; Impersonalia

verò

verò actiuæ vocis non omnia actionem significant, vt dicemus, cum significatio sit prior voce, ideò prius agimus de significato, quàm de voce: licet impersonalia passiuæ vocis habeant vocem passiuam, tamen habent significationem actiuam, vt ex constructione patebit.

Formatur impersonale passiuæ vocis ab omnibus verbis desinentibus *in o* nominatiuum agentem ante se habentibus, scilicet ab actiuis, neutris acquisitiuis, transitiuis, & absolutis.

Construuntur impersonalia passiuam vocem habentia cum ablatiuo agente cum præpositione *a*, vel *ab* ante se, à tergo verò cum casibus verborum, vt à me seruitur magistro, persequentius tamen absolutè ponũtur. Ouid. *Viuitur ex rapto, non hospes ab hospite tutus.*

Amatur, batur, tum est.	si ama.
Ambulatur, batur, tum est.	si camina.
Aratur, batur, tum est.	s'ara.
Seruitur, batur, tum est.	si serue.
Venitur, batur, tum est:	si viene.

Ab actiuis fit impersonale passiuæ vocis, quoties priuantur casu recto, vt à me amatur, legitur; sed si talem rectum habet expressum, fit passiuum personale, vt da tutti si teme la morte. A cunctis timetur mors. Verùm enim verò in quarto, & quinto ordine, siuè sit expressus, siuè tacitus, semper fit passiuum personale, vt s'insegna. Docentur aliqui. Si spoglia la veste à Paulo, veste spoliatur Paulus.

Aduertendum, si verbum careat supino (cum impersonale passiuæ vocis in præteritis suam formationem à supino habeat) non potest fieri impersonale passiuæ vocis, sed vertitur in actiuam significationem, vt s'è temuto, s'è studiato. Timuerunt, studuerunt.

A neutris copulatiuis prouenit impersonale passiuũ, cum non gaudeant recto, vt da voi s'è caminato, A vobis ambulatum est; quod si habeant rectum non possunt

impersonale formare,nisi rectus mutetur,vel in aduerbium,vel in ablatiuum cum præpositione, vel sine præpositione dicentem respectum ad ablatiuum agentem, vt da me si camina afflitto. A me ambulatur afflictè, vel cum afflictione,vel afflicto.

A possessiu s,ab effectiuis, & Neutropassiuis non deducuntur impersonalia,cum potiantur rectè patiente à fronte.

Acquisitiua Neutra cum casu verbi efformant impersonale,vt à me seruitum est Deo.

Transitiua Neutra absolutè, vt à colonis aratur, sed si daretur patiens,tunc non esset impersonale, sed personale,vt à me aratur terra.

Dices : Impersonalia construuntur cum ablatiuo agente à fronte, à tergo cum casu verbi, ex quo pendent; ergò quodcumque verbum absquo formatur impersonale,potest frui suo casu à tergo:ergò verba actiua,& neutra transitiua cum fiunt impersonalia,debent frui suo casu : ergò possumus dicere impersonaliter *à me amatur Deum, & ab agricolis aratur terram*. Patet prima consequentia: valet dicere à me seruitur Principi;sed Principi est casus verbi; ergò quodcumque verbum potest frui suo casu. Consequentia probatur; non magis est casus *principi* respectu seruitur, quàm *Deum* respectu amatur, & *terram* respectu aratur; sed possumus dicere,à me seruitur princip.;ergò quoque à me amatur Deum,& ab agricolis aratur terram.

Respondetur:concedo antecedens, & nego primam, secundam,& tertiam consequentiam, ad probationem primæ consequentiæ,concedo maiorem,& nego minorem,& consequentiam, ad probationem cuius, nego maiorem,& ratio est,quia tàm verba actiua,quàm neutra transitiua habent post se accusatiuum, qui potest mutari in nominatiuum. At verò verba acquisitiua post se regunt datiuum, qui nullo modo potest mutari in nominatiuum.

Neutra absoluta quoque impersonale passiuum efficiunt

ciunt cum caſu præpoſitionis,vt à me itur ad rura.

A communibus non proueniunt imperſonalia paſſiua,quia non deſinunt *in o*,ſed *in or*, vndè quando datur aliquod thema habens ſimilitudinem imperſonalis paſſiuæ vocis,fit paſſiuum,vt s'eſorta alla virtù. Hortatur ad virtutem,ſubintelligitur aliquis.

Deponentia,quia deſinunt *in or* non formant imperſonale paſſiuæ vocis,vndè ſi datur aliquod thema habens ſimilitudinem imperſonalis paſſiuæ vocis, confugitur ad tertiam perſonam numeri pluralis, vt ſi combatte,s'hà miſericordia de poueri,ſi aiutano li pupilli, s'imitano li dotti,s'abuſa la buona creanza. Præliantur,miſerentur pauperum,auxiliantur pupillis, imitãtur doctos,abutuntur bona vrbanitate, ſubintelliguntur aliqui.

Quoties imperſonalibus ſeruilia verba adiunguntur,imperſonalia euadunt, vt da noi ſi deue ſeruire Dio. A nobis debet ſeruiri Deo. Non ita de Dominãtibus dicendum eſt, nam non euadunt imperſonalia, ſed perſonalia perſeuerant,vt ſunt. Il Prencipe vuole eſſer ſeruito dal Vaſſallo. Princeps vult ſibi ſeruiri à ſubdito. Li Signori non vogliono eſſere nociuti dalli villani. Domini nolunt ſibi noceri à ruſticis.

Denique non prætereundum, quòd quando his verbis adiunguntur verba ſeruilia,& dominantia,ſeruilia induunt naturam imperſonalium, & imperſonalia euadunt;at non ita dominantia, nam non euadunt imperſonalia,ſed ſemper perſonalia permanent, vt naturaliter ſunt. Noi potemo,e volemo eſſere ſeruiti dagl' amici. Nobis poteſt,& nos volumus ab amicis ſeruiri, vel commutando dicere poſſumus: Nos volumus,& nobis poteſt ſeruiri ab amicis. Vel poteſt reſolui quoque per vt,vt nobis poteſt,& nos volumus,vt ab amicis ſeruiatur nobis.

Ad hanc regulam hæc tria verba reducuntur.

Benefit,bat,ctum eſt.	per farſi bene.
Malefit,bat,ctum eſt.	per farſi male.

Satisfit, bat, ctum est. per sodisfarsi.

Quæ eandem constructionem, quam impersonalia ex neutris acquisitiuis, requirunt, vt à nobis malefactũ est illis, absquibus benefactum est, & satisfactum est omnibus.

Dices, Impersonale actiuæ vocis desinit *in t*. Sed hęc tria verba desinunt *in t*; ergo sunt actiuæ vocis, & non passiuæ vocis impersonalia; ergò non debent reduci ad impersonalia passiuæ vocis.

Respondetur distinguo maiorem, quò ad vocem, & quò ad significatum vocis concedo maiorem; quò ad vocem tantum nego maiorem; sed distinguo minorem eodem modo, hæc tria verba desinunt *in t*, quò ad vocem concedo minorem; quò ad significatum vocis nego minorem; ergò nego consequentiam. Nam hæc tria verba desinunt quò ad vocem *in t*, non quò ad significatum vocis; nam quò ad significatum vocis habent naturam impersonalium passiuæ vocis.

Hæc tria verba possunt fieri personalia, vt hæc malè fiunt à te.

DE IMPERSONALIBVS ACTIVÆ VOCIS,

DE PRIMO ORDINE IMPERSONALIVM ACTIVÆ VOCIS.

HVius ordinis verba exceptæ, vel exemptæ actionis appellantur, quia eius actio non omnibus natu-

turaliter tribuitur, & ſine caſu tertiæ perſonæ actum ſignificant, licet tantùm Poeticè, non oratoriè dicatur, *Ego Iuppiter fulmino, pluo, &c.* ſic quoque *ò Iuppiter fulmina, plue, &c.*

Hæc verba abſolutè conſtruuntur, vt *Tonat, pluit.*

Pluit, ebat, pluit.	per piouere.
Tonat, abat, nuit.	per tuonare.
Grandinat, abat, auit.	per grandinare.
Ningit, ebat, ninxit.	per neuigare.
Fulgurat, abat, auit.	per balenare.
Coruſcat, abat, auit.	per lampeggiare,
Gelat, abat, auit.	per agghiacciare.
Rorat, abat, auit.	per cader la rugiada.
Luceſcit ebat, xit.	Per farſi giorno
Dieſcit ebat. s. p. & s.	Per farſi giorno
Nocteſcit ebat s. p. & s.	Per farſi Notte
Aduesperaſcit, ebat s. p. s.	Per farſi Sera.
Serenat, abat, auit.	Per farſi buon tempo
Vernat, abat auit	Per far primauera
Hyemat abat, auit.	Per Inuernare

Quando hæc verba abſolutè conſtruntur ſunt imperſonalia, at verò quando adeſt nominatius expreſſus, vel tacitus, vel numerus pluralis, & hic nominatiuus ſubintelligitur *Deus*, vel *Natura*, tunc ſunt perſonalia. Virg. *Cælum tonat omne fragore. Rorate Cæli deſuper.*

Præter hunc nominatiuum poſt ſe quandoque accuſatiuum, vel ablatiuum ſibi aſciſcunt Liu. *Inter alia prodigia carnem pluit. nubes pluant Iuſtum. Pluit lacte, & carne.*

* Quidam grãmatici aſſeuerãt in recto caſu poni id, quod pluendo cadit, vt *ſaxapluunt*; ſed.

Contra : Hæc verba habent nominatiuum, vel tacitum, vel expreſſum, quem *Deum, Naturam, & Cælum* agentem intelligimus : id quod cadit pluendo habet

* (*Gram. error*)

bet rationem patientis; nam Deo, siue Cælo inest pluendi actio; id quod pluendo cadit, patitur: ergò res, quæ pluendo cadit non potest poni in nominatiuo: ergò malèdicitur *saxa pluunt*, *Sanguis pluit &c.* & licet Virg. 4. Georg. dicat: *Nec de concussa tantum pluit ilice glandis*. Tubull. *Multus, & in terram depluerétq. lapis. &c*; tamen nihil officit, cum impropria sit locutio; nam nec glandis, nec lapis est proportionata materia pluuiæ.

Dices: Impersonalia carent numeris, & personis: sed verba hujus ordinis habent numeros. & personas: ergo non sunt impersonalia. minor probatur quo ad primam partem; *Cælum tonat*, *est numeri singularis*. *Rorate Cæli desuper*, est numeri pluralis: ergò habent numeros. probatur quò ad secundam partẽ minor: per vos in istis verbis subintelligitur nominatiuus, vel tacitus, vel expressus: sed nominatiuus, tam tacitus, quàm expressus facit personam: ergo habent personas: ergò sunt personalia.

Respondetur concedo majorem, & nego minorem, ad probationem, & præcipuè quò ad primam partem, dico, quòd quando habent numeros sunt personalia; quò ad secundam vero partem, dico, quòd quando hæc verba habent nominatiuum, siue tacitum siue expressum, sunt personalia, quando absolutè construuntur, vt pluit, absolutè cõsiderando hanc actionem pluendi, non considerando, neq; Deum, neq; Naturam, neq. Cælum, tunc sunt impersonalia.

Animalium, volucrumq; voces ad hunc ordinem referri possunt, quæ sunt.

Anguis sibilat. Anes blaterat. Aper frendit Asellus oncat. Asinus rudit. Barrus barrit. Bos boat. Ganis latrat. Catulus glaucitat. Ceruus glocitat. Elephas barrit. Equus hinnit. felis maumat. Infans vagit. leo rugit lepores vagiunt. lupus ululat. lynces corcant. Mus mintrat. Mustella drintit. Onager glocitat. Ouis balat. Panther caurit. Pardus felit. Rana coaxat. Serpens sibilat. Sorex desticat.

desticat. Sus grunnit. Taurus mugit. Tygris raucat. Verres quiritat. Vitulus mugit. Vrsus uncat. Vulpes gannit.

Accipiter pipat. Acredula misitat. Anas trenitit. Ansergratitat. Apis bombilat. Aquila glancit. Bubo bubulat. Buteo bubit. Cicada frinitit. Ciconia gloterat. Columba *gemit. Coruus crocitat. Cuculus frigulat, cuculat.* Cygnus *drepsat. Gallina gracillat. Gallus cucurit. Graculus cuculat. Grillus grillat. Grus gruit. Hirundo trinsat, Merops Zinzulat. Miluus lipit Noctua cucubat. Palumbus plausitat, Pauo pupillat. Passer pipit. Perdix cacabat. Progne Zinzulat.* Regulus *zinzulat. Strix stridit. Sturnus psisitat. Turdus tritulat. Turtur gemit. Vespertilio stridit. Vlula vlulat. Vultur pulpat.*

Aqua murmurat. as tinnit. tuba glangit.

Dices animalium, volucrumque voces habent ante se casum rectum, & vtrosq; numeros: ergò non possunt referri ad Impersonalia.

Respondetur distinguo antecedens, quando sunt personalia concedo antecedens, quando sunt impersonalia nego antecedens: ergò nego consequentiam. Nam nos dicimus, quòd quando hæc verba habent casum rectum, & numerum pluralem sunt personalia; quando verò absolutè considerantur absq; casu recto, & in similitudine figuræ tertiæ personæ singularis, sũt impersonalia.

Contra: non potest dici *crocitat*, vel *binnit*. quin tacitè non intelligatur casus rectus, nempè *coruus crocitat.* & *equus hinnit*: ergò quomodocumque considerentur semper habent casum rectum, & consequenter sunt personalia.

Respondetnr distinguo antecedens, si considerentur cum casibus concedo antecedens; si absolutè nego antecedens: ergò nego consequentiam, & dico, quòd omne verbum dupliciter capi potest, vel absolutè, vel cum casibus. modò animalium, volucrumq; voces in hac regula absolutè à nobis considerantur, & sic ad impersonalia pertinent.

DE

DE SECVNDO ORDINE

IMPERSONALIVM ACTIVÆ VOCIS.

HIc ordo construitur ante se cum genitiuo patiente, post se verò cum infinito agēte, & si illo caret, est personale. Cic.2.off *Iudicis est, semper in causis verum consequi.*

Interest, erat, fuit. Per appartenere. (ser vtile.
Refert, bat, tulit. Per importare, appartenere, es.
Est, erat, fuit. Per appartenere, esser officio.

Verbo interest iunguntur hæc pronomina, *mea, sua, tua, nostra, vestra, & cuia*, vt nostra interest rempublicam gubernare. At sciendum, quòd hæc pronomina in hoc verbo sunt casus ablatiui, quia interest componitur ex *in*, & *re* mutata *re* in *er*, & interposita littera. *t*; dicimus namq; interest mea *i.* in re mea *i.* vtilitate est mea: quia interest inter cætera significata, vtilitatem significat. Quando cōponitur verbum interest ex *inter*, & *est* vt intersum, es, interest, tunc quatuor significat, primò esser presentè. Cic. ad Brut. *Qui nostro sermoni interfuit*. Secundò esser in mezzo, vt *ablaqueabis arbores, quæ intersunt. Dicenti passus intererant castra punica, & Romana.* tertiò, esser differentia inter ijs personis tantum cum duobus accusatiuis cum inter. vt *inter hominem, & belluam hoc hoc interest*. Et cum ablatiuo cum præpositione, vt *Sapiens interest à stulto.* Quartò esser lontano, spatiū in nominatiuo, vt *à templo ad forum ducenti passus intersunt.*

Si verbum interest cum dictis pronominibus, & nominibus iungatur substantiuis, æquè per genitiuū, ac per *qui, quæ, quod* loqui arbitramur, vt Cælius apud Marcell. *Vide mea hominis, quid referat.* Terent. in Adelp. *Id mea minimè refert, qui sum natu maximus. Interest itaque mea oratoris, & interest mea, qui sum orator.*

Quan-

Quando nomina substantiua sunt propria, & personæ primæ ponuntur in casu recto cum relatiuo *qui, quæ, quod*; vt mea, qui sum, vel vocor *Carolus* interest res alienas componere; Quando verò secundæ personæ, ponuntur in vocatiuo, vt *tua Petre interfuit lachrymari*.

Dices: hæc regula construitur cum genitiuo: ergò debemus dicere, *mei, sui, nostri, &c.* interest, & non *mea tua, sua nostra, &c.* interest.

Respondetur distinguo antecedens, semper nego antecedens, vt plurimum concedo antecedens: ergò nego consequentiam, & dico, quòd construitur etiã cum ablatiuo deriuatiuorum, *mea tua, sua, nostra, vestra, cuia*, pro genitiuis primitiuorum *mei, tui, sui, nostri, vestri. &c.*

Contra: hæc regula construitur cum genitiuo patiente: sed genitiuus primitiuus significat passionem: ergò, in hac regula vti debemus genitiuo, & sic dicere debemus: *mei interest, & non mea interest.*

Respondetur concedo majorem, minorem, & nego consequentiam. Dico, quòd hi genitiui tripliciter capiuntur, vel actiuè, vt *amor tui* scil. quem ego habeo de te; vel passiuè, vt *desiderium mei* scil. quo ego desideror, vel possessiuè, vt *doctrina nostri magistri*, scilicet, quam possidet noster magister: ergò si diceretur, *mei, tui. nostri, &c.* interest, oriretur ambiguitas, an actiuè, an passiuè, an verò possessiuè esset thematis sensus, & ad tollendam istam ambiguitatem, deriuatiuorum ablatiuis vtimur pro genitiuis, qui ablatiui tantum passionem significant.

Admittunt quoq: accusatiuum inanimatum cum *ad*, vt *ad decus. ad laudem nostram, ad disciplinam interest, vel refert sanctè viuere*.

Non potest dici *nostra solorum, nostra vnorum* interest, seù refert, sed *nostra solum, vestra tantum* interest, seu refert, & hoc in plurali numero; in singulari, verò dicitur, *mea solius, mea vnius*.

Omnia

Omnia participia, & adiectiua nomina in genitiuo ponuntur, vel per relatiuum *qui, quæ, quod*, resoluuntur, vt *nostra legentium, vel qui legimus. Vestra omnium interest parui æstimare vitia*.

Refert componitur ex substantiuo *res*, vel *re*, vt *discipulorum refert studere idest res discipulorum, vel in re discipulorum fert studere*. Constituitur etiam cum ablatiuo possessiuorum, *mea, tua, vestra, &c.*

Adiectiua, quæ infinitum sequuntur copulatiuorũ ponuntur in accusatiuo, vt *Iudicis interfuit, vel retulit esse iustum. senum est esse auaros*.

Dices; quotiescumq; ante verbum substantiuum præcedit casus rectus, debet quoque sequi casus rectus; & quotiescumque præcedit obliquus, debet sequi obliquus: ergò possumus dicare, *Iudicis interfuit, vel retulit esse iusti, & senum est esse auarorum*.

Respondetur concedo antecedens, & nego consequentiam; nam in hac regula antecedit in verbis copulatiuis obliquus, & subsequitur quoq; obliquus, & iste obliquus est accusatiuus, non vero genitiuus, non quòd repugnet rationi, & authoritati, cum ratio id probet, authoritas adstipuletur, sed tantum est, quia ab aula grammaticorum recessit.

Contra est. In tertio ordine impersonalium licet dici: *mihi conuenit esse docto*: ergò quoq; debet dici: *Iudicis interfuit esse iusti, & senum esse auarorum*, aliter esset incongruum dicere, *Iudicis Iustum, & senum auaros*; ergò sicut illud non recessit ab aula grammaticorum, nec istud.

Respondetur, concedo totum argumentum, & dico, quod nihil obstat, cum ratio suffragetur, attamen recessit ab vsu, si verò vis vti tali loquendi formula per tales casus, non erit vtique hæresis in grammatica.

Interest, & refert his genitiuis iunguntur, *magni, parui, tanti, quanti, nihilo pluris*, & aliquibus aduerbijs, vel nominibus, *magis, minus, plus, parum, satis, maximè*,

mi-

minimè, vehementer, nihil, quid. aliquid, siquid, & *alia id genus*.

Est quoque requirit genitiuum patientem à fronte, & infinitum agens à tergo, vt *patris est alere filios*, qui genitiuus non regitur à verbo est, sed ex nomine substantiuo, *officium*, expresso, vel tacito.

In illis pronominibus dicitur, *meum, tuum, suum, nostrum, vestrum*, & *cuium* in nominatiuo, quia subintelligitur officium, & tunc personale. Vel quia concordat cum infinito neutri generis, vt *tuum est tueri patriam*, & tunc est impersonale. Id quod diximus de verbo interest, & refert suo modo de verbo *est*, dicendum putamus.

Ad hanc regulam hæc tria verba reducuntur. *Attinet, bat, nuit. Pertinet, bat, nuit. Spectat, bat, auit. Per appartenere*.

Non quia eadem constructione potiantur, sed quia, eandem significationem habent, quæ construuntur ante se cum accusatiuo præpositionis ad, & infinito, vt *ad milites spectat hanc ciuitatem expugnare*. Si verò careant infinito sunt personalia in tertijs personis, & requirunt ante se nominatiuum agentem, & post se accusatiuum patientem cùm ad, vt *virtus pertinet ad bonos, vitia verò pertinent ad malos*. *Quorsum spectant tua verba nescio*.

DE TERTIO ORDINE

IMPERSONALIVM ACTIVÆ VOCIS.

TErtij ordinis Impersonalia verba à fronte cum datiuo; à tergo verò cum infinito construuntur, vt *mibi non licet ducere vxorem*. Si infinito careant, sunt personalia neutri acquisitiui, vt *nummi placent omnibus*. Ac-

Accidit, bat, accidit.	Per accadere, Interuenire.
Conducit, bat, xit.	Per essere vtile.
Constat, bat, tit.	Per esser manifesto.
Contingit, bat, git:	Per interuenire.
Conuenit, bat, nit.	Per conuenire.
Euenit, bat, nit.	Per accadere.
Expedit, bat, expediuit.	Per esser espediente.
Libat, bat, buit.	Per piacere.
Licet, bat, licuit, & licitum est.	Per esser lecito.
Placet, bat, cuit.	Per piacere.
Præstat, bat, stitit.	Per esser meglio.
Sufficit, bat, cit,	Per bastare.
Vacat, bat, vit.	Per hauere otio, e tempo.

Quando post hæc verba sequitur infinitum verbi copulatiui, & posteà adiectiuum, adiectiuum concordare debet cum suo antecedente substantiuo, vt *mihi conducit esse docto*, qui datiuus mutari quoque potest in accusatiuum, vt *mihi conducit esse doctum*.

Datiuus requisitus in hac regula mutari potest in accusatiuum, vt *licet mihi ducere vxorem*, & regitur à verbo *licet*; & *licet me ducere vxorem*, & accusatiuus regitur ab infinito.

Verbum licet cum accusatiuo præpositionis per, potestatem rei alicuius faciendæ significat, Cic. Tir. *Expectassem Brundusij, si esset licitum per nautas*. Absolutum miram habet elegantiam. Cato in re rust. *Et si licet voles insuper vinum uouum mistum bibere, licet bibas*. Cic. ad Mem. *Totam hominis vitam rationemque desideremus, licet*.

Ad hanc regulam reducuntur hæc cõposita à sum, vt *Arduum est, consentaneum est, decorum est difficile, est, durum est, æquum est, facile est, fas est, indecorum est, iniquum est, longum est, mirum est, nefas est, nefarium est, pulchrum est, rectum est, satis est, superuacaneũ est. Turpe est, Turpissimum est*,

DE

DE QVARTO ORDINE IMPERSONALIVM ACTIVÆ VOCIS.

QVarti ordinis impersonalia verba accusatiuum, patientem, & infinitum agens poscunt, vt *discipulos oportet studere regulis*. Si infinito carent personalia euadunt, vt *boni mores decent omnes*.

Decet, bat, cuit.	per conuenire.
Dedecet, bat, cuit.	per disconuenire.
Delectat, bat, auit.	per delettare.
Iuuat, bat, iuuit.	per giouare.
Oportet, bat, tuit.	per bisognare, far bisogno

Verbum oportet semper est impersonale, vt *oportet Cæsarem legere*, vel *Cæsar legat, oportet*, & subintelligitur particula, *vt*. Nunquam potest fieri personale, licet Terent. in Andr. dixerit: *Quæque oporteat*. Quintil. *dicere, quæ oportent*. Si tamen italicum per personale detur, fiat per verbum *egeo, eges*, vt hò bisogno di danari. *Ego egeo nummis, vel opus sunt mihi nummi*.

Verbum videor iunctum cum infinito huius quarti ordinis, est verbum dominans, vt *discipuli sibi videntur se delectare ludere*.

Ad hanc regulam referri possunt hæc alia verba, fallit, fugit, latet, præterit. scordarsi, vscir di mente.

Quando adiunguntur infinito, construũtur, vt suprà. *Neapoli morans non me ad amicos dare epistolas præterit, fugit, latet, fallit*.

DE QVINTO ORDINE

IMPERSONALIVM ACTIVÆ VOCIS.

QVinti ordinis imperſonalia verba ſemper ſunt imperſonalia,& accuſatiuum à fronte exigunt patientem,à tergo verò genitiuum agentem, vel infinitum,vt *me pænitet peccatorum,vel peccaſſe.*

Miſeret,ebat,ertum eſt.	per hauere miſericordia
Miſereſcit,ebat I.p.	idem.
Pænitet,ebat,tuit.	per pentirſi.
Piget.ebat,guit.	per rincreſcerſi.
Pudet,ebat,duit.	per vergognarſi.
Tædet,ebat,duit.	per rincreſcerſi.

Hæc verba quinti ordinis antiquitùs erant perſonalia,& nil mirum,ſi apud antiquos authores perſonalia leguntur,vt apud Terent.*Hei mihi non te hac pudet?* Lucanus. *Quem ſaua pudebunt,* & ſic de reliquis verbis paſſim apud antiquos occurrunt exempla.

Dices: Imperſonalia actiuæ vocis deſinūt in *t:* ſed verba huius ordinis in præſenti,præterito imperfecto, & futuro deſinunt in *t*,in præterito verò in *um* imperſonalium paſſiuæ vocis more:ergò ſimul erunt actiuæ, & paſſiuæ vocis:ſed hoc eſt falſum; ergò & id vnde ſequitur.

Reſpondetur, vt ſupra diximus, quòd antiquitùs, non ſolum hæc verba erant perſonalia actiua,vndè antiqui dicebant, *pudeo, pigeo,miſereo,&c.*Sed etiam perſonalia deponentia fuiſſe legimus,vndè poſtquàm ex perſonalibus in imperſonalia tranſiuere, retinuerunt præteritum tantum in *um*,vt *miſertum eſt, pigitum eſt, puditum eſt,pertæſum eſt.*

Si aliquod thema datur per ſignificationem paſſiuā ver-

vertitur in actiuam, vt li pentiti dalli rincreſciuti ſaranno miſericordiati dal maeſtro rincreſciuto. *Illorū quorum pænituit illos, quorum piguit alios, magiſtrum, cu. ius alios piguit, miſerebit.* Quattro miſericordiati dalli trè pentiti ſi rincreſcono delle loro fatiche. *Quatuor, quorum tres, quorum alios pænituit, miſertum eſt, piget eorum laborum.*

Sunt hi modi loquendi, cum Italicum iſtis gaudet particulis, *mi.ti.ſi,ui,ni*, fit imperſonale, vt Io mi pento hauere imitato l'orme di queſto ſcelerato. *Me panitet imitatum eſse veſtigia huius ſceleſti.* Quando verò abſunt prædictæ particulæ fit per verbum afficio, vt il maeſtro miſericordia gli diſcepoli. *Magiſter afficit diſcipulos miſericordia.* Io vi farò pentire, vergognare, e rincreſcere della voſtra ignoranza. *Ego efficiam, vt vos pæniteat, pudeat, & pigeat veſtræ ignauiæ.* Io ti pento, ti rincreſco, e ti miſericordio. *Ego afficio te pœnitentia, tædio, & miſericordia.* Voi v' hauete da rincreſcere delli voſtri errori. *Futurum eſt, vt vos pigeat veſtrorū errorum, vel vos pigebit, vel video fore, vt vos pigeat.* Li ſcolari ſenza rincreſcerſi, vel non rincreſcendoſi dell'otio, non potranno acquiſtare virtù. *Diſcipuli, niſi priùs eos tædeat otij, non poterunt acquirere virtutem.*

DE SEXTO ORDINE

IMPERSONALIVM ACTIVÆ VOCIS,

Seù de Verbis Seruilibus.

SExti ordinis Imperſonalia verba dicuntur ſeruilia, quæ ſunt

 De-

DE VERBIS DOMINANTIBVS.

AD supradictum sextum ordinem reducuntur quedam verba, quæ infinitum sibi adsciscunt, quæ dicuntur dominantia, vulgò *signorili*, ex eò, quia dominantur constructioni, & sẽper persona volens, desiderans, &c. ponitur in nominatiuo, siuè adhæreat infinito verborum personalium, siuè impersonalium, v. g. *Tu potiùs vis perseuerare in peccato, quàm vis te pænitere*

Cupio, is, iui, itum.
Desidero, as, aui, atum. (per desiderare.
Opto, as, aui, atum. (
Despero, as, aui, atum. per disperare.
Nescio, is, iui, itum. per non sapere.
Nolo, non vis, nolui, nolitũ. per non volere.
Spero, as, aui, atum. per sperare.
Volo, vis, volui, volitum. per volere.

Hæc verba dominantia recipiunt infinitum, tàm à verbis personalibus, quàm impersonalibus, vndè sit exemplum in actiuis. Io voglio honorare chi m'honora. *Ego volo honorare honorantem me*. Eodem modo procedunt exempla in passiuis, vt la virtù sà esser tenuta in molta stima. *Virtus scit magni haberi*. Verum enimuerò quãdo casus ante verbũ nõ est rei animatę, tũc subintelligitur *aliquis, vel aliqui*, in quarto passiuorũ ponitur in accusatiuo, in quinto verò in ablatiuo, vt la Virtù vuole essere insegnata. *Virtutẽ aliqui volũt doceri*. La veste lacera desidera essere spogliata. *Veste lacera aliquis desiderat spoliari*.

In neutris, & deponentibus suam seruant constructionem hæc verba. Gli Giudici vogliono perdonare gli rei, & non vogliono hauere misericordia degl' innocenti. *Iudices volunt parcere reis, & nolunt misereri* in-

innocentium. Attamen si thema detur in significatione passiua, in Neutris potest fieri, vel impersonale passiuæ vocis, vt Io voglio esser seruito da te. *Ego volo mihi seruiri abs te*, vel resoluitur, vt *volo mihi tu seruias*. In deponentibus verò vertitur in significationem actiuã, si detur in passiua, vt voglio essere misericordiato, aiutato, & non perseguitato. *Volo aliquos mei misereri, mihi auxiliari, & non me persequi, vel volo aliqui mei misereantur, mihi auxilientur, & non me persequantur.*

In communibus potest fieri per vtramque significationem.

In impersonalibus tandem semper personalia sunt. vt li Prencipi vogliono rincrescersi concedere gratie à Vassalli. *Principes volunt se pigere concedere gratias subditis.*

Si in vno themate concurrent seruilia, & dominantia, quorum infinitum erit impersonale, tunc seruile induet naturam impersonalis, dominans verò non, vt Io voglio, e posso rincrescermi de' miei peccati. *Ego volo, & me potest pœnitere meorum peccatorum.*

DE ADVERBIIS LOCALIBVS.

DIco primò: Aduerbium locale est, quod verbum determinat, atque implet significatione loci. Dicitur à loco.

Dico secundò: Duo sunt aduerbia localia *In*, & *Ad*, si status, & motus specificatiua tantum accipiantur; si tamen modi mouendi considerentur, & species materiales, sunt quatuor *de, per, versus, & vsque*; Si verò vt interrogationes, sunt sex, *in, ad, de, per, versus, et vsque.*

Probatur quò ad motum (nàm certum est apud omnes grammaticos vnum esse aduerbium status) motus essentialiter, & intrinsecè respicit tantum termi-

minum ad quem,& ab ipſo ſpecificatur;Sed ſi aduerbia motus in ordine ad ſolum ſpecificatiuum motus ſumantur nõ poſſunt accipere, niſi terminum ad quẽ: ergò tantum accipient aduerbium *ad*, localia. Minor probatur: ſpecificatiuum eſſentiale motus eſt terminus *ad quem*:ſed terminus ad quem non importat,niſi conceptum *ad*:ergò clara minor.

Probatur ſecundò eadem pars:ſi aliquis moueatur, intantum *diſcedit de loco,tranſit per locum,&c.*inquantũ tendit in finem motus,qui *eſt acquiſitio termini ad quẽ*: ergò omnia hæc aduerbia ordinantur ad motus ſpecificatiuum: ſed quod ordinatur ad finem,cum *habeat rationem medij,non poteſt eſſe finis*: ergò localia motus accepta reſpectu ſpecificatiui motus non ſumentur, niſi reſpectu *ad*. Vltra quàmquod,*ſiue quis diſcedat,ſiue tranſeat,&c.*moueri tantùm propriè dicitur ad acquirendum terminum,cum motus eſſentialiter vnicus ſit, licet variè conſiderari poſſit.

Confirmatur:Certum eſt, *ad,per,vſque, &c.* eſſe diſtincta: ergò vel hæc quoque ſpecificant eſſentialiter motum,vel tantum *ad*,ſi primum: ergò plura ſpecificatiua eſſentialia diſtincta vnum motum ſpecificarẽt; ſi ſecundum,vera erit ſententia.

Quod,ſi dicas eſſe diſtincta materialiter, ideò cum ſtare poſſint ſub eodem genere, etiam ſtabunt ſub eodem motu,& ſpecificabunt illum.

Nam falſum eſt ſpecificatiua materialia poſſe ſpecificare eſſentialiter, ſiue formaliter motum, nos loquimur de hoc.

Probatur vltimò:Illa diuiſio potior eſt,quæ ſeruat rigoroſas normas rectæ diuiſionis:ſed hæc per, *ad*, *&* *in*,ita ſe habet:ergò hæc potiſsimùm admittetur. Minor probatur:*Recta diuiſio debet eſſe bimembris*: ſed localia per *ad*,& *in* diuiduntur: ergò per duo membra æqualiter appellantia ſupra ſtatum,& motum: ergò, &c. Nec inconſultò fit, cum motus, & ſtatus ſint duo ſolùm,& contraria,vndè fit aliam normam rectæ diui-

sionis obseruari, quæ est, vt fiat per affirmationem, & negationem, quod totum est in nostra sententia; nam *in* negat motum, *ad* statum.

Probatur secunda pars: *de, per, versus, & usque*, materialiter specificant motum: sed hæc sunt quatuor ergò adverbia localia in ordine ad has species sūpta sunt quatuor. Major patet; nam essentiale specificatiuum motus est *ad*, nec aliud dari potest essentiale specificans, vt supra vidimus.

Non negauerim tamen, quòd si consideres, *per*, ordinatum solum ad motum per locum, siue ad suum dumtaxat terminum, *per*, non se immiscens ad essentiale constitutiuum motus esse essentiale specificatiuum illus motus tantum, quia illum pro suo termino respicit, vt separatum ab omni alio, & ita de tribus reliquis dic; adhuc tamen quatuor erunt licet specificatiua essentialia singula singulorum motuum.

Quòd si dicas, *ad*, ità quoq; accipi posse, vt specificatiuum tantum motus, *ad* & , *in*, status in loco, & per consequens sex esse aduerbia.

Minus rectè dices, cum *ad* appellet supra motum, vt completum specificatiuum totius motus, non partis motus, vt ità dicam, & implicat id quod ex se est cōpletum, & totale specificatiuum consideretur per modum partis. Idem dic de statu.

Probatur tertia pars: Potest quis interrogare, per *vbi, quò, vndè, quà, versus, & vsque*: sed hæc sunt sex. ergò sex sunt aduerbia, si interrogatiuè accipias.

Obijcies primò contra primam partem: possunt dari motus diuersi: sed ex diuersitate motus, sumitur diuersitas termini specificantis motum: ergò quot modis sumi potest diuersitas motus, tot erunt aduerbia: sed aliis modis præter datos, quis moueri potest: ergo non erunt duo localia. Minor subsumpta patet, *de, per, versus*, & *vsque locum*, moueri constituunt diuersum motum à reliquis.

Re-

Respondetur; distinguo minorem, ex diuersitate motus,&c. tendentis ad diuersum terminum ad quem concedo; aliter nego minorem. non enim ex quacumque variatione motus oritur termini essentialis diuersitas, nisi illa sit, quæ constituat motum per ordinem ad diuersum terminum ad quem, sicut motus calefactionis diuersus est ab illo frigefactionis. non ex diuersitate motus vtcumque, sed ex diuersitate termini ad quem.

Contra primò: potest quis moueri per *locum, de, versus, &c.* sed tunc acquiret diuersum terminum essentialem: ergò ex diuersitate motus oritur illa termini. Minor probatur: terminus motus *per locum* non est terminus motus *de, siue ad*, quia non est idem cum *de & ad*: ergò sunt diuersi essentialiter.

Respondetur ad probationem minoris distinguendo antecedens, si sumatur terminus motus *per* vt specificatiuum sui tantum motus transeat, motus vt motus nego antecedens. Dico nos considerare nunc aduerbia in ordine ad motus assentiam, & specificatiuũ, non ut quælibet ad sui ipsius motum ordinata, vt supra diximus, & hoc modo vnus motus ab alio materialiter distinguitur, cum sub eodem genere motus stet.

Contra secundò; Etiam pro vt stat motus *per*, v.g. sub eodem genere motus respicit terminum essentialiter diuersum: ergò nulla solutio. Probatur antecedens: motus *per* non habet pro termino tendere ad locum (quia hic est motus *ad*) etiam prout stat sub genere motus: ergo, &c.

Respondetur: non venire sub consideratione terminum motus *per locum* prout stat sub motu, vt motus est. cuius est respicere terminum ad quem, nam dum est animo petere Romam, licet *discedam, transeam. &c.* tamen hæc non considero, quia finis, siue terminus ad quem Roma scil. per se à mouente prætenditur.

Obij-

Obijcies secundo contra eandem partem: *de*, *per*, *versus*, *&* *vsque* diuidunt motum in distinctas species tendentes in terminos distinctos formaliter: ergo non materialiter specificant motum. Antecedens probatur: licet calefactionis, & frigefactionis motus stet sub eodem genere, cum tamen distinguitur, acquirit distinctos terminos formaliter specificantes motum: ergò sic à pari in casu nostro. consequentia aliò patet, quia moueri *per locum*, *de loco*, *&c.* simul stare non possunt, & vnum essentialiter non est aliud.

Respondetur: hæc vera esse, si accipiantur tantū, vt inter se distincta, non prout primariò ordinata ad motum, pro vt motus est ex tradita ratione, nè plura specificatiua formaliter, & essentialiter distincta eandem rem specificarent, & ex hoc disparitas patet, quia calefactio, & frigefactio sumuntur primariò, vt inter se distincta specificantia motum calefactionis, & frigefactionis, non motum, vt motus est. Complura argumenta, quæ hic potuissem afferre, ex ijs, quę vobis proposuimus extricare poteritis, si benè omnia perpendetis, & licet hæc quæstio à discipulorum intelligentia videatur tantisper aberrare, tamen ludimagistri solertia subnixus hæc in medium considerāda libentiùs proposui.

DE STATV LOCALI.

VErba statum in loco significantia sūnt hæc, *maneo*, *sum*, *habito*, *exulo*. *æstiuo*, *hyberno*, *hyemo*, *quiesco*, *iaceo*, *negotior*, *moror studeo*, *philosophor*, *rusticor*, *&c.*

Aduerbium locale status construitur. vel cum aduerbijs, *vt Deūs est vbique*, vel cum nominibus, quæ sunt in duplici differentia, vel propria, vel appellati-

na,

ua. Nomina appellatiua cuiuſcumq; ſint declinationis efferuntur in ablatiuo cum præpoſitione *in*, vt *magiſter moratur in platea*.

Notandum eſt, quod ſub appellatiuorum nomine veniunt quoque. *Inſularum, Regnorum, Regionum, Prouinciarum, fluminum, montium, vallium, cætera nomina huius farinæ*, quæ licet propria ſint, & non appellatiua, tamen in ablatiuo cum præpoſitione *in* ponuntur, vt *noſtri mercatores non tantum negotiantur in Hiſpania, Gallia, & Germania, verum etiam in Sicilia, & in Apulia*.

Obijcies: *Sardinia* conuenit vni: ergò eſt nomen proprium: ergò conſtruetur ſine præpoſitione.

Reſpondetur: nego ſecundam conſequentiã, quia Sardinia licet ſit nomen proprium, eſt tamen Inſulæ, cuius eſt ſicut fluminum, &c. poni cum præpoſitione; propria Ciuitatum ſunt, quæ præpoſitionem non admittunt.

Contra eſt primò: *Id quod eſt tale ſemper eſt tale*: ſed nomen proprium non ſtat cum præpoſitione: ergò vbicumque ponatur non habebit: ergò ſiue ſit inſulæ, ſiue Ciuitatis, quia nomen proprium eſt, carebit illa.

Reſpondetur diſtinguo minorem, ſi ſit illud quod prolatat ſe per varia loca nego; quod non ſe prolatat concedo minorem: ergò nego conſequentiàm.

Contra ſecundò: *Neapolis* eſt nomen proprium, & prolatat ſe per varia loca: ſed ſtat ſine præpoſitione: ergò falſa diſtinctio. Secunda pars maioris probatur: multa ſunt *ſuburbia Neapolis*. ad quæ ſe prolatat: ergò prolatat ſe per varia loca.

Reſpondetur: diſtinguo antecedens probationis majoris, & alias conſiderantur, vt diſtincta nego antecedens; vt conſtituunt, & ſunt vna Ciuitas concedo antecedens. Suburbia Neapolis licet inter ſe diſtincta ſint loca; tamen connotant, & concurrunt ad conſtituendum vnam Ciuitatem, ideò ſequitur vnum totum venire. Con-

Contra est tertiò: sicut suburbia considerantur in ordine ad vnā Ciuitatem, ità plures Ciuitates possunt considerari in ordine ad vnam Insulam: sed in primo saluatur præpositionis ablatio: ergò etiam in secundo poterit.

Respondetur: assignando disparitatem; quia Ciuitati insunt suburbia, vt partes componentes ipsam; Ciuitas verò est totum in ordine ad Insulam, nec Ciuitates communicantur insulæ, licet è contra.

Nomina propria *Ciuitatum, Oppidorum, pagorum, & castellorum*, si sint primæ, vel secundæ declinationis numeri singularis in genitiuo ponuntur, vt *tu studes Romæ, ego verò Panormi.*

Si verò tertiæ declinationis, vel numeri pluralis, siue primę, siue secundæ declinationis fuerint, ponuntur in septimo casu, vt *Lucius philosophatur Venetÿs, & Petrus Syracusis. Ego habito Neapoli, ille verò Carthagine.*

Notandum est primò, quod nomina propria *Ciuitatum, oppidorum, pagorum, terrarum, & Castellorum*, si iuncta fuerint his pronominibus, *meus, tuus, suus, noster, vester, & alienus*, si primæ, vel secundæ declinationis numeri singularis fuerint, genitiuo efferuntur, vt *nos nostræ Romæ sumus, & illi sunt alieni Surrenti*; Si verò tertiæ, vel secundæ declinationis numeri pluralis in ablatiuo puro, vt *nos negotiamur vestris Venetÿs, vos nostris Puteolis, & illi mea Neapoli.*

Notandum secundò, quòd quamuis diximus, quòd propria Ciuitatum nomina, cum pronominibus partim in genitiuo, partim verò in ablatiuo puro ponūtur, tamen quando copulata sunt nominibus adiectiuis, ponūtur in ablatiuo cum præpositione *in*, sint cuiuscumque declinationis, vt *meus pater negotiatur in pulchra Neapoli, ego dego vitam in Sancta Roma.*

Obiicies: Propria Ciuitatum, &c. primæ, & secūdæ declinationis numeri singularis absolutè sumpta

gau-

gaudent genitiuo: ergò etiam cùm consortio aliorū nominum in genitiuo debent poni. Consequentia probatur: Pronomen idem est, ac nomen, cum loco nominis ponatur: ergò si ponuntur cum pronomine in genitiuo, debent etiam cum consortio aliorum nominum in genitiuo poni. Consequentia probatur: Nequit assignari ratio, cur ponuntur in genitiuo cum pronomine, & cum adiectiuo nomine nō? Ergò si cum pronomine ponuntur in genitiuo, etiam cum nomine adiectiuo in eodem casu poni debent.

Respondetur concedo antecedens, & nego consequentiam, ad cuius probationem concedo antecedēs, & nego consequentiam ad probationem cujus nego antecedens cum sua consequentia, & assigno rationē; Nam pronomen sequitur naturam nominis proprij, & quia nomen proprium ponitur in genitiuo, etiam pronomen poni debet in eodem casu: At vero adiectiua nomina sequuntur naturam nominum appellatiuorū, & quia nomina appellatiua ponuntur in ablatiuo cū præpositione, etiam quando iunguntur proprijs, ponuntur in ablatiuo cum præpositione.

Notandum est tertiò, quod nomina *Ciuitatum oppidorum, &c.* composita ex duobus nominibus ponuntur in ablatiuo cum præpositione, vt ego *ortus sum in Monte Herculeo, & tu in Marsico nouo.*

Obiicies: Nomina propria status si sint secundæ declinationis gaudent genitiuo: ergo Sanctus Angelus cum sit nomen proprium secundæ declinationis gaudebit genitiuo.

Respondetur: Nomina composita gaudere ablatiuo cum præpositione, vti est Sanctus Angelus, quia non est secunda declinatio, quæ exquirit genitiuum, sed simplicitas nominis proprij.

Contra est primò: Tàm simplicia, quàm composita sunt nomina propria: ergò eodem in casu ponentur. Consequentia probatur: Ambo habent eandē naturam: ergò eadem ratio determinabit vtrumque ſ

que

quæ alias diuersitas assignanda erit.

Respondetur ad probationem consequentiæ ob cō-positionem nomina simplicia non deponere esse proprij, licet constructionem proprij deperdant, hoc ex eò quia, cum sint appellatiuis iniuncta secundum illa regulantur, simplicia ex se reguntur.

Contra secundò: constructio non mutatur, si componantur simplicia: ergò & si hoc nomen S. Angelus nunc sit compositum, tamen non mutabit constructionem, quia simplex erit, & proprium. Antecedens probatur: esse nomen proprium primæ, vel secundæ declinationis petit constructionem genitiui: sed hoc quod est esse nomen proprium per compositionē non mutatur: ergò &c.

Respondetur ad probationem antecedentis, distinguo minorem, non mutatur, quò ad prædicatum nominis concedo; constructionis nego minorem. Verum est prædicatnm primæuum nominis scil. esse nomen proprium non variari, tamen quia mutatur simplicitas, vnde prouenit constructio, ideòque, hæc variatur.

Contra tertiò: Primæuum prædicatum remanet: ergò & constructio. consequentia probatur; quoties datur primæuum prædicatum nominis scil. proprij, datur genitiuus: sed non tollitur hoc prædicatum quoties componitur: ergò datur genitiuus.

Respondetur distinguo majorem tantùm nego; si datur etiam simplicitas concedo majorem. quia hæc est ratio vnde prouenіat genitiuus, cum faciat, vt se ipso regatur,

Contra quartò: Non est simplicitas, quæ hoc agit, sed esse proprium, & primæ, vel secundæ declinationis: ergò falsa responsio. Antecedens probatur: Si à simplicitate nominis prouenіret, sequeretur reliqua nomina simplicia licet non propria, & non primæ, vel secundæ gaudere genitiuo; hoc est falsum: ergò; &c.

Res-

Respondetur ad probationem antecedentis, distinguo sequelam majoris, si proueniret tanquam à sola hac ratione, & vt intrinsecè constitutiua concedo; aliter nego. Simplicitas tantum remouet impedimentũ, nè nomen proprium appellatiuo immixtum ab illius regi debeat casu, non verò illud ipsa sola constituit, & regit; nam hoc habet quia proprium primæ, vel secundæ declinationis.

Notandum quartò: quando dicitur, habito in Roma Città santa, sit *habito Romæ Ciuitate Sancta, vel in Sancta Ciuitate Romę* Cic. pro Rabir. *Neapoli in celeberrimo oppido*. Quandoque non vtitur præpositione pro Arch. *Natus est Antiochiæ loco nobili*. Plin. lib. 2. ante posuit præpositionem, vsusque fuit ablatiuo. *In Nea oppido Troadis*.

Ex nominibus appellatiuis quinque hæc, *Domus, humus, Rus, Militia, & bellum* propriorum constructionẽ sequuntur, idcircò genitiuo efferuntur, *Rus* verò, quia est tertię declinationis in octauo casu, vel septimo, vt *Diues manet domi, pauper iacet humi, colonus habitat ruri, vel rure, miles verò militiæ, vel belli viuit*.

Obiicies. In omnibus aduerbiis localibus stant appellatiua cum præpositione: sed hæc sunt appellatiua, *domus, humus, rus, militia, & bellum*. ergò debet competere præpositio in hoc aduerbio status.

Respondetur: distinguo majorem omnia nego; aliqua concedo maiorem, & distinguo minorem, & sunt separata à regula appellatiuorum concedo; non separata nego minorem cum sua consequentia; *Omnis enim regula suam patitur exceptionem*, hæc nomina separata sunt à communi appellatiuorum norma.

Contra primò: Rectè concipitur, ad *multam noctem mansit in ruribus*: ergò licet *ly* rus sit exceptuatum, præpositionem admittet.

Respondetur: Rectè stare in plurali numero, secus in singulari.

Contra secundò: Numerus non variat naturam nomi-

mi-

minis: ergò semper manebit exceptuatum. Antecedens patet, nam nihil addit nomini, vt tale est: ergò sicut in plurali habet, ità in singulari, vel in neutro præpositionem,

Respondetur: Hæc nomina pari passu incedere cũ proprijs, cum illorum proprietate sint induta, illa carent plurali, ista quoq; carebunt.

Contra tertiò: *Veneti e, arum. Puteoli, orum.* sunt nomina propria pluralem habentia: sed præpositio his nõ competit: ergò neque nominibus, *Rus Domus, &c.* in plurali acceptis.

Respondetur: has voces significare vnam Ciuitatẽ; licet vox pluralis sit, ideòq; quò ad vocem licet plurales, tamen quò ad Importatum per vocem singulares sunt.

Dubitabis, si exceptuata ponuntur in secundo casu dicemus *commoror Domus*, non verò *Domi*.

Respondetur: Nomen *Domus* duos genitiuos habere *Domus*, & *Domi*. primus significat ædificiũ ex lapidibus, calce, cæmentis, tecto, &c. constructum, vnde malè dicemus *partem domi sum demolitus, sed partem domus*. Secundus significat habitationis locum, vt ex Terent. in Adel. *Quid ais bone vir est frater Domi?* Ideoque cum hic loquamur de loco illum genitiuũ dare debemus, qui locum significat, non qui ædificiũ. Congruit etiam, quia cum hoc nomen syntaxim nominum Ciuitatum imitetur, quæ nulla reperiuntur quartæ, vel quintæ declinationis, ideoque, vt in omnibus assimiletur, nec à declinationis desinentia aberrabit. Vltra quàm quòd sit vt amphibologia euitetur, *Domus* enim potest esse casus nominatiui, & genitiui.

Hæc quinque nomina appellatiua, quæ propriorum constructionem sequuntur in numero plurali nõ gaudent tali priuilegio, sed in ablatiuo cum præpositione in, vt *Vos habitatis in Domibus, nos verò in ruribus.*

Mea, tua, sua, nostra, vestra, & aliena his nominibus adiun-

adiuncta in genitiuo ponuntur, rus verò in septimo, vel octauo casu, vt *ego maneo domi mea, tu verò ruri, vel rure tuo.* Quandoque cum *in* iunguntur, vt apud Plin. *Ille in domo mea sæpè conualuit.* Attamen cum nominibus adiectiuis in ablatiuo cum præpositione *in*, vt Ouid. *Sustinet in vidua tristia signa domo.* Et substantiua si sint nomina gaudere præpositione, & carere illa poterunt. Cic. lib. 2. ad Att. *Cum in domo Cæsaris quondam vnus vir fuerit.* Et lib. 1. *Clodius deprehensus domi Cæsaris.*

Nomen *domus*, quandoque adiunctum habet nomen proprium Domini domus, tunc tacemus domum, & nomen proprium domini ponitur in accusatiuo cum præpositione *apud*, vt hò dormito in casa di Cesare. *Apud Cæsarem dormiui.*

Ecclesiarum verò nomina in genitiuo cum præpositione *in* ponuntur, & subintelligitur hoc nomen, *Templum, Phanum, Ecclesia, &c.* Vt hò inteso Messa in S. Anna. *Audiui Sacrum in Diuæ Annę, scilicet in Templo.*

Verbum ambulo, eiusque composita, licet motum significare videatur, tamen in statu ponitur, quia qui deambulat non progreditur vltra termino illius loci, in quo deambulat, vndè quando dicitur, Passeggio per Roma, fit, *ambulo Romæ.* Sic quoque dicendum est de verbo vagor, quòd quamuis motum significare videatur, tamen ad statum pertinet, vt *tota in vrbe vagatur.*

Obijcies. Ambulo est verbum pertinens ad motum; ergo non ad statum. Probatur antecedens: Ambulatio importat motum: ergò non attinet ad statum.

Respondetur, negando antecedens, ad probationem distinguo antecedens, motum, qui fit in loco determinato concedo antecedens, indeterminato nego antecedens; Qui enim ambulat, cum sit in determinato loco, ideò non excludit verbum à regula status.

Contra primò. Ambulare est deserere terminum à

quo,& petere terminum ad quem ; licet locus sit determinatus : sed hic est modus mouendi constituens motum ad locum:ergò &c.

Respondetur, falsam esse minorem,cum motus ad locum respiciat adeptionem tantùm termini ad quē: hic verò intra eundem locum,& confinia iam adepta, & determinata versatur.

Contra secundò. Hæc ambulatio,vel stat sub genere status, vel motus: si primum, nec gressum quidem quis mouere debebit, si secundum, non potest pertinere ad statum.

Respondetur,stare sub genere status,sed

Contra tertiò Status,& motus sunt contraria:ergò non potest effectus vnius sub alio contineri. Consequentia patet: quia effectus status est quies, motus est exercitium actuale mouendi ; ergò ad hoc,vt contineri possit sub statu ambulatio , nullo modo motum admittere debebit.

Respondetur,posse contineri sub statu,quia motus, quem importat ambulatio non imbibit de per se cōstitutiuum motus;ideoque cum sit motus , qui magis accedit ad statum,poterit contineri: *sub frigido stare potest non intensus calor.*

Contra quartò . Idem constitutiuum motus acquirit,qui ambulat :ergò falsa responsio . Antecedens probatur: *Qui petit* Romam, non minus respicit hanc pro termino, quàm qui ambulat in loco determinato hunc pro termino respicit : ergò idem est amborum terminus.

Respondetur,quòd qui ambulat, cum non acquirat nouum terminum, sed semper in eodem determinato loco versetur, non mirùm si talis locus determinatus non se habeat per modum termini circa hoc.

Contra quintò.Qui petit Romā nō uersatur in loco indeterminato : ergò si hic habetur locus acquisitus , vt terminus etiam in nostra specie erit idem.

Respondetur,explicando quæstionis , & argumento-

terum nodum, cum dico: *Ambulo Romæ*, nullo modo motum importare poteſt, licet ambulando faciam motum, & hoc quia ambulo in loco, vbi iam maneo, nec ambulando nouiter acquiro terminum, ſcilicet Romam, meritò non rectè dicemus: *ambulo Romam*, quia tunc denotat, & Romæ non adhuc me manere; Motus enim *ad*, vel conſideratur per interrogationem, quæ fieri poteſt de eo, vt quò petis, & tunc apertum eſt terminum non adhuc attactum eſſe; vel conſideratur ſpecificatiuum motus, & tunc apertius idem patet, quia conſtitutiuum motus eſt eſſe ad terminum, & hic cum eſt attactus iam ceſſat motus, vnde Philoſophi dicunt. *Habito fine ceſſat motus*. Si igitur ambulando verificari nequit acquiſitio noui termini, iam ſum in loco determinato, nec ab illo diſcedo, & per conſequens ibidem ſemper ſtò, hæc omnia ad aduerbia ſtatus attinent, non mirùm ſi ſtatus ambulo ſit verbum.

Obijcies ſecundò. Iam quòd per vos, qui ambulat mouetur in loco determinato, & non pertinet ad motum ad locum congruentius deberet dici ſpectare ad motum in loco: ergò non ad ſtatum ſimpliciter.

Reſpondetur, ex noſtra Theſi nullum oriri abſurdum, ſicuti ſi daremus motum in loco orijretur apud omnes grammaticos incognitum; non enim ex arbitrio effingendæ ſunt res, tunc præcipuè cum aliter dicendo ſecundum probatas regulas rectè dicimus, optimèque: ſuperfluum præter enumerata aduerbium dare ab omni ratione, congruẽtia, authoritateque aberrat, vt ex dictis colligi poteſt.

Aduerbia ſtatum in loco ſignificantia ſunt. *Vbi? hic, iſthic, illic, alicubi, alibi, vbique, nuſquam, vbicumque, ibi, ibidem, vbiuis, vbilibet, vtrobique, neutrobi, ſicubi, necubi, vbinam? intus, foris. Domi, ruri, humi, peregrè, militiæ, vbigentium? ubiterrarum? ubinam gentium? ubi loci, ubiq; terrarum, ubique itineris, ubiuisgentium, nuſquam gentiũ, nuncubi, uſquam, uſpiam, inibi, &c.*

Si verò iuncta fuerint pronominibus, *meus, tuus, etc.* in accusatiuo sine præpositione collocantur, vt *eo domum meam, & ibo rus tuum.*

Attamen si iuncta fuerint nominibus adiectiuis in accusatiuo cum præpositione *in*, vel *ad*, vt *petam in*, *vel ad domum nouam, & ad, vel in rus delitiosum.*

Domini domorum in accusatiuo cum præpositione *ad*, ponuntur, vt *ibo ad amicos.* **Andarò in casa degl'amici.**

Loca sacra, vt *Templum*, *Ædes*, *phanum*, & similia ponuntur cum præpositione *ad*, vel *in*, & nomen illius numinis, cui locus dicatus est, in genitiuo ponitur, vt noi andaremo à San Martino. *Nos ibimus in, vel ad Diui Martini.*

Aduerbia motum ad locum significantia sunt: *huc, illuc, isthuc, intrò, foras, quò? quonam? siquò, nequò, aliò, aliquò, quoquam, quocumque quoquò, deorsum, quouis, quolibet, quopiam, eò, eodem, nusquam, vtrò, vtròque, neutrò, alterutrò, peregrè, supra, superius, inferius.*

DE MOTV DE LOCO.

ADuerbijs motum de loco denotantibus hæc, & similia verba accedunt: *Venio, discedo, recedo, disto, migro, digredior, proficiscor, absum.*

Dupliciter construitur hoc locale, vel cum aduerbijs, vt discedam hinc; vel cum nominibus; vndè appellatiua in ablatiuo cum præpositionibus ponuntur, vt *venio à studio, ab vrbe, à Nilo, ex Gallia:* Sub appellatiuis comprehenduntur (vt diximus) *Regnorum*, *Prouintiarum, Regionum, insularum, &c.*

Propria *vrbium, pagorum, castellorum, &c.* cuiuscumque declinationis, & numeri in ablatiuo puro ponuntur, & in eodem casu cum pronominibus, vt *reuersus sum*

vndeuis, ficunde, necunde, vndenam, intus, foris, peregrè, supernè, infernè, funditùs, radicitùs, stirpitùs, cominus, eminus, cælitùs, longè.

DE MOTV PER LOCVM.

IN hoc aduerbio locali significatur per aliquem locum transire, cuius verba sunt. *Transeo, quæro, curro, circumcurso, veho, duco, vagor, peregrinor.*

Dupliciter construitur, vel cum aduerbijs, vt *illac ego transibo, quà curris,* vel cum nominibus appellatiuis, vel proprijs.

Appellatiua in accusatiuo cum præpositione *per,* ponuntur, & sub eodem casu *Regnorum, Prouinciarũ, Insularum, regionum, &c.* nomina militant, vt *transiui per Galliam, per prædia, per vrbem.*

Propria *vrbium, oppidorum, &c.* cuiuscumque declinationis, & numeri in ablatiuo puro ponuntur, & in eodem casu cum pronominibus, *meus, tuus,* &c. *vt trãsibo Roma, Patauio tuo, Neapoli, & Puteolis.* Si adiuncta habeant adiectiua nomina, vel fuerint Ciuitatum cõposita in accusatiuo cum præpositione *per,* vt *transiui per pulcbrum Salernum, & Marsicum nouum.*

Hæc appellatiua, *domus, humus, rus, & militia,* tàm per se, quàm cum pronominibus adiuncta in ablatiuo puro ponuntur, *vt si transis rure, transi domo nostra.* Cũ nominibus verò adiectiuis, & in plurali numero in accusatiuo cum præpositione *per,* vt *transiui per domũ nouam, & crudelem militiam, transibo quoque per domos, & rura.*

Loca sacra, vt Ecclesia, templum, &c: cum præpositione *per,* & illius numinis nomen, cui locus dicatus est in genitiuo, & subintelligitur templum, Ecclesia, &c. vt *transiui per Diuæ Mariæ de Concordia.*

Nomina propria virorum, cum significant eorum domos, accusatiuum cum præpositione *per*, requirũt, vt *per magistrum transibo.*

Quando dicimus: passerò per Palermo mia Patria, fit, *transibo Panormo per meam patriam.*

Huius localis aduerbia sũt: *qua, hac, isthac, illac, aliqua, alia, vsquaquaque, quacumque, quaqua, ea, eadem, vtraque, quauis, qualibet, siqua, nequa, intus, foris, supra, superius, infra inferius, terra, mari.*

DE MOTV LOCVM VERSVS.

VErba huius localis sunt omnia illa, quæ motum significant, vt *eo, proficiscor, curro, &c.*

Dupliciter constituitur, vel cum aduerbijs, vt *quorsum spectant tua verba scio.* Vel cum nominibus, quæ vel appellatiua, vel propria sunt.

Appellatiua cum duabus præpositionibus, scilicet ante se cum præpositione *ad*, & post ipsum nomen appellatiuum cum præpositione *versus*, construuntur, vt *petam ad forum Castri noui versus.* Sub appellatiuis *Regnorum, prouinciarum, insularum, &c.* nomina veniunt, quæ eandem constructionem admittunt, vt *proficiscar ad Sardiniam uersus.*

Propria *vrbium, oppidorum, pagorum, &c.* post ipsum nomen proprium præpositionem versus requirunt, vt *profectus fui Romam uersus, Salernum uersus, Puteolos versus, Neapolim uersus.* Si verò nominibus adiectiuis copulata fuerint, vel si fuerint composita, appellatiuorum sequuntur constructionem, vt *eo ad deliciosam Neapolim uersus, & curro ad Marsicum nouum uersus.*

Hæc nomina appellatiua *domus, humus, rus, &c.* propriorum requirunt constructionem, tám sola, quàm pronominibus copulata, vt *petam domum uersus, tu rus alte-*

alienum uerfus ; at non ità in numero plurali, ſed dices; *eo ad rura uerſus*. Si verò copulata fuerint adiectiuis, dices: *tu ibis ad domum pauperem uerſus*.

Nomen domini domus in accuſatiuo cum præpoſitione verſus ponitur, vt *petam iuris peritum uerſus*.

Nomina numinum, quibus locus dicatus eſt ponũtur in genitiuo inter præpoſitionem *ad*, vel *in*, & *verſus*, vt *ego peto ad, uel in Diui Franciſci de Paula uerſus*.

Aduerbia huius localis ſunt: *Quorſum, horſum, iſtorſum, illorſum, aliquorſum, aliorſum, quocumque uerſum, quòquò uerſum, quorſumquorſum, quorſumcumque, quorſumuis, quorſumlibet, utrorſum, utroque uerſum, ſiquorsũ, deorſum, deorſumuerſus, dextrorſum, ſiniſtrorſum, leuorsũ, introrſum, extrorſum, retrorſum, ſurſumuerſus*.

DE MOTV LOCVM VSQVE.

VErba, quæ ad hoc locale pertinent ſunt omnia illa, quæ motum ſignificant.

Conſtruitur, vel cum aduerbijs, vt *quòuſque tendis?* vel cum nominibus, vel proprijs, vel appellatiuis.

Appellatiua requirunt accuſatiuum cum præpoſitione *uſque, ad, et, uſque, in, ut, profectus fui uſque ad agrum, & proficiſcar vſque in Veſeuum*. Eodem modo nomina R*egnorum, Prouinciarum, &c.* conſtruuntur, ut *Camillus petet uſque ad Galliam, & uſque in Germaniã*. Hæ præpoſitiones variari poſſunt, vt *petam ad uſque plateam, & ad plateam uſque*.

Propria Ciuitatum, oppidorum, &c. cuiuſcumque declinationis, & numeri accuſatiuo efferuntur ſolum cum præpoſitione *uſque*, ſiuè ante, ſiuè poſt, vt *uſque Caietam tu petis, & ego Puteolos uſque*.

Si compoſita fuerint, vel adiectiuis adiuncta in accuſatiuo cum *ad, & uſque*, ponuntur, vt *petam, uſque ad*

ad Montem Herculeum, *& usque ad doctas Athenas.*

Appellatiua *domus, humus, rus,* &c. tàm sola, quàm pronominibus adiuncta propriorum sequuntur constructionem, vt *proficiscemur domum vsque, & rus nostrũ vsque.* Non ita in plurali, sed dices *vsque ad rura.* Sic quoque cum adiectiuis, vt *vsquē ad domum nouam.* Eodem modo dicimus, *vsque ad Petrum.*

Nomina Sanctorum in genitiuo cum duabus præpositionibus, vt *amicus noster iuit vsque ad Diui Laurentij, & ego ibo vsque in Diuæ Mariæ Lauritanæ.*

Huius localia aduerbia sunt: *quousque, hactenus, huc vsque, istucusque, illucusque, alioquousque, introusque, forasusque.*

COROLLARIVM.

PRopria *Ciuitatum, oppidorum, &c.* nomina absque præpositionibus construi communiter diximus, attamen apud optimæ notæ viros cum ipsis quandoq; relegendo inuenies, & in compositis Ciuitatum nominibus absque, vt Cic. *Nauis est in Caieta parata nobis.* Idem. *Ad Capuam, & Luceriam iturus putabatur.* Salust. *Ab Roma aberat.* Cic. *Terrestres per Megaram excursiones fiebant.* Idem: *Demissus passim ad frumentum coemendum usque ad Cumas.*

Sic quoque *Prouinciarum, Insularum, &c.* nomina statum significantia aduerbialiter in genitiuo posita sine præpositione quandoque leguntur. Cic. ad Att. lib. 5. *Corcyræ epulati essemus hilarem in modum.* Varr. libro primo de re rust. *Creta dicitur esse platanus, quæ folia hyeme non amittat.* Cic. *Siciliæ cum essem.* Ad locũ in accusatiuo sine præpositione. Cic. ad Att. lib. 11. *Filius Corcyram venit.* Idem pro Pompeio. *Siciliam adijt, inde Sardiniam venit.* Idem in Verr. *Cum legati ad Neronem Asiam Samo venissent.* De loco in ablatiuo. Cic. ad Att. lib. 9. *Si Gneus Italia cedit.* Per locum Plin. lib. 26. *Nec tota Italia vagatos.* Idem dic de domo,

mo, militia, & bello. Curt. lib. 7. *Adiecit in domo eius venenum esse*. Salust. in Catil. *Compertum est in bello plurimum ingenium posse*. Sed quod rarò apud bonos authores inuenitur: parcè nobis vtendum.

DE INFINITIS.

Dico; Infinitum est modus verbi carens numeris, & personis, genera non discernens, atque indigens verbo finito, vt perfectum compleat sensum.

Obijcies primo. Infinita diuiduntur in impersonalia, & personalia: ergò infinitum personis non caret: consequentia probatur: Impersonale negat personā, personale admittit: ergò non caret personis. Antecedens patet, quia hæc est intrinseca distinctio vnius ab alio.

Respondetur, distinguo antecedens, ratione verbi concedo; ex se, & ratione personæ nego antecedens cum consequentia. Diuisio euenit non ratione personæ, sed quia à verbo personali dependet, ideò personale dicitur infinitum.

Contra est primò. Per hoc, quòd infinitum impersonale non habet personas, ideò dicitur impersonale: ergò etiam per hoc, quòd habebit personas dicetur personale infinitum. Consequentia probatur. Infinitū personale oritur à verbis personalibus: sed hæc habēt personas: ergò etiam infinitum. Consequentia probatur. Quod nascitur ab alio sapit naturam illius: sed natura verbi personalis est habere personas: ergò &c.

Respondetur ad probationem consequentiæ distinguo maiorem, tantum nego; à verbis ratione modorum concedo maiorem. Licet verba habeant personas, tamen stant sub modis indicatiuis, imperatiuis, &c.

&c. Infinitum oritur à verbis, sed ratione modi efficientis, verbum quia infinitum propriè, & per se non est aliud nisi modus verbi, siuè personalis, siuè impersonalis: docere, v. g. est modus infinitiuus verbi doceo.

Contra est secundò. Infinitiuus est modus, sicut optatiuus, coniunctiuus, &c. sunt modi: sed hi non carent personis: ergò neque infinitum. Consequentia patet; ambo enim stant sub prædicato modi.

Respondetur assignando disparitatem; quia persona non competit verbo ratione modi, sed temporum, cum modus ratione temporum gaudeat personis, infinitiuus verò non est, nisi modus, ideò non gaudet personis, quia temporis est illis gaudere.

Contra tertio. Quod habet tempus, habet personas: Sed amare habet tempus: ergò personas.

Respondetur. Infinito inesse tempus, amare, v. g. præsens, & imperfectum, amauisse præteritum perfectum, & plusquam perfectum, amaturum esse futurũ, amaturum fuisse futurum præterito mistum: sed hæc tempora stant in confuso, non separata.

Contra quartò. Tempora per se habent personas: ergò sicut tempora distincta habent personas distinctas; ita confusa personas confusas: ergò admittet personas infinitum licet confusas.

Respõdetur, hoc totũ verũ esse, nec quidquã infinito persona carenti officit. Quid enim vetat, nos dicere, legere, v. g. esse primæ, secundæ, & tertiæ personæ, & esse adhuc infinitum? Etenim sicut te legere! Est singularis numeri, & temporis præsentis, vel imperfecti, absque eo, quod derogetur, vel quidquam infinito, ita erit absque scrupulo secundæ personæ, &c.

Contra est quintò. Hæc responsio arguit definitionem: ergò nulla responsio. Antecedens probatur. Infinitum est, quod caret personis: ergò vel simpliciter habet, vel non simpliciter: ergò non inconfuso habet. Probatur hac vltima consequentia. Tùm quia absolutè

lutè ponitis in definitione carere personis, tùm quia definitiones debent absolutè explicari, nec obscuræ, vel mutilæ esse debent: ergò si bona est definitio, non habebit inconfuso.

Respondetur, definitionem explicare naturam infiniti, quæ est, vt simpliciter personas excludat.

Contra sextò. Ergò responsio contradicit definitioni. Consequentia probatur. Vos dicitis in responsione habere inconfuso in definitione simpliciter non habere: tùm sic, quòd caret simpliciter personis omnimodo excludit confusionem personarum: sed in responsione dicitis in confuso habere, in definitione simpliciter: ergò contradictoria est.

Respondetur, nego consequentiam ad probationē distinguo minorem, quia in definitione exprimimus essentiam, in responsione, quæ accidunt infinito concedo minorem, aliter nego minorem. Essentia infiniti est personas excludere, quod in definitione explicanimus, nec definitio debet superuacua admittere, & quæ ad exuberantem rei claritatem ponuntur, quæ omnia in responsione meritò posuimus, quia cum in infinito appareat persona prima, secunda, & tertia, ideò debemus perscrutari, an ex ipso infinito proueniat, vel alio. Habet siquidem in confuso personas, vtique verum est, sed pronominis ope, & ab hoc reguntur, ità quòd ablato verbo finito, cuilibet tempori aptari poterit, nec infinitum reddit primas, secundas, tertias personas, quia ex se sunt tales. & licet in confuso retineat, non mirum, quia ingrediuntur constructionem suimetipsius.

Contra septimò. *Quæ repugnant inter se simul esse non possunt;* sed hæc pronomina sunt personæ, quæ cōtrariantur infinito: ergò non possunt stare cum infinito, quod à nemine probatur.

Respondetur, distinguo minorem, si adhiberentur in casu recto concedo minorem; obliquo nego minorem. Persona enim siuè prima, secunda, tertia sit propria

pria à casu recto proficiscitur, non etiam ab obliquo. Pronomina enim *me, te, se, &c.* quia in casu recto non stant propriè conceptum personæ excludunt, ideoque non officiunt constructioni infiniti. Sicut impersonalia gaudent hisce pronominibus, & tamen, quia in casu obliquo gaudent nil derogant impersonalitati, alias, quia casus rectus non obliquus facit verbum personale? Quidni ergò in nostra specie?

Obijcies secundò. Genera discernuntur in infinito: ergò falsò dicitis, genera non discernere. Antecedens probatur. Si dicam: *Spero Consules iussuros legem*, apertè genera dignosco: ergò &c.

Respondetur, nego antecedens, ad probationem distinguo antecedens, quia non est infinitum concedo antecedens; aliter nego antecedens. Certum est hic genera discerni, quia iussuros stat loco participij in *rus*, vt esset infinitum dicere deberet, iussurum, & sic falsò supponit.

Contra est primò. Participium non gaudet verbo finito, sed infinitum: ergò falsa responsio. Consequentia tenet, alias confunderentur simul, & esse vnius cũ alio misceretur.

Respondetur. Implicare hoc quoties *ly* iussuros regeretur à verbo finito, non cum nomine consules.

Contra est secundò. Regitur à verbo finito: ergò &c. Antecedens probatur. Participium, siue vt rectum, siue vt absolutum, & si admitteret verbum finitum non ita se habet: ergò &c. Antecedens probatur. Quando eadem persona agit in verbo, & participio, participium est rectum; quando vna agit in verbo, & alia in participio est absolutum: sed in nostra specie non ita stat verbum finitum: ergò non est participium: ergò regitur à verbo finito.

Respõdetur ad vltimam probationem, in illo exẽplo stare verbum finitum, vt habeat nomen id, à quo regatur, non stat, vt participium regat. Parum enim officit, si reperitur verbum finitum diuersò modo hic

re-

reperitur, ac in participio propter assignatam rationem.

Contra est tertiò. Ex hoc sequitur stare etiam, vt participium regat: ergô &c. Antecedens probatur. *Ly* iussuros regitur à *ly* consules: sed *ly* consules regitur à verbo finito, quod per vos ad hunc finem ponitur: ergò etiam *ly* iussuros regitur à verbo finito. Consequentia probatur. Participium stat in illo casu, quia nomen stat in eodem casu; sed nomen habet hunc casum, quia regitur à verbo: ergò etiam participium mediante nomine habet regulam à verbo.

Respondetur ad vltimam probationem. Tale participium per se regi à nomine, sed quia verbum finitum reperitur fit, vt impropriè, & assimilatiuè participium vocetur, nam ex eo tantùm, quia ponitur verbum finitum, infinitum esse nequit, quia personis, & generibus caret infinitum, nec adiectiuè stare potest vti participium; Attamen, quia in præsenti themate stat adiectiuè, & habet uerbum finitum, sequitur assimilatiuè dici participium.

Contra quartò. Italicum dicti thematis est infinitum: ergò etiam cum in latinum vertitur, erit infinitum. Consequentia probatur. Themá italicum vnius regulæ cum conuertitur in latinum non spectabit ad aliam: sed non esset ita in casu nostro: ergò &c.

Respondetur ad probationem consequétiæ, distinguo maiorem, si absolutè esset conuersio concedo maiorem; si assimilatiua nego, & distincta minori eodem modo negatur consequentia. Conuersio non est absolutè per participium facta, sed assimilatiua, ut diximus. Vltraquàmquòd hoc thema italicum infinitum latinè versum purum, quis negat fieri infinitum? dicéndo: spero consules iussurum legem. Sufficit enim, ut saluetur, quod dicit argumentum, ut per se tale italicum thema vertatur in latinum per infinitum, & hæc versio propriè ipsi competat, licet aliquandò uelint diuertere, per accidens erit.

Obij-

Tres habet terminationes, *amare, amauisse, & amaturum esse* in actiuis; in passiuis quoque, vt *amari, amatum esse, vel fuisse, & amandum esse.*

Amare formatur à secunda persona imperatiui modi, vt ama, addita *re*, fit amare. Doce, addita *re*, fit docere. Lege, addita *re* fit legere, & sub se comprehēdit omne præsens, & præteritum imperfectum.

Amauisse formatur a prima persona præteriti perfecti indicatiui, vt amaui addita *sse*, facit amauisse. Docui addita *sse*, facit docuisse, &c. Vel formatur à præterito plusquam perfecto optatiui, vel coniunctiui modi, vt amauissem, ablata *m* facit amauisse. Docuissem, ablata *m* facit docuisse, &c. & sub se complectitur omnia tempora præterita perfecta, & plusquam perfecta.

Amaturum esse, formatur à supino actiuo amatum mutando *m, in rum*, fit amaturum, & addita *esse*, fit amaturum esse, & omnia futura comprehendit.

Amari formatur à secūda persona imperatiui modi, vt ama, addita *ri*, fit amari.

Amatum esse, vel fuisse à supino passiuo, vt amatu, addita *m, esse, vel fuisse*, fit amatum esse, vel fuisse.

Amādum esse à genitiuo singulari participij amātis, mutando *tis in dum*, & addita *esse*, fit amandum esse.

Infinitum verborum personalium ante se cum verbo modi finiti, & accusatiuo agente construitur, si actiuæ sit significationis; patiente verò si passiuæ, & post se verborum constructionem seruat, vt *firma fide teneo peccatores daturos esse pœnas suorum errorum*; *Vellem Imperatorem timeri à cunctis.*

Obijcies. Infinitum potest construi cum nominatiuo: ergò falsum est absolutè construi cum accusatiuo. Antecedens probatur. Cum dico: *Fertur Diogenes vitam duxisse in dolio*, est verè infinitum: sed habet nominatiuum: ergò infinitum potest construi cum nominatiuo.

Digitized by Google

Respondetur, nego antecedens, ad cuius probationem distinguo minorem, habet nominatiuum dicentem respectum ad verbum finitum, concedo minoré; ad verbum infinitum nego minorem. ergò negatur consequentia. Casus ante infinitum quoties pro verbis finitis habet verba passiua copulatiua potest habere duplicem respectum, vnum ad verbum finitum, & sic potest in nominatiuo collocari, vt patet in argumento; alterum ad infinitum, & sic in accusatiuo, vt *fertur Diogenem vitam duxisse in dolio.*

Contra. *Videor eris* est etiam verbum passiuum copulatiuum, & quoties est uerbum finitum infinitum, seu per nominatiuum, & non accusatiuum requirit; nam dicimus: Videtur mihi Diogenes vitam duxisse in dolio, & non dicimus: Videtur mihi Diogenem vitam duxisse in dolio; ergo in verbo videor infinitum debet construi cum nominatiuo, & non cum accusatiuo dicente respectum ad infinitum, licet sit verbum copulatiuum passiuum; ergò infinitum potest construi cum nominatiuo.

Respondetur primò. concedo antecedens, & primam consequentiam & nego vltimam. Verbum videor est verbum dominans, & dominantium loquitur constructionem; maximum licet inter grammaticos versetur litigium, an verbum *videor* sit dominans, an seruile respectu impersonalium? & adhuc sub iudice pendet, tut orem partem tamen sequimur nos dicendo ipsum esse verbum dominans, siuè immobile, tum ob rationes, tum ob ipsius maiorem modum, tum quia maxima authorum pars hanc tuetur sententiam.

Respondetur secundò. Nego antecedens; nam vtroque modo dicere possumus: *Videtur mihi Diogenes vitam duxisse in dolio*: & *videtur mihi Diogenem vitam duxisse in dolio*, & ratio est, quia passiuum copulatiuum nominatiuo, & accusatiuo frui potest. Neç desunt authoritates, nam Cic. 5. Tuscul. *Non mihi videtur ad beatè viuendum satis posse virtutem*. Idem primò

de Diuin. *Visum est in somnis pastorem ad me appellere duos sanguineos arietes, inde elegi, &c.* Saluft. *videtur alia omnia futura esse.* Plaut. *Videor me vidisse hanc.*

Maximum, & perenne iurgium est inter grammaticos, *an amatum ire, seruitum ire, auxiliatum ire, & cætera huius farinæ significet tempus præsens, an futurum?* vnaquæque sententia suos habet fautores, sed perpauci tempus præsens, omnium ferè grammaticorum * grex vnanimiter tempus futurū significare asserūt. Nos perpaucos sequentes.

Dicimus. Amatum ire, seruitum ire, auxiliatum ire, importare tempus præsens. Et

Probatur primò rationibus Amatum ire est infinitum supino actiuo coniunctum, quod genera non discernit: sed tàm infinitum ire, quam amatum significant tempus præsens: ergò amatum ire significat tempus præsens Maior est certa. Minor probatur. Ire certum est significare tempus præsens, quod pro indubitato fateri tenentur aduersarij. Amatum, est supinum: sed supinum significat tempus præsens: ergò amatum significat tempus præsens. Maior est certa. Minor probatur. Quando supinum resoluitur, resoluitur ad coniunctiuum præsens, vt eo amatum, idest vt amem: ergo supinum in *um* significat tempus præsens. Præterquàmquòd minor confirmatur. Quotiescumq; datur thema supini per verbum supino carens, resoluitur per præsens coniunctiui: ergò supinum significat tempus præsens.

Vlterius, si more poetarum vtamur supino, possumus efferre illud per infinitum præsens, exemplo sit Statius. *Forsitan Aonias ibis frenare cohortes*: ergò supinum in *um*, significat tempus præsens.

Insuper, quando supinum mutatur, uel fit per Gerundium, vt *eo lectum*, *eo ad legendum* quoque significat tempus præsens: ergò &c. Cum dicitur eo lectum, eo ad legendum, & grammatici resoluunt per participium, vt eo lecturus, est ridicula prorsus transmu-

* *Gramm. error.*

tatio à supino, & gerundio in participium, quia lecturus significat futurum tempus, cuius italicum est, io vò per douere legere in tempore futuro non in præsenti: ergò &c.

Neque dicas cum quodam puro grammatista insulsè absque fundamento, & ratione; Certum est, tùm infinitum *ire*, tùm supinum in *um* præsens tempus significare; attamen illa vnio inter infinitum, & supinum efficit, vt significet tempus futurum; nam

Contra est. Vnio non potest dici propriè pars, sed tantum nexus partium. quia vt apud omnes scholasticos non tres, sed duæ dicuntur partes compositi, Nempè materia, & forma, & non dicitur compositum constare ex materia, forma, & vnione, sed ex materia, & forma vnitis; & quando partes dicuntur debere vniri ad faciendum totum non apponitur vnio tanquam noua pars, sed tanquam nexus partium; sed illa vnio inter supinum, & infinitum non est pars, sed nexus partium, & huius compositi duæ dicuntur partes, nempè supinum, & infinitum, nec apponitur vnio tanquam noua pars, sed vt partium nexus; ergò talis vnio non potest efficere, aliud, quam partium causalitas; ergò si tàm supinum, quàm infinitum significant tempus præsens, non potest vnio efficere, vt significent tempus futurum.

Probatur secundò authoritate Fab. lib. 11. *Sed illa quoque bonum uirum decent, malos malè odisse, publica voce commoueri, vltum ire scelera.* Pro vlcisci Gell. lib. 14. H*omo nobis familiaris adiutum inquit, ornatumque volo ire noctes suas, &c.* pro adiuuare, ornareque ergò significat tempus præsens.

Amatum ire, seruitum ire, auxiliatum ire, &c. huius modi sunt indefinita, & nullis numeris, vel generibus præferuntur, sed vndique sunt libera, & impermiscua, vt *certum est mulieres amatum ire pudicitiam. Bonum est subditos seruitum ire, & auxiliatum ire principi.* Nulla

Nulla lis, nulla controuersia inter grammaticos est circa *amatum iri, doctum iri, lectum iri, &c.* nam vna voce, vno ore, vnoque consensu, vnanimiter ferè * omnes nemine discrepante futurum tempus describere fatentur, sed qua ratione, quo fundamento id dicunt, penè ignorant, sed (vt Senecæ verbis vtar) *eunt quò itur, non quò eundum est*. At contra omnes grammaticos velint, nolint.

Dico, quòd amatum iri, doctum iri, lectum iri, &c. tempus præsens, attamen significationis passiuæ importare.

Probatur primò ratione. Amatum iri, doctum iri, &c. sunt infinita ex supino, & infinito composita: sed tàm supinum, in *um*, quàm infinitum *iri* significant tēpus præsens; ergò amatum iri, doctum iri, &c. significant tempus præsens. Maior patet. Minor probatur quò ad infinitum iri: Iri est infinitum præsens passiuū ergò significat tempus præsens passiuum. Antecedens probatur à pari, sicut ire est infinitum presens actiuū, & significat tempus præsens: ità iri erit infinitum passiuum, & significat tempus præsens.

Probatur secundò authoritate. Cic. lib. 2. de inuēt. *Si illud concedatur, id non concessum iri oportet.* pro cōcedi. Plin. lib. Epist. 2. *Quæ absolutiora mihi videbantur, non fuit alienum tuo iudicio traditum iri* pro tradi. Lactantius lib. primo. *Sybilla, & nomen suum carmini verum inseruit, & Erythream se nominatum iri locuta est* pro nominari.

Amatum iri, doctum iri &c. sunt quidem voces immutabiles, liberæ, impromiscuæ, neque numeris, neque generibus deseruientes, vt *filiam amatum iri, homines doctum iri, corpora assumptum iri, &c.*

Amatum iuisse, doctum iuisse, &c. pro amauisse, docuisse, &c. rectè dicitur. Tacit. lib. 13. *tradunt plerique Scriptores, crebris ante exitum diebus illusum iuisse pueritiæ Brittannici Neronem.* pro illusisse.

* *Gramm. error.*

Amaturum esse, lectum esse, seruiturum esse, miserturum esse, &c. (sed sine esse apud latinissimos ferè semper leguntur) Verba sunt indefinita, & nullos numeros, nulla genera seruant, sed vndique libera, & impromiscua sunt. Cic. in Verr. *Quocumque venerint hanc sibi rem præsidio sperant futurum* Gracch. *Credo inimicos meos hoc dicturum*. Val. Antias. *Aruspices dixerunt omnia ex sententia processurum*. Liberius in Gemellis. *Non putauit hoc eam facturum*. Prior quidē vox immutabilis semper est, verumque infinitum. Posterior verò per participium variari potest cum supposito concordans, & tunc desinit verbum indefinitū, sitque merè participium. Cic pro Milone. *Spero multa vos in rempublicam bona esse facturos*. Iungitur autem hoc participium in rus non modò præsenti esse, sed præterito fuisse, vt infra dicemus.

Amatum esse, vel fuisse, cæteraque præteriti perfecti, & plusquam perfecti temporis infinita, nec genus, nec numerum, nec personam distingūt, sed promiscue omnia vnica voce complectuntur, vt. è chiaro, che l'huomini furono amati dalle donne. *Clarum est homines amatum esse à mulieribus*. *Aiebant tuam domum emptum esse caro* *Vellem tuam virtutem celebratum esse*. Plaut. in amph. *Iustam rem, & facilem esse oratum a vobis volo*. Poterit tamen per participium variari, & tūc desinit esse infinitum. Cic. in Verr. *Non te absolutum esse probitatis, sed illos damnatos esse cædis*. Idem. *Hoc dico Cererem antiquissimam à Caio Verre è suis templis esse sublatam*.

Amandum esse vox quidem immutabilis, libera impromiscua, neque numeris, neque generibus deseruiens. Cic. in Verr. *Scio ludos Circenses maxima cum diligentia esse sanciendum*. Poterit variari, & tunc non infinitum, sed participium est, vt *credo virtutem amandam esse, inimicos vitandos, corpora custodienda*.

Amandum non modo iungitur præsenti esse, sed etiam præterito fuisse, vt infra dicemus.

No-

Notandum primò, quòd quando verba supinis carent, carent quoque infinito futuro actiuo, caret bit quoque perfecto passiuo, sed non futuro, vndè resolutio per fore vt, vel per futurum esse, vt è certo, che li mariti di questo secolo temeranno le moglie. *Certū est mariti huius sæculi fore vt, vel futurū esse, vt timeant vxores*, vel fit per verbum synonimum, vel fit passiuū. *Certum est vxores timendas esse à maritis.* In præterito passiuo, vel confugimus ad verba synonima, vel resoluuntur per actiuum, v. che la giustitia sia stata temuta da ladri, me ne rallegro. *Gaudeo iustitiam formidatam fuisse a latronibus. Vel gaudeo latrones timuisse iustitiam.*

Verborum supinis carentium potest quoque resolutio fieri per *quòd*, vt *spero, quòd te pænitebit. Credo, quòd timebis*; quamuis non desint, qui asserant huiusmodi locutiones barbaras esse, contendantque id, quod per infinitum exprimitur, non posse latinè per quòd, & finitum verbum proferri; quos differtissimorum exemplis confutabimus. Cic. in Sallust. *Credo, quòd omnes tui similes incolumes in vrbem non venissent.* Plin. ad Seruianum. *Gaudeo, & gratulor, quod Fusco Salinatori filiam tuam destinasti.* Martial. *Hoc scio, quod scribit nulla puella tibi.* Horat. *Narrares medicis, quòd quantò plura parasti, tanto plura cupis.* Senec. *Miramur, quòd accessionem fluminum maria non sentiant, æquè mirandum est, quòd detrimentum exeuntium terra non sentit.* Quandoque *quòd* supprimitur. Cic. ad Q. fratrem. *Non prætermittam M. Furium hominem nequam Mercuriales de collegio eiecerunt.* Prò quòd eiecerunt. Idē. *Non puto repudiabis in honore, quem in periculo recepisti.* Prò quod. Illud tamen non negarim esse elocutionē per quòd magis supinam, at per infinitum magis rectam, & vegetam.

Notandum secundò, quòd in infinitis committitur *amphibologia* (quæ est sermo obscurus, quo non potest discerni, quis sit agens, quis patiens) quando la-

tur infinitum in verbis post se accusatiuum requiren-tibus, & tunc erunt duo accusatiui, & si erunt ambo casus animati committitur amphibologia, vt *credo Petrum amare Franciscum*. Vt talis ambiguitas tolla-tur, resoluitur per passiuum, vt *credo Frãciscum amar i à Petro*, quòd si non possit resolui per passiuum, vt *cer-tum est magistros persequi discipulos*, resoluitur per quòd, vt *certum est, quòd magistri persequuntur discipu-los*, vel absque quòd; vt *certum est magistri persequun-tur discipulos*. Sic quoque discurre de amphibologia casuum in alijs temporibus, quoties non adest gene-ris, vel numeri discrepantia.

Notandum tertiò, quòd eadem amphibologia est in tempore imperfecto indicatiui, vt tengo per certo, che l'amico scriueua. *Pro certo habeo amicus scribebat*; nam si diceremus: *pro certo habeo amicum scribere*, non posset cognosci, an significaret quando Italicè ex-plicatur: tengo per certo, che l'amico scriue, ò scri-ueua? & ad tollendam ambiguitatem, vt diximus fit. In præterito plusquam perfecto hæc amphibologia esse potest hoc modo, scilicet quando verbum finitũ est præsentis temporis, & infinitum præteriti plusquã perfecti, vt credo, che tu haueui letto i libri. *Credo tu legeras libros*.

DE FVTVRIS.

FVturorum quatuor genera à grammaticis co-gnoscuntur, *certum, siue simplex, incertum, mistũ & exactum*; de quibus sigillatim, & primò

DE

DE FVTVRO CERTO:
SIVE SIMPLICI.

FVturum certum, siuè simplex est illud, quod Italicè habet vulgaria futuri indicatiui, vt spero, che Dio perdonarà li miei peccati. *Spero Deum condonaturum esse mihi peccata.* Sappiamo, che Pietro hauerà d'amare la virtù. *Scimus Petrum amaturum esse virtutem.*

DE FVTVRO INCERTO:

FVturum incertum est illud, quod italicè habet vulgaria secundæ vocis imperfecti coniunctiui. Præteritum imperfectum coniunctiuum duas habet voces, vt amasse, & ameria; prima fit infinitiuũ, vt credeua, che Pietro legesse le mie lettere. *Credebam Petrum legere meas epistolas*; secunda fit etiam infinitum, sed per futurum inuariato genere, & numero fine esse, vt è certo, che li miei amici defenderiano la mia causa. *Certum est meos amicos defensurum meam causam.* Quadrigarius 12. Annal: *Speremus Deos bonis benefacturum.* Vndè si vis tale futurum resoluere, per idem tempus resolues, vt sò, che tuo fratello veneria quà, se io li scriuesse. *Scio, tuus frater veniret huc, si ego ei scriberem.*

Ferè omnium grammaticorum turba tale futurum Incertum recessisse ab aula asserit; quare recessit, vel quia tali futuro non vtuntur, vel quia incongruum; non incongruum, cum optimæ latinitatis authores ipso vtuntur, vt in exemplis allatis patet: ergò quia non

non vtuntur, vndè quæritur.

Quare, secunda vox imperfecti coniunctiui non potest fieri infinitum?

Respondent, quia post secundam vocem sequitur conditio (*si*) *quæ nihil ponit in esse*, & demonstrat actum non fieri ad præsens, & ideò non fit per infinitum præsentis temporis, sed reducitur ad idem imperfectum.

Hanc rationem parui momenti cognosco, nam in futuro misto, quod est de secunda voce præteriti plusquam perfecti coniunctiui, adest etiam conditio, *si*, & fit etiam infinitum. Actus futuri incerti non fit ad præsens, sed conditionatè quoddam futurum ostendit, non aliter, ac si diceret: sò che haueria da ritornare quà, se mi partisse, quod idem est, ac si diceret: sò che torneria quà, se mi partisse. *Scio me huc reuersurum, si discederem.*

Dices; ergò nulla esset differentia inter certum, & incertum, cum vtrumque fiat per idem futurum: sed hoc est falsum; ergò, & id vndè sequitur.

Respondetur nego sequelã maioris, nam differentia hæc est, in certo concordatur, additurque esse, quod in incerto nullatenus contingit, vt apud probatos authores videre est.

DE FVTVRO MISTO.

Futurum mistum est illud, quod italicè habet vulgaria præteriti plusquam perfecti coniunctiui.

Præteritum plusquam perfectum coniunctiui duas habet voces, vt hauesse, & haueria amato; prima potest fieri infinitum, vt giudico, che l'amico hauesse risposto alle mie lettere: *Iudico amicum dedisse responsum meis epistolis*: Secunda verò per idem præteritum plus-

plusquam perfectum non potest fieri, sed per infinitū futurum addendo fuisse, vt credo, che il Vescouo saria andato in Roma, se hauesse hauuto commodità. *Credo Antistitem iturum fuisse Romam, si habuisset commoditatem.*

Aduerte tamen, si verba supino carent, tunc resoluuntur, vel per futurum fuisse vt ad imperfectum coniunctiui, vel per fore vt ad imperfectum coniunctiui, vel cum quòd, vel absq; ad præteritum plusquā perfectū coniunctiui, vt penso, che voi haureste studiato la logica, se haueste saputo la grammatica. *Cogito futurum fuisse, vt vos studeretis logicæ, vel fore, vt studeretis logicæ, vel quod studuissetis logicæ, vel cogito studuissetis logicæ, si sciuissetis grammaticam.* Sed

Quæres primò. Vox præteriti plusquam perfecti coniunctiui, cur non possit fieri latinè per idem tempus præteritum plusquam perfectum, sicuti prima vox, sed per futurum?

Respondetur, quia post secundam vocem sequitur conditio *si*, quæ actum non esse factum, sed faciendum demonstrat, & ideò latinè nō redditur per plusquam perfectum, quod actum iam factum esse demōstrat, sed futurum; quod non accidit in prima voce, nam actum completum esse ostendit.

Quæres secundò, quare dicitur infinitum mistum?

Respondetur primò, quia constat ex futuro infinito, & ex infinito plusquam perfecto fuisse.

Respondetur secundò, quia ita loquimur de re præterita, vt erit futura, & clarè patet in hoc exemplo: è certo, che la moglie haueria vcciso il marito, se tu non l haueßi dissuasa. Hic videtur, quòd de re præterita loquimur, sed tamen extrinsecè, cum actus non sit præteritus, sed futurus, quem illa conditio, *si*, demonstrat, & ideò latinè fit: *Certum est uxorem interfecturam fuisse virum, nisi ipse dissuasisses.*

Tria sunt italica futuri misti, exemplum primi est, vt, so che haureste uo consolato l'amico, se l'haueßiuo

veduto in tanti affanni. *Scio vos consolaturos fuisse amicum, si eum vidissetis in tot angustijs.* Exemplum secundi, vt credo, che l'infermo moriua, se il medico lo purgaua. *Credo ægrotum fucturum fuisse vita, si medicus ei propinabat pharmacum.* Exemplum tertij. Sò, che queste parole erano da dirsi, ò si doueranno dire. *Scio hac verba dicenda fuisse.*

Si actio præteriti finiti actionem infiniti futuri tẽpore præcedat, futuro misto nullus est locus, sed tantum futuro simplici, vt tuo padre diceua hieri, che l'amico sarebbe venuto in Napoli. *Tuus pater dicebat heri amicum venturum esse Neapolim.* Sin autem actio verbi infiniti præcedat tempore actionem verbi finiti, tunc vti debemus futuro misto, vt diceua Antonio, che tuo padre t'hauerebbe perdonato, se hauesse trouato scusa. *Antonius dicebat tuum genitorem daturum fuisse tibi veniam, si inuenisses excusationem.*

DE FVTVRO EXACTO.

FVturum exactum est illud, cuius Italica idiomata per secundam vocem futuri subiunctiui adduntur.

Futurum coniunctiui duas habet voces, vt cum amauero, quando io amerò, & hauerò amato; prima vox fit per futurum simplex; secunda vox potest significare actionem, vel factam, vel faciendam; si significat actionem factam fit infinitum præteriti perfecti, vt giudico, che il maestro hieri hauerà dichiarato le regole alli scolari, cioè habbia dichiarato. *Iudico magistrum heri declarauisse regulas discipulis.* Spero, che tu mi hauerai mandato il denaro, cioè che m'habbi mandato. *Spero te misisse ad me pecuniam.* Penso, che l'amico m'hauerà scritto, cioè, che m'habbia

bia scritto. *Cogito amicum scripsisse mibi.* Ratio est, quia hæc non sunt futura, sed præterita, cum de rebus futuris non loquamur, sed de præteritis. Si significas actionem faciendam fit futurum exactum. Cic. ad Q. fratrem, *Spero paucis mensibus opus perfectum fore.* Spero, che frà pochi mesi l'opra sarà già compita. Cic. 11. epist. 3. *Quos spero breui tempore tecum copulatos fore.* I quali spero, che in breue tempo saranno già vniti teco. Idem pro Syll. *Hoc possum dicere me satis adeptum fore, si ex hoc tanto beneficio nullum in me periculum redundabit.* Posso dir questo, che io hauerò acquistato assai, se da questo gran beneficio non ridonderà contro di me nessuno pericolo.

Futurum exactum fit in verbis desinentibus in *or*, cum fore, & cum participio præterito. Ex passiuis, vt *amor, amaris, amatus, amata, amatum.* Ex communibus, vt *hortor, aris, hortatus. a. m.* Ex deponentibus, vt *sequor eris, secutus a. m. fore.* Fit quoque futurum exactum ex verbis desinentibus in *o*, quæ habent participium in præterito, vt *gaudeo, es, gauisus. a. m fore. Fido is, fisus a. m. fore. Mæreo, es, mæstus. a. m. fore.* Alia verba in *o*, desinentia, & non habentia participium præteritum nullo modo habent futurum exactum; attamen si erunt actiua possunt mutari in passiua, si verò neutra recurrendum est ad resolutionem. Vndè

Futurum exactum potest resolui per fore, vel futurum vt ad præteritum perfectum coniunctiui, si tempora propinqua præcedant, vt giudica mio padre, che io sarò venuto, quando lui cenerà. *Meus pater censet fore vt, vel futurum vt, ego venerim, ubi ipse cænabit.* Dicitur venerim, quia præcedit tempus propinquum, *censet.* Ad præteritum plusquam perfectum coniunctiui, si tempora remota præcedunt, vt giudicaua mio padre, che io sarei già venuto, quando esso cenasse. *Censebat meus pater fore vt, vel futurum vt, ego venissem, cum ipse cænaret.* quia

quia præcedit *censebat*, quod est tempus remotum. Cic. ad Att. 19 *Sperabam, cum has litteras accepisses fore, vt ea impetrassent.* Io speraua, che quando tu hauessi riceuuto queste lettere, gia le cose fussero state impetrate.

Dicitur futurum exactum, quia significat illud hoc tempore non esse iam factum, sed tempore futuro erit iam factum; vndè dicitur futurum quia hoc tempore non est dùm factum: dicitur exactum, idest præteritum, quia tempore futuro erit iam completum.

Inuenitur apud optimæ notæ authores quoddam genus futuri, quod alienum non esse puto à congrua dicendi formula, tale genus aliqui *futurum geminatum* appellitant, quia duobus futuris constat, vt amaturum fore, amandum fore, idquè authoritatibus asseuerant. Liuius lib 8 secundi belli punici *Acturum se id per populum aperte fore.* Idem in primo bell. Maced. *ab Senatu ei postulandum fore*, & in 7. *eò quoque mittendos fore legatos.* Cic. ad Appium. *Fore mihi aliquando expectandum officium tuum.* Portius Latro in Catil. *Lucem de domo Cornelia proditurum fore.* Idem *Viuendum, ac moriendum fore.* Sed hi authores non alluciantur quando fore, tàm futuro actiuo, quam passiuo iungitur, non italicum futuri simplicis, sed debitum, necessitatem, conuenientiam, obligationem, &c. importat, vt credo amicos iuuandos fore, non significat Credo che l'amici saranno aiutati, sed che si doueranno aiutare, che sarà necessario, conueneuole, obligo, che l'amici s'aiutino.

Neque audiendi sunt, qui dicunt fore idem importare, ac esse, cum tyronibus prima grammatices elementa addiscentibus, importare futurum, pateat.

Verba *orandi, consulendi, hortandi, admonendi, persuadendi, postulandi, rogandi, &c.* resoluuntur per coniunctio-

* *Gramm. error.*

ctionem vt, ad coniunctiuum, sed eleganter fine, v.g. *Præceptor hortatur discipulos, vt studeant* . Il Maestro essorta gli scolari, che studijno . Ti prego, che venghi. *Oro venias.* Voglio, che venghi alla mia Schola. *Volo venias ad meam scholam.*

Verba *video, audio, inuenio* eleganter per participium in *ns* fiunt quoties sequitur infinitum, vt intendo, che il maestro dichiara la lettione . *Audio magistrum declarantem lectionem.* Vedo, che Pietro corre contro l'inimico . *Video Petrum currentem in inimicum.*

Verba *sperandi, desiderandi, promittendi, &c.* quoties sequitur infinitum præsens , eleganter possunt commutari in futurum, vt spero far cose buone *Spero me bona facturum* . Hò giurato di castigare li discepoli negligenti. *Iuraui me castigaturum discipulos negligentes.*

Verba affectiua, vt *gaudeo, lætor, mæreo, doleo, &c.* determinant tàm infinitum per modum infiniti, quam resolutionem per quòd , vt *gaudeo te benè valere , &* *quòd benè valeas.*

Verba *curo, & iubeo* significant fare; per verbum curo fit thema quando loquitur, alicui, vel imperatur absque authoritate, vel per infinitum passiuum præsens, vel per futurum passiuum, vt m'hò fatto venire molti libri da Venetia . *Curaui afferri, vel afferendos esse mihi multos libros Venetijs.* Per verbum iubeo quando, qui iubet habet potestatem iubendi. v g. il Prencipe hà fatto appiccare molti ladri. *Princeps iussit suspendi, vel suspendendos esse multos fures.*

Dicimus *Vereor ne, dubito quin, & impedio quominus,* cum subiunctiuo.

Quando verbum infinitum regitur à sequentibus verbis passiuis æstimatiuis potest ante se habere nominatiuum, & accusatiuum, vt *Exercitus Regius venire Alexandriam nunciatur. Adesse Romanos nunciatur.*

Animaduertor, inuenior, assimilor, audior, cognoscor, con-

ce-

cedor, credor, defendor, demonstror, dicor, doceor, feror, fingor, intelligor, iubeor, iudicor, narror, negor, nuncior, ostendor, prohibeor, postulor, prædicor, probor, prodor, putor, scribor, trador, &c.

Reperiuntur hi loquendi modi per infinitum italicum: non sò, che fare. *Nescio quid faciam.* Non sò, che studiare. *Nescio, cui studeam.* Fit per qui, quæ, quod ordine seruato Non posso fare, che non pianga. Fit, *non possum non flere, vel non possum facere quin fleam.*

Verbis præceptiuis qualia sunt *iubeo, impero, edico, præcipio,* adde *veto, nego, & promitto,* tàm datiuus, quā accusatiuus apponi potest sequentibus infinitis, vt *Iubeo tibi legere, vel te legere. Impero tibi, vel te seruire cunctis, &c.*

Aliquandò infinitum venustè subiicitur, vt *scio fidibus,* idest canere. *Scio latinè,* idest loqui.

Determinatur etiam quibusdam adiectiuis certæ cuiusdam significationis, qualia sunt; *aptus, ineptus, audax, bonus, malus, celer, dignus, facilis, difficilis, doctus, indoctus, habilis, piger, potens.* Ouid. 5. Met. *Figere doctus erat, sed tendere doctior arcus.* Statius. *Ille quidem disco bonus, & cōtendere cursu.* Idē. *Fortis peruertere turmas.* Horat. *Celer sequi.* Idem *Codrus pro patria non timidus mori.* Pleraque tàm infinitum, tùm gerundinum modum admittunt, vt *bonus, malus, cantare, & ad cantandum. Paratus, aptus, idoneus scribere, & ad scribendum.*

Infinitum quandoque pro nominatiuo figuratè ponitur Fab. lib. 11. *Proponere, partiri, interrogare sermoni proxima sunt.* Plin. lib. 7. *ipsum cremare apud Romanos non fuit veteris instituti.* Persius. *Scire tuum nihil est.* Virg. *Velle suum cuique est.* Interdum accusatiuo. Persius. *Et nostrum istud viuere triste aspexi.* Horat. lib. 1. epist. *Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum.*

Non nunquam pro participio. Virg. *Magnum dat ferre talentum,* idest ferendum.

Sæpè pro gerundio ponitur more græcorum, qui

gerundijs carent. Virg. *Et si tantus amor casus cognoscere nostros*, ideſt cognoſcendi. Ouid. *Nec mihi sunt uires inimicos pellere tectis*, ideſt expellendi. Plaut. *Ne operā perdas poſcere*, ideſt poſcendo. Virg. *Et cantare pares, & respondere parati*, ideſt ad cantandum, & reſpondendum.

Ponitur tandem pro priori ſupino. Virg. *Non Lybicos populare Penates, venimus*, ideſt popularum. Cic. ad Att. *Misi quidem ei nunciare*, ideſt nunciatum.

Hæc omnia, quæ de infinitis in communi diximus, conueniunt, tàm actiuis, paſſiuis, neutris, communibus, & deponentibus, quàm imperſonalibus, ſed quia de omnibus, reſtat ſigillatim aliquid dicendum, ideò

DE INFINITIS ACTIVIS.

INfinita actiua tres habent terminationes, vt *orare, orauisse, & oraturum esse*, ni verbum ſupino careat. Accuſatiuus à fronte debet eſſe agens. E certo, che li peccatori pregano, han pregato, e pregheranno la ſalute à Dio. *Certum est peccatores orare, orauisse, & oraturos esse Deum salutem*. Sò, che li diſcepoli temono, han temuto, e temeranno il maeſtro. *Scio discipulos timere, timuisse, & fore ut timeant magistrum.*

DE INFINITIS PASSIVIS.

TRes quoque infinita paſſiua habent terminationes, vt *dari, datum esse, & dandum esse*, ni verbū actiuum, à quo formatur infinitum paſſiuum, careat ſupino, nam cum ſupino caret, caret præterito infinito,

to, & tunc resoluitur per actiuum, vel per synonimũ, sed non carebit futuro passiuo.

Notandum est, quòd accusatiuus, qui stat post verbum finitum semper est patiens, vt che la lettione si dichiara, s'è dichiarata e si dichiarerà dal Maestro alli scholari, tutti lo sanno. *Omnes sciunt lectionem declarari, declaratam esse, & declarandam esse à magistro discipulis.* Vndè

In quarto, & in quinto ordine, si accusatiuus post verbum finitum non esset patiens, vt è certo, che la grammatica è stata insegnata alli discepoli da l maestro, e che le legna si carricheranno dal mulettiero al mulo, tunc sumitur accusatiuus patiens, & concordatur cum infinito faciente partem participij fit. *Certum est discipulos doctos fuisse grammaticam a magistro, & mulum onerandum esse à mulione lignis.* Quòd si accusatiuus patiens desideraretur, loco ipsius ponere debemus pronomen aliquis, aliqua, aliquod, vt è noto, che la logica s'insegnerà da Pietro, e che le vesti sono state spogliate. *Notum est aliquem docendũ esse logicam à Petro, & aliquem spoliatum fuisse vestibus.*

DE INFINITIS NEVTRIS.

Neutra infinita tres habent terminationes, vt *seruire, seruiuisse, & seruiturum esse*, at quarti ordinis verba tres terminationes actiuas, vt *arare, arauisse, & araturum esse*, & tres passiuas, vt *arari, aratum esse, & arandum esse*. Verbum sum, es, est habet infinita esse, fuisse, & fore; futurum enim ortum ducit à verbo antiquo *fuo*.

In neutris accusatiuus à fronte debet esse agens, vt *uideo multos seruire, seruiuisse, & seruituros esse dominis*

minis ingratis. Quòd si aliquando contingat accusatiuum esse patientem, tunc resoluitur à significatione passiua in actiuam, vt credo, che la retorica si studia, & è stata studiata da dotti. *Credo doctos studere, & studuisse Rhetoricæ.* At in neutropassiuis semper accusatiuus patiens, vt *cognosco discipulos vapulaturos esse à magistro.*

Notandum infinita copulatiua ante se pro verbo finito verba seruilia, dominantia, æstimatiua, & impersonalia habere posse. Cum seruilibus semper ante, & post se nominatiuum requirunt, vt *tu incipis esse bonus.* Cum dominantibus, etiam nominatiuum à frōte, & à tergo, & à tergo quoque accusatiuum, vt *volo euadere doctus, & volo me euadere doctum.* De verbis æstimatiuis diximus. De impersonalibus infra dicemus.

DE INFINITIS COMMVNIBVS.

Communia tres terminationes habent actiuas, vt *criminari, criminatum esse, vel fuisse, & criminaturum esse,* & tres quoque passiuas, vt *hortari, hortatum esse, vel fuisse, & hortādum esse.* In actiuis accusatiuus à fronte agens, in passiuis patiens esse debet. Vnum dicendum restat, quòd quando dicitur: credo, che la virtù è stata essortata, e li vitij sono stati accusati, fit: *credo aliquem hortatum esse ad virtutem, & aliquem criminatum esse vitijs.*

DE INFINITIS DEPONENTIBVS.

DEponentia tres habent terminationes, vt *auxiliari, auxiliatum esse, vel fuisse, & auxiliaturum esse*. Auxiliari formatur ab imperatiuo auxiliare, mutata *re in ri* fit auxiliari. Auxiliatum esse, vel fuisse à supino auxiliatum addendo esse, vel fuisse, fit auxiliatum esse, vel fuisse. Auxiliaturum esse à supino mutata *m in rum* fit auxiliaturum, & addendo esse, fit auxiliaturum esse.

Accusatiuus post verbum finitum semper debet esse agens, vt *rectè cognosco auaros non misertos fuisse, nec misertur os esse pauperum*. Quòd si erit patiens, (quòd contingere potest in secundo, tertio, & quarto ordine) debet thema ex illa significatione actiua in actiuam resolui, vt sò che li clienti sono aiutati, sono stati aiutati, e saranno aiutati dall'Auuocato. *Scio aduocatos auxiliari, auxiliatos esse, & auxiliaturos esse clientibus*. Si desideraretur agens ad aliquis, aliqua, aliquod recurremus. vt conosco che li buoni sono stati perseguitati fit. *Cognosco aliquem persecutum esse bonos*.

DE INFINITIS IMPERSONALIBVS.

INfinitum impersonale depẽdet ab omnibus verbis Impersonalibus, & duplex est actiuæ, & passiuæ vocis.

Infinita impersonalia duas habent terminationes, vt *pœnitere, & pœnituisse, seruiri, & seruitum esse, vel fuisse*, vnde ipsa carere futuro ineuitabili grammaticorum lege sancitum est.

Con-

Construuntur à fronte, & à tergo cum casibus suorum verborum, vt *omnes dicunt discipulorum interesse obedire magistro. Certum est sacerdotibus conuenire ducere vitam sanctam. Legimus Iudam non pænituisse sui peccati. Video à subditis seruiri, & seruitum fuisse principibus. Scimus ab amicis itum fuisse Constantinopolim.*

Impersonalia infinitis futuris carent, vndè si thema datur, resoluitur per fore vt, vel futurum esse vt; È certo, che voi vi pentirete di non hauere atteso all'humane lettere. *Certum est fore vt, vel futurum, vt vos pæniteat non vacauisse humanis litteris.*

In significatione passiua, licet aliqui admittant, aliqui negent Grammatici, tu si vis futuro vti, vtere, vt *credo à te studendum esse Philosophiæ, & a tabellarijs eundum esse Romam.*

Infinita impersonalia verbis seruilibus iuncta etiã futuri temporis per resolutionem, verba seruilia euadunt impersonalia, vt è impossibile, che li peccatori nell' vltimo punto della vita non si cominciaranno à pentire delli peccati. *Impossibile est peccatores in vltimo puncto vitæ fore vt non incipiat penitere peccatorum.* Ratio est, quia impersonalia actiuæ vocis semper carent futuro infiniti, & quia verba seruilia quando impersonalibus adiunguntur etiam ipsa euadunt talia, ideò licet non careant futuro, tamen carent illo, vt adiuncta impersonalibus, quorum naturã induũt. Econtra verò si esset verbum dominans impersonalibus adiunctum, tunc non resoluitur, sed fit infinitum temporis futuri, vt penso, che tu desidererai pentirti del tempo perduto. *Puto te desideraturum pænitere temporis amissi.* Ratio est, quia verbum dominans adiunctum impersonalibus non fit impersonale, & consequenter non caret futuro, quando impersonalibus adiungitur.

DE GERVNDIIS.

GErundium est pars orationis declinabilis cum casu, & sine tempore seruata verbi structura agendi, vel patiendi significatiua.

Dico, quod hæc definitio est bona.

Probatur: constat ex genere, & differentia: ergò est bona. Antecedens probatur, dicitur *pars orationis* loco generis, quia conuenit cum alijs partibus orationis; cæteræ particulæ ponuntur loco differentiæ. Dicitur *declinabilis*, quia declinatur. *Cum casu* differt à verbo, & supino. *Sine tempore*, differt à verbo, & participio. *Seruata uerbi structura*, differt a nomine, & pronomine; ergò constat ex genere, & differentia.

Obijcies. Si gerundium esset pars orationis; sequeretur partes orationis esse plures, quàm octo; sed hoc est falsum: ergò falsum est gerundium esse partē orationis. Minor probatur; omnes grammatici ponūt octo partes orationis; ergò &c.

Respondetur, concedo sequelam maioris, & nego minorem, ad cuius probationem nego antecedens. Nos dicimus partes orationis esse decem; nec est quòd miretur quisquam decem à nobis partes orationis dici, quando in eorum numero non semel variatum est. Quint. l. enim lib. 1. *Tam videbit, inquit, ad quē hoc pertineat quæ, & quot partes orationis sint.* Quot sint partes orationis, suo loco fusius egimus; nam ibi probauimus esse decem. Si quis ea desiderat legere, adeat, fol. 44 vbi ad nauseam vsque tractauimus.

Obijcies contra illam particulam *sine tempore*. Gerundium significat cum tempore; ergò male ponitur illa particula, sine tempore. Antecedens probatur; significat actionem in tempore; ergò significat cum tempore. Antecedens probatur; cum dico tempus est legendi, vaco legendo, & eo ad legendum, vtique *ly*

legendi, legendo, legendum significat in tempore.

Respondetur nego antecedens, ad probationem nego antecedens cum sua consequentia. Significare cum tempore est solius verbi, cum omne verbum sit alicuius personæ, & gerundia personis carent. Gerũdia itidem carent præterito, & futuro, & consequenter præsenti, carent modis nempe indicatiuo, imperatiuo, optatiuo, subiunctiuo, & infinito, & cum omne verbum sit alicuius personæ, temporis, & modi, per consequens est sine tempore.

Contrà est primò, Gerundia carent præterito, & futuro; ergò saltem habebunt præsens. Consequentia probatur; Gerundia resoluuntur in præsens; ergò habebunt præsens. Antecedens probatur; cum dico tẽpus est legendi lectionem, *ly* legendi resoluitur; vt legam; ergò resoluitur in præsens.

Respondetur nego consequentiam, ad probationẽ nego antecedens, ad probationem cuius concedo antecedens, & nego consequentiam; Nam cum gerundium resoluitur eodem ferè modo resoluitur, ac nomen, vt *tempus est comestionis piscium, tempus est comedendi pisces Hora est lectionis Ouidianæ, hora est vt legam lectionem Ouidij*; & sic non potest gerundium tempus significare alio modo, nisi vt nomen, cum sit pars orationis declinabilis cum casu, & sine tempore, vt diximus.

Contrà est secundò. Nomen non potest regere omnes casus; sed gerundium regit omnes casus; ergò nõ est nomen; ergò si regit omnes casus, regit quia dicit respectum ad tempus, quod significat. Vltima consequentia probatur gerundium gerit partem nominis, & verbi; ergò quatenus gerit partem verbi significat tempus, & non quatenus gerit partem nominis.

Respondetur, concedo totum argumentum; nam nos dicimus gerundium non esse nomen, nego tamen vltimam consequentiam, ad cuius probationem concedo antecedens, & nego consequentiam. Gerundiũ

enim quatenus gerit partem verbi non accipit à verbo tempus, sed tantum accipit casus, & significationē; à nomine verò, quod non regit casum, sed regitur à casu.

Dicitur gerundium à *gero, & duo*, quia sub vna terminatione gerit duo, in voce casum nominis, & in sensu verbi significationem, actiuam, vel passiuam.

Breuitatis, & ornatus causa etiam inuentum est; nam breuiùs, & ornatiùs est dicere dormiendi, quàm vt dormiam.

Octo gerundio accidunt, *qualitas, genus, casus, numerus, figura, significatio, terminatio, & forma.*

Qualitas gerundij duplex est, scilicet gerundium substantiuum, & adiectiuum; substantiuum est illud, quod variari non potest, & tantum retinet suam terminationem; Adiectiuum verò est illud, quod variatur, & non retinet suam terminationem. Gerundium adiectiuum dicitur etiam Gerundiuum, seù potiùs gerundiale, nam vt à participio participiale, sic à gerundio gerundiale deduci par est.

Gerundij substantiui declinatio.

Singulariter nominatiuo hoc amandum, amare, & essere amato. Genet. amandi, di amare, per amare, & essere amato. Dat. amando, ad amare, & essere amato. Accusat. Amandum, ad amare, & essere amato. Ablat. ab amādo, da amare, con l'amare, & essere amato.

Gerundij Adiectiui declinatio.

Singulariter nominat amandus, amanda, amandum, huomo, donna, e cosa d'amare, e da essere amata. Genit. amandi, dæ, di. Dat. amando, dæ, do. Accusat. amandū, dam, dum. Ablat. ab amando, da, do. Pluraliter nominat. amandi, dæ, da. Genit. amandorum, darum, dorum. Dat. Amandis. Accus. amandos, das, da. Ablat. ab amandis.

Ge-

Genera gerũdiorum sunt tria *masculinum*, vt amãdus, *fœmininum*, vt amanda, *neutrum*, vt amandum.

Casus sunt quinque, nominatiuus, genitiuus, datiuus, accusatiuus (vocatiuum non habent, quia vocatiuus non potest resolui,) & ablatiuus.

Numeri sunt duo, singularis, vt amandus, pluralis, vt amandi.

Figura duplex, *simplex*, vt legendi; *composita*, vt perlegendi.

Significationes duæ sunt, *actiua*, & *passiua*.

Terminationes sunt tres *in di, in do, in dum*. Hic nos loquimur de gerundijs, non de gerundiuis, seu gerundialibus.

Formantur à prima persona præteriti imperfecti modi indicatiui mutata *bam in di, do, dum*, vt docebã mutata *bam in di, do, dum* fit docendi, docendo, docendum. Sed potest etiam formari à participio præsenti casus genitiui, vt legentis, mutata *tis in di do, dum*, fit legendi, legendo, legendum.

Forma gerundiorum duplex est, vna simplex, nulla adiuncta voce; altera composita, quando gerundiũ adiunctum est participio. Simplex, vt musici cantando amittunt vocem. Composita, quando adiunctum est participio, & dicitur gerundium Italicum, vt amando io, legendo io, tunc per præsens, vel imperfectum coniunctiui latinè permutatur, cum amem, cum amarem, cum legam, cum legerem, de quo dicemus fusius infrà de participijs resoluendis.

Descendunt gerundia à verbis actiuis, neutris, cõmunibus, quorum aliqua actiuæ tantùm sunt significationis, aliqua tantùm passiuæ, aliqua actiuæ, & passiuæ pro verborum significatione à quibus fiunt. Verborum autem alia sunt transitiua, idest cum accusatiuo construi possunt. Alia intransitiua, idest cum alio casu, quam accusatiuo constructa. Transitiua, vt sunt actiua, neutra, ac deponentia quarti ordinis, & communia, formant etiam tam gerundia substantiua, quã

adie-

adiectiua,& vtraque,tam actiuæ, quàm passiuæ significationis,vt veni ad audiendum, ideſt vt audiam,vel vt audiar. Summa cupiditate ſum affectus videndi tui, ideſt vt te videam,vel vt videar à te.

* Priſcianus.Laurentius, ac Nebriſſenſis contendūt gerundia adiectiua paſſiuæ tantùm eſſe ſignificationis,ſed authoritatibus conuincuntur. Cic. in Verr. *Cognoſcite hominis principium magiſtratuum gerendorum,& reipublicæ adminiſtrandæ.* Idem in Rull. *Finem feci offerendi mei.* Et pro Rabirio. *Confiteor interficiendi Saturnini cauſa,C. Rabirium arma cepiſſe.*

Intranſitiua verba gerundia gignunt tantummodò ſubſtantiua, & ſi verba actiuè ſignificant, ipſa actiuæ tantum erunt ſignificationis, vt ſeruiendum, ſtudendum,eundum. Si paſſiuæ,& ipſa paſſiuæ erunt ſignificationis,vt egendum,gaudendum,vapulandum.

Dices primò. Ab intranſitiuis verbis deducuntur gerundia adiectiua,nam Plaut. inquit. *Iſthæc puppis pereunda eſt*,& idem alibi. *Nata tibi placet,placenda dos quoque eſt*:ergò &c.

Reſpondetur, nego antecedens cum ſua probatione,quia quòd Plautus dixit non eſt, nec vſu, nec ratione probatum.

Dices ſecundò: Ab intranſitiuis nonnulla gerundia etiam paſſiua vſurpata leguntur. Cic.lib.2.de nat.Deor. *Sus erat ad veſcendum hominibus apta.* ideſt qua veſcuntur:lib.2.de finibus. *Negat tenuiſſimo victu minorem voluptatem percipi, quàm rebus exquiſitiſſimis ad epulandum.* Varr.lib.2.rer.ruſt. *Equus huiuſmodi ad medendum eſt appoſitus*: ergò malè dicitur,quòd gerundia paſſiua non formantur ab intranſitiuis.

Reſpondetur, talia verba olim fuere tranſitiua,at non nunc.

Dico à verbis impersonalibus non formari gerundia: * eſt contra Ioannē Scoppa,alioſque Grammaticos.

Pro-

* *Gramm.error.*

* *Gramm.error.*

Probatur. Gerundia ante se non regunt casum: sed si fierent gerundia ex impersonalibus sequeretur talia gerundia ante se regere casum; ergò impersonalia non possunt formare gerundia. Maior patet ex gerundiorum structura. Sequela minoris probatur. Valeret dicere tempus est hominem pænitendi errorum: sed hoc est falsum; ergò verum est impersonalia non posse formare gerundia; nam gerundiorum structura impersonalibus aptari nequit, cum gerundia ante se casum non regant; Impersonalia verò necessariò regant.

Adest quædam ratio cumunissima cuiusdam gram-* matici parum ingeniosi, apicem, cur ex impersonalibus gerundia non formentur, qua se attigisse fatetur. Ratio hæc est.

Impersonale caret prima persona præteriti imperfecti; sed gerundium formatur à prima persona præteriti imperfecti, vt amabam, mutata bam in di, do, dum, fit amandi, amando, amandum; ergò impersonale caret gerundijs. Sed

Contra. Gerundium siuè formetur à prima, siuè à secunda, siuè à tertia præteriti imperfecti parum refert, non enim est maior ratio de prima, quàm de secunda, & tertia persona; nam sicut dicimus mutata bam in di, do, dum, possumus dicere mutata bas, siue bat in di, do, dum, fit amandi, amando, amandum; ergò si impersonalia habent tertiam personam, possunt formare gerundia, quòd est falsissimum; ideòque tanquam futilem, nulliusque momenti dijudicamus.

Obijcies primò. Omnes desinentiæ gerũdij formari possunt à verbis impersonalibus: ergò gerundia formantur quoque ab ipsis. Antecedens probatur, recta est locutio, iam nunc pudendi tempus est, pœnitendo satis profeci, ad pœnitendum me inuito adducor, sed hæc sunt omnes tres gerundiorum desinentiæ formatæ ab impersonalibus; ergò &c.

* *Gramm. cuiusdam error.*

Respondetur negando antecedens, ad probationem dicimus aliud esse gerundium propriè, aliud abusiuè accipi, vt in præsenti fit.

Cōtra 1. Quod verè, propriè q; cōpetit gerūdio, cōpetit his tribus vocibus: sed gerundio cōpetit formatio, ex verbo ad nominis similitudinem tribus cū desinentijs in di, do, dum, quæ omnia competunt impersonali, vt in exemplis allatis: ergò verè, & propriè sunt gerundia. Minor certa est, quò ad primam partem, quò ad aliam liquet, quia pudendi, pænitendo, pænitendum sunt tres terminationes gerundij ad nominis similitudinem ex suis verbis formatæ.

Respondetur, distinguo minorem, hoc tantum nego; aliquod aliud, concedo minorem. Præter assignata competit propriè gerundio constructio, casus nempè post se, quæ non competit impersonali, & ideò, quia possunt desinere vti gerundia similia illis dicuntur.

Contra secundò. Sed hoc quoque competit impersonali. ergò nil deficiet. Probatur minor: latinè loquor, cum dico: tu pœnitendo tuorum scelerum tristitia valdè confectus es, sicut Sallust. *Num eorum pænitendum sit*: Sed hæc est constructio gerundiorum: ergò &c.

Respondetur negando minorem, ad probationem negatur maior, & ipsius suppositum, quia pœnitet antiquitùs personale verbum erat, argumentum verò pro certo supponit impersonale esse, & pro tali vsus fuit Sallustius antiquitatis paulò liberior amator, qui ita incessitur satis noto Epigrammate: *Et multū antiqui verba furate Catonis, Crispe Iugurthinæ conditor historiæ*. Nam deponens erat, & adducimur satis probati viri testimonio Hieronymi, qui ait *Pænitemini, & credite*. Idem. *Pœnitimini, & conuertimini*.

Contra tertiò: ergò hodie est impersonale; sed ex hoc tantùm sequitur persona carere, & non casu; ergo &c. minor subsumpta probatur: personale cōstruitur per personas, non per casus; ergò quoties mutatur

tur opposito modo constituetur per carentiam personæ,non casus.

Respondetur ad vltimam probationem, per hoc, quòd personali competit persona, ideò sequitur casu gaudere, & sic in consequentiam casum admittit rectum; Impersonale verò excludit personas, & sic rectum casum,vt diximus,non per hoc amittit obliquũ ante,& post verbum,& taliter casus à tergo ponitur, vt necesse sit referri ad casum ante. Attamen,quia gerundia has obliqui casus duplicitates excludunt, ideò hæc verba gerundio non gaudebunt,quia casum à fronte non habet.

Cõtra quartò, Gerundium semel,atque iterum inuenitur cum casu ante se: ergò tota ratio ruit, cur ex impersonalibus non formentur gerundia. Antecedens probatur:Liuius lib.8. *Numisius Imperator eorũ affirmando se Romanos nihil, tum minus, quàm prælium expectantes,perculsurum,fallacibusque litteris circa Volscum, nomenque latinum missis, tumultuarius exercitus raptim conscriptus conuenit.* Vbi potuisset per participium dicere: *Ibi Numitio eorum Imperatore affirmante.* Idem lib.29. *Tum plures Cæsi, quia equos conscendendi ab equitibus spatium non fuerat:* ergò gerundium inuenitur cum casu ante se.

Respondetur nego antecedens, ad cuius probationem,& Liuij authoritatem, dico, quòd nullo modo, eo dicendi genere vtendum est; nam gerundium est pars orationis declinabilis cum casu, ideóq; regitur, & non regit ante se. Præterquàmquòd talis dicendi modus gerundiorum structuræ repugnat.

Gerundium adiectiuum differt à participio in dus. Primò,quia participium est futuri temporis, & declaratur per relatiuum,& verbum temporis futuri,vt tenet me cura lectionis cras legendæ, idest quæ cras legetur;Gerundium verò determinate nullius est tẽporis,& declaratur per vt,dum,vel donec,vt veni ad legendam lectionem, idest vt legerem. Tero tempus in

in euoluendis libris,ideſt du m,vel donec euoluo. Secundò,quia gerundium vna, eadémque voce actiuè, & paſſiuè vſurpatur per omnes obliquos, vt veni huc cauſa docendi,ideſt vt doceam,vel docear. Hic non eſt aptus docendo,ideſt vt doceat,vel doceatur. Ille it ad videndum,ideſt vt videat,vel videatur. Mulier videndo vrit,ideſt dum videt, vel videtur. Participium ſemper paſſiuam habet ſignificationem. Tertiò Gerundium adiectiuum in ſubſtantiuum conuerti poteſt per omnes caſus,vt amanda eſt virtus, amandum eſt virtutem. Cauſa docendi pueros,cauſa docendorũ puerorum. Das operam cumulandis opibus,das operam cumulando opes. Propera ad audiendas lectiones,ad audiendum lectiones. Proficis in legendis libris,& in legendo libros. At hæc mutatio participijs nullo pacto contingere poteſt.

Gerundia ante ſe caſum non regunt, poſt ſe verò caſum verbi,à quo deſcendunt, ſi actiuæ ſunt ſignificationis,vt tempus eſt arandi agros,inſeruiendi amicis,adipiſcendi opes,redeundi in patriam; ſi paſſiuæ abſolutè ponuntur,vt Vrbs fuit in periculo capiendi ideſt vt caperetur. *Cantando rumpitur anguis*, ideſt cũ cantatur. Lectio eſt difficilis ad intelligendum, ideſt vt intelligatur.

NOMINATIVI CASVS,

GERVNDII CONSTRVCTIO.

NOminatiui caſus gerundia cum verbo ſubſtantiuo,& datiuo neceſſitatem ſignificant, & per verbum debeo,neceſsè,opus eſt,& oportet commodè exponuntur, vt nobis pugnandum eſt cum hoſtibus, ideſt nos debemus pugnare, neceſsè eſt nobis pugna-

re, opus est nobis pugnare, nos oportet pugnare cum hostibus. Magistris docendum erit pueros regulas faciles. Tyronibus studendum erat Dialecticæ. Vtinam diuitibus miserendum fuisset pauperum.

Dices Gerundium ante se casum non regit, at nunc dicitis ante se regere datiuum; ergò, vel est cõtradictio, vel est falsum non regere casum ante se.

Respondetur. Iste datiuus non regitur à gerundio, ex eo quia ante se non requirit casum, sed existit veluti datiuus vtilitatis, damni, cõmodi, qui datiuus est verbi substantiui, & non gerundij.

Gerundium adiectiuum formatur tantùm à verbis, quæ accusandi requirunt casum, vt discipulis recitanda est lectio. Agricolis plantandæ sunt arbores. Nobis amplectendus est labor. Vobis imitandi sunt sapientes. Adiectiuum potest fieri substantiuum, vt discipulis recitandum est lectionem. Agricolis plantandum est arbores. Nobis amplectendum est laborem, Vobis imitandum est sapientes. Cum præsertim apud optimos latinitatis authores nõ raro legimus. Varr. lib. 6 de lingua latina, *Radices eius in Hetruria querendum est*. Et lib. 1. de re rust. *Perfectos alacriores faciendum est premijs* Columell. lib. 2. *Resecandum est, & vlcera medicamentis curandum*. Lac. *Motu priuandum est corpora quaque*. Virg. *Pacemque ab Rege petendum*. Lucretius. *Æternas quoniam penas in morte timendum*.

Ex verbis requirentibus post se datiuum non potest p opter amphibologiam hoc gerundium formari, vt Pietro deue fauorire Paulo, & il padre deue aiutare il figlio, non fit, Petro fauendum est Paulo, & patri auxiliandum est filio, sed per verbum debeo, & oportet commodè exponitur.

Verba defectiua, & impersonalia non possunt formare gerundia, ideoque per verbum debeo, necessè, opus, & oportet exponuntur, vt mi bisogna rallegrare della sua salute. Ego debeo gaudere, siuè lætari sua incolumitate.

Ver-

Verba copulatiua posteriorem habentia casum non formant gerundium: nam non possumus dicere: mihi dormiendum est solus, attamen si *ly* solus mutetur in aduerbium, vtique rectè dicitur: mihi dormiēdum est solitariè, vel solùm, aliter cum verbo debeo, oportet &c.

In hoc gerundio semper nominandi casus debet esse patiens, vndè si non esset patiens, resoluitur, vt accidit in quarto, & quinto passiuorum ordine, vt si deue insegnare la grammatica, non fit; docenda est grammatica, sed aliquis docendus est grammaticam. Si deuono spogliare le vesti. Aliquis spoliandus est vestibus.

Ex verbis neutris, & deponentibus in passiua significatione resoluitur per verbum debeo, &c. Vt le lettioni deuono essere studiate da scolari. Discipuli debent studere lectionibus. Vel potest fieri per gerūdium cum translatione in propriam significationem, vt discipulis studendum est lectionibus. Si doueua hauere compassione à poueri. Aliquis debebat misereri pauperum. Alicui miserendum erat pauperum. Deui seguire la virtù. Tu debes sequi virtutem, vel tibi sequendum est virtutem, vel virtus sequenda est tibi, ex eò quia accusandi casum requirit.

Significant idem, ac participium in rus, cum verbo substantiuo, vt nobis seruiendum est Deo. Nos seruituri sumus Deo.

GENITIVI CASVS

GERVNDII CONSTRVCTIO.

Genitiui casus gerundia in prima significatione vbi habet *di* in Italico, substantiuum nomen ali-

aliquod sibi vendicant, vndè regantur, vt *tempus, occasio, locus, animus, desiderium,* & similia, vt est tempus declarandi lectiones, vel declarandarum lectionum. Il tempo di dichiarare le lettioni. *Inita sunt consilia delendi vrbem, trucidandi Ciues, extinguendi nomen Romanum,* vel *vrbis delendæ, ciuium trucidandorum, nominis Romani extinguendi.*

Cum substantiuo Infinitum pro gerundio accipiūt. Cic. lib. 2. de orat. *Tempus esset iam de ordine argumētorum dicere.* Plaut. *Nunc adeò est occasio benè facta cumulare.* Cæs. lib. 2. Gall. bell. *Responsit non esse consuetudinem Populi Romani accipere ab hoste armato conditionem.* Liu. lib. 6. *tempus est maiora conari.*

Attamen si infinitum præteriti temporis pro gerūdio acciperetur per infinitum fit, vt è tempo d'hauere studiato, & è hora d'hauere mangiato. Tempus est studuisse, & hora est comedisse. Vel per gerundiū hoc modo. Præterijt tempus studendi, & preterijt hora comedendi.

Interdùm etiam cum gerundia pro infinitis absoluto quodam modo sic collocantur, tanquam nihil habeant, vndè regantur. Cic. lib. 3. de off. *Si discendi labor est potius, quam voluptas,* vbi Erasmus notat gerundium pro infinito positum esse. Idem ad Terentiā. *Cum haberem in animo nauigandi* pro nauigare. Plin. lib. 9. *Salus vna est in aduersas eundi, vltroque terrendi,* pro ire, terrere. Idem *mox monstri solertia est nauigium subeundi, atque ità tutò præliandi,* pro subire, & præliari. Ex quibus liquidò patet mutuò sese recipere gerundia, atque infinita, ac mutuis fungi officijs.

Immò etiam adiectiua quædam hanc eandem vicissitudinem sibi vendicant, vt *perpetuus* clarescere, & clarescendi. *Manifestus* dissentire, & dissentiendi. *Consuetus* furari, & furandi. *Certus* ire, & eundi. *Peritus, doctus, sciens, gnarus, eruditus, prudens* psallere, & psallendi. *Cupidus, promptus, auidus, timidus, cupiens* scire, & sciendi. *Potens* imperare, & imperandi. *Insue-*

mi nauigare,& nauigandi, quæ omnia apud optimæ latinitatis authores passim reperiuntur.

In secunda significatione *Per*, quod habet in Italico fit latinè *causa, gratia, studio, fine, prætextu*, requirit ante se verbum, vel statum, vel motum significans, vt tu affliggi il corpo per guadagnare l'anima. Tu corpus maceras lucrandi causa, gratia &c. animam. Andarò à casa di Pietro per consolarlo. Ibo ad Petrum causa consolandi eum.

Quoties hoc gerundium pendet ex verbis accusandi casum requirentibus, potest fieri adiectiuum, vt magister ferulam accipit verberandi causa discipulos, vel causa verberandorum discipulorum. Mulier casta multa mala sustinet conseruandi causa honestatem, vel conseruandæ causa honestatis.

Genitiui gerundium singularis numeri legitur genitiuo plurali quandoque inuentum. Cic. in lib. de Mundo. *Reliquorum syderum, quæ causa collocandi fuerit, in alium sermonem differendum est.* M. Varr. lib 2. rer. rust. *Aliquod fuit principium generandi animalium.* Plin. *Cum illorum videndi gratia me in forum contulissem.* Quæ dicendi figura græcum quiddam habet.

Per, tempus præsens denotat in hoc gerundio, quod si haberet præteriti vocem per *cum* ad præteritum perfectum coniunctiui recurrendum est, vt io per hauere fatto bene, hò riceuuto male. Ego cum benè fecerim, accepi malum.

Causam antecedentem (siuè vt alij dicunt defectum) hoc gerundium significans, non fit genitiui, sed ablatiui, vel accusatiui casus, vel mutatur per quoniam ad præteritum perfectum indicatiui, vt io per fare bene all'amici, riceuo disgusto. Ego benefaciendo amicis, inter benefaciẽdum, ob, vel propter benefaciendum, quoniam benefeci amicis, mæreo.

Multis modis gerundium genitiui cum particula per verbis motum significantibus variari potest, vt il Pastore và per guardare le pecore. Pastor it vt custo-

ſtodiat oues. Cuſtodiendi cauſa oues. Cuſtodiendi cauſa ouium. Cuſtodiendarum cauſa ouium. Ad cuſtodiendas oues. Cuſtodiendum oues. Cuſtoditum oues. Cuſtoditurus oues. Et cuſtodire oues. Sicut etiã verbis ſtatum ſignificantibus iunctum, vt ſtò per viſitare gl'amici. Maneo, vt viſitem amicos. Viſitandi gratia amicos. Viſitandorum gratia amicorum. Ad viſitandum amicos. Ad viſitandos amicos. Viſitaturus amicos.

Cum particula *di*, quoque multis modis, vt non è tempo di dire la verità. Non eſt tempus, vt dicamus veritatem. Dicendi veritatem. Ad dicendum veritatem. Ad dicendam veritatem. Dicere veritatem.

Tripliciter in hoc gerundio particula *non*, cum *per*, iungi poteſt, vel anteponi, vel poſtponi, vel anteponi, & poſtponi ſimul. Quando anteponitur ſit gerũdium genitiui. vt l'amico viene alla ſcola non per viſitare il maeſtro, ma per parlare con Antonio. Amicus in ſcholam venit non viſitandi cauſa magiſtrum, ſed loquendi ſtudio cum Antonio. Quando poſtponitur, non fit gerundium, ſed reſolutione indiget per particulam ne, vt Io per non vedere l'amico, muto ſtrada. Ego nè intuear amicum flecto callem. Quando denique negatio ante, & poſt ponitur ad *per* poteſt gerundium fieri, ex eò, quia duæ negationes affirmant, vt Pietro và alla ſcola non per non ſtudiare la grammatica, ma per far profitto in tutte le ſcienze. Petrus proficiſcitur in gymnaſium non cauſa nõ ſtudendi grammaticæ, ſed proficiendi gratia in omnibus ſcientijs.

Nunquam gerundium poſt ſe nominatiuum admittit, vt tu per diuentare dotto ſempre ſtudij, e ſei deſideroſo di eſſere ſauio. Tu vt euadas doctus iugiter ſtudes, & es cupidus, vt ſis ſapiens Caue nè dicas, cauſa euadendi doctus, exiſtendi ſapiens, gratia viuendi diues, & ſimilia.

Obijcies, Gerundium habet caſum obliquum;

ergò etiam, & rectum. Consequentia probatur: sicut obliquus dicitur contineri sub prædicato casus, ita & rectus: ergò si obliquo gaudet, ita & recto.

Respondetur assignando disparitatem, quia casus rectus gerundio adiunctus regitur solummodò à verbo, obliquus verò est ille quem gerundium post se requirit: Verba copulatiua per hoc formare non poterunt, quia casum rectum, ita ante se requirunt, vt vitiosa, illo remoto reddatur, syntaxis; Nec rectè cōcludit paritas, quia si valeret argumentari à casu obliquo ad rectum, dicere possem; Impersonalia habent casum obliquum; ergò rectum, & sic euaderent personalia.

Contra primò. Gerundia non admittunt ante se rectum casum, benè verò post se, quem tamen verbū regit; ergò ex verbis copulatiuis gerundia fieri poterunt, dando casum rectum post.

Respondetur, parum referre, an rectus casus ante, vel post sit; id verò exigitur, quòd non regatur à gerundio, copulatiua autem ita casum rectum post se habent, vt necesse sit referri ad rectum ante. Vndè retorqueri potest argumentum. Gerundium ex se non requirit rectum casum ante, qui ab ipso dependeat; sed hoc totum exigunt per se copulatiua. ergò non possunt ex ipsis formari gerundia.

Contra secundò: ergò saltem, si auferamus casum rectum post, poterit esse gerundium copulatiuum. Consequentia probatur: tunc casus rectus ante concordaret cum verbis, casus rectus post se non esset; sed hoc modo construitur gerundium: ergò haberet eandem constructionem gerundij: ergò esset gerundium.

Respondetur nego suppositum consequentis, quia nullo modo stare potest copulatiuum sine illis casibus, quod supponebat posse stare argumentum. Vel dicas, quòd aliquod afferri posset exemplum, tunc esset gerundium copulatiuum secundum nomen, &

ori-

originem, non secundum constructionem, quia dependeret, & formaretur à verbo copulatiuo, & sic per modum absoluti staret.

In significatione passiuâ respuit post se ablatiuum agentem, vt le donne vanno in Chiesa per essere vedute. Mulieres eunt in templum videndi causa, idest, vt videantur. Si habuerit casum agentem resoluitur per vt in subiunctiuo, vt le donne vanno in Chiesa per essere vedute dalli giouani. Mulieres eunt in templum, vt videantur à iuuenibus.

Obijcies. Hic admittitur amphibologia, dicendo: mulieres eunt in templum videndi causa; nam non possumus percipere, an eant, vt videant, an vt videantur; ergò ad tollendam hanc, sicut in actiua significatione post se ponitur casus, ita in significatione passiua non debet respuere post se ablatiuum agentem cum præpositione; ergò possumus dicere; mulieres eūt in templum videndi causa à iuuenibus.

Respondetur nego antecedens; nam non committitur amphibologia, ex sensu enim sermonis vtique percipere possumus actiuam, vel passiuam significationem. Præterquamquod, vt plurimum cum actiuè significat casum verbi post se retinet.

Huius casus gerundia in passiua significatione reperiri negat Laurentius, attamen luculentissimorum authorum loca describere contra ipsum visum est. Cic. in Top. *Causarum genera duo, vnum quod vi sua efficit, vt ignis: alterum quod naturam efficiendi habet, vt ars*, idest vt efficiatur. Et pro M. Cælio. *Hæc omnia iudices perfacilem rationem habent reprehendendi*, idest vt reprehendantur. Cæs. lib. 7. Gall. bell. *Huc teretes stipites dimittebantur, simul confirmandi, & stabiliendi causa, singuli ab infimo solo pedes tres occultabantur*, idest, vt confirmarentur, & stabilirentur. Iustin. hist. lib. 17. *Athenas quoque missus erudiendi gratia*, idest vt erudiretur. Idem. *Quod ad te non tam cognoscendi, quam emendandi causa transmisi*, idest vt cognosceretur, & emendaretur.

Verba neutra, & deponentia respuunt hoc gerundium in significatione passiua, sed in actiuam significationem, vel per coniunctionem, vel per relatiuum reducuntur, vt il maestro è desideroso d'essere seruito da scolari. Magister cupidus, vt discipuli ei seruiant. *Tu vieni qui per essere misericordiato, aiutato, e consolato*. Tu venis huc, vt aliquis tui misereatur, tibi auxilietur, & te cõsoletur. Vel cuius aliquis misereatur, cui aliquis auxilietur, & quem aliquis consoletur.

Quando supra gerundium datur nominatiuus expressus non potest fieri, quia verbum correspondens non habet, ideò mutatur, vel per vt, vel per relatiuũ, vt io dirò messa per sentirla Francesco. Ego faciam Sacrum, vt illud audiat, vel quod audiat Franciscus.

Hoc gerundium non pendet à verbis, vndè, tu sei necessitato di partire da Napoli, caue nè dicas, tu cogeris discedendi Neapoli, sed tu cogeris discedere Neapoli per infinitum, vel vt tu cogeris, vt discedas.

Non omnibus adiectiuis Gerundium hoc adhęret, sed illis, quæ genitiuum poscunt, nam tu sei degno di riceuere honore; tu es dignus accipiendi honorem, caue nè dicas, sed es dignus ad accipiendum honorem, vel qui accipias, vel accipere.

Nomina substantiua instrumentum significantia, si habent particulã *di, vel per*, per relatiuum resoluũtur; vt letto di dormire. Cubile in quo dormiamus. Tauola di magnare. Mensa in qua comedamus. Coltello di tagliare. Culter quo incidimus. Sed quando prædicta nomina aptitudinem significant resoluuntur, vel per relatiuum, vel per vt, acqua da bere, pane per magnare. Aqua, quam bibimus, panis quem edamus. Vel est aqua, quæ bibatur, est panis, qui edatur. Vel est aqua, vt bibatur, panis, vt edatur.

DA-

DATIVI CASVS
GERVNDII CONSTRVCTIO.

DAtiui casus Gerundii, tum à nominibus adiectiuis eundem casum requirentibus, vt sunt: *aptus, idoneus, vtilis, habilis, deditus, intentus*; & similia, regi possunt, vt non omnes apti sunt scribendo historiam. Philosophi sunt intenti contemplando rerum essentias. Tum à verbis eundem casum requirentibus, vt sunt, *studeo, vaco, incumbo, operam do, inuigilo*; & alia huiusmodi, vt diu operam dedisti discendo grammaticam. Elegantius tamen dicimus per gerundium adiectiuum, quando à verbis accusandi casum requirentibus dependent, vt non omnes apti sunt scribendæ historiæ. Diu operam dedisti discendæ grammaticæ. Auarus congerendis diuitijs inhiat.

Quoniam verò plerique grammatici absurdum putant huiusmodi gerundijs casum apponere, afferenda sunt doctissimorum authorum exempla: Val. Max. lib. 3. Scipio cum in Sicilia augendo exercitum, tradiciendoque in Africam opportunum quæreret gradum; inter molitionem tantæ rei operam gymnasijs hedit. Plaut. *Ego relictis rebus Epidicum quærendo operam dabo*. Cic. in Hortensio. *Magna animi contentio adhibenda est, explicando Aristotilem.*

Huiusmodi gerundia absoluta, alias actiuè significant; vt tu es idoneus cantando, idest vt cantes. Alias passiuè; vt Carosuilla inutilis est edendo; idest ad edendum, vel vt edatur. Si habuerint post se casum agentem resolui debent; vt Suilla caro inutilis est esui hominum, vel vt edatur ab hominibus. In vtraq; significatione authorum exempla non desunt; in actiua: Plin. lib. 13. *emporetica charta inutilis est scribendo.*

do. Apuleus 7.met. *Cum primum nubendo maturuisset.* Ouid.lib.15. *Mox apta natando crura dat.* Plin.lib.11. *Culici natura telum sita generauit, vt fodiendo acuminatum pariter, & sorbēdo fistulosum esset.* In passiua. Plaut. *Dat operam, nè sit reliquum poscendo, atque auferendo,* idest, quod poscatur, & auferatur. Plin.lib.19. *Nullū semen vltra quadrimatum vtile est serendo,* idest, quod feratur. Et lib.31. *Nitrosa aqua vtilis est bibendo,* idest, vt bibatur.

Aliquando nomina adiectiua, à quibus datiui casus gerundia dependent, non exprimuntur, vt Io non posso pagare. Ego non sum soluendo. Fab. *Pauperi soluendo non sumus, si respublica soluendo æri alieno non esset.* Et subintelligitur non sum, non sumus, non est, &c. Idoneus, habilis, &c. Cæcus non est legendo, &c.

Verba, quæ non possunt formare passiuum resoluūtur, vt attendo ad essere seruito, sono habile ad essere misericordiato, &c. dò operam, vt mihi aliquis seruiat, sum habilis, cuius aliquis misereatur.

ACCVSATIVI CASVS

GERVNDII CONSTRVCTIO.

Accusatiui casus gerundia cum præpositione ordinantur. Præpositiones quibus tale gerundium adhæret sunt *Ad, in, ob, vel, propter, inter, ante, circa, & post.* Aliquando verò adiectiuis talem præpositionem requirentibus iungitur, vt *facilis, difficilis, paratus, promptus, aptus, expeditus, idoneus, segnis, vehemens, velox, attentus,* vt *quisque debet esse velox ad audiendum, tardus ad loquendum.*

Præpositio *ad*, aliquando verbis motum significan-

tibus iungitur, vt Christus Iesus descendit de Cælo in terram ad saluandum genus humanum. Eo ad studendum Philosophiæ; Aliquãdo verbis statum significantibus, vt sedeo ad audiendum concionem. Moror hic ad videndum Comœdiam.

In etiam verba motum significantia requirit, vt excidisti in legendum libros prohibitos.

Ob, vel propter, significãt per vt discipuli propter frequentandum scholam magistri imperiti, euasere indocti. Cic. 4. in Verr. *Quanto illud improbius, eum à quo pecuniam ob absoluendum acceperis, condemnare.*

Inter, significat trà, frà, dentro, vt inter legendũ erras. Liuius lib. 2. *Titus Herminius inter spoliandum corpus hostis, veruto percussus est.* Idem. *Inter accipiendũ de suis commodis rationes.*

Ante, significa innanzi, vt ante comedendum ploro. Virg. 3 Georg. *nam ante domandum ingentes attollunt animos.*

Circa, significat *intorno*, vt circa legendum, multa consideranda sunt. Fab. lib. 4. *Sed plus eloquentia circa mouendum valet.*

Post, significat depò, vt post laborandum quiescimus.

Cum quibus licet gerundium substantiuum posset admittere post se casum, vt ad salutandum amicos huc veni; elegantius tamen, vel propter gerundium loquimur, cum accusandi casus requirit, vt ad salutandum amicos, vel per substantiuum absolutnm, vt propter studendum euasi doctus. Inter legendum hæc notaui. Ante dormiendum lauandi sunt pedes. Circa loquendum modus seruandus est.

Passiuè ponuntur absolutè, & cum præpositione ad, vt multi authores sunt difficiles ad intelligendũ, idest vt intelligantur. Cic. ad Att. lib. 9. *Sunt quædam earum perdifficiles ad iudicandum*, idest, quæ iudicentur. Idem ad Brut. *Multa eius iudicia, sed ad scribendũ non necessaria*, idest vt scribantur. Si casum habuerint

agen-

agentem resoluuntur per vt,& coniunctiuum modum, vt molti authori sono difficili ad esser intesi da noi: Plerique authores sunt difficiles, vt intelligantur à nobis.

Ex verbis vero, quæ passiuum non formant, resoluuntur, vt io vò ad essere seruito. Ego eo, vt mihi aliquis seruiat. Li poueri vengono da me ad essere misericordiati: Pauperes veniunt ad me, vt ego eorū miserear.

Ex verbis copulatiuis non admittunt posteriorem casum, vt tu trà il caminare solo hai trouato vna borsa piena di danari: Tu dum ambulasti solus, inuenisti crumenam nummis plenam.

Cum verbis, *loco, conduco, mando, curo*, pro Facio, *habeo* pro *debeo suscipio, puto, duco, existimo, censeo arbitror, video, intelligo, decerno, statuo, &c.* Gerundio adiectiuo vtimur sine præpositione, vt hò comandato si crescano due cani. Mandaui duos canes alendos; Hô fatto mandare le lettere. Curaui litteras mittendas: Habeo multa negotia exponenda. Meam valetudinem tibi significandam duxi. Domum construendam locaui. Meam sententiam tibi aperiendam statui: Habeo, & censeo infinitum pro gerundio accipiūt. Cic. lib. 1. de nat. Deorum. *Contra Epicurum satis dictum est, sed habeo audire, tu ipse quid sentias.* Columell. lib. 5. Nos etiam in hoc genere arboris diligentes percipere censuimus.

ABLATIVI CASVS

GERVNDII CONSTRVCTIO.

Ablatiui casus gerundia, tam cum præpositionibus, quàm citra ponuntur. Iunguntur autem his præpo-

positionibus *a, ab, abs, ex, in, de, pro, et, cum*, & tunc gerundium substantiuum potest habere casum post se; vt in declarando Virgilium magna adhibenda est diligentia; elegantius tamen, ac frequentius, vel gerundio adiectiuo vtimur, vt in declarando Virgilio, vel substantiuo absoluto, vt tam ex defendendo, quam ex accusando vberior gloria comparatur.

Præpositio *a*, significat *da*, vt agricolæ à seminando frumentum accipiunt lucrum. Cic. lib. 3. Tuscul. *Inuidiæ verbum deductum est à nimis intuendo.*

Quòd verò gerundium ablatiui casus latinè iungi possit verbis significantibus motum de loco, præsertim si absolutè loquamur, vel per gerundium adiectiuum, vt venio à legendo, redeo à colendo agro disertissimorum Authorum exemplis roboratur contra Laurentium, pleiosque alios grammaticos. Vlp. ff. de orig. Iuris lib. 1. *Fuit autem Tubero patricius, & transiit à causis agendis ad ius ciuile.* Cic. lib. 2. de orat. *Ipse à dicendo refugisti.* & lib. 3. *Pythagoras, Democritus, Anaxagoras à regendis Ciuitatibus totos se ad cognitionem rerum transtulerunt.* Dicitur etiam per verbum, redeo postquam colui agrum. Venio postquam legi Terent. in Andr. *Redeo postquam parauit, quæ nuptijs opus fuere.*

Præpositio ab, & abs, idem italicum habent, vt ab amando ingratum amicum magnum detrimentum accepi. Abs timendo Deum, faciliter veram disco sapientiam.

Præpositio ex. Terent. in Adelph. *Id non fit ex vera vita, sed ex assentando, indulgendo, & largiendo.*

Præpositio *in*, quando significat statum in loco. Cic. in Brut. *vt faciles essent in suum cuique tribuendo.* Varr. lib. 3. rer. rust. *In supponendo oua obseruant, vt sint numero paria.*

Præpositio *de*, quando significat materiam circa quam versatur. Cic. 1. de orat. *Quid ineptius, quam de dicendo dicere?* Idem in Verr. *Contentio de accusando.*

P: æ-

Præpositio *pro* Italicum habet in cambio, in iudico. Plaut. *Pro vapulando ego abs te mercedem petam.*

Quando hæc præpositio verbis neutris, deponentibus in passiua significatione, & impersonalibus adiunguntur, per cum, & debeo, debes resoluitur ad cõiunctiuum, vel ad imperfectum, vel ad perfectum, vel ad plusquam perfectum eiusdem modi, Io in cambio d'essere seruito, son disprezzato. Cum aliquis mihi debeat seruire, contemnor. In cambio d'essere stato misericordiato dall'amici, fosti battuto da quelli. Cum amici debuissent misereri tui, verberatus fuisti ab illis. Il peccatore in cambio di pentirsi de' peccati, ne commette maggiori. Peccatorem cum debeat pænitere peccatorum, maiora patrat.

Præpositio *cum*, significat vnitamente, insieme. Quintil. lib. 1. *Scribendi ratio coniuncta cum loquendo est*. Sed melius sine præpositione.

Citra præpositionem ablatiui casus gerundia, tàm actiuè, quàm passiuè significat; actiuè quidem; tùm gerundio substantiuè cum casu vel licet, vt hos accusando, illos occidendo, totam Ciuitatem labefactasti; vel absolutè, vt ferendo possumus fortunam vincere; tùm etiam gerundio adiectiuo, vt legendo Cicerone, vel in legendo Cicerone, lingua latina cõparatur. Passiuè ponitur absolutè, vt Ouidius delectat legendo, idest dum legitur. Amor tegendo crescit, idest cum tegitur. Nec desunt in hoc probatissimorum Authorum exempla. Fab. lib. 9. *Memoria excolendo augetur*, idest dum excolitur. Virg. 3. Georg. *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis*, idest cum cantatur. Idem. *Alitur vitium, crescitque tegendo*, idest cum tegitur.

Legitur, & passiuè cum præpositione. Varr. de re rust. *Quàm paucissimos relinquis, tàm optimè in alendo fiunt propter copiam lactis.*

Si habuerit post se casum agentem resoluitur per verbum, & dum, vel cum. Ouidius declarat, dum, vel

cum-

cum declaratur à magistro. De Neutropassiuis hoc quoque dicendum putarem.

Quando hoc gerundium datur in significatione passiua in verbis, quæ passiua fieri non possunt, resoluitur, vt tu con essere seruito t'insuperbisci. Tu, dum aliquis tibi seruit, superbis. Pietro viene da essere misericordiato. Petrus venit postquam aliquis misertus est illius.

Præpositio *sine*, cum infinito præsenti iungitur, & fit non per hoc gerundium, vt tu senza studiare non puoi diuentare dotto. Tu non studendo non potes euadere doctus. Sed præterito iungitur, resoluitur ad imperfectum coniunctiui, vt tu senza hauere studiato, sai molte cose. Tu, cum non studueris, scis multa.

Si casus præcedens non habet verbum, à quo regatur, resoluitur por cum, vel dum, vt il maestro esplicando la regola, li discepoli chiacchiarano. Magister dum enucleat, vel cum enucleet regulam, discipuli confabulantur. Vel fit per participium absolutum. Magistro enucleante regulam. De quibus suo loco.

Quando Italicum gerundij duplicatur fit simpliciter, vt magnando, magnando, mi satio. Ego, manducãdo, famem expleo.

DE SVPINIS.

SVpinum est pars orationis indeclinabilis sine casu, & tempore, seruata quandoque verbi structura, agendi, vel patiendi significatiua.

Dicitur seruata verbi structura propter priùs supinum, quod casum sui verbi admittit post se. Quandoque dicitur propter posterius supinum, quod nullo casu construitur.

Dices

Dices cōtra illam particulam *Est pars orationis indeclinabilis*. Si supinum esset pars orationis indeclinabilis, sequeretur, quòd partes orationis essent plures, quam octo: Sed hoc est falsum: ergò falsum est supinum esse partem orationis indeclinabilem. Minor probatur: omnes grammatici assignat octo partes orationis: ergò &c.

Respondetur ad probationem minoris, nego antecedens; nam vt nos fusius probauimus, cum egimus de partibus orationis, esse decem, connumerato gerundio, & supino, diximus.

Dices contra illam particulam *sine casu*. Supina habent casus: ergò falsum est esse sine casu. Antecedens probatur: valet dicere: eo salutatum amicos, seruitum dominis, aratum agros, & potitum Regno; ergò supina habent omnes casus, quos habent verba, ex quibus pendent.

Respondetur, nego antecedens, ad probationem concedo antecedens, & nego consequentiam, ad probationem cuius concedo totum argumentum; Nam nos non dicimus supina carere casu, hoc est non admittere casus, cum post se eosdem casus, tàm posteriores, quàm vlteriores regant, quos & sua ipsorum verba: sed esse sine casu, hoc est supina non esse nomina (iuxta aliquorum sententiam) & sic non habere casus, prout nomina habent. Aliqui enim dicunt (vt retulimus) supina esse nomina, in *um*, casus accusatiui, & in *u*, ablatiui.

Dices contra illam particulam *sine tempore*. Supina habent tempus: ergò malè dicitur sine tempore. Antecedens probatur: valet dicere: eo dormitum, ibam dormitum, dest vt dormiam, vt dormirem: ergò supina habent tempus.

Respondetur, nego antecedens, ad cuius probationem concedo antecedens, & distinguo consequens, habent tempus, quod accipiunt à verbo coniuncto, concedo consequentiam; ex se habent tempus nego.

con-

consequentiam ; Supina ex se carent tempore, quod est primum in verbo, deficiuntque modis, & personis, & sic nullum habent tempus.

Contra primò, supina resoluuntur in tempora, vt eo dormitum, ibam dormitum, resoluitur, eo vt dormiam, ibam dormitum resoluitur, ibam vt dormirem; ergò supina habent tempus. Consequentia probatur : *Vnumquodque resoluitur in ea principia ex quibus constat*: sed supina resoluuntur in tempora: ergò supina habent tempora.

Respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam, ad cuius probationem concedo maiorem, & distinguo minorem, ex se nego minorem; propter verbum coniunctum concedo minorem : ergò nego consequentiam. Nos diximus suprà non habere, neq; numeros, neque personas, & consequenter ex se nullum tempus habent, & quando sunt supina non habét tempus, quando sunt resoluta non amplius sunt supina.

Contra secundò. Supina dicuntur actiua, & passiua; sed quod dicitur actiuum, & passiuum significat actionem, & passionem; ergò supina significant actionem, & passionem, & consequenter tempus habent, quod significat actionem, & passionem; ergò supina habent tempus.

Respondetur, concedo maiorem, & distinguo minorem, dicuntur actiua, & passiua in actu exercito nego minorem; in actu signato concedo minorem : ergò nego consequentiam. Nam supina dicuntur actiua, & passiua, quatenùs designant tempus eodem ferè modo, ac nomina, vt euidens, id est quod apertè videtur. Magnificus id est magnificè factus, quæ passionem significant. Lector, id est qui legit, & c. & actioné significat.

Nec obstat, quod diximus, cũ de infinitis egimus, supinum in *um* tempus præsens significare; nam supinum denominationem temporis à verbo coniuncto

accipit, cum formaliter tempus non significet, & sic infinito iunctum ab infinito temporis denominationem accipit, vt amatum ire, & amatum iri, & cum tàm *ly*, ire, quàm iri significent tempus præsens, diximus quoque supinum tempus præsens significare. Sicut amatum iuisse diximus præteritum plusquam perfectum tempus significare ob denominationem, quam accipit à *ly* iuisse.

Dices supina passiua habent post se casus; ergò posterius supinum falsum est nullo casu construi. Antecedens probatur: Valet dicere hoc est difficile intellectu nobis; ergò habent post se casus.

Respondetur, nego antecedens, ad cuius probationem concedo antecedens, & nego consequentiam. Nam *ly* nobis non est casus supini, sed illius nominis, difficilè.

Supinum vndè dicatur adhuc ambigitur; alij enim supina dicta volunt, quasi subina, quòd sine tempore subeant ex verbo ad participia, & verbalia. Alij quasi supereuntia, quòd sine tempore superent naturâ verbi ad participiorum, verbaliumque analogiam. Alij à supum vetustissimo nomine, quod apud antiquos, interpetre Sexto Pompeio, idem significabat, quod supinum apud nos. Alij supina, quasi suprema, hoc est vltima ab inflexione verbi inuenta. Alij tandem, quia supinus est, qui iacet ventre Cœlum versus, & supinè sanè totam verbi coniugationem supra se vident.

Inuentum est gratia breuitatis, & ornatus; nam breuius, & ornatus est dicere, eo lectum, quàm eo, vt legam, ipsumque formatione caret.

Est autem duplex, vnum in *um*, vt amatum; alterũ in *u*, vt amatu.

DE SVPINO IN VM.

SVpinum in *um* à verbis actiuè significantibus actiuam habet significationem, eiusque Italicum est infinitum præsentis actiui, vt amatum, ad amare.

Ante se casum non admittit, post se verò, tàm posteriores, quàm vlteriores verbi, à quo descendit sibi exigit, vt te pacem oratum venio. Adhæret verbis motum ad locum significantibus, vel expressè, vt Hispani eunt præliatum cum Gallis, vel tacitè, vt dedi meam filiam nuptum. Dabo vænum equum. Admissus fui spectatum comædiam. Aliquando cum verbis motum intentionalem significantibus iungitur, vt tu serui vn padrone liberale, & io riceuo consolatione da questo. Tu is seruitum Domino liberali, & ego eo acceptum consolationem ex hoc.

Lepidè hoc supinum per gerundium, atque participium in *rus* variari potest, vt venio salutatum amicos, ad salutandum amicos, ad salutandos amicos, causa salutandi amicos, causa salutandorum amicorum, & salutaturus amicos. Potest etiam variari dicendo: venio visitare amicos, licet aliqui hoc negent, * sed vllam rationē adducunt, solummodò dicunt nō reperiri apud probatos authores. Sed

Contra. Virg. 1. Æn. *Non nos, aut ferro Libycos populare penates venimus, aut raptas ad littora vertere prædas*, pro populatum, & versum. In Sacris litteris habetur: *Non veni pacem mittere, sed gladium. Non veni soluere legem, sed adimplere. Non veni vocare iustos, sed peccatores.*

Differt supinum à gerundio, quia gerundium, tàm verbo significanti motum, quàm statum iungitur, vt eo ad legendum, sedeo ad legendum; supinum verò solum verbo significanti motum. Cic. 3. de orat. *Admonitum venimus te non flagitatum.* Sedeo autem lectū malè dicitur.

* *Gramm. error.*

A verbis passiuè significantibus venientia supina, passiuam habent significationem, vt vapulatum, ad essere battuto, sic gauisum, lætatum, Vænum, exulatum, & id genus alia. Non admittunt post se ablatiuum agentem cum præpositione, vt tu sei venuto ad essere battuto dal maestro, non dicitur: venisti vapulatum à magistro, sed venisti, vt vapulares à magistro. Docti namque semper talem subticent ablatiuum, qui etsi subaudiri potest, at exprimi non debet.

Eleganter dicimus, perditum eo pro perdo, acceptū eo pro accipio, ornatum eo pro orno, in quibus verbum eo nullum motum localem ostendit, sed vnum cum supino factum est verbum idem omninò significans, quod verbum ipsum, vndè supinum deductum est. Sallust. in Iugurt. *Sed ne ignoscendo malis, bonos perditum eatis*, id est perdatis. Gell. lib. 4. *Sues fœminæ, si steriles essent, & vænum issent, ex edicto ædilium posse agi*, idest si venditæ fuissent. Et lib. 7. *M. Cato optimos, fidissimosque socios defensum, conseruatumque pergit*, idest defendit, & conseruat. Tacit. lib. 15. *Quintianus à Nerone proboso carmine diffamatus, contumelias ultum ibat*, idest vlciscebatur. Nec structura aliter tutari posset, vt congrua, ac latina, nisi vnum esset verbum, id quod vnius modi, ac vnius temporis, sicut factum eo, idest facio; Quapropter cum huius dicendi figuræ duplex sit forma, altera actiuæ, passiuæ vocis altera, ex actiua proficiscuntur infinita, perditum ire, pro * perdere, amatum ire, pro amare, & similia. Ex passiua perditum iri, pro perdi, amatum iri, pro amari. M. Cato in oratione, quam pro se habuit in Cassium. *Contumelia mihi per huiusmodi petulantiam factum itur*, idest fit, quæ tempus præsens significant, &

Probatur; ornatum eo significat tempus præsens: ergò ornatum itur etiam tempus præsens significat. Antecedens præterquàm quòd conceditur ab aduersarijs, probatur; ornatum eo conflatur ex verbo, eo, quod

* *Gramm. error.*

quod significat præsens,& ex supino, quod virtute talis verbi coniuncti etiam significat præsens infinitum: ergò ornatum eo significat tempus præsens. Prima consequentia probatur; itur significat tempus præsens, & ornatum virtute talis verbi coniuncti etiam significat præsens infinitum; ergò ornatum itur significat tempus præsens.

Confirmatur: Non est maior ratio de vno, quàm de altero; ergò si ornatum eo actiuè significat præsés, ornatum itur passiuè etiam præsens significat.

Neque dicas, quòd ornatum itur, etsi tempus præsens proprie significat, tamen authoritate etiam * in futurum translatum est,& vsu; nam *fac vt consuescas nil consuetudine maius*. Nam

Contra est: Grammatica non solùm vsu, authoritateque constat, sed etiam ratione, & *authoritas sine ratione nihil probat*; isti authores aliquam rationem adducere deberent, nè videantur irrationales; quod ipsi fatentur, gratis asserunt, dum nullam adducunt rationem. Vsus, qui in aliqua ratione non fundatur, potius abusus, quam vsus dicendus est. Sed de his fusius in infinitis.

Sunt multa verba, quæ supino carent, tunc resolutione vtendum est, vel per infinitum, vel per vt, vel per gerundium, vt molti vengono in Napoli ad imparare le leggi. Multi veniunt Neapolim discere, vt discant, ad discendum Iura, ad discenda Iura, vel causa discendi iura, vel discendorum iurium causa; sed per vt resoluitur quando datur per impersonale.

Quando datur supinum per verba passiua, resoluitur per vt, v.g. tu vieni qui ad essere salutato da me. Tu huc venis, vt saluteris à me. Sed si datur per verba, quæ passiuam significationem non habent, etiam resoluitur per vt, cum translatione in actiuam, vt Ferdinando va ad essere seruito dal fratello, & tu vai ad essere misericordiato, e consolato. Ferdinan-

 dus

* Gramm. error.

dus it,vt frater ei seruiat; vel per passiuæ vocis impersonale,vt a fratre ei seruiatur, & tu is,vt aliquis tui misereatur,& vt aliquis te consoletur.

Verba copulatiua eundem casum eadem resolutione gaudent,vt Giouanne và nella scola à diuentare dotto. Ioannes it in scholam,vt euadat doctus.

DE SVPINO IN V.

SVpinum in V. semper est significationis passiuæ, eius Italicum est infinitum præsentis passiui, vt amatu,essere amato. Iungitur nominibus adiectiuis sine præpositione aliqua,& sine casu post se, vt herba rara inuentu. *O rem tùm auditu crudelem,tùm visu nefariam.* Nomina adiectiua sunt: *facilis,difficilis, incredibilis,rarus,crudelis,pulcher, deformis, turpis, dignus, indignus,vtilis,inutilis,mirabilis,infandus,* & quàm plurima alia. Hæc nomina substantiua gerunt vicem nominis adiectiui,ideòque supino in V. iunguntur, vt par est factu. Fas dictu. Opus est amatu.

Pendent tantùm à verbis, quæ passiuum formant, & sic sunt omnia passiua,dependentia ab actiuis,verba quarti ordinis neutrorum,& communia,vt multa à doctis conscripta sunt iucunda cognitu. Iura consumpta sunt facilia concoctu. Dei semita facilis est amplexu.

Verba,quæ carent supino resoluuntur, vel in actiuam, vel in passiuam significationem per relatiuum qui,quæ,quod,vel per ut,uel per gerundium, ut la lettione è difficile ad essere imparata. Lectio est difficilis, quam discipuli discant , uel ut eam discant, quæ discatur,ut discatur,ad discendum.

Vbicumque hoc supinum locamus,ibi, & infinitũ rectè poni potest. Val.Max.lib.4. *ardua imitatu,cæterùm*

rum cognosci utilia. Fab. lib. 10. *Lyricorum* Horatius *ferè solus legi dignus* Plin. lib. 19. *Facilia concoqui.* Virg. in Buccol. *& puer ipse fuit cantari dignus.* Pompeius Mela lib. 1. *Oestros fluuius nauigari facilis.* Et lib. 2. *Borysthenes potari pulcherrimus.* Atque his omnibus in locis supina rectè collocari potuissent.

Si habent post se casum resoluuntur per ut, & uerbum, ut questo è brutto ad udirsi da noi. Hoc est turpe, ut audiatur à nobis. Poterit, & per infinitum dici: hoc est turpe audiri à nobis. Vel casus posterior indario ponitur non à supino, sed à nomine adiectiuo acquisitiue regitur, ut hoc est turpe auditu nobis. Persio è difficile ad essere inteso da noi. Persius est difficilis, ut intelligatur à nobis. Difficilis intelligi à nobis. Difficilis intellectu nobis. Sallust. in Iugurt. *Procedit in tumulum facillimum visu insidiantibus.* Virg. *Nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli.* Non negarem tamen supino casus ulteriores, si nequit regere ablatiuum agentem cum præpositione, nam utique dicere possumus. Petrus est dignus uerberatu scutica. Pauperes sunt faciles spoliatu uestibus. Hic liber est dignus emptu decem nummis aureis.

Quo fundamento grammatici supinum in V. carere ablatiuo cum præpositione, & sine casu post se, mouentur, ego nescirem causam assignare, sed oppositam sententiam his rationibus sustineri potest: Vnde

Obijcies. Supinum in V. est passiuum: ergò regit casum post se. Consequentia probatur: passiuum absq; dubio regit post se casum; ergò si passiuum est in V. supinum, reget casum post se.

Respondetur ad probationem consequentis distinguo antecedens, quando denotat vltimam inflexionē verbi nego antecedens; quando non, concedo antecedens.

Contra est primò. Verbo non aufertur passiua significatio per hoc, quod vltimò inflectatur; ergò non

aufertur casus post se. Consequentia probatur: casus à tergo stat quoties manet passiua significatio ; sed per vltimam inflexionem hæc non aufertur; ergò nec casus.

Respondetur ad probationem consequentiæ, & dico non semper eundem remanere casum ; supinum etenim in V, post casum habet non ablatiuum , sicut passiuum verbum, sed datiuum, non dicemus; iucunda fuit hæc res auditu à nobis, sed loco ablatiui cum præpositione datiuo vtimur, ita, auditu nobis.

Contra secundò. Passiua gaudent quoque datiuo loco ablatiui: ergò datiuus, qui datur in supinis in V. est ablatiuis; sicut in passiuis.

Respondetur distinguo conseq uens , idem propriè nego; est alius diuerso pacto positus , ac in passiuis cōcedo consequentiam. Itaque alius est datiuus in passiuis loco ablatiui positus, alius in supinis in v. vt patet.

Contra tertiò. Idem importat: lepida fabella audita est nobis, ac mirabile visa nobis ; sed primum sonat idem, ac à nobis: ergò etiam secundum . Prima pars maioris patet ex Cic. de clar. orat. *Auditus est nobis Leliæ Caij filiæ sæpè sermo.* Ouid. de Pont. *Vix audior vlli.*

Respondetur, datiuum non exigi à supino, nec regi, sed ab adiectiuo, nec propriè datiuus est, qui in passiuis stat, vndè non difficilè est loco ablatiui haberi; Vel melius dicas, datiuum in passiuis more græcorum poni ; frequenter enim latini Hellenismo vtuntur, vndè potiùs apud poetas, quàm oratores inuenies, illi quippè nonnunquam græca forma vtuntur, liberiorque potestas illis datur: sicuti multoties pro gerundio more græcorum infinito vtuntur. Horat. lib. 1. Od. 3. *Iapeti genus audax omnia perpeti*, idest in perpetiendis. Virg. ecl. 3. *Boni calamos inflare*, idest in inflandis. Georg. 2. *felix ponere vites*, idest in ponendo, &c.

Contra quartò. Verbum est illud qui casus regit, non

non nomen: sed hic esset nomen; ergò regitur à supino. Consequentià tenet, alias constitutiuum verbi misceretur cum illo nominis.

Respòdetur, distinguo maiorem, nomen adiectiuũ, nego maiorem; substantiuum concedo maiorem, & distincta minori eodem modo, negatur consequentia. Huius distinctionis ratio ea est, quia nomina substãtiua sunt absoluta.

Contra quintò. Dicere non rectè possumus hoc est dignum auditu nobis; quia resolui debet, estò dignus a.m. sit adiectiuum: ergò hoc erit, quia adiectiuum non potest casus regere. Probatur consequentia. Casus supino in V. adiectus est per vos nominis adiectiui, sed dignus a.m. est adiectiuum; ergò debebit regere casum, vt faciunt alia adiectiua, non verò resolui thema.

Respondetur nomen dignus.a.m. regere ablatiuũ, non datiuum, ideò ly nobis in dandi casu stare non potest; vndè ex hoc retorqueo argumentum; si casus regerentur à supino, semper idem maneret, & non variaretur secundum exigentiam adiectiui. Sed hic variatur datiuus, quia adiectiuum non exigit illum, sed auferendi casus: ergò casus non est supini, sed nominis adiectiui.

Contra sextò. Si casus regeretur ab adiectiuo, diuersum esset italicum supinum à latino, nec vnum cum alio conuerteretur; sed hoc est incongruum, vt sequatur; ergò falsa responsio. Maior probatur; cum dico, hæ res iucundæ fuerunt auditu nobis, ly nobis, quia per vos regitur ab adiectiuo Italicum traducet, sono state gioconde à noi, sed latinum supini exigit Italicam versionem hoc modo; sono state gioconde ad essere intese da noi: ergò &c.

Respondetur, vtrumque italicum benè stare, nec tale supinum necessariò debere conuerti in italicum cum particulà da noi, supinum verò denotat, & continet in se vtrumque Italicum; Etenim horum omnium

S 4

nium potior ratio illa est, quia supina ab adiectiuis nominibus reguntur, ideò post se casu carent, & illud, quod est verbi citrà dubium adiectiui erit.

Ratio potissima, cur supina in V. non regunt post se casum, est quia ipsa reguntur à nominibus adiectiuis.

Supina passiua si dentur per hæc verba passiua tertij ordinis non possunt fieri, sed resoluuntur, vel per relatiuum, vel per vt, verba sunt, do, as, quando significat dare aliquem morti. Ago, is, quando significat agere gratias. Significo, quando denotat nunciare. Soluò, quando significat *pagare*. Lego quando significat legere. Loco, quando significat *allogiare*, vt la morte è buona ad essere data all'inimico. Mors est bona, cui inimicus detur. Pietro è facile ad essere ringratiato. Petrus est facilis, cui gratiæ agantur. Questi scolari sono degni d'essere letti. Isti discipuli sunt digni quibus legatur. La virtù è difficile ad essere pagata da te al maestro. Virtus est difficilis, pro qua nummi soluantur à te magistro, vel vt pro ea nummi soluantur, &c.

Quoties dantur supina in V. de quarto, & quinto ordine passiuorum de re inanimata, non possunt fieri, sed resoluuntur per relatiuum, vel per vt, v.g. la grãmatica è facile ad essere insegnata. Grammatica est facilis, quàm discipuli doceantur, vel vt eam discipuli doceantur. Le vesti stracciate sono buone ad essere spogliate. Vestes laceræ sunt bonæ, quibus spolietur aliquis, vel vt eis aliquis spolietur; Et ideò est, quia relatiuum non cadit in nominatiuum, attamen dicere possumus: hic puer est facilis doctu, & difficilis spoliatu.

Supina in V. à verbis neutris, & deponentibus, defectiuis, & impersonalibus in propriam vertuntur significationem, eadem resolutione, vt tu sei degno d'essere seruito, e fauorito dal Prẽcipe. Tu es dignus, cui seruiat, faueatque Princeps, vel es, vt tibi seruiat,

fa-

faueatque Princeps, vel cui seruiatur, faueaturque à Principe. Li buoni sono facili ad essere misericordiati, seruiti, & imitati. Boni sunt faciles, quorum misereatur, quibus famuletur, & quos imitetur aliquis. Vel vt eorum misereatur, vt eis famuletur, & vt eos imitetur quisquam, & sic de reliquis.

Non iunguntur verbo significanti motu de loco, vt venio lectu, visu, &c. sed dicitur per gerundium, * venio à legendo, à videndo, vel per nomina verbalia, à lectione, à visione, vel per verba, venio postquã vidi, legi, &c sic per passiuum. Venimo da esser visti dalle donne. Venimus postquam visi sumus à mulieribus.

Apud Plaut. in Menæch. legitur: *redit obsonatu eius adiutor.* Cato in re rust. *Primus cubitu surgat, postremus cubitum eat.* Statius lib. 1. Achilleidos. *Quem tunc venatu redeuntem in limine primo, opperiens.* Sed hæc nomina sunt quartæ potius declinationis, quàm supina cum multis affirmo (etsi Diomedes lib. 1. & Priscian. lib. 8. pro actiuæ significationis supinis in V. sumant) Cum actiuè significent, supina verò in V. cum passiuè. Et cum idem significent, quod nomina, cumque eiusdem formæ verbalia reperiantur, & demùm præpositionem admittunt. M. Varr. lib. 2. rerum rusticarum. *Cum redierit è pastu.* Hic namque præpositio arbitratu nostro pariter addi potest, atque demi, nec minùs, idcircò existimanda sunt nomina, quòd præpositione carent. An cum Terent. in Eun. ait, *exulo domo,* & Cic. ad Attic. lib. 9. *Si Cneus Italia cedit.* Propterea non sunt nomina, quia citra præpositionem prolata? Vel si supina sunt præstantissimos Authores verbalibus in O, libentius, ac frequentius, quàm his vsos videmus. Cæs. lib. 2. Gall. bell. *à decimæ legionis cohortatione profectus.* Liu. lib. 33. *ab oppugnatione recessum.* Val. Max. lib. 8. *ab exercitatione venientem.*

DE PARTICIPIIS.

Dico primò : Participium est pars orationis declinabilis,per tempora,& casus,agendi,vel patiendi significatiua , à verbo personali descendens, quæ pro verbo ponitur,& in verbum resoluitur.

Probatur;hæc definitio constat ex genere,& differentia;ergo est bona . Antecedens probatur;dicitur *pars orationis* loco generis , cœteræ verò particulæ stant loco differentiæ;ergò constat ex genere,& differentia.

Dicitur *pars orationis*, quia participium est vna ex decē partibus orationis. Dicitur *declinabilis*, quia legens,legentis declinatur. Dicitur *per tempora*,quia participium in ns,dicit tempus præsens , & imperfectum.In rus,& in dus,tempus futurum,& in vs , præteritum . Dicitur *per casus*, quia declinatur per sex casus. Dicitur *à verbo personali descendens*, quia verba personalia tantùm habent participia . Dicitur , *quæ pro verbo ponitur,& in verbum resoluitur*, vt magister legens,idest,qui legit.

Dices contra illam particulam, *agendi,vel patiendi significatiua*:Qui agit non patitur, &.qui patitur non agit;ergo malè dicitur in participio,agendi , & patiendi significatiua.

Respondetur distinguo antecedens , in sensu composito concedo antecedens; in sensu diuiso nego antecedens;ergò nego consequentiam; Nam *ly* agendi significat participia actiua,*ly* patiendi passiua.

Contra est primò; Actio,& passio pendet à personis;sed participia non habent personas ; ergò non possunt habere,neq;actionem,neq;passionem.

Respondetur distinguo maiorem,siue in recto, siuè in obliquo concedo maiorem ; in recto tantùm nego maiorem;sed distinguo minorem, participia non habent

bent personas, in recto tantùm concedo minorem; in obliquo, & in recto nego minorem; ergò nego consequentiam; Participia enim significant actionem modò in rectò, vt magister verberans discipulos furit; modò in obliquo, vt magistrum verberaturum discipulos, nos timemus. Modò passionem in recto, vt magister honoratus à discipulis, gloriatur; modò in obliquo, vt magistrum honoratum à discipulis, omnes magnificant.

Contra est secundò; Persona semper debet esse in recto, & nunquam in obliquo: sed participia habēt personas in obliquo; ergò nunquam per talem personam poterunt significare actionem, & passionem, quia persona in obliquo non datur.

Respondetur, distinguo maiorem, quando est expressa concedo maiorem; quando est subintellecta nego maiorem; sed distinguo minorem, participia habent personas, in obliquo subintellectas, vt in recto concedo minorem; subintellectas, vt in obliquo nego minorem: ergò nego consequentiam; Nam quando participium est in obliquo habet personam subintellectam, siuè tacitam in recto per resolutionē, vt magistrum verberantem discipulos, omnes timent, idest qui verberat.

Dices contra illam particulam, *à verbo personali descendens*; Impersonalia habent participia; ergò non rectè dicitur à verbo personali descendens: Antecedens probatur: *pœnitens, pœnitendus, miserens, pudens, pudendus*, &c. sunt participia; ergò impersonalia habent participia.

Respondetur nego antecedens, ad probationem dico, quòd *pœnitens, pœnitendus*, &c. non sunt participia, sed nomina.

Contra: Illud est participium, cui conuenit participij definitio: Sed his participijs (quæ per vos sunt nomina) conuenit participij definitio; ergò sunt participia, & non nomina. Minor probatur; sunt pars ora-

orationis declinabilis; habent tempora, nam *pœnitens* est temporis præsentis, & præteriti imperfecti, *pœnitendus* futuri; habent casus, quia declinantur per sex casus, & regunt casus, vt *pœnitens facti*; significant actionem, vt *pœnitens*, passionem, vt *pœnitendus*; ergo conuenit participij definitio: ergò sunt participia.

Respondetur primò; concedo maiorem, & nego minorem, ad probationem dico, quòd vtrique est pars orationis, quia nomen; habet tempora eo modo, quo aliqua nomina; habet casus, quia nomen regit casus, sed vt nomen substantiuum, quod genitiuum substantiuum habere potest; si verò accusatiuum regat, vt apud Suetonium; *pertæsum morum ignauiam*, figuratè se habet. Neque actionem, & passionem potest significare, cum actio, & passio dependeat à persona; cum ergò impersonale careat persona, caret quoq; actione, & passione.

Respondetur secundò; quòd *pœnitens*, *pœniturus*, & *pœnitendus* prouenit à prisco verbo *pœniteor* personale. *Pudens*, & *pudendus*, à prisco verbo *pudeor*. *Pigendus* à *pigeor*. *Pertæsus*, à *tædeo* personali. *Exosus*, *perosus* à prisco verbo *odeo*, præterito *osus sum*, quæ tamen in vsu non sunt verba, sed tantùm eorum nomina.

Dicitur participium à parte, & capio; capit enim à nomine genera, & casus; à verbo tempus, & significationem; ab vtroque numerum, & figuram. A nomine genera, & casus, nam participium concordare debet in genere, & casu cum nomine, cui adiungitur. Capit à verbo tempora; quia participium nunc est temporis præsentis, nunc præteriti imperfecti, nunc præteriti perfecti, nunc plusquam perfecti, & nunc futuri, & significationes, quæ duæ sunt, actiua scilicet & passiua.

Non ijs quidem adhæreo, qui totidem tradidere participiorum significationes, quotum est verborum * genus, non aliter ac in participijs significatio idē

* *Gramm. error.*

sic ac genus in verbis. Sumuntur quidem participia de verborum generibus, sed diuertunt: relicto enim verborum genere, ac qualitate tanquam cortice quodam, vim tantùm, atque actiuitatem quandam, passiuitatemque formando traducunt. Verborum sanè omnium quintuplex genus, at eorum significatio omninò duplex. Nullum enim verbum est, vndè participia proficiscuntur, quod significationem habeat, vel actiuam, vel passiuam. Hanc igitur, relicto verborum genere participia inflectendo trahunt.

Capit ab vtroque numerum, & figuram, quia tàm verbum, quàm nomen habent numerum, & figuram; nam sicut nomen, & verbum est numeri singularis, vel pluralis, figuræ simplicis, vel compositæ, ità participium numeri singularis, vel pluralis, & figuræ simplicis, vt legens, & compositæ, vt perlegens.

Participium inuentum est causa breuitatis, & ornatus; breuius, & ornatius est dicere: magistrum verberantem discipulos nos salutamus, quam dicere: magistrum, qui verberat.

Per participium omittuntur relatiua, vt magister legens, pro qui legit. Aduerbia, vt lectis tuis litteris discessi, postquam legi, & postquam litteræ tuæ lectæ fuerunt à me. Coniunctiones, vt lego, & scribo, pro legens scribo. Præpositiones, vt inter ambulandum, pro ambulans, & multa alia omittuntur, de quibus in participiis resoluendis dicemus.

DE PARTICIPIORVM.

FORMATIONE.

TErminationes participiorum sunt quatuor, in *ns*, vt amans, legens. *Rus*, vt amaturus. *Vs*, vt ama-

tus,

tus, visus, amplexus. *Dus*, vt amandus.

In *ns*, participium formatur à prima persona præteriti imperfecti indicatiui, vt amabam, sequebar, mutando *bam*, vel *bar* in *ns*, fit amans, sequens.

Excipiuntur *eo*, & queo cum suis compositis, quę mutant *bam* in *ens*, vt ibam, iens, euntis. Transibam transiens transeuntis. Quibam quiens. Nequibam nequiens fit. Ambiens verò facit genitiuum ambientis, non ambeuntis. & superbiens superbientis. Quòd autē nonnulli, inter quos Phocas, asserunt iens participiū nusquam reperiri, falluntur illi quidem. Cic. ad Attic. lib. 10 *Iens in Pompeianum benè manè scripsi hæc*, & lib. 16. *Nonis Quintilibus veni in Puteolanum iens ad Brutum.*

Participium in *ns*, hæc habet vulgaria, *Amans, amante, lo quale ama, & amaua, amando, che ama, amaua, mentre ama, mentre amaua, à tempo, che ama, à tempo, che amaua, &c.*

In *rus* formatur à priori supino mutata *m*, in *rus*, vt doctum docturus, seruitum, seruiturus.

Excipe à notum nosciturus. Ignotum ignosciturus. Ortum oriturus. Mortuus moriturus. Argutum arguiturus. Sputum spuiturus. Natum nasciturus. Rutū ruiturus. Partum pariturus. Tutum tuiturus. Sonitum sonaturus. Iratum iraturus.

Vulgaria sunt. v.g. Auxiliaturus, *quello il quale aiutarà, sarà per aiutare, mentre aiutarà, à tempo, che aiutarà, hà da aiutare, douendo, &c.*

In *vs*, in passiuis formatur à posteriori supino addita *s*, vt amatu, visu, aratu, fit amatus, visus, aratus. In actiuis à primo supino mutata *m* in s, vt gauisum, auxiliatum, misertum, fit gauisus auxiliatus, misertus.

Vulgaria sunt in passiua significatione, vt verberatus *quello, il quale è stato, & era stato battuto. Mentre fù, & era stato battuto. A tempo, che fù, & era stato battu-*

tum.

tuto, essendo stato battuto, Battuto. In actiua, vt misertus. *Quello il quale haue, & haueua hauuto compassione. Mentre hà hauuto, & haueua hauuto compassione. A tempo, che hebbe, & haueua hauuto compassione.* Hauendo *hauuto compassione,*

In *dus* formatur à genitiuo participij præsentis mutata *tis* in *dus*, vt amans amantis amandus. Vel à nominatiuo mutata s in *dus*, vt amans amandus, legens legendus. In tertia, & quarta coniugatione *undus* pro *endus* veteres dixere, vt diuidundus, gerūdus, experiundus, faciundus, & similia.

Vulgaria sunt, v.g. diligendus, *quello il quale sarà amato, haurà d'amarsi, sarà per essere amato.*

Participium ante se non regit casum, sed eodem modo iungitur nomini, pronomini, & verbo, quo nomen adiectiuum; post se verò admittit casum verbi, à quo descendit, vt *miserrima est fortuna carens inuidia.*

Participium triplex est, rectum, obliquum, & absolutum.

Rectum est quando eadem persona facit actum in participio, & in verbo. v.g. Io stando per aiutare l'amico hò trouato molte difficoltà. *Ego auxiliaturus amico, multas inueni difficultates.* Il maestro dichiarādo la lettione, batte li scolari. *Magister declarans lectionem, verberat discipulos.* Quando eadem persona patitur actum in participio, (vt in passiuis) & facit, siuè patitur actum in verbo, tunc etiam participium ponitur in casu recto, vt la donna hauendo da essere battuta dal marito, ride. *Mulier verberanda à viro, ridet.* Li discepoli dopò, che furono discacciati dalla scola, furono disprezzati da tutti. *Discipuli expulsi à gymnasio, ab omnibus spreti fuere.*

Obliquum est quando vna persona facit actum in participio, siuè patitur (vt in passiuis) & altera facit actum in verbo, siuè patitur, & sequitur aliqua ex his particulis, *mi, ti, te, la, lo, ni, ne, vi, ve, li, le,* tunc participium ponitur in illo casu, in quo debet poni

ali-

aliqua ex his particulis.vt il maestro dichiarando la lettione,li discepoli li domandano molte difficoltà. *Magistrum declarantem lectionem discipuli interrogant multas difficultates*. Io entrando in casa mi s'è fatto incontro il seruo. *Mihi ingredienti domum occurrit seruus*. L'amici hauendo d'andare in Roma, Io l'hò compassione. *Amicorum profecturorum Romam ego misereor*. Tu essendo stato battuto da tuo Padre, sei stato fauorito da me. *Tibi verberato à tuo genitore, ego faui*. Tu hauendo hauuto misericordia di poueri, tutti t'han lodato. *Te misertum pauperum,omnes commendauere*.

Absolutum (de quo peculiariter agemus) est quãdo vna persona facit actum in participio, siuè patitur, (vt in passiuis) & altera in verbo, & nulla sequitur ex supradictis particulis,vt il maestro dichiarando le regole,tutti taciono. *Magistro explicante regulas,omnes tacent*. Io hauendo d'hauere compassione de poueri,tu diuenterai deuoto. *Me miserturo pauperum,tu euades deuotus*.

Descendunt sanè participia ab omnibus generibus verborum personalium; ideò dicemus primò.

DE PARTICIPIIS ACTIVIS.

AB actiuis duplicia fiunt participia, vnum in *ns*, vt amans,videns,&c.vt hò visto il paggio,quale t'aspettaua. *Vidi puerum te expectantem*; Alterum in *rus*,vt amaturus,visurus,&c.vt Fabio,quale hauerà da negotiare le mie facende,io lo sodisfarò. *Fabio gesturo mea negotia,ego satisfaciam*. Mio figlio essendo per attẽdere alla filosofia,hà bisogno de'libri. *Meus filius daturus operam philosophiæ,eget libris*. Io andarò in Roma con animo di guadagnare il giubileo. *Ego*

ibo

ibo Romam lucrifacturus iubilaeum.

Si verbum non habet supinum, caret participio in *rus*, & tunc confugiendum est ad relatiuum, & futurum tempus, vel ad verbum simile, ve il scolaro, il quale imparerà à mēte Virgilio, farà profitto. *Discipulus lectionem Virgilianam discet*, vel discipulus mādaturus memoriæ lectionem Virgilianam, proficiet.

Carent autem supinis hæc, & alia *ambigo, compesco, cerno, disco, lambo, metuo, posco, respuo, sileo, sugo, timeo, vrgeo*.

Sed si diceretur, io hò d'imparare la lettione, fit: *futurum est, vt ego discam lectionem*. Li giusti han da temere Dio. *Futurum est, vt iusti timeant Deum*.

Particula *senza* infinito præsenti iuncta fit participium, tàm rectum, quàm obliquum, & illa particula *senza* fit non, vt lo senza frequentare la scola, non posso diuentar dotto. *Ego non frequentans gymnasium, non possum euadere doctus*. Il pouero senza cercare l'elemosina, tu ce l'hai data. *Pauperi non quærenti eleemosinam tu dedisti*. Sed si illa particula iuncta fuerit in infinito præterito, in actiuis non fit participium; cum actiuum tali careat participio, sed resoluitur per cum ad præteritum imperfectum coniūctiui modi, vt li scolari senza hauere inteso la regolà, sanno fare il latino. *Discipuli, cum non audierint regulam, sciunt efformare dictatum*.

DE PARTICIPIIS PASSIVIS.

A Passiuis duplicia formantur participia vnum in *us*, vt amatus, visus &c. Vt la virtù la quale è stata disprezzata dall' inuidiosi è degna di lode. *Virtus inuidis, vel ab inuidis spreta, est laude digna*.

La lingua greca, la quale era stata abandonata da tutti, al presente molti la studiano. *Lingua græca ab omnibus ferè neglecta, nunc plerique student.* Scritte le lettere, le consegnai al corriero. *Scriptas epistolas tradidi tabellario.* Alterum in *dus*, vt amandus, legendus, &c. vt le donne, che saranno salutate da te, Io li farò di baretta. *Mulieribus salutandis tibi, vel à te, ego aperiam caput.*

Participijs quidē in *us*, & in *dus* pro ablatiuo lepidè datur datiuus, vt Deo dilectus pro à Deo. Nulli cognitus. Vxor tibi ducenda. Præceptor mihi salutandus. Virg. *Nulla tuarum audita mihi, nec visa sororum.* Idem, *Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti.*

Si verbum supini defectu præteriti temporis, participio caruerit, per relatiuum, & præteritum actiui verbi resarcietur, vel per synonimum verbum, vt la lingua da te rafrenata non ti nocerà più. Linguam, quam compescuisti, non amplius tibi nocebit. Vel lingua à te frænata, vel coercita. Si agens non exprimitur, intelligitur aliquis, vel quid simile, vt il cane temuto è stato ammazzato da me. Canis, quem aliquis timuit, à me interemptus est.

Præteriti tēporis participij accusatiuus pro præsenti infiniti actiuæ significationis cum his verbis eleganter ponitur, *curo, volo, nolo, malo, cupio, & oportet.* Terent. in Andr. *Curabo inuentum, & adductum tuum Pamphilium*, id est inuenire, & adducere. Idem. *Egon' tuam expetam amicitiam, aut te visum, aut auditū velim*, id est te videre, aut audire. Nolo vllum detrimentum sibi allatum, pro afferre. Malim vos exornatos, quam oratos. Te seruatum cupio magis, quàm perditum. Cic. *Ita tibi factum oportuit.* Terent. in Heaut. *Non oportuit relittas filias.* Plaut. *Ancillam non oportuit missam.*

Ablatiuus verò præteriti participij cum opus est pro infinito præsentis temporis apposité ordinatur vt apparecchia quel che bisogna apparecchiare.

Quod

Quod parato opus est, para. Quando bisogna tacere tu gridi. Cum tacito opus est, clamas. Consulto opus est, idest consulere. Dicto opus fuit, idest dicere. Nec admittit post se casum, quale esset, mihi opus est allocuto amicos, conuento Cæsarem. Sed allocutis amicis, Cæsare conuento. Plaut. *Illis conuentis sæpè opus est mihi.* Casum tamen cum præpositione his apponere nihil prohibet. Terent. in Hecy. *In artem transcursu mihi opus est.*

Quando relatiuum, qui, quæ, quod non cadit in nominatiuum non potest fieri participium, neque in *us*, neque in *dus*, vt le vesti spogliate, e da spogliarsi dal padre al figlio, tu le comprerai. Vestes, quibus spoliatus fuit, & spoliabitur à patre filius, tu emes. Sed de hoc agemus in participijs resoluendis.

Aliqui grammatici asseuerant, quòd quando particula *senza* infinito passiuo præsenti iungitur fit non, & infinitum participium præteritum, vt Titio è venuto qui senza esser pregato. Titius venit huc nō rogatus. Tu piangi senza essere battuto. Tu ploras non verberatus. Noi facemo errore senza essere ripresi. Nos erramus non reprehensi. Pietro senza essere battuto, io l'hò discacciato da casa. Petrum non verberatum, ego expuli domo.

Sed quàm crassa Minerua laborant isti grammatici nunc rationibus patefaciam, &

Primò; esser pregato, esser battuto, &c. importat tempus præsens, vt ipsum infinitum ostendit; ergò nō potest fieri per participium in *us*, quod importat præteritum.

Secundò; si inueniretur hoc thema: Petrus non verberatus plorat, si explicandum esset per Italicum deberemus dicere: Pietro senza essere stato battuto piange; ergò &c.

Tertiò: si tale dictatum, Petrus non verberatus, deberet fieri per participium absolutum (vt accidit

* *Omnium ferè Gramm. error.*

in his verbis, quæ supino carent) nullo modo posset in participium absolutum mutari, nisi dicendo: Nemine verberante Petrum; ergò non potest fieri per participium in *us*.

Quartò: Si tale thema deberet resolui per cum, sit: Petrus cum non verberetur plorat, per præsens subiunctiui, & non per præteritum, ergò &c.

Quintò; Participia passiua sunt duo vnum in *us* quod significat tempus præteritum, & alterum in *dus* quod significat futurum, & habent participium præsens, defectu cuius ad præteritum recurrendum esset; ergò &c.

Quoties particula *senza*, ponitur ante præteritum infiniti passiui fit non, & illud preteritum fit participium, in *us*, tam rectum, quàm obliquum, vt Pietro senza essere stato chiamato è venuto. Petrus non vocatus venit. Li discepoli senza essere stati castigati, tu l'hai fauoriti. Discipulis non castigatis, tu fauisti. Le lettioni senza essere state dichiarate, Francesco le sà, Lectiones non declaratas Fräciscus scit.

Eodem modo discurrendum est de participio in *dus*, vt l'amico senza, che hauerà da essere battuto piangerà Amicus non verberandus plorabit. Le regole senza, che haueranno da essere dichiarate, tu le studierai. Regulis non declarandis, tu studebis.

DE PARTICIPIIS NEVTRIS.

A Neutris duplicia descendunt participia, sicut ab actiuis, vt seruiens, & seruiturus actiuæ significationis, vt à quelli, che seruono, e seruiranno Dio, nessuna cosa potrà nocere. Seruientibus, & seruituris Deo, nulla res poterit nocere. Nisi formentur à neu-

neutris significationis passiuæ, & vocis actiuæ, vt vapulo, exulo, &c. vt vapulás, il quale è, vel era battuto. Vapulaturus, da essere battuto, che sarà battuto, &c. Il seruo, il quale è battuto, e che sarà battuto dal padrone, mai diuentarà megliore. Seruus vapulans, & vapulaturus à domino, nunquàm meliorescet. Tu senza essere battutò piangi. Tu non vapulans ploras. Inuenies vigilandus, carendus, dolendus, audēdus, quæ vel nomina sunt, vel participia imitatione indigna. Sicút vigilatus, euasus, discessus, obitus, interitus, excretus, exoletus. Sed raris rarò vtendum est.

Excipe primò Neutra transitiua, quæ quatuor habēt participia, vt arans, & araturus actiuæ significationis; aratus, & arandus passiuæ. Li massari, che arano, & araranno la terra, tu l'hai accusati al giudice. Ruricolas arantes, & araturos terram tu accusauisti corā iudice. Nel stato dell'innocenza la terra senza essere stata arata, portò frutto: In statu innocentiæ tellus non arata tulit fructum. Sed pransus, potus, cœnatus, & iuratus actiuè, & passiuè significans, vt potus sum aquam, & aqua pota est à me.

Excipe secundò aliqua neutra, quæ triplicia habēt participia, vt mærens, mæstus, & mæsturus, gaudens, gauisus, & gauisurus, fidens, fisus, & fisurus, &c. Quelli li quali si rallegrano, si sono rallegrati, e si rallegraranno del bene d'altri Dio l'aiutarà. Gaudentibus, gauisis, & gauisuris bono aliorum Deus auxiliabitur, & hæc sunt.

Cum placeo, & pateo, tituboque, & gaudeo, fido.
Audeo, cum soleo, assuesco, nubo atque quiesco.

Placens, placitus, & placiturus. Patens, passus à pateo passiuè, *& passurus. Titubans, titubatus, & titubaturus. Audens, ausus, & ausurus. Solens, solitus, & soliturus. Assuescens, assuetus, & assueturus. Nubens, nuptus, & nupturus. Quiescens, quietus, & quieturus.* Fio non habet fiens, nec fiendus, sed mutuatur *factus, & faciendus* à facior antiquo verbo. Sum habet *ens*, & non est in

vsu apud grammaticos, sed eius loco vtuntur participio existens; est tamen in vsu apud logicos, & philosophos tanquam nomen. Futurus à suo verbo antiquo. Composita à sum carent participijs, præter absum absens, præsum præsens. Potens nomen est, vt ait Diomedes.

Excipe tertiò neutra carentia supinis, quæ carent participijs in *rus*, simplex tantùm habent in *ns*, & sũt hæc, & alia *egeo, studeo, algeo, fulgeo, polleo, sterto, rudo, mico, ango, horreo, luo, tremo, &c.* vndè per relatiuum, & idem tempus resoluitur thema, vt l'amico, che studia, e studiarà grammatica diuentara buono. Amicus studens, & qui studebit grammaticæ euadet bonus.

Eodem modo discurrendum de particula *senza*, sicut in cæteris, vt tu senza studiare, non puoi diuentare saggio. Tu non studens, non potes euadere sapiẽs. Pietro senza seruire Dio, nessuno l'hà compassione. Petri non seruientis Deo, nemo miseretur. Tu senza essere battuto gridi. Tu non vapulans exclamas. Eodem modo quoque fit quando adest particula *con*, vt li poueri con studiare le leggi, nobilitàno le famiglie. Pauperes studentes legibus, nobilitãt familias. Li discepoli con essere battuti dal maestro; io l'hò compassione. Discipulorum vapulantium à magistro, ego misereor.

Quando participium geminatur Italicè, non geminatur latinè, vt Io caminando, caminando dico l'officio. Ego ambulans recito officium.

DE

DE PARTICIPIIS COMMVNIBVS.

A Communibus quatuor formantur participia, vt amplectens, & amplexurus significationis actiuæ: Amplectendus passiuæ: Amplexus actiuæ, & passiuæ. Abbraccio chi m'abbraccia. Me amplectentem amplector. Quelli, che esortano, hanno esortato, & esorteranno l'amico al studio, conuiene essere buoni. Hortantes, hortatos, & hortaturos amicum ad studium, decet esse bonos. Le leggi abbracciate, e che saranno abbracciate da tutti, tu le studij. Legibus amplexis, & amplectendis à cunctis, tu studes.

DE PARTICIPIIS DEPONENTIBVS.

A Deponentibus tria descendunt participia, vt miserens, misertus, & miserturus, auxilians, auxiliatus, & auxiliaturus, &c. actiuæ significationis, nisi veniant à verbis significationis passiuæ, vt orior, lætor, & similia. Vnum dat vescor, medeor, & reminiscor; nam supidis deficiunt. Io ho compassione di chi hà compassione de poueri. Miserentis pauperum ego misereor. Francesco hauendo aiutato l'amici, si partì. Franciscus auxiliatus amicis discessit. Tu senza hauere imitato i dotti hai fatto profitto. Tu non imitatus doctos profecisti. Pietro quando starà per morire l'apparirà l'inimico del genere humano. Petro moriturо apparebit hostis humani generis. Tu con haue-

re abusato i miei fauori, io non ti posso fauorire. Tibi abuso meis fauoribus, ego non possum fauere.

Vsurpant authores participium in *dus* à deponentibus, vt sequendus, patiendus, fruendus, vtendus, imitandus, tuendus, vlciscendus, consolandus, obliuiscendus, insidiandus, detestandus, nascendus, quæ à iunioribus grammaticis nomina potiùs dicuntur; & per dignus, a, m exponuntur; vt li costumi degni d'essere imitati, si lodano. Mores imitandi laudantur, idest digni; quos imitari debemus.

Ab impersonalibus non fiunt participia (vt diximus) nam pænitens, pænitendus, pudens, pudendus, pigendus, libens, decens, & similia potiùs sunt nomina, sicut pertæsus ignauiam, vel osus, osurus, exosus, perosus bellum. Tu vergognandoti ti sei fatto rosso. Tu pudens rubuisti. Io faccio cose da non pentirmene. Facio non pudenda. Di buona voglia mi parto. Libens discedo.

DE PARTICIPIIS

ABSOLVTIS.

Participium dicitur absolutum, quia non regitur ab aliqua parte orationis, & ponitur absolutè in septimo casu, vndè.

Participium absolutum est, quando vna persona facit actum, siuè patitur actum in participio, & altera facit, siuè patitur actum in verbo; & nulla ex supradictis particulis sequitur. Fit à participio in *ns*, in *rus*, & in *us*, vt venendo l'amicisio partirò. Venientibus amicis, discedam. Al nascere del Sole, l'ammalato morì. Oriente Sole, ægrotus vitam cum morte mutauit. Hauendo li ricchi d'hauere misericordia

celli

delli poueri, tutti fanno festa. Diuitibus miserturis pauperum, cuncti exultant. Scritte le lettere venne il corriero. Scriptis litteris venit tabellarius. Riscossi li denari, Pietro partì. Exactis nummis, Petrus discessit. Nato Carlo secondo, li Napolitani fecero festa. Nato Carolo Secundo, Parthenopæi exultauere.

In *dus* participium absolutè nunquam ponitur, vt si dixero: legendosi Ouidio, li giouani imparano l'amore. Legendo Ouidio, iuuenes discunt amorem. Frequentandosi i giuochi, li discepoli si disuiano dalle lettere. Frequentandis ludis, discipulis à litteris abducuntur, gerūdia sunt, non participia, præsertim cum tempore careāt, quod est primum in participio. Quoties participium in *dus* absolutè datur resoluitur, vt si legetur Ouidius, si frequentabuntur ludi, vel cum legendus erit Ouidius, & cum frequentandi erunt ludi.

Si participium nō reperitur, resoluitur per verbū, vt venuta l'està, molti s'ammalano. Vbi, vel postquā venit æstas, multi ægrotant. Partito il corriero, scrisse la lettera. Postquam discessit tabellarius, scripsi epistolam. Bandito Antonio da Ischia, li nemici passeggiorno senza sospetto. *Vbi Antonius Pythecusis exulauit, inimici securi deambulauere.* Studiata la lettione, te ne mandarò à casa. Vbi lectioni studueris, te domum remittam.

A nominibus substantiuis leguntur etiam ablatiui absoluti, quibus subintelligitur, existente, vel existētibus, vt Cicerone Consule, Catilina damnatus fuit, idest existente consule. Essendo Rè Carlo secondo, il Regno stà in pace. Carolo Secundo Rege, Regnum quiescit. Essendo io figliuolo, in Oriente comparuero molti segni. Me puero, in Oriente comparuere multa signa. Essendo Consoli Marcello, & Hortensio, la Città fù in pace. Marcello, & Hortensio Consulibus, Ciuitas fuit in pace. Sic me duce. Me præceptore. Me inscio. Inuito patre. Inconsulto fratre. Saluo honore, & id genus reliqua.

Quod

Quòd participijs præteritis è verbis passiuis septimo in casu absolutis, etiam actiua significatione vti liceat, authorum patet exemplis. Tacit. lib. 15. *Vologeses cognitis Corbulonis rebus, Regemque alienigenam Armeniæ impositum diuersas ad res trahebant*, ideſt vbi cognouiſſet res Corbulonis. Plin. lib. 7. *Cato Censorius audito Carneade, quamprimum eius legatos censuit dimittendos*, ideſt cum audiſſet Carneadem. Il maestro hauendo letto le lettioni, si parti. Magiſter lectis lectionibus diſceſſit, ideſt cum legiſſet.

In participijs rectis, & obliquis multa diximus de particula *senza*, ſed nunc quoque de ipſa reſtat dicendum in abſolutis. Senza fit *nemo neminis*. Quando iſta particula iungitur cum infinito paſſiuo præſenti ex verbis, quæ paſſiua fieri non poſſunt, fit ipſum infinitũ paſſiuum, participium in *ns*, & abſolutè ponitur, concordatque cum illo, qui facit actum, talia ſunt verba neutra, & deponentia, vt Antonio ſenza eſſere ſeruito non può viuere. Antonius, nemine ei ſeruiente, non poteſt viuere. Li poueri ſenza eſſere miſericordiati morono di fame. Pauperes, nemine eorum miſerente, fame pereunt. Sed notandum, quòd ſi non eſſet agens, particula *senza* fit nemo, ſi adeſſet fit non, vt Tu ſenza eſſere minacciato da tuo padre, piangi. Tu, tuo patre non minante tibi, ploras. Il ſtudio ſenza eſſere ſequito, non apporta honore. Studium, nemine ſequente illud, non affert honorem.

Quando verba habent participium in *us*, & datur cum particula *senza*, cum infinito præterito, fit, vt ſupra diximus, ſed illa ſignificatio paſſiua vertitur in actiuam iuxtà verbi naturam, vt l'amico ſenza eſſere ſtato aiutato hà ottenuto il ſuo deſiderio. Amicus, nemine auxiliato ei, potitus fuit ſuo voto. Tuo fratello ſenza eſſere ſtato perſequitato da te, ſugge. Tuus frater, te non perſequente eum, fugit. Sed ſi tale participium non reperitur, vt accidit in neutris, tale tempus infinitum præteritum poſt particulam *senza*,

ex

ex passiua significatione resoluitur per cum, ad præteritum coniunctiuum, vt il maestro senza essere stato vbedito dalli discepoli, s'adirò. Magister, cum discipuli ei non obediuerint, iratus fuit. La lettione senza essere stata studiata da Francesco, l'hà dichiarata. Lectionem, cum ei non studuerit Franciscus, declarauit. Tu senza essere stato fauorito, hai superato ogni difficultà Tu, cum nemo tibi fauerit, superauisti omnem difficultatem.

Particula *senza*, iuncta cum præterito plusquam perfecto infiniti actiui, vel passiui, si adest nomen, fit participium absolutum cum participio in *us*, vt tu sei venuto in schola senza hauere copiato le lettioni. Tu venisti in gymnasium non exaratis lectionibus, Francesco torna dalla massaria senza essere stati raccolti i frutti. Franciscus redit rure non collectis fructibus. Sed si non adest nomen resoluitur per cum, ad præteritum coniunctiuum, vt senza hauere frequentato la scola, sà molto. Cum non frequentaueris scholam, multam scit.

DE PARTICIPIIS RESOLVENDIS.

SI aliquod thema occurrat, quod vel non libeat, vel nequeat fieri participium, tunc tale est resoluendum.

Participium tribus de causis non potest fieri, sed resoluitur; primò quando verbum caret supino; Secūdò quando relatiuum non potest stare in nominatiuo; & tertiò, quando non adest tale participium.

Quando verbum caret supino, caret participio in *rus*, in actiua significatione, & resoluitur per relatiuum, *qui, quæ, quod*, vt tu, il quale temi, e temerai il mae-

maestro sarai profitto. Tu timeas, & qui timebis præceptorem, proficies. Li scolari, che studiaranno logica, io li lodarò. Discipulos, qui studebunt logicæ, ego commendabo.

In significatione passiua caret participio in *us*, resoluitur in actiuam, vt la morte temuta, e da temersi da giusti, Io la desidero. Mortem, quam timuerunt, & timebunt iusti, ego desidero. Le scienze imparate, & da impararsi da dotti, tu le studierai. Scientijs, quas didicerunt, & discent docti, tu studebis.

Quando relatiuum non potest stare in nominatiuo, resoluitur, quod contingit in quinque verbis passiuorum in tertio ordine (vt in supinis diximus,) in quarto, & quinto passiuorum ordine, vt tu ringratiato, & da essere ringratiato da me, sarai seruito da tutti. Tibi, cui actæ sunt, & agentur gratiæ à me, seruietur ab omnibus. La grammatica insegnata, & da essere insegnata, noi la esortamo à Francesco. Ad grammaticam, quam aliquis doctus est, & docebitur, nos hortamur Franciscum. Le legna caricat, e che haueranno da essere caricati al mulo dal mulettiero, tu le comprerai. Ligna quibus oneratus est, & onerabitur mulus à mulione, tu emes.

Quando non adest tale participium, resoluitur, vt accidit in neutris, & deponentibus per significationē passiuam, vt l'obedito, seruito, & fauorito, sarà compassionato. Illius, cui aliquis obediuit, seruiuit, & fauit, aliquis miserebitur. Vel per impersonale passiuæ vocis: Illius, cui obeditum est, seruitum est, & fautū est, aliquis miserebitur. Della filosofia studiata, & da essere studiata dal seruito, obedito, tu ne sai vna parte. Philosophiæ, cui studuit, & studebit, ille, cui aliquis seruiuit, & obediuit, tu scis partem. La lettione studiata dal battente battuto, il battuto battēte la dichiara. Lettionem, cui studuit ille à quo vapulat, qui vapulauit, ille qui vapulauit ab illo, à quo aliquis vapulat, explicabit. Il rallegrato dal rallegrau-

grante, e l'attristato dall'attristante non può essere imitato. Illum, qui gauisus est illo, quo aliquis gaudet, & illum, qui mæstus est illo, quo aliquis mæret, nemo potest imitari. Il misericordiato, e da misericordiarsi, le lettioni scordate, e da scordarsi, studia. Ille cuius aliquis misertus est, & miserebitur lectionibus, quarum aliquis oblitus est, & obliuiscetur, studet. L'accarezzato, perseguitato, & imitato non si può fauorire. Illi, cui blanditus est, quem persequutus est, & quem imitatus est aliquis, nemo potest fauere. Il rincresciuto, e pentito dal rincrescente, noi abbracciamo. Illum, cuius piguit, & pænituit illum, quem alicuius piget, nos amplectimur.

Vox simplex gerundij *in do* (quod *gerundium Italicum* vocant,) vt amando, insegnando, &c. resoluitur, quando non fit participium, tùm præsens, tùm præteritum imperfectum coniunctiuum, vt in verborum coniugatione patet, atque ideò per alterutrum tempus resolutio fieri potest, iuxtà exigentiam verbi finiti. Cum enim verbum finitum est præsens, vel futurum, resoluitur per præsens coniunctiui, vt li soldati Italiani andando alla guerra, hanno necessariamente vittoria. Milites Itali cum eant bellum, habent necessariò victoriam. Io studiando grammatica, studiarò logica. Ego cum studeam grammaticæ, studebo logicæ. At si verbum finitum iunctum eidem gerundio Italico, siuè participio, erit præteriti imperfecti, perfecti remoti, vel propinqui, & plusquam imperfecti temporis, tunc resoluitur per præteritum imperfectum ad coniunctiuum, vt Io studiando, faceua profitto, feci profitto, hò fatto profitto, haueua fatto profitto. Ego cum studerem, proficiebam, profeci, & profeceram.

Vox gerundij Italici iuncta supino, vt hauendo studiato, hauendo letto &c. fit cum studuerim, cum legerem, cùm studuissem, cum legissem per præteritũ perfectum, & plusquam imperfectum coniunctiuum,

ad exigentiam verbi finiti, quòd si erit præsens resoluitur per perfectum coniunctiuum, vt Io hauendo studiato molte scienze, adesso non fatico. Ego cum studuerim multis scientijs, nunc non laboro. Sic quoque si erit verbum finitum futurum, vt hauendo Pietro veciso l'Inimico, farà penitenza. Cum Petrus occiderit inimicum, aget pænitentiam. Si secundum vulgare imperfecti coniunctiui erit verbum finitum, resoluitur per idem tempus, tu hauendo studiato, doueresti riposarti. Tu cum studueris, deberes quiescere. Si verò verbum finitum est præteritum plusquam perfectum propinquum, resoluitur per idem tempus, vt tu hauendo studiato la grammatica, hai abbandonato la scola. Tu cum studueris grammaticæ, deseruisti scholā. Attamen si verbū finitum erit præteritum imperfectum indicatiui, resoluitur per plusquā imperfectum coniunctiui, vt Io hauendo imitato li dotti, menaua vita tranquilla. Ego cum imitatus fuissem doctos, ducebam vitam tranquillam. Si verbum finitum est perfectum remotum per idem tempus, vt tuo padre hauendo letto la lettera, scrisse. Tuus pater cum legisset epistolam, scripsit. Si verò verbum finitum erit præteritum plusquam perfectū indicatiui per idem tempus, vt Pietro hauendo preso l'habito, haueua mutato vita. Petrus cum suscepisset habitum, mutauerat vitam.

Si illud, quod significatur per vocem gerundij in *do*, est aliquod perpetuum, vel non adhuc terminatū, verbum finitum sit cuiuscumque temporis, potest resolui per præsens, vt essendo Dio misericordioso, nō deui tu disperare del perdono de tuoi peccati. Cum sit Deus misericors, non debes desperare veniam tuorum peccatorum. Commandando Carlo secondo l'essercito Spagnolo, non hà temuto l'inimico. Cum Carolus secundus imperet exercitui Hispano, non timuit hostem.

Denique participium in *ns*, resoluitur per relatiuum.

tiuum. Per gerundium Italicum, resoluitur per cum. Participium in *rus*, quando datur, per relatiuum, quoque resoluitur; Si verò cum particula *per*, per vt; Cum alijs vulgaribus, iuxtà verbi finiti exigentiam. Participium in *us*, vel per relatiuum, vel per cum iuxtà verbi finiti exigentiam. Participium in *dus*, vel per relatiuum, vel per cum iuxtà verbi finiti exigentiam.

Absolutum in *ns* resoluitur per cum, dum, donec, quando, vel quia, vt tonante cælo, imminet pluuia, ideſt cum, vel dum tonabat, vel tonaret. Decedente præceptore è ludo, discipuli otiantur, ideſt quando decidit, vel quia decedit. In *us* resoluitur per cum, vel vbi, vel poſtquàm, & præteritum perfectum indicatiui, vt expugnata Tunete ab Imperatore, viginti millia Christianorum libertate donata fuerunt, ideſt cum, vel vbi, vel poſtquam expugnata fuit. In *rus* per cum hoc modo, vt præceptore Scipionem verberaturo, tu tibi ipſi conſcius te indè ſubduxiſti, ideſt cum verberaturus eſſet, vel erat.

DE NOMINIBVS
PARTICIPALIBVS.

NOminum participalium triplex eſt natura, alia ornatum quemdam, habitumque ſignificant, cuiuſmodi: *Pileatus. Ocreatus. Galeatus. Clypeatus. Peltatus. Haſtatus. Scutatus. Comatus. Penulatus. Perſonatus, & laruatus. Loricatus. Anulatus. Togatus. Soleatus. Criſtatus. Pullatus, &c.* quæ cum à nomine proficiſcatur, & caſus verborum minimè regant, nomina ſunt; Participalia verò dicuntur, non parua his cum participijs intercedente affinitate.

Alia

Alia sunt ab antedictis longè dissimilia, cum nec à nomine, nec à verbo fiant participijs tamen ipsis, quàm proximè accedunt, qualia *fretus, praeditus, praegnans, &c.*

Tertium genus est eorum nominum, quae deposita verbi natura, formam tamen, terminationemq; semper, ac significationem participiorum ferè sibi retinent: atque cum è participijs quidem ipsis in nomina transeant, meritò participialia dicuntur. Ea autem sunt bifariam, constructione, & temporis amissione.

Constructione, & in primis transitiua, quando suorum verborum non habent casus, vt *amans pietatis. Patiens laboris. Tolerans inediae. Timens Dei. Obseruans legis. Doctus litterarum. Fugitans litium. Sui profusus, alieni appetens. Cupiens liberorum, &c.*

Temporis amissione, vt *diligens* pro eleganti. *Doctus* pro perito. *Apertus* pro claro. *Consultus* pro prudente. Et quae in *dus* terminata per dignus. a. m. exponuntur. Cic. ad Lentul. *Huc accessit commemoranda quaedam Caesaris liberalitas*, idest commemoratu digna. Plin. epist. lib. 6. *Equidem beatos puto, quibus datū est, aut facere scribenda, aut scribere legenda*, idest aut facere digna scriptu, aut scribere digna lectu.

Quòd dicitur participia transire in nomina compositione, cum componantur cum dictionibus quibus cum sua ipsorum verba componi non possunt, falsum est. Primùm, quia nihil prohibet quominùs participia componantur per se, etiam priùs non composito verbo. Secundum, quia etiam per se composita cum structuram suorum verborum, ac naturam seruent, cur participia non existant? Terent. in Andr. *Feci hodie, vt fierent inspirante hac, atque inuito Pamphilo.* Horat. 3. carm. *Dicam insigne recens indictum ore alio.* Tacit. lib. 5. *Nobis pleraque occurrunt ab alijs incelebrata.* Gell. lib. 9. *Homo sanè pleraque alia non indoctus.* M. Cato apud eundem lib. 13. *Decem hominibus vitam eripis indicta causa, iniudicatis, indemnatis.* Haec omnia

nia participia sunt, & nemo tamen authorum dicit, inspiro pro non spero, nec indico pro non dico; nec incelebro, indoceo, inindico, indemno. Quare nullo pacto videtur compositione per se participium in nomen transire posse.

Quod itidem dicitur à plerisque mutatione significati participia fieri nomina superuacaneum videtur. Quippè cum sub temporis amissione comprehendatur. Quid enim aliud est amittere tempus, quàm mutare significatum? Tempus enim est accidens, vsque adeò participio ex sui natura insitum, atque innatū, vt eò amisso, statim significationem mutare necessum sit.

Quòd denique aiunt comparatione participia fieri nomina, vt patiens laboris, prorsus ridiculum est, nō participia, ideò fiunt nomina, quia indè formantur comparatiua, & superlatiua, sed è contrà. Ideò comparatiua, & superlatiua indè formantur; quia ea iàm facta sunt nomina constructione; Dicimus enim amans virtutis, & amans virtutem; illud nomen, hoc participium, sed illud iam nomen est nullo etiam indè formato, vel comparatiuo, vel superlatiuo. Cicer. lib. 3. de natura Deorum. *Canum tam fida custodia, tam amans dominorum*. Nemo autem dicit amantior virtutem, amantissimus bonos, sed amantior virtutis, amantissimus bonorum. Columell. lib. 7. *Quis famulus amantior domini*. Plin. *Est homo eximius, & bonorum amantissimus.*

DE COMPARATIVIS.

COmparatiuum est nomen, quo in qualitate, vel quantitate quis alteri præfertur, & æquè significat, ac magis, & positiuum, vt *fortior*, idest magis fortis.

Dicitur à comparo, as, vndè oritur comparatio, quæ est rei ad rem collatio, quæ in qualitate, vel quantitate aliquod alteri præponitur.

Comparationis gradus tres numerantur, positiuus, comparatiuus, & superlatiuus. Positiuus est vox qualitatem, vel quantitatem significans, comparatiuis, & superlatiuis formandis accomodata. Comparatiuus est nomen, quo in qualitate, vel quantitate quis alteri præfertur, & æquè significat, ac magis. Superlatiuus est nomen, quo vel aliquod ad plures sui generis comparatum cæteris omnibus antecellit, vt Cicero fuit Romanorum eloquentissimus, vel absolutè prolatum significat quantum positiuum suum cum maximè, vt doctissimus, idest maximè doctus.

Bonæ comparationis conditiones quinque sunt; prima est, res comparata, quæ dicitur primus terminus; secunda, res cui comparetur; tertia accidens cōparabile; quarta, quod accidens communicetur cum vtroque termino; quinta verò, quòd prior terminus superet alterum. E.g. Sol est Luna splendidior. Sol est res comparata, *ly* Luna est res, cui comparatur, splendor est accidens comparabile, tale accidens communicatur Soli, & Lunæ, & Sol superat Lunam in splendore.

Objcies: Valet dicere, Franciscus est minor Antonio: Sed tunc Franciscus, qvi est primus terminus, quia minor est, superatur à secundo: ergò falsum est primum terminum in comparatiuo superare minorem, seù secundum.

Respondetur: nego minorem; quia excessus primi termini supra secundum stat indifferenter, & cadit tàm suprà maioritatem, quàm minoritatem, excedit etenim Franciscus in minoritate Antonium, vndè validè omnia procedunt.

Comparatiuum inuentum est gratia breuitatis, & ornatus; breuius enim, & ornatius est dicere, sapientior, quàm magis sapiens.

Com-

Comparatiua formantur à positiuis, quorum quaitas, vel quantitas intendi, vel minui potest, & quorum primus casus in i desinit addita *or*, vt sancti sanctior, docti doctior, facili facilior, prudenti prudentior, &c. & sunt generis communis, & cum mutatur r, in *us*, vt sanctius, doctius, facilius, prudentius, &c. faciunt neutrum. Sic quoque comparatiua, tùm syllabis, tum significatione superant positiuum.

A comparatiuorum voce neutri generis fiunt comparatiua diminutiua in *culus*, vt maius maiusculus. Vn poco più grande. Doctiusculus, tardiusculus, duriusculus, breuiusculus, longiusculus, &c. Vt meus seruus est nigriusculus tuo, & sæpiùs, quàm tuus. Et non significat minus comparatiuo, sed per vocem diminutiuam resoluitur, vt maiusculus, idest paulò maior. Poco più grande.

Comparatiua deducuntur à quatuor partibus orationis, scilicet à nominibus adiectiuis, à præpositionibus, ab aduerbijs, & à participijs, quæ tunc in nomen transeunt.

A nominibus adiectiuis omnibus deducuntur comparatiua, quorum accidens augeri, vel minui potest, vt niger nigrior, albus albior, pulcher pulchrior, breuis breuior, longus longior, &c.

Objicies: Illa nomina adiectiua, quorum accidens potest augeri, & minui, possunt formare comparatiuũ: sed dantur multa nomina adiectiua, quorum accidens potest augeri, & minui, & non possunt formare comparatiuum: ergò vel falsum est, quòd illa nomina, quorum accidens potest augeri, vel minui possunt formare comparatiuum, vel talia nomina debent formare. Minor probatur: pius, egregius, tenuis, &c. sunt nomina adiectiua, quorum accidens potest augeri, & minui; nam maior pietas, egregeitas, tenuitas &c. potest esse in vno, quàm in altero, & tamen non formant comparatiuum: ergò dantur multa nomina, quorum accidens potest augeri, & minui, & tamen non for-

mant comparatiuum. Vltima pars antecedentis probatur: non possumus dicere, pijor, egregior, tenuior, &c. ergò non formant comparatiuum. Antecedens probatur: non inueniuntur apud probatos authores; ergò non formant comparatiuum.

Respondetur. Plerique grammatici bonæ notæ, sed hi satis scrupulosi contendunt non posse formari cōparatiua à nominibus adiectiuis habentibus vnam vocalem ante alteram in vltimis syllabis, cuius modi sūt. Pius assiduus, strenuus, egregius, exiguus, arduus, tenuis, industrius, idoneus, &c. huius farinæ nomina. Sumunt isti authores aduerbium magis, & complent vim comparatiui, & in superlatiuo vtuntur aduerbio maximè, vt magis pius maximè pius, magis assiduus, maximè assiduus. At horum sententia nimis scrupulosa est, reijciturque primò his authoritatibus, secundò rationibus.

Varr. *ita sunt assiduiores.* Cato. *Quod iter longius, arduiusque erat.* Idem. *Imperator exercitum meliorem, industriorem facit.* Idem. *Quantoque suam vitam superiorem, ampliorem, atque antiquiorem animum inducent esse, quàm innoxiorem.* Lucill. *Villicus paulò strenuior, si euasent.* Si hæ authoritates non sufficiunt, quia sapiūt antiquitatem, & rancidæ sunt, non subterfugient rationes, &

Primò: Nam supradictorum nominum quantitas, & qualitas potest intendi, & minui: ergò possunt formare comparatiuum. Antecedens probatur; maior pietas, exiguitas, tenuitas, &c. potest esse in vno, quàm in altero: ergò eorum quantitas, & qualitas potest intendi, & minui: ergò &c.

Secundò: supradicta nomina formant superlatiuū: ergò possunt formare comparatiuum. Antecedens probatur: dicimus pijssimus exiguissimus: ergò formant superlatiuum. Prima consequentia probatur; nō potest assignari maior ratio de formando superlatiuo, ac de comparatiuo: ergò si formant superlatiuum pos-

possunt quoque formare comparatiuum.

Dices: Comparatiuum debet superare suum positiuum non tantùm in significatione, sed etiam in syllabis: sed pius si faceret comparatiuum, non superaret comparatiuum in syllabis: ergò non potest formare comparatiuum. Minor probatur: Pius, quod est positiuum duas syllabas habet, ac haberet comparatiuū pior: ergò si superaret comparatiuum quò ad significationem, non superaret tamen quò ad syllabas.

Respondetur concedo maiorem, & nego minorem; ad cuius probationem nego antecedens; nam comparatiuum facit pijor, & sic superat positiuum quò ad syllabas; Præterquàmquòd hæc ratio, quam adducunt nihil probat, nam comparatiuum maior habet positiuum magnus, peior malus, minor paruus, minus paruum, & plus multum, quamuis anomala sint, & tamen eorum comparatiua non superant positiua quò ad syllabas: Igitur hoc, & alijs comparatiuis ex nominibus supra allatis, vti poterimus absque censuræ nota; Attamen si melioris, suauioris, & egregioris soni causa ad aures grammatistarum oblectandas, vti quis voluerit resolutione cum aduerbio magis pro comparatiuo, vt magis pius, magis noxius, &c. vtique non improbamus.

Composita à facio, dico, volo, & loquor in *entior* formant comparatiua, vt *beneficus beneficentior, maleficus maleficentior, magnificus magnificentior, benedicus benedicentior, maledicus maledicentior, beneuolus beneuolentior, maleuolus maleuolentior, magniloquus magniloquentior, grandiloquens grandiloquentior*, & sunt nomina adiectiua, dum formant comparatiuum, non verò par- * ticipia, vt properàm Laurentius asserit.

Probatur, participia significant tempus, & regunt casus: sed hæc positiua non significant tempus, & casus non regunt; ergò non sunt participia. Maior est certa. Minor patet.

Primò ex dictis sequitur comparatiua non forma-

* *Laurentii error.*

ri à nominibus proprijs, quia eorum significatio non potest intendi,& minui,vt Petrus Petrior, Frãciscus Franciscior,&c. sed resoluuntur per aduerbium magis,vt tu sei più Francesco, che Paolo. Tu es magis Franciscus,quàm Paulus.

Obijcies.A nominibus proprijs formantur comparatiua:ergò falsum est non formari.Antecedens probatur:*Nero,Ganimedes*, &c. sunt nomina propria, & formant comparatiua : ergò à nominibus proprijs formantur comparatiua. Antecedens probatur; nam dicimus *Neronior*,*Ganimedior*,&c ergò &c.

Respondetur,nego antecedens, ad cuius probationem nego etiam antecedens,ad probationem eius distinguo antecedens; abusiuè concedo antecedẽs;propriè nego antecedens;Nam cum dicimus, *Neronior*, *Ganimedior* abutimur comparatiuo descendente à nomine adiectiuo,& vtimur comparatiuo veniente à nomine proprio,vt per illud explicemus comparatiuum veniente à positiuo,adiectiuo.*Neronior* enim significat crudelior,ex eo,quia Nero crudelis homo fuit. *Ganimedior* significat pulchrior , quia fuit puer pulcher.

Secundò.Non formantur à nominibus patriæ,Ciuitatis,&c.vt *Romanus*,*Siculus*, *Neapolitanus* , *Hispanus*,*Gallus*, *Germanus*, *Calaber*, *Appulus*, *&c.* Sed resoluuntur per magis,vt tu sei più Napolitano, che Calabrese. Tu es magis Neapolitanus,quàm Calaber.

Obijcies.*Pænus* est nomen significans patriam, seù Ciuitatem, & format comparatiuum ; nam dicitur *Pænior*;ergò falsum est nomina patriæ,Ciuitatis,&c. comparatiua non formare.

Respondetur. Abusiuè se habere hoc comparatiuũ; nam ponitur pro comparatiuo proueniente à suo positiuo,*Pænior* enim significat crudelior. Eodem ferè modò dicitur de pronominibus,vt *ipsior*, nam significat similior.

Ter-

Tertiò. Non formantur à nominibus ſectæ, vt *Ariſtotelicus, Platonicus, Epicureus, Galenicus, Chymicus, Neotericus, Chriſtianus, Lutheranus, &c.* Sed reſo luuntur, vt Io ſono più Epicureo, che Ariſtotelico . Ego ſum magis Epicureus, quàm Ariſtotelicus. Tu ſei più Chriſtiano, che Luterano. Tu es magis Chriſtianus, quàm Lutheranus; licet Chriſtianus faciat Chriſtianiſſimus.

Quartò. Non formantur à nominibus appellatiuis, ſed reſoluuntur, vt mi pare più mare, che fiume. Mihi videtur magis pontus, quàm flumen.

Obijcies. Lapis nomen appellatiuum format comparatiuum, nam dicitur *lapidior*; ergò appellatiua formant comparatiua.

Reſpondetur, nego antecedens; nam abuſiuè ſe habet, *lapidior* enim ſignificat durior.

Contra. Dis ditis, diuitiarum Deus format ditior, Diues diuitior, Iuuenis iunior, Adoleſcens adoleſcentior, Senis ſenior, pauper pauperior, frugi frugalior: ſed hæc ſunt nomina appellatiua, & propriè, & non abuſiuè habent comparatiua; ergò &c.

Reſpondetur. Concedo maiorem, & nego minorē; nam hæc nomina appellatiua abuſiuè ſunt comparatiua, cum potius ſignificent nomina adiectiua, quàm appellatiua; ſunt enim generis omnis, ſeù communis trium. v. g. pater pauper, mater pauper, mancipium pauper.

Quintò. Non formantur à nominibus, quæ materiā ſignificant, vt *aureus, argenteus, ſtamneus, ferreus, Plumbeus, lapideus, ligneus, &c.* vt queſt' Anello pare più di ferro, che d'acciaio . Hic anulus videtur magis ferreus, quàm chalybeus.

Sextò. Non formantur à nominibus compoſitis ex ſubſtātiuis, vt ſunt *magnanimus, puſillanimus, equeſter, pedeſter, immemor, particeps, bilinguis, &c.* Vt tu ſei più puſillanimo d'vna lepre . Tu es magis puſillanimus, quàm lepus.

V 4 Ano-

A nominibus desinentibus in *dus*, *vt legendus, audiendus, amandus, vagabundus, errabundus, &c.* vt è historia più degna di sentirsi, che di leggersi. Est historia magis audienda, quàm legenda.

Neque a nominibus desinentibus in *osus*, vt *frondosus, ramosus, vinosus.*

Neque à nominibus diminutiuis, vt tenellus, misellus, &c. sed omnia per magis resoluuntur, & quàmplurima alia, quæ breuitatis gratia, omittimus, non formant comparatiuum; Generalis tamen regula, quæ assignari potest, est quòd nomina adiectiua, quæ originem habent à nominibus substantiuis, non formant comparatiuum.

Nomina ordinalia, vt sunt *primus, secundus, tertius, quartus, quintus, &c.*

Pronomina, vt *meus, tuus, noster, vester, ille, &c.* vt tu sei più secondo, che terzo. Tu es magis secundus, quàm tertius. Questo palazzo è più mio, che tuo. Hoc palatium est magis meum, quàm tuum.

Sunt multa nomina, quæ non formant comparatiuum, quæ omnia velle recensere, esset magis laboriosum, quàm tædiosum; poterunt tyrones exercitio variorum authorum addiscere.

Præpositiones, quorum accidens potest intendi, & minui formant comparatiua *ra* in *er* mutantes, & accipientes *or*, vt *infra inferior, intra interior, ante anterior, propè propior, citra citerior, vltra vlterior, pridem prior, extra exterior, post verò posterior.*

Attamen melius dicerem comparatiua non formari à præpositionibus, sed à nominibus antiquis, vt *exterior ab exter, extera exterum. Posterior à poster, postera posterum. Inferior ab infer, infera, inferum. Superior à super, supera, superum. Interior ab inter, intera interũ. Citerior à citer, citera, citerum.*

Aduerbia faciunt comparatiua, vt *diù diutius. Sæpè sæpiùs. Aptè aptius. Benignè benignius. Indoctè indoctius. Sanctè sanctius. Libenter libentius. Multum plus. Parum*

mi-

minus. *Citò citius.* *Serò serius.* *Penitior* non prouenit ab aduerbio *penitus*, sed à nomine antiquo, *penitus, penita, penitum.*

* Participia non formant comparatiua; nam si amātior deriuaretur ab eo, quod est, Amans Deum; dici posset, ego sum amantior Deum, quàm tu, quia comparatiuum potest habere casum sui positiui, quod quia non dicimus, sed potius, sum amantior Dei, quā tu, cum stat deriuatum ab eo, quod est amans Dei, idest à participio facto nomine, vt *amans amantior, potens potentior, eloquens eloquentior, diligens diligentior, patiens patientior, abundans abundantior, &c.*

Deterior non formatur à verbo, quia non formatur à detero, quod significat diminuo, sed à nomine antiquo, *deter, detera, deterum,* quod significat minus bonum.

Potior nec formatur à verbo potior, potiris vt * perperam Priscianus asserit; nec à verbo possum, potes, sed à nomine *potis, & pote.*

Omnis comparatio duplex est vna propria, altera impropria; propria est in qua excessum, & excedens conueniunt in qualitate, vt aurum est plumbo grauius; grauedo enim vtrique conuenit. Impropria, vel abusiua, in qua, vel qualitas excedenti tantùm conuenit, vt Angelus est Dæmone fœlicior, cum Angelus fœlix sit, dæmon autem nequaquam, vel nec excedenti, nec excesso quadrat, & tunc comparatiuum pro contrario capitur cum aduerbio minus, vt melius est amittere rem, quàm famam, idest minus malum.

Abusio in comparatiuis fit quadrifariam, constructione, formatione, comparatione, & significatione. Constructione, si genitiuum habet more græcorum, qui ablatiuo carent, & tunc partitiuè se habet, vt tu es aliorum factior. Formatione, cum à substantiuis, & pronominibus formatur, vt *Neronior, Ganimedior,* Ci-

* *Prisciani error.* * *Gramm. error.*

Ciceronior, lapidior, panior, ipsior, vt nullus est me Pænus pænior. Comparatione, cum extrema sunt diuersarum qualitatum, vt nix est coruo albior. Pluma ferro leuior. Seneca de vita: *Exigo à me, vt non optimis parsim, sed vt malis melior*. Significatione, cum comparatiuum nihil plus, aut minus significat, atque positiuum, vel simpliciter pro positiuo ponitur, vt *doctior pro doctus, ineptior pro ineptus*, vel comparatiuæ particulæ illi adiunguntur, vt plus celerior, pro plus celer, magis lepidior, pro magis lepidus.

Comparatiuum construitur ante se nullo casu, sed concordat cum præcedenti, post se ablatiuum purum regit. Si fiat comparatio ad vnum generis eiusdem, vt dextera est sinistra agilior. Cicero fuit Hortentio facundior; Ad vnum generis diuersi, vt Tygris est homine velocior. Tuus filius est lepore formidolosior. Et ad plura non tantùm generis di-* uersi, (est contra Vallam) sed etiam sui, vt Itali sunt Hispanis callidiores. Ouid. *Tanto formosis formosior omnibus Herse*. Ad plura autem generis eiusdem superlatiuo vtendum est, vt infrà dicemus.

Obijcies primò. Valet dicere; *Maior horum est charitas*; ergò non tantùm regit ablatiuum, sed etiam regere potest genitiuum.

Respondetur primò, concedo totum argumentum, & dico, quòd quando habet genitiuum, est comparatiuum græcorum, quos plerumque latini imitantur, & partitiuè se habet, & sic habere potest omnes casus partitiui, scilicet genitiuum pluralem, accusatiuum cum præpositione inter, & ablatiuū cum præpositione ex, vel de, vt oculorum, inter oculos, ex oculis, de oculis, dexter est lucidior. Vel respondetur secundò melius.

Respondetur secundò melius. Cōcedo totum argumentum; Nam post comparatiuum subintelligitur casus

* *Vallæ error.*

sus ablatiuus inclusus, vt manuum, vel ex manibus, vel inter manus dextera est fortior, & subintelligitur, sinistra. Oculorum ex oculis, vel inter oculos sinister est lucidior, scilicet, dextero. Sic maior horum est charitas, scilicet charitas est maior virtute horum.

Obijcies secundò. Comparatiuum potest regere nominatiuum cum coniunctione quàm, vt Vlixes fuit callidior, quàm Troiani; ergò non tantùm ablatiuum.

Respondetur concedo antecedens, & nego consequentiam; Nam potest loco ablatiui habere quàm cum nominatiuo, qui regitur à verbo substatiuo, vel expresso, vel subintellecto quolibet præcedente casu præter vocatiuum. Nominatiuo, vt virtus est pretiosior, quàm aurum. Genitiuo; legi opera Ciceronis doctioris, quam Valerius. Datiuo; homini faueo, digniori quidem quàm est tuus frater. Accusatiuo: Nunquam vidi mulierem deformiorem, quàm tua amica. Ablatiuo: Nobilioribus ortus parentibus, quàm tui sunt. Etiam particula quàm similes copulat casus. Nominatiuum: melior dux Scipio, quàm Anibal. Genitiuum: pueri hæsitant in proferendis dictionibus syllabarum plurium, quàm trium. Datiuum: Præceptori do operam doctiori, quàm diligentiori. Accusatiuum; *Callidiorem hominem vidi neminem, quàm Phormionem.* Ablatiuum: Mereo sub duce crudeliore, quàm fortiore.

Obijcies tertiò. Nullum positiuum ex quo formatur comparatiuum requirit ablatiuum; ergò nec talem casum comparatiuum requirere potest. Consequentia probatur; Deriuatiuum debet esse eiusdem rationis cum suo primitiuo à quo deriuatur; sed positiuum est primitiuum, & comparatiuum est deriuatum, quod deriuatur, formatur à positiuo; ergò si positiuum non requirit ablatiuum, nec comparatiuum potest requirere ablatiuum.

Respondetur transeat antecedens; nam multa positiua ablatiuum requirunt; vt contentus, inanis, plenus, dignus, locuples, onustus, diues, potens, &c. & nego consequentiam, ad cuius probationem distinguo maiorem, debet esse eiusdem rationis essentialis concedo maiorem; accidentalis nego maiorem, sed concedo minorem, & nego consequentiam; Nam primitiuum, & deriuatiuum sunt eiusdem rationis in significato essentiali, differunt tamen accidentaliter, scilicet in modo significandi; Comparatiuum enim significat id, quod positiuum, sed cum incremento aduerbij magis; plus tamen, & minus non variant rationem essentialem rei, sed tantum accidentalem, vt infra dicemus, comparatiuum potest regere sui positiui casum, siue iste sit genitiuus, siue datiuus, siue accusatiuus cum praepositione, siue ablatiuus, hoc non pertinet ad comparatiui constructionem. Ille ablatiuus, quem regit comparatiuum est ablatiuus illius aduerbij magis, quod latet sub comparatiuo.

Comparatiuum loco ablatiui potest recipere accusatiuum cum praepositione, vt tu es crudelior ante, vel inter, vel praeter illos. Dicitur quoque ex illis. Sueton. *Praeter caeteros altiorem*. Quintil. *Ex duobus filijs vilior incipiat esse periturus*.

Comparatiuum potest habere omnes casus sui positiui, ex quo pendet, vt mea crumena est plenior nummorum tua. Sum aptior labori. Sum pronior ad vitam contemplatiuam. Franciscus erat dignior laude cunctis.

Obijcies. Comparatiuum admittit sui positiui casum, vt sum *aptus labori, aptior labori: doctus pilae, doctior te pilae. Virtus est chara mihi, virtus est auro mihi charior. Dignus laude, dignior te laude. Pronus ad vitia, pronior ad vitia;* Sed praepositiones respectu suorum comparatiuorum, quae formant, sunt positiua; ergo comparatiua formata à praepositionibus, requirunt casus praepositionum.

Re-

Respondetur, concedo maiorem, & nego minorē; nam nos diximus comparatiua non formari à præpositionibus, sed à nominibus antiquis, sed (vt aliquibus places) à præpositionibus, ideò hæc duo comparatiua admittunt suorum positiuorum casus, vt vlterior, & propior, quia non habent formationem à talibus nominibus antiquis.

Sunt quædam præpositiones, quæ comparatiuum per se interdum faciunt, vt *ante, vltra, citra, super, præ, & præter*; vt tua moglie è più pallida dell'altre. Tua vxor est pallida ante alias, vltra reliquas, præ cæteris, præter cæteras.

Admittunt comparatiua alterum ablatiuum purū significantem mensuram excessus, idest superantis, vt sum longior te pede. Minor te tribus digitis. Sum maior natu te decem annis. Altior alijs multo. Exilior te duplo.

Negatiua, *Neuter, nullus, nemo* casum cum quàm non accipiunt, vt neutro es celerior, nullo, vel nemine alacrior. Non quàm nullus, quàm neuter, quàm nemo, quia in *quam* comparatiui inclusa est negatiua.

Relatiuum qui, quæ, quod, quod casum cum *quàm minime* admittit, vt differo cum Caio, quo sum doctior, nunquam, *qui*, nam inter relatiuum, & antecedens non debet aliquid interponi, nè relatiuum amittat vim copulatiuam. Eleganter autem dicitur reticendo pronomina; Dulciora sunt, quæ comedis, quàm quæ appetis. Lepidiora sunt, quæ loqueris, quā quæ scribis. Maiora sunt, quæ de te dicuntur, quàm quæ videntur, quia subauditur *ea*, vel *illa*.

Quoties inter diuersas qualitates, vel quantitates fit comparatio, res superata in septimo casu sine *quàm* exprimi non potest, sed ponitur in casu, in quo est qualitas, vel quantitas superans, fitque tribus modis, vt homo magis doctus, quàm fortis. Sum doctior quàm fortis. Sum doctior, quàm fortior. Postremus elegantior, & sic vsitatior.

In

In electione, in qua *magis*, aut *potius* non comparatiuè, sed discretiuè ponitur, tribus etiam loquimur modis, vt diligo homines humiles magis, quàm superbos. Humiliores quàm superbiores. Humiliores potius, quàm superbiores, in quibus *magis*, & *potius* indifferenter locum habent, idemque valent.

Quò, eò, quantò, tantò, quisque, quæque, quodque, comparatiuo gaudent, vt quanto più l'huomo è ignorante, tanto più è superbo. Quò homo est indoctior, eò superbior. Quantò indoctior, tantò superbior. Quò quisque homo indoctior, eò superbior.

Si tamen verbo coniungantur, fit quò magis, eò magis, quantò magis, tantò magis, vel minus, vt quò magis viuo, eò magis experior fallacem orbem, & minus de morte cogito. In aduerbijs non currit eadē ratio, sed quia ex ipsis comparatiua fiunt, ideò dicimus quò, & eò, vt quò sæpiùs legis lectionem, eò citiùs eam addiscis.

Più, e meno, quandoque pondus, vel mensuram significant, hunc plus, & minus, & tanquam substantiua cum genitiuo ordinantur, vt habeo plus olei meo Fratre, minùs farinæ Ioanne. Est tibi plus audaciæ, quàm prudentiæ.

Quando ad numerum referuntur possunt fieri tàm per *plus*, & *minus*, quàm in plurali, & *plures*, & *pauciores*, non autem *minores*, cum sint successores, vel magis parui, vt habeo plus librorum te, vel quàm tu, vel plures libros te, vel quàm tu. Minus amicorum, quàm filiorum, vel pauciores amicos, quàm filios. Reges plus habent adulatorum, quam beneuolorum. Vel plures adulatores, quàm beneuolos. Sono stati vccisi più di dieci huomini. Occisum est plus decem hominum, vel hominibus. Occisi sunt plus decem hominum, & genitiuum regitur ex vi substantiui *plus*, vel plus decem hominibus, & ablatiuus regitur ex vi comparationis. Vel plus decem homines, & nominatiuus regitur ex vi verbi,

&

& plus eſt aduerbium , vt amplius , & intelligitur quàm, & poterit etiam exprimi, vt occiſi ſunt pluſquam decem homines , & occiſi ſunt plures decem hominibus, vel plures homines decem. Non ti darò manço di ſei muſtaccioni. Non minùs ſex colaphorum tibi infringam, illidam, infligam, incutiam. Vel non minus ſex colaphis. Non minus ſex colaphos, vel quàm ſex colaphos. Vel non pauciores ſex colaphis, Vel non pauciores colaphos ſex. Hò doi più di te ſerui, Habeo duobus plus tribus ſeruis, plus eſt caſus verbi, tribus caſus comparationis, duobus, caſus ſignificans exceſſum. Vel habeo duobus plures tribus ſeruis, vel ſeruos, vel duos ſupra tres ſeruos.

Si caſus comparationis, & caſus exceſſus diuerſa ſignificant non per plures, & pauciores, ſed per plus, & minus rectè dicetur, vt lucratus ſum tribus carolenis plus duorum aureorum, vel plus duobus aureis. Meus frater duobus annis natus eſt minus duobus menſibus. Te expectaui tribus diebus plùs vno menſe. Duabus vigilaui noctibus minus quatuor horis.

Hò più tempo di te. Sono auanti nato di te. Sum maior natu te. Sum maior natu meo fratre duobus annis. Sic, minor natu, poi nato, e di meno tempo. Et in plurali, maiores natu, minores natu; eſt autem natu poſitiui caſus, quia dicimus, magnus natu, maior natu, maximus natu. Minor natu, & minimus natu.

Comparatiuum ſignificat aliquando vniuerſalitatem, adiunctumq; habet hoc nomen nihil, vt nihil tuo patre prudentius, ideſt nullus homo eſt prudentior tuo patre. Nihil tua matre caſtius, ideſt nulla mulier eſt caſtior tua matre. Nihil tua gula monſtruoſius. Nihil te vno mendacius, ideſt nulla res, &c.

DE SVPERLATIVIS.

SVperlatiuum (vt diximus) est nomen, quo, vel aliquid ad plures sui generis comparatum cæteris omnibus antecellit. Vel absolutè prolatum significat quantum suum positiuum cum maximè , vt *Sapientissimus*, idest maximè sapiens.

Obijcies primò. Superlatiuum est nomen, quo aliquid ad plures sui generis comparatum cæteris omnibus antecellit sed comparatiuum non tantùm comparatur ad plures sui generis , sed etiam ad vnum eiusdem generis, ad vnum generis diuersi, & ad plura non tantùm sui generis, & ad plures generis diuersi; ergò magis latè patet comparatiuum, quàm superlatiuum; ergò falsum est quò ad plures sui generis cõparatum cæteris omnibus antecellit.

Respondetur distinguo maiorem, cœteris omnibus antecellit , quò ad plures sui generis concedo maiorem; quò ad plures generis diuersi nego maiorem; & concedo minorem, & nego primam, & vltimam consequentiam. Certum est enim comparatiuum referri ad plures sui generis, & alienis attamen semper cum incremento aduerbij magis , superlatiuum verò ad plures sui generis cum incremento aduerbij maximè, & cum magis latè pateat aduerbium maximè, quò ad sui generis plures , quàm aduerbium magis quò ad plures sui, & alieni generis ; ideò superlatiuum cæteris omnibus comparatum antecellit.

Obijcies secundò; Comparatiuum superat superlatiuum ; ergò falsa definitio , quòd est nomen, quo aliquid ad plures sui generis comparatum cæteris omnibus antecellit. Antecedens probatur; cum dico, sum fortior fortissimo , vtique fortior superat fortissimum; ergò comparatiuum superat superlatiuum.

Respondetur, nego antecedens, ad probationem di-

distinguo antecedens, fortior superat fortissimum, impropriè,& abusiuè loquendo concedo antecedens; propriè,& vsitatiuè loquendo nego antecedens; ergo nego consequentiam ; Nam abusiuè dici potest, quò ad modum loquendi, est fortior fortissimo, non verò propriè : nam quis vnquam poterit esse fortior fortissimo?Si fortissimus est ille, qui est maximè fortis,& fortior est ille,qui est magis fortis. Verùm enim verò abusiuè quoque, & impropriè in comparatiuis dicitur,est fortior fortitudine,auarior auaritia,lucidior luce,&c.sic quoque abusiuè dicitur in superlatiuo,est fortior fortissimo.

Obijcies tertiò.Si superlatiuum superaret omnes, deberet superare omnes sui generis, & alieni ; ergò possemus dicere;Cicero fuit eloquentissimus latinorum,& græcorum;sed hoc est falsum ; ergò falsum est superlatiuum superare omnes.

Respondetur, nego sequelam maioris : Superlatiuum superat omnes sui generis non verò alieni ; Ideoque nequit dici;Cicero fuit eloquentissimus latinorum,& græcorum , nam Cicero in eloquentia superat omnes sui generis latini , non verò græci; sufficit enim superlatiuum superare omnes sui generis,vt tale dicatur.

Contra. Superlatiuum superat plures sui generis;comparatiuum verò plures sui , & alieni generis ; ergò cum magis superet comparatiuum,quàm superlatiuum , superlatiuum deberet dici comparatiuum,& comparatiuum superlatiuum.

Respondetur,nego consequentiam ; licet cõparatiuum superet plures sui , & alieni generis,tamen plurimum semper superat numerum singularem , dextera est sinistra agilior . Cicero fuit Hortensio facundior , tuus filius est lepore formidolosior . aliquando verò superat numerum pluralem,vt Itali sunt Hispanis callidiores, quòd à multis grammaticis,& præcipuè à Valla acriter impugnatur; Super-

tiuum verò semper post se regit genitiuum pluralē, vel singularem nominis collectiui. Ideòque magis superat superlatiuum, licet referatur ad plures sui generis, quàm comparatiuum, quod refertur ad plures sui, & alieni generis.

Superlatiuum dicitur à superfero, eò quia supra omnia sui generis semper fertur.

Inuentum est gratia breuitatis, & ornatus; nam breuius, & ornatius est dicere fortissimus, quàm maximè fortis.

Duplex est, sicut & comparatiuum; vel absolutū, & est quando non recipit casum, vt pijssimus Aeneas; vel respectiuum, & est quando ponitur determinatè, vt Aeneas fuit pijssimus Troianorum.

Tres habet terminationes frequentiores, *ssimus*, vt doctissimus. *Rimus*, vt nigerrimus, & *limus*, vt facillimus.

Formatur à tribus partibus orationis, à nominibus adiectiuis, ab aduerbijs, & participijs, quæ tunc transeunt in nomen quorum quantitas, & qualitas intendi, & minui potest.

A nominibus adiectiuis regulariter superlatiua formantur in *ssimus*, à primo casu desinente in i addita ssimus, vt *docti doctissimus, forti fortissimus*. In *rimus* fiunt ab adiectiuis in er à nominatiuo addita rimus vt *pulcher pulcherrimus, celeber celeberrimus, miser miserrimus, pauper pauperrimus*, *matur maturrimus*, & *maturissimus*. *Piger, pigerrimus, niger nigerrimus, satur saturrimus, nuper nuperrimus*, non ab aduerbio nuper, sed à nomine antiquo, *nuper, nupera, nuperum*. In *limus* sunt sex in dictione *fadghus, vt facilis, facillimus, agilis, agillimus, docilis docillimus, gracilis gracillimus, humilis humillimus, similis simillimus*. Nomina verò, quæ desinunt in *bil*. non faciunt in limus, sed in ssimus, vt *laudabilis laudabilissimus, amabilis amabilissimus*, sed melius resoluuntur per maximè.

Sunt quædam superlatiua anomala, siuè irregula-

ria ; quæ supradictam regulam formationis non seruant à positiuo, vt *bonus optimus, malus pessimus, magnus maximus, paruus minimus, multum plurimus, parum minimus, nequam nequissimus, sinister sinistimus, dexter, dextimus, frugi frugalissimus, vetus, veterrimus,* superlatiuum anomalum ab antiquo nomine *veter.*

Composita à facio, vt *beneficus benefacentissimus, malefacentissimus, magnificentissimus, munificentissimus.* A dico *benedicus benedicentissimus, maledicentissimus.* A volo *beneuolentissimus, maleuolentissimus.* A loquor *magniloquus, magniloquentissimus, grandiloquens grandiloquentissimus.* Sed hæc superlatiua formantur à beneficens, maleficens, & similibus, quæ olim in vsu fuerunt.

Sunt multa, quæ carent positiuo, & habent comparatiuum, & superlatiuum, vt *ocyor ocyssimus* à græco positiuo *ocys. Deterior, deterrimus* à *deter* antiquo nomine. *Penitior, penissimus* ab antiquo penitus. a. m. idest vltimus, intimus, remotus. *Habitior* più grasso, *habitissimus. Vlterior, vltimus. Proprior, proximus. Prior primus*, quamuis Priscianus à *pridem* effortnari asserit.

Sunt multa nomina composita, quæ carent comparatiuo, & superlatiuo gaudent, vt *comis* piaceuole, *comissimus. Christianus Christianissimus. Inclytus inclytissimus. Iurisconsultus iurisconsultissimus. Meritus meritissimus. Falsus falsissimus. Inuictus inuictissimus. Nuperus* antiquũ nomen, fresco, nuouo, *nuperrimus. Nouus nouissimus*, præter positiui significationem.

Multa tamen habent comparatiuum, & superlatiuo carent, quæ per maximè resoluuntur, vt *ante anterior. Adolescens adolescentior. Senex senior. Iuuenis iuuenior* apud Plin. & Columell. legitur. *Hic, & hæc iunis, & hoc iune*, di verde età *Iunior. Longinquus lõginquior. Propinquus propinquior. Communis communior. Secũdus*, prospero. *Secundior. Opimus opimior. Remissus remissior. Salutaris salutarior. Obnoxius*, sottoposto, *obnoxior. Pro-*

ximus il parente, il vicino, *proximior*. *Diues diuitior*. *Ditior*, & *diuissimus* à d's, ditis riccho à dite, idest Plutone diuitiarum Deo.

Adiectiua habentia vocalem ante *us*, vel *is*, vt *arduus*, *innocuus*, *iniurius*, *strenuus*, *idoneus*, *vacuus*, & similia non habent superlatiuum in frequenti vsu; Attamen nos probauimus rationibus, & authoritatibus posse, & comparatiua, & superlatiua efformare, vndè sæpè legimus *industrior*, *innoxior*, *perpetuissimus*, *piissimus*, *tenuior*. *tenuissimus*, *strenuior strenuissimus*, & similia, sed raro inuentis raro vtendum, vndè per maximè conuenientius resoluuntur, vt Romulus fuit Romanorum omnium maximè sobrius.

Non formantur comparatiua, & superlatiua hæc sequentia, quia eorum qualitas non potest intendi, & minui, in comparatiuis per magis, & in superlatiuis per maximè fiunt. In *tilis*, vt versatilis. In *bundus*, vt vagabundus. Diminutiua, vt pauperculus. Composita à substantiuis, vt inermis. Composita à *fero*, vt Lucifer. A *gero*, vt belliger.

A præpositionibus (vt in comparatiuis diximus) non formantur superlatiua, nàm hæc quæ sequuntur potius fiunt à nominibus antiquis, quorum quædam reperiuntur, quædam penitùs exoleuerunt, vt *anterior* sine superlatiuo ab *anter*. *a*. *m*. *Citimus à Citer*. *a*. *m*. *Extremus*, *vel extimus ab exterus*. *a*. *m*. *Infimus ab inferus*. *a*. *m*. *Intimus ab interus*. *a*. *m*. *Postremus à posterus*. *a*. *m supremus à superus*. *a*. *m*. *Vltimus* caret positiuo, ni forte *vlter*. *a*. *m*. fuerit olim nomen. *Proximus* caret suo positiuo, nisi dicamus à præpositione venire. *Primus non à pridem* aduerbio, sed à *protbos* græcè. Hæc superlatiua quatenùs à præpositionibus formātur accusatiuum admittere possunt, vt cucurri citimus flumen omnium, & comparatiua quoque, vt sum vlterior pontem te, & accusatiuus regitur virtute præpositionis.

Superlatiua irregulariter ab aduerbijs formantur,

tur, *vt à sæpè sæpissimè. Diù diutissimè. Indoctè indoctissimè. Doctè doctissimè. Sanctè sanctissimè. Benignè benignissimè. Aptè aptissimè. Libenter libentissimè. Diligenter diligentissimè. Multùm plurimum. Parum minimum. Nuper nuperrimè*, vt sanctissimè viuit, & libentissimè pro Dei amore patitur.

Participium fit nomen constructione, quia verbi structuram non seruat, tunc comparari, & superferri potest, vt patientissimus inediæ, amantissimus Dei, eloquentissimus, diligentissimus, abundantissimus.

Participia cuiuscumque terminationis, vt *amans, amatus, amaturus, & amandus* superlatiua, & comparatiua non formant. Participalia in *dus*, vt colendus, reuerendus, & similia, non enim dicitur, reuerentior, & reuerentissimus actiuæ significationis, chi porta assaissimo rispetto, e riuerenza, à reuerens nomine, non participio, fit reuerendus, & reuerendissimus.

Abusio in superlatiuo fit trifariam, significatione, formatione, & adiectione.

Significatione, cum minus significat à suo comparatiuo, tàm cum multò, quàm sine, vt tu es nigerrimus, at tuus filius nigrior, vel multò nigrior. Achilles fuit fortior, Hectore Troianorum fortissimo. Seneca viro fortissimo sum fortior. Ouid. *& cum possideant plurima, plura petunt.*

Formatione: cum ex dictionibus minimè comparando conuenientibus formatur, vt *ipsissimus, patruissimus*, & similia. Plaut. *ipsissimus abi hinc oculis.*

Adiectione, cum ad augendam significationem propriam aliquod extrinsecus adijcitur, vt potiùs ornatiùs, quàm verius loquamur, quamquam licentia hæc consuetudine approbata est. Gell. *Hi sunt, vel maximè humanissimi.* Virg. *Ipse ante alios pulcherrimus omnes Æneas. Abi hinc pessimarum pessima.*

Construitur superlatiuum ante se nullo casu, post se cum genitiuo plurali, vt Cæsar fuit fortissimus Romanorum, vel singularis nominis collectiui, vt Vli-

xes gentis græcæ callidissimus. Collectiuum nomen est,quod numero singulari significat plures, vt Senatus,populus, exercitus, turba, gens, plebs, concio, gymnasium,Ciuitas,vulgus &c.

Obijcies. Superlatiuum construi potest cum ablatiuo cum *e,ex,vel,de*,aut accusatiuo cum *inter*;nam valet dicere: ex omnibus animalibus,inter omnia animalia lepus est formidolosissimus. E,ex,vel de digitis, vel inter digitos medius est longissimus: ergò falsum est cum genitiuo construi.

Respondetur,concedo antecedens, & nego consequentiam;nam possumus etiam dicere, animalium lepus est formidolosissimus, & digitorum medius lõgissimus. Quando autem harum præpositionum casus recipit partitiuè ponitur: Nam partitiuum est,quo totum,seù genus ipsum exprimitur,à quo pars illa trahitur,vt fusius infrà dicemus.

Potest insuper regere casum sui positiui, vt charissimus Regi.Ditissimus agrorum. Dignissimus laude;nam charus regi,diues agrorum, dignus laude per positiuum dicimus. Sic quoque potest regere ablatiuum significantem excessum, vt Petrus est altissimus discipulorum corpore,tribus vlnis.

Superlatiuum habet locum inter plura eiusdem generis;vtimur itaque cum fit comparatio inter tria, vel plura tribus: Inter duo autem comparatiuo est locus,vndè potior,maior,prior, & similia de duobus dicuntur.Potissimus,maximus,primus de pluribus,vt ex duobus propositis hoc potius eligam, ex tribus, hoc potissimum. Si Ciuitas diuidatur in duas partes, dicitur maior sequitur te, minor verò tuum inimicum;sin autem in tres maxima,vel minima.

Eiusdem generis dicuntur cum superans continetur in casu superlatiui, idest cum superans est pars rei superatæ, vt Virgilius fuit poetarum præstantissimus.Aquila est volucrum velocissima; nam Virgilius poeta est,& aquila volucrum vna.

Re-

Rectè, autem dixeris per comparatiuum: Petrus est hominibus patientior. Lucretia mulieribus castior, licet sint eiusdem generis; nam fiunt diuersa causa subauditi ablatiui alijs, cæteris, reliquis, & similibus.

Cicerone fù molto più eloquente de i latini, & ancora de i greci: Cicero fuit latinorum eloquentissimus, atque etiam græcis longè eloquentior. Vel fuit cœteris latinis, & græcis eloquentior. Non vtique rectè diceretur; Cicero fuit latinorum, & græcorum eloquentissimus; fuit etenim latinus non autem græcus, & superlatiuum refertur ad plura sui generis, non alieni; sed præcipua ratio est, quia superlatiuum est pars rei superatæ, & partitionis naturam sequitur, in qua semper pars à toto dicitur, & ideò necessè est, vt comparatio fiat inter res eiusdem generis, vel speciei, aliter non esset pars rei superatæ, sed distincta à re superata. Vndè quoque non esset bona comparatio; Socrates est fortissimus asinorum, & Tygris luporum velocissima, quia cum superlatiuum redoleat naturam partitionis, in qua semper pars trahitur à toto, quod esse debet cum parte eiusdem generis, vel speciei; sequeretur Socratem esse eiusdem speciei cum asino, & per consequens asinum, & Tygridim lupum, quod est falsum.

Neque dicas, cum *meus, tuus, suus, noster, vester*, non * est locus superlatiuo; sed comparatiuo, quando cum his vocibus fit relatio ad diuersa, vt sum melior meis fratribus. Antonia est honestior suis sororibus. Tu es dignior tuis condiscipulis; non autem sum optimus meorum fratrum, sum enim vnus ex fratribus, sed non sum mihi meus frater, vndè non sum vnus ex his, quos nominaui meos fratres. Et sic superans non est pars rei superatæ; benè autem dicitur; ego optimus fratrum. Antonia sororum honestissima. Tu discipulorum diligentissimus, sine illis vocibus meus, tuus, suus &c: sed

* *Gramm. error.*

Contra: Hoc totum, quod supra dictum est asserit Valla, & quàmplurimi grammatici, & ego cum Prisciano dici posse assero, cum apud authores legatur. Cic. ad Att. *Id est maximum omnium mearum miseriarum.* In epist. fam. l. *omnium tuorum officiorum gratissimum fuit.* Idem *de tuis innumerabilibus beneficijs erit hoc mihi gratissimum.* Idem *Persium non curo legere, hic fuit enim vt noramus omnium ferè nostrorum hominum doctissimus.* Statius in Achill. *Pulcherrima turbæ Deianira suæ.*

* Neque dicas, cum *alius, alter, reliquus, & cæterus* non coniungitur superlatiuum, sed comparatiuum; sunt enim relatiua diuersitatis, cum quibus fit relatio ad diuersa, quod circa non poterit cum his res superans esse pars rei superatæ. Dices itaque Ouidius fuit alijs poetis ingeniosior, vel poetarum ingeniosissimus, absque illa dictione alijs; nam

Contra. Nos tamen quandoque oppositum legimus. Macrob. lib. 7 Saturnal. *Ægyptus regionum aliarũ caldissima.* Sueton. in Vitell. *Formosissima super cæteras cœna.* Gell. lib. 1. *Hunc locum omnium rerum aliarum difficillimum cursim transgressus est.* Macrob. *Acetum liquidissimum inter cæteros humores.* Hirtius de bello Afric *Catonem Vticenses, quòd difficillimus reliquorum ducum fuerat, sepultura afficiunt.* Plin lib 34. c. 10. *Ostracitis tota nigra, & cæterarum sordidissima.*

* Neque dicas, cum *omnis, isti, hi,* non fit superlatiuũ, sed per comparatiuum; vt non benè dicitur Franciscus est doctissimus istorum, sed est doctior istis; nam

Contra. Cic. *Zeno istorum acutissimus.* Idem *Tum Phalareus ille Demetrius omnium istorum politissimus.* Plau. *Vetus erat Solarium, multò omnium optimum, & virissimum.* Senec. epist c. 5. *Inuenies spem inuidiam, metum contemptum ex omnibus istis leuissimus est contemptus.*

Il-

* *Gramm. error.* * *Gramm error.*

Illud non omiserim, quod Laurentius intelligit in superlatiuo genus, etiam multitudinem eiusdem numeri, vndè neget rectè dici: sum fortissimus aliorum. Sum doctissimus horum. Illorum pulcherrimus, si per hos, & istos demonstro aliquos de quorum numero non sum. Secus autem si cum hos, vel istos dico me cum eis demonstrauero: Sunt tamen non mediocris eruditionis plerique, qui dicunt, quòd genus est multitudo quædam ad vnum aliquid se se habens cognatione quadam inter se coniuncta, qua differt ab alijs, cũ Romani, Carthaginienses, Itali, Græci.

Vel genus est, quod plures partes amplectitur, vt animal, cuius huius partes sunt homo, equus, leo, &c. quanquam genus etiam pro sola parte interdum accipitur homo. Vndè hi non tàm scrupulosè rem tractantes, & linguam latinam velut è cancellis, atque angustijs huiusmodi in liberiorem campum, ac velut in libertatem asserentes nihil referre contendunt, an quis dicat sum horum doctissimus, istorum liberalissimus, aliorum, cœterorum, vel reliquorum diligentissimus.

Tàm, & quàm similibus iunguntur gradibus, & positiuum, & superlatiuum exposcunt, vt tu es tàm bonus, quàm doctus. Quàm acerbissima erit olea, tam optimum fi oleum. Quàm paucissimos canes relinques, tàm optimi in alendo fient. Comparatiuum etiam, raro. Val. Max. lib. 4. *Posterior ætas in excolendo iure amicitiæ, quàm libentius, tàm etiam Religiosius erit operata.*

Vt, & ita similes copulat gradus, & superlatiuo præsertim accedunt quale est, vt hoc est longè optimum, ita est difficillimum.

Quando superlatiuum datur cum exceptione, primum fit superlatiuum, & secundùm scilicet exceptio per comparatiuum, vt tu sei il più forte delli soldati, ma non di Marcello. Tù es fortissimus militum, sed non fortior Marcello. Sed potest fieri per superla-

latiuum tantum. Tu es fortissimus militum, excepto Marcello, & per comparatiuum. Tu es fortior militibus excepto Marcello.

Dictio negatiua non amat superlatiuum, sed comparatiuum, vt delli Scolari nessuno è il più dotto. Ex discipulis, vel discipulorum nemo, vel nullus est doctior. Omnium amicorum, nemo est, vel nullus est te vno clarior. Genitiuus adhæreret negatiuo, non comparatiuo.

Quando comparatio est inter duos, non vtimur superlatiuo, sed comparatiuo, vt delle mani la destra è la più forte. Manuum, ex manibus, & inter manus dextera est fortior. Delli doi amici Francesco è lo più fedele. Amicorum Franciscus est fidelior.

Id quod diximus in comparatiuis de plus, & minus, dicendum est de superlatiuis, plurimum, minimum, & paucissimum, vt habeo plurimum vini, & minimum frumenti hominum. Habeo plurimos, seu paucissimos libros condiscipulorum.

Quando in superlatiuo sunt ista nomina, *ogni, tutti, ciascuno*, eius loco dicimus, *quisque, quæque, quodque*, quod superlatiuo postponitur, vt ogni huomo dotto segue la sua Setta. Sapientissimus quisq; homo suam sequitur Sectam. Tutte le donne belle desiderano esser lodate. Pulcherrimæ quæque mulieres desiderant laudari. Eodem modo de his Italicis dicendum est, qualsiuoglia, qualunque, li più forti huomini, l'huomini più forti.

Superlatiuum cum præcedente, vel subsequente substantiuo concordare potest ob generis identitatem, vt leo fortissimus animalium. Leo fortissimum, Leo fortissima ratione subauditæ vocis animal, bestia.

DE

DE DISTRIBVTIVIS.

Distributiuum, est signum distributionis, per quod fit actionis, vel passionis distributio, vt *omnis homo natura sua scire desiderat*, pro Petro, Antonio, Francisco &c. *quisque suas patitur calamitates*.

Distributiuum duplex est, vniuersale, & particulare. Distributiuum vniuersale dicitur, quod vniuersaliter vel negat, vel affirmat, vt *omne cunctum, vniuersum, quoduis, quodcumque, quodlibet, nullum, nemo*. Particulare dicitur quod particulariter, vel negat, vel affirmat, vt *quidam, aliquis, alter, vnus, neuter, &c.*

Vniuersale est in duplici differentia, aliud affirmatiuum, quod fit per hæc nomina quæ habent signũ affirmatiuum, vt *omne cunctum, vniuersum quoduis, quodlibet*; aliud negatiuum quod fit per hæc nomina, quæ habent signum negatiuum, vt *nullum nemo*.

Particulare adhuc est in duplici differentia, aliud affirmatiuum, vt *quidam aliquis, siquis alter vnus*; aliud negatiuum, vt *neuter*.

Vniuersale distributiuum triplex est, personale, vt *nullus cunctus &c.* locale, vt *vbique nullibi, nusquam &c.* & temporale, vt *nunquam semper &c.*

Distributiuum duplex est, Partitiuum, & Interrogatiuum. Partitiuum est oratio, in qua totum diuiditur in suas partes.

Dices. Hæc definitio conuenit alijs à definito: ergò non est bona. Antecedens probatur. Conuenit diuisioni; nam diuisio est oratio totum in suas partes distribuens: ergò conuenit diuisioni.

Respondetur, nego antecedens, ad cuius probationem concedo antecedens cum sua probatione; nam nulla datur differentia inter partitionem, & diuisionem, cum idem significent.

Par-

Partitiuum construitur cum genitiuo plurali, vel singulari nominis collectiui, vel cum accusatiuo cum præpositione inter, vel cum ablatiuo cum præpositione ex, vel de, vt quicumque discipolorum, inter discipulos, ex, de discipulis studens logicæ; non erit purus grammaticus. Mulierum, inter mulieres, ex, de mulieribus vix aliqua casta reperitur.

Tutti fit *omnis, & vter. Omnis* de pluribus, & positiuo, comparatiuo, & interdum superlatiuo copulatur, vt omnis doctus laudatur. Omnia vtiliora vendidisti. Plin. lib. 15. *Syluestriora omnia tard ora.* Cic. pro Quintio, *Omnia Iudicia difficillima. Vterque, vtraque, vtrumque* de duobus, & iungitur positiuo, vt vterque bonus, vterque timidus, & comparatiuo, vt vtraque manuum est agilior. Vterque tuorum pedum est pinguior.

Nessuno fit *nullus, & neuter. Nullus nemo.* de pluribus, & comparatiuo, nõ autem superlatiuo iungitur, sic etiam negatiuæ dictiones. Cic *Societatum nulla præstantior, nulla firmior.* Notandum, quòd *nullus,* & de homine, & de rebus omnibus, dicitur; *nemo* dicitur tantum de homine. *Neuter* de duobus. Neuter alterum allocutus est.

Chi, ò quale, fit *quis, & vter. Quis* de pluribus, & superlatiuo datur, vt quis discipulorum doctissimus? legitur cum comparatiuo, sed nõ ita frequenter. Cic. de orat. *de septem sapientibus quis doctior? Vter* de duobus, & iungitur comparatiuo, vt vter fortior Aiax ne, an Vlixes? non autem vter Aiacis nè, an Vlixis? quia non regunt genitiuum singularem, nisi fuerit nominis collectiui.

L'uno più dell'altro, fit *alius, & alter. Alius* de pluribus, vt mortalium alius alio præstat. Militum alij alio itinere domum peruenere. *Alter* de duobus, vt fratrum alter laqueo, alter ense Vitam finiuit.

Primo fit *primus, & prior.* Primus de pluribus, Prior de duobus, vt duorum fratrum prior est formosior.

Vlti-

Vltimo fit *postremus*, de pluribus, & *posterior* de duobus.

Più tosto fit *potissimùm*, & *potius*. *Potissimùm*, de pluribus, & *potiùs* de duobus.

Cum agitur de duobus, comparatiuo, cum de pluribus superlatiuo vtendum est.

Sint exempla pro singulis.

Delli due scolari vno più dotto dell'altro, chi più tosto hà resposto alla questione? Duorum discipulorum, ex duobus discipulis, inter duos discipulos, de duobus discipulis, quorum vnus est doctior altero, vter potius respondit quæstioni?

Delle due sorelle vna più bella dell'altra, quale tu prenderesti per moglie, la prima, ò l'vltima, tutte, ò nessuna. Ex duabus sororibus, quarum vna est pulchrior altera, vtram tu duceres in vxorem, priorem, an posteriorem, vtram, an neutram?

Di Pietro, e di Francesco, chi è più ricco? Vter est ditior, Petrus, an Franciscus?

Hò vdito due Messe l'vna più corta dell'altra. Duas audiui Missas, quarum vna fuit breuior altera.

Delle trè lettioni, l'vna più difficile dell'altra, quale tù più tosto studiaresti, la prima, ò l'vltima, tutte, ò nessuna? Trium lectionum, quarum alia est difficilior alia, cui tu potissimùm studeres, primæ, an vltimæ, omni, an nulli?

Delli trè ladri, l'vno fù vcciso, l'altro impiccato, e l'altro fuggi. Trium latronum, alius necatus fuit, alius suspensus fuit, & alius fugit.

Delli scolari, chi studia grammatica, chi logica, e chi filosofia. Discipulorum, alius studet grammaticæ, alius Dialecticæ, alius verò philosophiæ.

Delli serui l'vno perseguita l'altro. Seruorum alius alium persequitur.

Di

Di Pietro, di Francesco, e di Carlo chi ti pare più dotto? Quis tibi videtur doctior, Petrus, Franciscus, an Carolus?

Interrogatiuum est oratio, in qua de re dubia, vel tanquam dubia interrogamus. Et respondendum est per eundem casum, atque modum, per quem interrogatio facta fuit, perque idem verbum, vt ibis hodiè ad forum? ibo. Qualis est præceptor? non indoctus. Cuius est ensis? Regis. Cui studes? grammaticæ. Quotum annum agis? vigesimum. Quot annos natus es? viginti. Poteris etiam affirmando respondere, maximè uerò, sic etiam, ità; quorum vltimum est minus elegans. Quandoque autem per eundem casum responderi non potest, quia constructio non patitur, vt quanti emisti? aureo. Cuium est mancipium Caij. Dānatus est nè furti? immò alio crimine. Vbi manes? Romæ.

DE RELATIVIS.

Relatiuum est illud, quod rem ante dictam refert, & repetit.

Obijcies. Habetur in Sacris apud Matthæum cap. 28. *Euntes ergò docete omnes gentes Baptizantes eos in nomine &c.* & apud Marcum cap. 16. *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit, & Baptizatus fuerit, saluus erit.* Sed *eos* non refert gentes, *qui* non refert creaturam, & sunt relatiua: ergò falsum est relatiuum esse illud, quòd rem antedictam refert. Minor probatur. Si *eos* referret gentes deberet dicere: omnes gentes baptizantes eas: Si *qui* referret creaturam, deberet dicere: omni creaturæ, quæ crediderit, &c. ergò *eos* non refert gētes, & qui non refert creaturam; ergò vel relatiuum

non

non est illud, quod refert rem ante dictam, vel grammaticalis error, quem in sacris non admittimus.

Respondetur concedo maiorem, & nego minorē, ad cuius probationem dico, quòd hoc nomen *gentes* refert homines, & sic docete omnes gentes, idest omnes homines, baptizantes eos. Sic quoque hoc nomen *creaturæ*, refert, & repræsentat hominem, & sic prædicate euangelium omni creaturæ, idest omni homini, qui crediderit, &c.

Instabis. Sallust. inquit; *Est locus in carcere, quod Tertullianum appellatur*, sed hoc est relatiuum, & non refert rem antedictam; ergò falsa relatiuorum definitio. Minor probatur: hoc relatiuum *quod* refert *Tertullianum*, quod non est res antedicta; ergò falsum est relatiuum referre rem antedictam.

Respondetur concedo maiorem, & nego secundam partem minoris, ad cuius probationem dico, quòd relatiuum *qui, quæ, quod*, quando ponitur inter duo nomina substantiua diuersorum, tùm generum, tùm numerorum, si vtrumque fuerit appellatiuum, poterit cum vtrolibet concordare, sed cum subsequente elegantius. Cic. in somn. Scip. *Homines tuentur illum globum qui terra dicitur*. Idem 1. de legibus. *Animal plenū rationis, & consilii quem vocamus hominem*. Si vtrumq; fuerit proprium eodem fit modo. Liu. lib. 4. *Anxur fuit, quæ nunc Terracinæ sunt*. Si præcedens fuerit appellatiuum, & subsequens proprium concordat cum sequenti, vt in argumento: *est locus in carcere, quod Tertullianum appellatur*. Si præcedens fuerit propriū, & subsequens appellatiuum, concordat cum antecedenti, vt Cic. de orat. *Eloquentem constat fuisse Scipionem Nasicam, qui est Corculum appellatus*.

Relatiuum dicitur à refero, refers, quia semper refert antecedens.

Duplex est relatiuum, substantiæ, & accidentis; Relatiuum substantiæ est illud, quod refert antecedens substantiuum, vt video Fabritium, quem diligo;

Re-

Relatiuum accidentis est illud, quod refert antecedens adiectiuum, vt habes vxorem nigram, qualis est coruus.

Obijcies. Relatiuum est accidens; ergò non potest esse duplex, substantiæ, & accidentis. Antecedens probatur. Relatiuum & relatio sunt eiusdem generis: ergò si relatio est accidens (*nam relatio est quoddam accidens, quod totum suum esse est ad aliquid,*) etiā relatiuum erit accidens.

Respondetur, concedo antecedens, & nego consequentiam, ad cuius probationem concedo totum argumentum; & dico, quòd dicitur relatiuum substantiæ, quia hoc de substantia interrogare solemus. Vel quia hoc præter ea, quæ substantiam significant, vel per substantiam nomina respondemus. Vel quia refert antecedens substantiuum. Dicitur posteà relatiuum accidentis, quia refert antecedens adiectiuū, quod dicitur accidens respectu nominis substantiui.

Relatiua substantiæ sunt nouem, *qui, quæ, quod. Ille, illa, illud. Ipse, ipsa, ipsum. Iste, ista, istud. Is, ea, id. Idem, eadem, idem. Sui, suus, sua, suum.*

Qui, quæ, quod, relatiuè ponitur, vt eum diligo in primis, qui litteris strenuam nauat operam. Quid cū compositis substantiuum est, vt quid feci: Quid causæ aliquod feci. Quiddam bonum optimum; quidque eliges, non autem optimum quodque; nam duo adiectiua sine substantiuo stare non possunt. Bene autem dices, optimum quodque prædium. Optimum quodq; consilium ob adiunctum substantiuum. Quid ponitur aduerbialiter, & significat cur. Ouid. *Quid arenæ semina mandas?* & in quo sicut nihil pro in nullo. Cic. in Læl. *Quid enim indigens Africanus mei?* In Sacris. *Et si quid aliquem defraudaui reddo quadruplum.*

Quod cum compositis adiunctum est, vt quod pomum, quodcumque malum. Aliquod animal. Quoddā tormentum. Quodq; mancipium.

Quia

Quis, & quid semper interrogatiuè ponuntur; & nunquam relatiuè, vt *quis loquitur? quis est? quid feci? Quid ais?*

Qui, quoque interrogatiuè ponitur, vt *qui finis tandem erit nostrarum miseriarum?* Quod quoque interrogatiuè, vt quod scelus admisisti?

Ille, illa, illud relatiuè ponitur, vt qui diuitias expetit, ille auarus esse solet. Alias cum emphasi, quando ob eminentiam quandam rem omnibus notam præsumi volumus, vt Diuinus ille Plato. Archita ille Terentius. Tunc ille Æneas.

Relatiuis substantiæ aliqui adiungunt, *hic, hæc, hoc,* refert membrum proximum, & *ille, illa, illud,* remotum, vt duas audio lectiones Virgilianam, & Ouidianam, hæc delectat, illa prodest, *hæc,* scilicet Ouidiana, *illa* idest Virgiliana.

Ipse, ipsa, ipsum, modò capitur relatiuè, Terent. in Andr. *Heus Chreme, quod quæris Pasibula est, ex ipsa millies audiui.* Modò demonstratiuè, vt ego ipse feci. Modò reciprocè. Plin. lib. 25. *Qui sciunt, demonstrare nolunt tanquam ipsis periturum sit, quod aliis tradiderunt ipsis, idest sibi.* Cic. lib. 1. de off. *Si non poteris causas defensitare, illa præstare debebunt, quæ erunt in ipsius potestate,* idest sua. Est omnis personæ, scilicet primæ, secundæ, & tertiæ, vt ipse feci, idest ego. Ipse fecisti, idest tu. Ipse fecit, idest ille. Ipsi fecimus, idest nos. Ipsi fecistis, idest vos. Ipsi fecerũt, idest illi.

Ille, iste, hic. Hic tribuitur iis, quæ sunt ex parte loquentis; iste ijs, quæ sunt ex parte personæ, cum qua loquimur; Ille ijs, quæ sunt neutrique. Itaque dicendum: Hic liber est meus, iste liber est tuus, & ille liber est Francisci.

Is, ea, id. Interdùm relatiuè ponitur. Terent. in Andr. *Fuit olim quidam mercator, nauem is fregit.* Interdùm reciprocè. Cic. lib. 3. off. *Perfuga Fabritio pollicitus est, si præmium ei proposuisset se Pyrrhum veneno*

necaturũ, ei, *idest* sibi. Idem in Sallust. *Sallustius timens ne facinora eius clandestina clara nobis essent, confessus est nobis adulterium eius*, idest suum.

Idem, eadem, idem relatiuè ponitur. *Cæsar occupauit patriam, at eundem interfecit Cassius.*

Sui, & suus a. m. hæc sunt relatiua reciproca; pro quorum intelligentia.

DE RECIPROCIS.

Reciprocum est locutionis reflexio, quæ transit ad se ipsam, & ad tertiam personam refertur.

Dicitur à recipiendo, vel à reciproco, as, quod redire significat.

Vulgaria sunt, *egli, luj, lei, loro, suo, suoi, lo, la, li, le, gli, &c.*

Reciprocatio duplex est, simplex vna, composita altera; simplex, quæ vno membro constat; composita, quæ pluribus. Simplex reciprocatio, quando aliquod horum vulgarium refert eam tertiam personam, quæ est agens in verbo, vnde regitur illud vulgare, vt latri non castigano i loro figlioli. Hæc est vera reciprocatio, quia illud vulgare *loro* refert, li latri: significat enim figlioli d'essi latri, & ideò fit per reciprocum suus: latrones non castigant suos filios. At si dicemus: la giustitia castiga i latri, e i loro figlioli, nulla esset reciprocatio, quoniam illud vulgare *loro* non refert la giustitia, quæ est agens in verbo *castiga*, vnde regitur ipsum vulgare *loro*, ac ideò non fit per reciprocum suus, a. m. sed per is, ille, *&c.* quæ ponuntur in genitiuo, vel singulari, vel plurali pro ratione antecedentis, vt iustitia castigat latrones, & filios eorum.

Composita est quando horum vulgarium refert eam

am personam, quæ est agens in primo verbo, vt mio padre mi scriue, ch'egli habbia compito i suoi negotij, vulgare reciprocum *egli* refert *mio padre*, qui est persona tertia agens in primo verbo, *scriue*, ac ideò fit per relatiuum reciprocum sui. Meus pater ad me scribit se omnia negotia absoluisse.

Si verò illud vulgare non refert personam agentem in primo verbo, nulla est reciprocatio, vt voi già conoscete la diligenza di mio padre, e perciò pensate, ch'egli habbia compito tutti i negotij. *Egli* nunc non refert *voi*, quod est agens in verbis principalibus *conoscete*, & *pensate*, à quibus vulgare illud pendet, ac ideò non fit per reciprocum sui, at per ille, is, ipse &c. vt vobis iam comperta mei patris sedulitas, & hinc censetis illū omnia negotia absoluisse. Hinc.

Notandum, quòd in prima, & secunda persona, tàm singularis, quàm pluralis numeri nunquam cadit reciprocatio.

Relatiuum substantiæ duplex est, identitatis, & diuersitatis; Relatiuum identitatis est illud idem, quod antecessit, simpliciter refert, & concordat cum antecedente in genere, & numero, præter *suus a. m.* vt Plato, qui fuit doctissimus suæ ætatis Philosophorū docuit Aristotelem, & is idem Socratis fuit discipulus. *Ly, qui, is, idem* sunt relatiua identitatis. Identitatis relatiua sunt, *qui is, suus, ipse, sui, ille, idem.*

Diuersitatis est illud, quod refert antecedens formaliter diuersum à consequente, sed sub eodem genere, vel specie esse demonstrat, vt fugio leones, & alia animalia, nam significo leones esse alia animalia, cum animal sit genus comprehendens sub se etiam leones; tamen sunt diuersi, quia alia animalia non sunt leones. Item cerno hunc leonem, & cœteros leones, sit sub eadem specie, quia leo est species respectu animalis, & tamen est quoddam diuersum, quia cœteri leones non sunt hic leo, quem cerno, & sunt *alius, alter, reliquus, & cætera.*

Relatiuum diuersitatis,& suus concordant cum subsequenti in genere,numero,& casu,vt placet mihi Cicero,& alij oratores. Antecedens huius relatiui alij est Cicero,& tamen concordat cum oratores. Rogat te Petrus,vt defendas causam suam.

Relatiuum accidentis,vt diximus, est illud, quod refert antecedens adiectiuum , & cum sequenti substantiuo concordat Sunt vndecim, *Talis, & qualis, Tantus,& quantus. Tot,& quot. Toties,& quoties. Quotus. Quoteni. Quotuplex. Quotuplus. Quotennis. Cuius,a,m,& cuias.*

DE RELATIVO QVALIS.

QValis refert antecedentia adiectiua qualitatis. Qualitas à tribus sumitur rebus , ab animo,vt *bonus,malus,callidus,doctus,prudens, sapiens, &c.* à corpore,vt *pulcher,turpis,niger,albus,flauus, calidus,&c.* à fortuna,vt *pauper,diues, fortunatus, felix, infelix,&c.*

Italica huius relatiui sunt,*quale,tale,sicome,cosi,di quella qualità che , non altrimente che , niente di meno che,di che qualità,di che foggia , di che sorte, di che maniera.*

Correlatiuum eius est Talis, & semper debet concordare cum substantiuo subsequenti , vt nigri sunt tui oculi,quale meum mancipium, vel *vt,sicut',quemadmodum,ceu,non aliter ac* meum mancipium, vel *instar* mei mancipij. Tui capilli sunt flaui quale aurũ. Tua facies est nigra quale atramentum. Tua facies est nigra qualia corpora Ethiopum. Qualis pater,talis filius. Quale cor,tales sermones.

Talis pulchrè subticetur Quintil.lib.7. *Quis non faber vasculum aliquod fecit, quale nunquam viderit.*

Qua;

Qualis interdùm vim quantitatis habet. Iuuenal. Saty. 11. *nemo inter curas, & seria dux habendum, qualis in Oceano fluctu testudo nataret*, ideft quanta. Macrob. lib. 1. Saturn. *Paruulus qualem Ægyptij proferunt.*

Dices. Relatiua accidentia possunt concordare cum subsequenti; vt Horat in Epido inquit: *Sed incitat me pectus, & mamma, put res equina quales vbera*; ergo concordare potest non tantùm cum subsequenti substantiuo, verùm etiam cum antecedenti.

Respondetur, quòd Horatius fecit hoc licentia fretus poetica, quod rarum est, & sic minimè vsurpandum.

DE RELATIVO QVANTVS.

Qvantus refert adiectiua quantitatis excessus, vel diminutionis, vt *magnus, paruus, longus, breuis, latus, angustus, altus, profundus, &c.*

Correlatiuum eius est Tantus, vt mater tua parua est, quantus Pomilio; Pater verò magnus, quantus erat Poliphemus. Tuus amicus est longus, quanta turris. Tanta est alta vna soror, quanta est altera.

Quantus pro quot nonnunquam inuenium est. Claud de rapt. Proserp. *Quantus truculentior auster excussit arboribus frondes*, idest quot.

Si adiectiuum qualitatis, quantitatis adiectiuo coniletur per vtrumque respondendum est, vt Lucretia è bella, & alta come il mio amico. Lucretia est pulchra, & alta talis, & quantus meus amicus.

DE RELATIVO QVOT.

QVot significat *quanti* numeri pluralis, & generis omnis, refert adiectiua numeralia cardinalia, vt *Vnus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem, octo, nouem, decem, vndecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, sexdecim, septendecim, vel decem, & septē, decem, & octo, vel duo deuiginti. Decem, & nouem, vel vndeuiginti, viginti. Viginti vnus, vel vnus, & viginti, viginti duo, vel duo, & viginti, viginti tres, vel tres, & viginti, vigintiquatuor, vel quatuor, & viginti, viginti quinque, vel quinque, & viginti, viginti sex, vel sex, et viginti, vigintiseptem, vel septem, & viginti, viginti octo, vel duo de triginta, viginti nouem, vel vnde triginta, triginta. Triginta vnus, vel vnus, & triginta, triginta duo, vel duo, & triginta, triginta quatuor, vel quatuor, & triginta, & sic de cæteris.*

Decem, viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, sexaginta, septuaginta, octoginta, nonaginta, centum.

Centum, ducenti, æ. a. trecenti æ. a. quadringenti. æ. a. quingenti æ. a. sexcenti. æ. a. septingenti æ. a. octingenti. æ. a. nongenti æ. a. mille.

Mille, duo millia, tria millia, quatuor millia, quinque millia, sexmillia, octomillia, nouem millia,

Decem millia, viginti millia, triginta millia, quadraginta millia, quinquaginta millia, sexaginta millia, octoginta millia, nonaginta millia, centum millia, & sic de cæteris numeris, quos qui vlterius optat, Sicinianum, aliosque grammaticos legat.

Correlatiuum eius est tot, significat tanti, & tam relatiuum quot, quam tot est indeclinabile. Quante stelle hà il Cielo, tante donzelle hà Roma. *Quot Cælum habet stellas, tot habet Roma puellas.* Quanti danari hà tuo padre? Quot nummos habet tuus pater? Quanti caualli hai comprato? Quot equos emisti? Centum. Tu hai trenta serui come ha il Prencipe,

Tu

Tu hábes triginta seruos, quot habet Princeps.

Quotiescúmque numerus singularis huic relatiuo correspôdet, non fit per quot, sed *sicut*, *velut*, &c. vt tù hai vn libro come hà Carlo. Tù habes vnum librum, sicut Carolus.

Notandum primò; quòd vnus, duo, tres declinantur, vt tù habes vnum seruum, duas ancillas, & tria mancipia. A quatuor vsque ad centum non declinatur, & sunt omnis generis, vt tu habes quatuor seruos, quinque ancillas, & sex mancipia. Post verò centum, vt *ducenti*, *æ*, *a*, *trecenti*, *æ*, *a*, *quingenti*, *æ*, *a*. declinatur, vt *boni*, *bonæ*, *bona*. Vt habeo ducentos seruos, trecentas ancillas, & quadringenta mancipia.

Notandum secundò, à decem ad viginti vulgaris ordo sequitur sine copula, à viginti vsque ad centum quando numerus maior præcedit; non est necessaria copulæ appositio, vt emi viginti duos equos, triginta camelos, &c. Attamen quando numerus minor præcedit, copula necessariò requiritur; vt emi duos, & triginta equos, quatuor, & triginta camelos; &c. sed supra centum, siuè numerus maior, siuè minor præcedat, semper copula necessaria est, vt habeo centum, & decem nummos aureos; vel habeo decem, & centum nummos aureos.

Notandum tertiò; quòd *mille* fit adiectiuum, & substantiuum; quando fit adiectiuum est declinabile; vt quatuor, & requirit casus verbi, vt hò mille serui, mille fantesche, e mille schiaui. Habeo mille seruos, mille ancillas, & mille mancipia: quando fit substantiuum declinatur, vt hoc cornu, in singulari, est declinabile per omnes casus dicitur *mille*, in plurali fit *millia*, genit. *millium*, dat. *millibus*, &c. & genitiuum requirit, & verbum concordatur cum mille, vel millia, vt io hò mille pecore. Ego habeo mille ouium. Sono stati presi mille soldati. Captum est mille militum. Il tuo maestro hà riceuuto dói milia libri. Tuus magister accepit duo millia librorum. Sono stati ta-

gliati à pezzi quattromilia Francesi. Trucidata sunt quatuor millia Gallorum. Ex hoc relatiuo oriuntur aduerbia numeralia.

DE RELATIVO QVOTIES.

QVoties significat numerum aduerbialem, cuius italicum est, quante volte. Correlatiuum est toties, quòd significat tante volte. Numeri aduerbiales huic relatiuo correspōdentes sunt. *Semel, bis, ter, quater, quinquies, sexies, septies, octies, nouies, decies, vndecies, duodecies, tredecies, quatuordecies, quindecies, sexdecies, decies septies, vel septies decies, duodeuicies, vndeuicies. Vicies semel, vel semel, & vicies, vicies bis, vel bis, & vicies, vicies ter, vel ter, & vicies, & sic procedendo vlterius.*

Decies, vicies, tricies, quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, ottogies, nonagies.

Centies, ducenties, trecenties, quadrigenties, quingenties, sexgenties, septingenties, octingenties, nongenties.

Millies, bismillies, termillies, quatermillies, quinquies millies, sexies millies, septies millies, octies millies, nouies millies.

Decies millies, tricies millies, quadragies millies, quinquagies millies, sexagies millies, septuagies millies, octogies millies, nonagies millies.

Centies millies, centomila volte. *Decies centies millies* mille milia volte, ò vn milione. *Vicies centies millies* due milioni di volte. *Tricies centies millies*, trè milioni di volte. *Ducenties centies millies* ducento milioni di volte, &c.

Quante volte tu parli, tante volte fai errore. Quoties tu loqueris, toties erras. Ouid. in epist. Ariadn. *Et quoties ego se, toties locus ille vocabat.* Voi fete anda-
to

to à Roma vna volta, ma io cento. Vos iuistis Romã semel, sed ego centies. Tu magni due volte il giorno, come fà Francesco. Tu edis bis in die, quoties Franciscus.

Notandum primò, quòd cum agitur de re, quæ est eadē, & repetitur, estò diuersa videatur, hoc relatiuo aduerbiali vtimur, vt quante Aue Marie, & quanti padri nostri hai detto? quoties salutationem angelicam, & orationem dominicalem recitauisti? Tu hai detto cinque Padri nostri, e cinque Aue Marie alla passione di Christo. Tu recitauisti quinquies orationem dominicalem, & quinquies salutationem Angelicam ad honorem passionis Christi. Io hò cantato dieci Credi. Ego cantaui decies Symbolum Apostolorum. Quel nouitio hà detto mille Salue Regine. Ille nouitius millies recitauit Antiphonam ad Beatam Virginem. Io recitando l'officio hò detto quattordeci Magnificat. Ego officium recitans recitauī decies quater Canticum B. Mariæ. La tua penitenza è che dichi cinque Miserere, e dieci De profundis. Tua pænitentia est, vt recites quinquies psalmum Miserere, & decies Psalmum De profundis. Io hoggi deuo dire quattro Corone alla Madonna. Ego hodiè recitare debeo quater exacto giro calculorum orationem dominicalem, & Salutationem Angelicam in honorem Virginis Mariæ.

Notandum secundò hoc genus loquendi inueniri in hoc relatiuo. Vno via vno fà vno. Singula semel conficiunt vnum. Due via due fan quattro. Bis bina conficiunt quatuor. Tre via tre, ò vero due volte tre fan noui. Ter terna conficiunt nouem. Quattro via quattro fan sedeci. Quater quaterna conficiunt sexdecim. Dieci via dieci fan cento. Decies dena conficiunt centum. Cento via cento fan mille. Centies centena conficiunt mille; & sic de cœteris.

Zero via zero, porta zero. *Ex nihilo nihil fit.* Aduerte, quòd vnus non est numerus; sed principium numeri,

meri, vt diximus; at o non est, neque principium numeri, neque numerus, sed post numerum perficit numerum. Da dieci, leua quattro, restano sei. Ex decem deme quatuor, residuum est sex. Da quattro andare in dieci, ce ne vogliono sei. Ex quatuor procedendo in, vel ad decem, deficiunt sex.

DE RELATIVO QVOTVS.

Quotus a. m. est relatiuum significans numerum ordinalem, eius Italicum est, alli quanti a che ordine. Numeri ordinales huic relatiuo correspondentes sunt: *primus, secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octauus, nonus, decimus, vndecimus, duodecimus, tertius decimus, quartus decimus, quintus decimus, sextus decimus, vel decimus sextus, decimus septimus, duodeuigesimus, vel decimus octauus, vndeuigesimus, vel decimus nonus.*

Vigesimus, alter, & vigesimus, vel primus vigesimus, vel vigesimus primus, secundus, & vigesimus, vel vigesimus secundus, tertius, & vigesimus, quartus, & vigesimus, quintus, & vigesimus sextus, et vigesimus, septimus. & vigesimus, duo detrigesimus, vel vigesimus octauus, vndeuigesimus, & vigesimus nonus, trigesimus.

Decimus primus, decimus secundus, &c. Vigesimus primus, vigesimus secundus, &c. & sic de reliquis. *Trigesimus, quadragesimus, quinquagesimus, sexagesimus, septuagesimus, octogesimus, nonagesimus.*

Centesimus, ducentesimus, trecentesimus, quadringentesimus, quingentesimus, sexcentesimus, septingentesimus, octingentesimus. nongentesimus.

Millesimus, bismillesimus, termillesimus, quatermillesimus, & sic vlterius progrediens.

Hoc relatiuum suo correlatiuo caret, & non corte-

respondet *totus*, quia non est in vsu: sed quoties datur italicum per correlatiuum, correspondet hoc aduerbium, *pariter*, vt alli quanti sedi tu in choro, alli tanti io stò à tauola. Quotus tu sedes in choro, pariter ego accumbo.

Hoc relatiuo semper in numero singulari vsurpatur, sed aliquando in plurali cum nominibus, quæ singularem non habent, vt primæ nuptiæ, secundæ litteræ, tertiæ nundinæ, quartæ excubiæ.

Ex hoc numero ordinario aduerbia eueniunt, vt *primò, secundò, tertiò, quartò, decimò, centesimò, millesimò.*

Che luoco tieni tù trà i scolari? Quotus discipulus es? Quotus es discipulorum? inter discipulos? vel ex discipulis? alli quanti sedi appresso il maestro? Quotus sedes à præceptore? Sedo al primo luoco. Sedeo primus. Sono il quarto à sedere. Sedeo quartus. Significat enim quandoque vltimus ex illo numero, vt tertius, vltimus ex tribus. Quartus, vltimus ex quatuor. Quandoque verò quemlibet, vt quotam partem bonorum habuisti? che parte? Habui sextam, octauam, &c.

Quando dicitur, tu stai dopò, ò appresso li sei à tauola, fit, tu accumbis septimus. A che luoco stà tuo padre, appresso l'vno, ò dopò li doi? Quotus accumbit tuus pater, secundus, an tertius?

Hoc relatiuum caret numero plurali, vt diximus, ideò in tali numero non fit, vndè si datur, fit huiusmodi: Io stò in choro alli trè, come stanno gl'altri. Ego in choro sedeo tertius, quo ordine sedent cæteri. Quelli stanno è tauola alli quattro. Illi accumbũt in quarto loco.

Quando dicimus, l'vltimo delli quattro fit quartus, l'vltimo delli dieci, fit decimus, l'vltimo delli cento, fit centesimus. L'vltimo de' quindeci miei scolari non finì il corso della grammatica. Decimus quintus ex meis discipulis non compleuit grammaticam.

No-

Notandum primò, quòd quando in hoc relatiuo erit italicum, *d'ogni*, fit *quisque*, *quæque*, *quodque*, & cōcordatur cum eodem numero in genere, & casu, vt d'ogni dieci serui appena vno si troua, che obed ischi il padrone. Decimus quisque seruus vix reperitur, qui domino obediat, D'ogni quindeci libri, tu ne studij vno. Decimoquinto cuiq; libro tu studes. D'ogni venti femi e appena ne troui vna casta. Vigesimam quamque fœm nam vix reperis castam. D'ogni cento huomini appena ne trouerai vno senza il mal Fràcese. Centesimum quemque hominem vix lue Venerea laborantem inuenies. D'ogni mille galline, tu ne portarai vna al maestro. Millesimam quamq; gallinā tu feres magistro.

Sed si aderit relatiuum *qui*, *quæ*, *quod*, addemus *ille*, *illa*, *illud*, more distributiuorū, vt d'ogni cento agnelli, che tu hai riceuuto, ne mandarai vno all'amico. Centesimum quemque agnum ex illis, vel illorum, quos recepisti, mittes amico.

Sed si dicemus, d'ogni dieci, ne mandarò quattro, d'ogni cento quindeci, non fit per hoc relatiuum, sed per relatiuum quoteni, vt infra dicemus.

Quotusquisque, *quotaquæque*, *quotumquodque* ponitur interrogatiuè, & significat nullum, aut rarum, vt quotaquæque mulier est casta? quotocuique vestrum placet studere?

Notandum secundò, quod *à che* iuncta numero ponitur in ablatiuo, tàm in interrogatione, quàm in responsione, vt à che hora, à che giorno, à che mese, à che anno. Exempli gratia: A che hora, à che giorno à che mese, à che anno Francesco partì da Napoli? ad vn'hora di notte, quattro giorni arriuato suo fratello, alli venticinque del mese di Gennarò, &c. Quota hora, quoto die, quoto mense, quoto anno Franciscus discessit Neapoli? Prima hora noctis, quarto die postquam peruenit suus frater, vigesima quinta die Ianuarij, &c.

Sic

Sic quoque *alli, che*, vt alle sette hore di notte parti l'amico. Septima hora noctis discessit amicus. Io sempre mangio alle vent'hore. Ego semper vescor vigesima hora diei. Che hora è, o vero quanto hore sono? Quota hora est? Quante hore sono sonate? Quota hora significata est? sono diecidotto hore. Decima octaua hora est. Come sonano sono venti. Instat vigesima hora. Adesso sonaranno vēti due hore. Iam iam instabit vigesima secunda hora. Quanti n'habbiamo del mese? Quotus dies est mensis? Alli quaranta giorni li cagnolini aprono gl'occhi. Quadragesima die catelli aperiunt oculos. Alli sette mesi li figliuoli incominciano à rimettere i denti. Septimo mense infantes incipiunt dentire. Alli quarant' anni vn'huomo si puol dire esser vecchio. Quadragesimo anno homo potest dici senex. Alli quant'anni prendesti moglie. Quoto anno duxisti vxorem? Alli quanti colpi tagliaresti quest' arbore? Quoto ictu hanc reciderer arborem? Alli quanti feriti vccidesti il tuo inimico? Quoto vulnere tuum occidisti inimicum? Alle sette ferite spirò. Septimo vulnere expirauit. Alli tre gridate colui, che dormiua si suegliò. Tertio clamore dormiens experectus fuit.

Notandum tertiò. Quòd *ogni* iunctum cum numero fit *quoto, quota, quoto* in ablatiuo, & additur *quisque, quaque, quodque*, in eodem casu, vt tu ti confessi ogni prima di mese. Primo quoque die mensis tu confiteris peccata tua. Ogn'otto giorni tu ti laui la faccia. Octauo quoque die tu abstergis faciem. Ogni ventiquattro hore tu magni vna volta. Vigesima quarta quaque hora tu semel vesceris. Ogni venticinque anni è il Giubileo. Vigesimoquinto quoque anno est Iubilaeum. Si additur *ad*, vt ad ogni, & iungitur cum numero, & nomine eodem modo fit, vt ad ogni quattro parole fai errore. Quarto quoque verbo erras. Ad ogni dieci pedate ca-

schi.

schi. Decimo quoque passu cad s. Ad ogni venti gridate tù perdi la voce. Vigesima quaque vociferatione vocem amittis.

In hac regula sunt etiam hi loquendi modi. Sono trè anni, che non hò veduto l'amico. Tertius annus agitur, cum non vidi amicum. Vel tres anni prætérierunt. Vel ab hinc duos annos. Vel duobus annis. Da qui à quattro mesi verrà l'amico. Ab hinc quatuor mensibus, vel quatuor menses veniet amicus. Da qui à quanto sarà Pascha? Quòad aderit Pascha? vel post quot dies erit Pascha? Venti trè anni sono che partij dal Paese. Vigesimus tertius agitur annus ex quo à Regione discessi. Da qui à quindeci giorni mangiaremo carne. Post quindecim dies, vel decimo quinto post die vescemur carne. Di quanti anni sei? Quotum annum agis? Credo, che habbi quattordeci anni. Credo te agere, vel attingere decimum quartum annum. Di quanti anni era tuo fratello, quando audò alla guerra? Era di vent'anni. Quotum annum agebat tuus frater, quando profectus fuit bellum? Agebat vigesimum annum.

Quotus pro paruo, vel minimo sæpiculè inuenitur. Senec. epist. 91. *Nos inter quos frequenter ista nunciantur quota pars hominum sumus.* idest minima. Martial. lib. 1. *Cæsaris hæc nostri pars est quota.* Iuuenal. *Quota portio fæcis Achææ.* Ouid. in epist. Helen. ad Parid. *Et sequatur regni pars quota quæque sui.*

Ab ordinalibus deriuantur ista, quæ ex eorum ordine sunt, vt *primanus*, del primo ordine. *Secundanus* del secondo ordine. *Tertianus, quartanus, quintanus, sextanus, septimanus, optimanus, nonanus, decumanus, &c.* Tertiana febris, quę tertiò quoq; die recurrit quartana, quæ quarto, quintana, quæ quinto; &c. Hinc tertianarius, a. m quartanarius a. m. qui febre tertiana, vel quartana laborat.

DE

DE RELATIVO QVOTENI.

Quoteni æ. a. est relatiuum numerum distributiuum, vel collectiuum significans; est numeri pluralis, cuius Italicum est, *à quanti*, correspondente *Singuli æ. a.* ad vno, ad vno. *Bini æ. a.* à doi, à doi. *terni, quaterni, seni, septeni, octeni, noueni, deni, deni singuli, deni bini, deni terni, deni quaterni, deni quini, deni seni, deni septeni, deni octeni, noueni, deni.*

Viceni, triceni, quadrageni, quinquageni, sexageni, septuageni, octogeni, nonageni. Centeni, ducenteni, treceni, quadringeni, quingeni, sexceni, septingeni, octingeni, nongeni.

Milleni, bismilleni, termilleni, quatermilleni, quinquies milleni, sexies milleni, octies milleni, nouies milleni, decies milleni, vicies milleni, centies milleni, ducenties milleni, millies milleni, bis millies milleni, &c.

Caret suo correlatiuo, nam non dicimus toteni, sed respondendum, quo ordine, vt voi caminate à doi à doi come li monaci. Vos ambulatis bini, quo ordine ambulant monaci. A quanti insieme caminano li Spagnoli per Napoli à caminano à dieci, & à venti insieme. Quoteni ambulant Hispani Neapoli? Ambulant deni, & viceni. A quanti caminano li Domenicani per la Città, à tanti caminano li Franciscani. Quoteni Dominicani perambulant Ciuitatem, eo ordine ambulant Franciscani. Li pesci vanno per mare à mille, & à diecimila insieme, come li sturni. Pisces eunt per pelagum milleni, & decies milleni, quo ordine volant sturni. Le femine della nostra patria quando stanno à torno al morto cantano il triuolo à quattro, à quattro. Nostrates mulieres circumstantes cadaueri quaternæ Næniam concinnunt. Li schiaui furono presi à dieci, à dieci. Mancipia capta fuere dena. Io batto li discepoli à trè, à trè. Ego verbero discipulos trinos.

No,

Notandum primò, quòd quando dicimus: Decem aurei dati sunt militibus. Significamus totam legionem simul accepisse tantùm decem aureos. Deni aurei dati sunt militibus. Significamus singulis esse datos decem aureos. Dictaui discipulis terna themata, idest singulis tria. Dictaui tria themata, idest omnibus simul tria tantùm. Itaque *vno per vno, due à parte, trè per testa, quattro per huomo*, fit singuli, bini, terni, quaterni, &c. & ponuntur in casu verborum, vt il maestro dà cinque bastonate per vno alli scolari. Magister dat quina verbera singulis discipulis. Io darò à miei figli dieci nocelle per vno, e cinque fichi secchi à parte. Ego dabò denas auellanas, & quinas ficus siccas meis filijs, vel dabo decem auellanas, & quinque ficus siccas singulis meis filijs. Noi daremo dieci ducati per vno à poueri. Nos dabimus denos nummos aureos pauperibus, vel decem nummos aureos singulis pauperibus.

Notandum secundò, quando dicimus: ogni due, ogni trè, d'ogni quattro, d'ogni cinque, &c. additur quique, quæque, quodque, & ponitur in casu verbi, vt ogni mille serui sequono vn padrone. Milleni quique serui dominum sequuntur. Ad ogni dieci pastori li donò mille pecore. Denis quibusque pastoribus donò mille oues. Quando dicimus d'ogni dieci, d'ogni venti, &c. ne piglio, ne mando, ne regalo, &c. vno fit per relatiuum quotus, vt diximus, vt d'ogni dieci pecore n'hà pigliata vna il lupo. Decimam quamque ouem subripuit lupus. Sed quando dicimus, d'ogni dieci, d'ogni quindeci, &c. ne piglio, ne mando, &c. due, trè, quattro, cinque, sei, &c. fit per hoc relatiuum quoteni, & ponitur in ablatiuo cum præpositione ex, & illud, quod accipitur, mittitur, &c. ponitur in casu verbi, vt d'ogni dieci pecore, quattro n'hà veciso il lupo. Ex denis quibusque ouibus, quatuor occidit lupus. D'ogni mille donne à pena ne trouo cento caste. Ex millenis quibusque mulieribus vix reperio centum castas.

No-

Notandum tertiò, quando dicimus Io mangio li lupini à dieci à dieci, e tu pigli li cerasi à quattro, à quattro, fit ego comedo lupinos, vel vescor lupinis in denos, & tu capis cerasa in quaterna. Io hò contato cento docati à cinque à cinque. Ego numeraui centum nummos aureos in quinos.

Notandum quartò, quod vulgaria pretij quando significant instrumentum ponderis v.g. grano, scrupulo, dramma, oncia, libra, rotolo, cantaro; ponuntur in ablatiuo, & instrumentum ponderis in accusatiuo cũ præpositione in, & additur singul. æ. a. vt hò comprato la china china à dieci carlini l'oncia. Emi corticem Peruuianum denis carolenis in singulas vncias. Noi comprauamo la carne di vitella à cinque grana la libra. Nos emebamus vitulinam quinis assibus in singulas libras, vel emebamus singulas libras carnis vitulinæ quinis assibus. Hieri comprai l'oua vn tornese l'vno, & hoggi doi tornesi. Heri emi singula oua singulis semi assibus, & hodiè emi ea singula singulis assibus. Il macellaro vende la carne ad otto grana il rotolo. Lanius vendit octo assibus in singula sestertia carnem. Vel vendit singula sestertia carnis octo assibus. Eodem modo fit l'hora, il giorno, il mese, l'anno, vt io guadagno doi carlini l'hora, e tu doi docati il giorno. Ego lucror binos carolenos in horas, vel in singulas horas, tu verò binos aureos in singulos dies.

Notandum quintò, quod in hoc relatiuo quoteni sunt hi loquendi modi: Francesco hà dato venti docati per vno alli suoi serui, in due paghe dieci docati la volta. Franciscus dedit suis seruis vicenos aureos semel, atque iterum denos. Io ti pagherò cinquecento docati in trè paghe, ò in trè volte, ò in trè partite, vna volta cento, l'altra volta trecentotrenta, e l'altra volta settanta. Ego soluam tibi quingentos aureos ter soluendo, primò centenos, secundò trecentenos, tricenos, & tertiò septuagenos. Vel tribus so-

lutionibus prima centenos, secunda tercentenos tricenos, & tertia septuagenos. Vel potest fieri per relatiuum quot, vt soluam tibi quingentenos aureos prima solutione centum, secunda tercentum triginta, tertia verò septuaginta. Antonio ha pigliato ad vsura mille scuti à dodeci per cento l'anno. Antonius accepit fœnori mille aureos, pro quibus soluit duodenos aureos in singulos centenos, vel soluturus duodenos in centenos singulis annis. Tu mandarai dieci para di pollastri all'amico. Tu mittes amico decies binos pullos. Quello ti mandarà vn paro di capretti. Ille tibi mittet binos hædos. Quanto si vende la dozina delle zagarelle? Quanti venduntur singulæ in singula duodena? Lo centinaro degl' aghi vale cinque grana. Acus venduntur quinque assibus in singula centena.

Notādum vltimò, quod legitur quoteni pro quot, sed non pro interrogatiuo numeri distributiui, vt quotenos habes filios, idest quot. Triui pro terni quandoque accipitur. Cic. ad Att. *litterasque reddit trinas*. Sæpissimè autem pro tres. Tacit. *Trina bella ciuilia*. Plin. *trinos soles antiqui sæpè videre*. Quadrini pro quatuor. Idem lib. 20. *Quadrinis diebus soluta*.

DE RELATIVO QVOTVPLEX.

Relatiuum quotuplex significat di quanti doppi, di quante maniere, di quanti sorti, respondetq; ei numerus multiplicans, vt *simplex, duplex, triplex, quadruplex, quintuplex, sextuplex, septuplex, octuplex, nonuplex*.

Decuplex, vndecuplex, duodecuplex, tredecuplex, quaterdecuplex, quindecuplex, sexdecuplex, septemdecuplex, tredecies duplex, quatuor decies duplex, quindecies

ties duplex, sex decies duplex, septies decies duplex, octies decies duplex nouies decies duplex.

Vicies duplex, tricies duplex, quadragies duplex, quinquagies duplex, sexagies duplex, septuagies duplex, nonagies duplex.

Centuplex, biscentuplex, tercentuplex, quater centuplex, quinquies centuplex, sexies centuplex, septies centuplex, octies centuplex, nouies centuplex.

Millecuplex, bismillecuplex, termillecuplex, &c. multiplex.

Hoc relatiuum habet sua abuerbia multiplicantia, vt simpliciter, trypliciter, quadrupliciter, multipliciter, &c. bifariam, trifariam, quadrifariam, multifariam, &c.

Caret suo correlatiuo, nam totuplex apud probatos authores non reperitur, vndè si datur thema per correlatiuum, vt di quante maniere è la diffinitione, di tante maniere è la diuisione, fit: quotuplex est diffinitio, tot modis est diuisio, vel quot modis est diffinitio, tot modis est diuisio.

Di quanti modi, maniere, doppie, foggie, sorti, &c. è la diffinitione? quotuplex est diffinitio? La diffinitione è di due maniere, della cosa, e del nome. Definitio duplex est, rei, & nominis. La distintione è di trè, di quattro, di cinque, e sei modi. Distinctio est triplex, quadruplex, quintuplex, & sextuplex. Tu porti il giubbone senza fodera. Tu fers thoracem simplicem. Io hò vesti di sette sorti. Ego habeo vestes septuplices.

Quando hoc relatiuum iungitur verbis fit per aduerbium, vt io scriuo di cento, e mille maniere, e tu parli di due, e trè sorti Ego scribo centupliciter, & millecupliciter, tu verò loqueris dupliciter, & tripliciter.

Hæc relatiua multiplici pollent intellectu alias sunt numeralia. Ouid. 8. met. *In flammas triplices posuere sorores*, idest tres. Virg. *Duplices tendens ad sydera*

ea palmas, idest ambas. Alias multiplicationem formæ præseferunt. Sueton in Neron. *Certamen triplex, musicum, gymnicum, & equestre.* Alias multiplicationẽ mater. æ. Virg. 12 Æn. *Clypei extremos septemplicis orbes,* idest constant. s septem orbibus. Alias sapiunt vim compa. ativam Liu. lib. 34. *Duplex stipendium accipere, quam quantum à Tudertanis pepegissent.* Duplex, idest duplo maius, vel bis plus.

DE RELATIVO QVOTVPLVS.

RElatiuum quotuplus denotat excessum numeri, mensuræ, vel ponderis. Oritur ex relatiuo quotuplex. Eius italicum est, vna volta tanto più, due volte tanto, due volte più, &c. Caret suo correlatiuo; nam non legitur totuplus.

Correspondet ei numerus multiplicatiuus, vt *simplus, sexquiplus, duplus, triplus, quadruplus, quintuplus, sexcuplus, septuplus, octuplus, nonuplus.*

Decuplus, vndecuplus, duodecuplus, tredecuplus, quaterdecuplus, quindecuplus, sexdecuplus. Vigecuplus simplus duplus, triplus &c.

Trigecuplus, quadragecuplus, quinquagecuplus, sexagecuplus, septuagecuplus, octogecuplus, nonagecuplus.

Centuplus, ducentuplus, trecentuplus, quadringentuplus, quingentuplus, septingentuplus, octingentuplus, nongentuplus. Millecuplus, bismillecuplus, termillecuplus, &c.

Hoc relatiuum est numeri singularis, aliquando verò numeri pluralis. Quanti serui hai tu più di Lucio? Quotuplos famulos tu habes plusquam Lucius? Hò seminato cento tumula di grano, e n'hò raccolto dieci tanti. Seui centum medimnos frumenti, & percepi decuplum. Chi dà vn denaro à poueri, ne riceue-

uerà cento tanti di più. Qui dat denarium pauperibus, accipiet centuplum. L'amore, che io porto all'amico è mille volte più del tuo. Amor, quem ego fero amico est millecuplus, quàm tuus.

Quando adest comparatiuum cum his numeris, ponitur hic numerus in ablatiuo quia excessum significat, vt io sono più dotto di te dieci volte tante. Ego sum doctior te decuplo.

Triplicem hoc relatiuum habere significationem observatum est; nam est, cum simplum exponitur semel tantum, duplum bis tantum, triplum ter tantum, &c. Fab. lib. 7. *cum duo fures pecuniam abstulerunt separatim quadruplum, quisque, an duplum debeat?* Plin. lib. 11. *Omnibus forma semper egregia, & duplo quàm cæteris maior*, idest bis tanto. Est cum idem significat, atque simplex, duplex, triplex, & similia numeraliter sumpta. Senec. lib. 1. decla. *duplam pecuniam dabo, alteram pro filio, alteram pro Tyrannicida*. Est cum simplum pro semel plus, duplus, bis plus, &c. Hieronym. in Daniele. *Præcepit Rex, vt succenderetur fornax septuplum, quàm succendi consueuerat*, idest septies plus.

DE RELATIVO QVOTENNIS.

Relatiuum quotennis significat quanti anni, caret suo correlatiuo; nam totennis non legitur. Huic correspondet numerus annorum, vt *anniculus, bimus, trimus, quadrimus, quimus*, & non vltra. Ex supradictis numeris oriuntur diminutiua, quæ pueris applicantur, vt bimulus, trimulus, quadrimulus, vt meus nepos est trimulus neptis autem tua quadrimula.

Bimatus quartæ inflexionis spatium duorum annorum, *trimatus, quadrimatus, quimatus*. Itidem hoc *bi-*

nium, ij, triennium, quadriennium, sexennium, septenniū, octennium, nouennium, decennium, & non vltra.

Biennis, e. di doi anni, *triennis, quadriennis, quinquēnis, sexennis, septennis, octennis, nouennis, decennis*, vt meum oleum est decenne, vt, vel sicut tuum. Io sono di dieci anni. Ego sum decennis. Ego ago decimum annum. Ego natus sum decem annos, vel annis, & ego habeo decem annos. Di quanti anni sei? Quotennis es? Quotum annum agis? vel annis es? quot annos habes?

Biennium, età, spatio di doi anni, *triennium, quadriēnium, quinquennium, sexennium, septennium, octennium, nouennium, decennium*, & sunt nomina substantiua.

Annalis, d'vn'anno, biennalis, triennalis, quadriēnalis, quinquennalis, &c.

Biduum, spatio di doi giorni, triduum, quatriduū. Sic etiam triduanus, & quatriduanus.

Bimestris, spatio di doi mesi, *trimestris, quadrimestris, semestris, septimestris, octimestris.*

Ad hoc relatiuum numerus in *Arius* pertinet, vt *vnarius, binarius, ternarius, quaternarius, quinarius, senarius, septenarius, octonarius, nonarius. Denarius, vndenarius, duodenarius, terdenarius, quaterdenarius, quindenarius, sexdenarius, septendenarius, vel duodeuicenarius, nouemdenarius, vel vndeuicenarius. Vicenarius, tricenarius, quadragenarius, quinquagenarius, sexagenarius. septuagenarius, octogenarius, nonagenarius. Centenarius, ducentenarius, trecentenarius, quadringentenarius, quingentenarius, sexcentenarius, septingentenarius, octingentenarius, nongentenarius. Millenarius, bismillenarius, termillenarius, &c.*

Lustrum, & olympias, adis, spatium quinque annorum. *Sæculum* verò centum annorum. *Myrias, adis*, numerus decem millium. Decina di migliara.

DE

DE RELATIVO CVIVS. A.M.

CVius a. m. Relatiuum significat possessorem, vel dominum, cuius est res. Italicum est, *di chi.* Refert adiectiua possessiua, vt *Hectoreus, Saturnius, Aeneius, Regius,* & pronomina possessiua, vt *meus, tuus, suus, noster, & vester,* & genitiuos substantiuorum. Di chi è questo libro? di Pietro. Cuius est liber iste? Petri. Di chi è questo calamaro? è mio. Cuium est hoc atramentarium? est meum. Di chi è la Vigna, che tu possedi? è del Rè. Cuiam vineam tu possides? Regis, vel regiam. Di chi sono li caualli, che tu hai comprato? cuios equos tu emisti? di chi sono li schiaui, che sono fuggiti? cuia mancipia aufugerunt?

Vel loco huius relatiui possumus vti relatiui generiuo qui, quæ, quod, vt cuius est liber? cuius est atramentarium? Cuius est vinea, quam possides? Cuius sunt equi, quos emisti?

DE RELATIVO CVIAS.

CVias cuiatis propriè refert adiectiua patriæ, vt cuias es? sum Neapolitanus. Refert adiectiua gentis, vel sectæ, seu professionis, & tunc additur specialitas, vt cuias es tu, Italus, an Gallus? Philosophus, an grammaticus? Ad maiorem dilucidationem in ablatiuo apponi solent, *familia, patria, regione, natione, ordine, professione, secta, &c.* vt tu cuias es familia, regione, ciuitate, natione, ordine, professione, secta, &c.

DE PATRONYMICIS.

Patronymicum est nomen, quod à proprijs græcorum nominibus deducitur, & significat propriè filium, vel nepotem, filiam, vel neptem primitiui sui, vt Pelides, idest Achilles Pelei filius, Laomedontias filia, vel neptis Laomedontis.

Obijcies. Patronymicum deducitur, siuè formatur *à matribus*, vt Maiades; Mercurius Maiæ filius. *Ab auis* Æacides, idest Achilles Æaci nepos. *A fratribus* vt Phoronis, idest Phoronei soror. *A Regibus*, vt Cecropides, Athenienses à Cecrope Rege. *A conditoribus*, vt Romulides, Romani à Romulo. *A maritis*, vt Menelais, Helena Menelai vxor. *A filijs*, vt Meleagris, Althæa Meleagri mater. *A nominibus vrbium*, vt Colchis, Medea à Colcho. Iliades, Troianæ ab Ilio. *A nominibus Regionum*, vt Tessalis, quæ à Tessalia est. Sicilis è Sicilia. *Significant interdum fabulam, vel historiam*, vt Æneis æneidos, fabula, vel historia Æneæ. Theseis. Thebais. Ilias: ergò falsum est patronymicum esse nomen, quod à proprijs græcorum nominibus deducitur, & propriè significat filium, vel nepotem, filiam, vel neptem.

Respondetur. Patronymicum duplex esse vnum proprium, quod significat filium, vel nepotem, filiam, vel neptem, & est illud, quod à proprijs græcorum nominibus deducitur; aliud in proprium, & formatur ab alijs, vt *à matribus*, *ab auis*, *fratribus*, *regibus*, *conditoribus*, *maritis*, *filijs*, *à nominibus vrbium*, &c.

A nominibus latinis non formantur, nisi parcissimè, & in magno opere, vt Scipiades.

Inuenta fuerunt ob carmina tantùm, in soluta itaque oratione vtimur rarissimè., & cum à doctis fuerint recepta, neque à nobis licet noua effingere.

Quatuor sunt patronymicorum formæ, quibus la-

ti-

tiui veuntur, in *des* masculini generis, vt Priamides, *as, is, ne*, fæminini, vt Ilias, Priamis, & Nerine.

In des fiunt à proprijs nominibus primæ, secundæ, vel tertiæ declinationis; nam quarta, & quinta caret proprijs. A primitiuis primæ declinationis *æ*, genitiui vtitur in *a*, & additur *des*, vt Maia, Maiæ, Maiades, Ænea Æneades, Anchise, Anchisades secundum regulam, sed additur *i* Anchisiades.

A primitiuis secundæ si genitiuus in vnicum *i* desinit, additur *des*, vt Priamus, Priami Priamides; Si in geminum i finitur, posterius vertitur in *a*, & additur *des*, vt Menetius, Menetij, Menetiades. Si desinit in *ei*, vertitur in *i* longum, vt Theseus, Thesei, Thesides.

A primitiuis tertiæ fiunt à datiuo addita *des*, vt Hector, Hectoris, Hectori, Hectorides. Scipio, Scipiades facit pro Scipionides. Achilles Achilleidos pro Achillides, & Laertes, Laertiades pro Laertides.

Fæminina in *is*, & *as* formantur à masculinis remota des, vt Priamides, Priamis. Laertides, Laertis. Si genitiuus primitiui habuerit *ei* additur s, vt Theseus, Thesei, Theseis, dos. Fæminina in ne fiunt à genitiuis primitiuorum addita *ne* penultima longa, vt Adrastus, Adrasti, Adrastine. Si habuerint *ei*, vertitur in j longum per Syneresim additur *ne*, vt Nereus, Nerei, Nerine. Si geminum i posterius mutatur in o, & additur *ne*, vt Acrisius, Acrisij, Acrisione.

DE FIGVRIS.

Figura triplex est constructionis, dictionis, & locutionis. Constructionis ad grammaticum pertinet, & circa grammaticales constructiones versatur.

tur. Dictionis ad poetas,& fit in dictione. Locutionis ad poetas,& oratores, & circa loquendi modum ; & non congruitatis regulas consistit.

Dico ; quòd figura est vitium cum ratione necessitatis,ornatusue gratia permissum.

Obijcies. Duo sunt vitia,quibus oratio barbara, atque rustica efficitur: sed figura est vitium: ergò figura,vel erit Solæcismus,vel Barbarismus.

Respondetur,distinguo minorem ; est vitium cum ratione,gratia,necessitatis, vel ornatus concedo minorem;aliter nego minorem ; ergò nego consequentiam. Certum est figuram esse vitium, quæ apparenter videtur solœcismus ; sed cum ratione propter necessitatem loquendi,& amplificationem,nè latinitatem nimis angustam faciamus ; cum rectè loquendi solutæ orationis sit authoritas non coartata ; sed laxa nimis. Solœcismus,& Barbarismus sunt verè vitia orationis,nec vlla ratione excusabiles: Est nāque solœcismus vitiosa partium orationis constructio,vt ego studeo grammaticam, pro studeo grammaticæ. Barbarismus,vt Gell. inquit lib. 3. cap. 6. *est dictio,aut omninò barbara,aut latina quidem,sed vitiosa scripto,vel pronunciatione,barbara omninò, & peregrina*,vt perla pro vnione, auiso pro admoneo, &c. vndè

DE BARBARISMO.

BArbarismus dicitur ab hoc nomine barbarus a. m. quod idem significat,ac dissonans, quia dissonat à vera latinitate. Apud priscos non barbarè,sed rusticè loqui dicebantur,quos nunc barbarismus appellatur. Apud poetas *Metaplasmus* dicitur.

Fit barbarismus tribus modis,idest,cum penultima di-

dictionis, quæ producta pronunciari debet, pronunciatur correpta, vt *idolum*, & correpta, producta, vt *Dominus*. Secundò, si barbaris vocabulis quis vtatur, vt si dicat *Soldatum pro milite, guerram pro bello, treguam pro inducijs*. Tertiò, cum scribat contra ortographiæ normam, vt *onor, estis, odiè*, absque nota aspirationis, &c.

Fit etiam barbarismus *Adiectione* litteræ, vt *Troas relliquias Danaum*. *Pro reliquias, Relligio pro religio*. Syllabæ, vt *Mauors pro Mars, Induperator pro imperator*. *Detractione* litteræ, vt *minus ineptus, magi seuerus quisquam, nec magi continens. Pro magis. Libet priu quid sit, sciscitari. Pro prius*. Syllabæ, vt *Salmentum pro salsamentum. Repostum pro repositum. Transmutatione* litteræ, vt *Tymbre pro Tymber*. Syllabæ, vt *displicina pro disciplina*. *Mutatione*, vt *olli pro illi, volt pro vult, Dauit pro Dauid, quit pro quid, maxumè pro maximè*.

Dices: quę hucusque, vt barbara tradita sunt, apud selectos, probatosque Latij auctores inuenimus: Sed absonum esset dicere latini sermonis testes, & patres barbarismo fuisse vsos; ergò non sunt benè hic traditi hi modi, quibus effingitur barbarismus. Maior probatur: barbara sunt hæc *Gaza, est enim Persicum*, quo vsus est Virg. lib. 5. Æn. *Et gaza latus agresti*. Et Horat. lib. 1. od. 29. *Icci beatis nunc Arabum inuides gazis*. *Acinaces, Parthicum, uel Medum*. Horat. lib. 1. od. 27. *Vino, & lucernis Medus acinaces*. Val. Flac. lib. 6. *Insignis manicis, insignis acinace dextro*. *Petorium uehiculum, quo Belgæ* vtuntur, *Essedum* ab eisdem inuentum vehiculum, sed apud Gallos, Brittannosque præcipuè receptum, ambo Gallica nomina. Virg. 3. Georg. *Belgica, uel molli melius feret Esseda collo*. Horat. lib. 2. epist. *Esseda festinat, pilenta, petorita, naues*. Et 1. serm. *Atque Caballi pascendi ducendo petorita*. *Magalia*, seu *Mapalia*, vt Seruius dicit Punica lingua ità agrestes casæ Afrorum dicebantur. Virg. 3. Georg. *Raris habita mapalia tectis*. Et 4. Æn. *Alatis tetigit magalia plantis*.

tis Liu. 9. bell. Punic. *Familia aliquot eum mapalibus, pecoribusque suis prosecuti sunt regem.* Ita *Pilentum* Hispanicum, est genus vehiculi ab ipsis inuectum, & Romani vsi sunt ad Sacra, ludosque. Liu. lib. 5. *Grata ea res, utque maximè senatui unquam fuit; honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad sacra, ludosque carpentis festo, profestoque uterentur.* *Rheda* Gallicum; apud Latinos *Carruca*, vtitur Cic. ad Att. lib. 5. *Hanc epistolam dictaui sedens in Rheda.* Et pro Mil. *Aduersi Rhedarium occidunt.* Sic *bouinari*, pro *tergiuersari*, *uitulari* pro *gaudere*, & horum duorum sexcenta, quæ licet obsoleta, tamen si parcius vtantur lumen afferent orationi.

Syllaba breui pro longa vtuntur, & è contrà frequentissimè. Virg. 3 Æn. *Italiam* (primâ est breuis; hîc longa) Italiam *primus conclamat Achates*. Propert. lib. 4. *Palluerunt* (longa est lue; hîc breuis) *ipso labra soluta mero.* Virg. 8. Æn. *Feruere Leucatem, auroque effulgere fluctus.* Terent. in Eun. *Menandri Eunuchum postquam Ædiles emerunt.* Sic in *steterunt, prodiderunt, occiderunt*, alijsque longis, sic contra in breuibus *religio, reperit, repulit*, reliquiæ, & sexcentis horum generum.

Adiectione litteræ vsus est Virg. 1. Æn. *Troas relliquias Danaum.* Et 5. *Retulit, & priscos docuit celebrare latinos.* Adiecit syllabam Ennius noster apud Tull. de diuin. *Vter esset Induperator*, pro *Imperator*, & Iuuenal. Sat 5. *Æquales tunc epulas ipsum glutisse putamus Induperatorem.*

Detractione litteræ. Terent. in Andr. *libet priu, quid sit, sciscitari. Proprius.* Idem Adeph. *Nam mirabar, quid hic negoti esset tibi.* Pro *negotij*. Sic *consili, remedi, ott* abiecto vltimo *i*. Detraxit syllabam Virg. 1. Æneid. *Manet alta mente repostum iudicium Paridis*, pro *repositum*. Sic *Ficulnus, eburnus, Dadalus, Æbra*, vbi deficit *e* in penultima. *Abstraxe* deficit *ys*, emissem, abest *si*, &c.

Trans-

Transmutatione litteræ *Thymbre*, pro *Thymber Euandre* pro *Euander*. Virg. 11. Æn. *Thymbre caput Euandrius abstulit ensis.*

Mutatione litteræ, *olli* pro *illi*. Virg. 5. Æn. *olli serua datur operum haud ignara Mineruæ*. Et *volt* pro *vult* frequenter apud Plaut. Terent. aliosq; Comicos.

Respondetur non omnia nomina nata Romæ tantum esse latina, sed etiam quæ apud probatos scriptores vsu recepta sunt, & hoc quò ad illa nomina, pro barbaris adducta, quæ barbariem amiserunt, vetustate recepta.

Quò ad alia dicimus poetas vsos figuratè illis, quæ alias barbara essent; nam cum syllaba ex breui fit longa, est *Diastole*, siuè *Ectasis*, cum ex longa fit breuis est *Systole*.

Epenthesis est cum in medio dictionis littera interijcitur, vt Syllaba alioquì breuis produceretur per positionem, vt *relligio*, vel syllaba interijcitur, vt *induperator*, qui assignant pro exemplo *Mauors* pro *Mars*, *Nauita* pro *Nauta* minus rectè faciunt, nam *Mars*, & *Nauta* per *Crasim* efformantur, vel *Syncopen* (de qua infra) ab Illis olim dictis *Mauors*, *Nauita*. *Crasis* illa dicitur, cum duæ pluresue vocales in vnam coalescunt, siuè illæ priùs habuerint dipthongum, siuè consonantis vim. Indè fit quod cum duorũ temporum vim vna in syllaba inclusam habuerint reddere syllabam longam, vt *cogo*, *cludo*, *bacula bobus*, *biga*, &c. quæ ante crasim dicebatur *coago*, *claudo*, *bouicula*, *bouibus*, *bijuga*. Non multum differt *Synæresis* à Crasi, quæ dicitur etiam *Sinecphonesis*, *Episynalæphe* illa est, quæ ex duabus syllabis vnam componit, retinet tamen duas vocales, non subijcit, vt Crasis, sed in vnum cum profertur cogit. Accidit in dissyllabis, vt *cui*, *Dy*, &c. quæ proferuntur, vt monosyllabæ, sic et iam dissyllaba fit, *antehac*, *alueo*, *deerat*. Fit trisyllaba Achillei, anteirent. Quadrisyllaba *anteeunte*, *Theodosius depofuerunt*. Pentasyllaba *duod.eutginti*.

Di-

Dicimus ad aliud argumenti membrum, cum detrahitur in fine dictionis littera, est *Apocope*, vt *nostin' vidistin' &c.* deficit *e*.

Syncopa cum de medio aliquid tollit, quòd si apud Oratores inuenies (quibus minus, quàm poetis licet his figuris vti) *nummum, sextertium, liberum*, in quibus deficit in vltima *or*. *Norunt, cognoram*, pro *nouerunt, cognoueram*. Non sunt barbarismi, cum ab vsitata ipsorum regula loquendi vsu probata non abhorreant.

Metathesis est, quæ litteras transponit, & ordinem permutat, vt *dare circum* pro *circumdare*.

Antithiticon est cum littera pro littera ponitur, hæc ergò alias barbara essent, si figuratè vtamur, vbi suauitas, necessitas, & auctoritas suadet in delitijs, habetur, nam hoc præstat figurata loquendi norma, ita tamen vtaris, si diligenter inspicies apud quos auctores inuenias poetas, an Oratores, vt suo poemati, & orationi appingere possis sani iudicij, & maturitate præditi hoc erit, vndè figura est arte aliqua nouata forma dicendi, causa breuitatis, & elegantiæ inuenta.

Item vitia oris, & linguę possunt esse in singulis litteris, nam si *I* crassè, quis pronunciauerit faciet *Iotacismum*. Si *L lambdacismum*. Si *M* plus æquo, *Metacismum* faciet.

Prætereà à vocis gracilitate *Ischnotesis*. *Platiasmos* à nimio hiatu vocis. *Chiloftomia* fiet cum in summis labijs vox scinditur. Igitur omnia, quæ plus æquo, minusuè sonantia ab eruditis auribus respuuntur, vitanda sunt.

Hæc tamen oris, & linguæ vitia potiùs ad Oratorem spectant, quam ad grammaticum, siuè litteratum, cuius est (vt Cornelius nepos dicebat in libello quo distinguit litteratos ab eruditis) *Diligenter, & acutè scribere, aut dicere*, non verò ipsi propriè competit agere, seù proferre. Oratorem quippè principaliter actionem decet. Tantùm Demosthenes actioni attribuit,

buit, vt iterum; deindè, & tertiò interrogatus, quæ Oratoris præcipua essent, idem semper respondit; *Actio*; vndè (pace ipsorum litteratorum dixerim) non rectè faciunt, qui emendatè, absolutèque orationis virtuti, & decori affirmant oris, & linguæ vitia officere. *Quid coturnus cum claua?*

Talia vitia in medium produxisse consultò fuit, vt quæ essent ad nostram materiam non spectantia, abundè innotescerent, ideoque non abhorrens nostra opinio videretur; tum quoque nè ingenia à bonis cæptis retraherentur, vel hoc naturæ morbo, sermonis puritati obstaturo malè hac de re intelligentia; vndè admonitos, & exhortatos velim adolescentes hæc vitia Orationis splendori nunquam, vel quidquam detraxisse, nec gloriæ impedimento fuisse. Hoc vitij genere *Aristotelem* philosophorum facilè principem laborasse accepimus, nec quia *Balbus* fuit, sui nominis fama claudicauit, aliosque relinquo apud illustres scriptores memoriæ posterum traditos. Equidem nullum est vitium, quàm hoc magis excusabile, in quo nihil ipsi peccauimus, sed potius naturam, vti nouercam accusare debemus. Quid est aliud nisi affectio, qua loquela abolitur, imminuitur, & deprauatur? Natiua linguæ conformationi oritur si nimis breuis, vel laxa fit, veluti cum fræno suo arctiùs, vel laxius alligetur, vel etiam si nerui septimi paris, qui ad musculos linguam mouentes, deferuntur, sint malè conformati, & concordes, vel etiam natiua ipsius oris positione.

Sed quomodò huc nolens sum adductus? aliqua profectò vis superior fuit, nam (dicam cum Ouidio in epist. Medeæ) *Nescio quid certè mens mea maius agat*. Attamen dum vis nescio quæ nos huc vocauerit, & vna tum sit etiam (ait Horat.) vt quod *Medicorum est promittant medici tractent fabrilia fabri*, ideò dicam de balbutie morbo facta.

Morbo sa tunc est oris, affectio, cum deprauatur à va-

varijs causis, quæ ad morbos similares, organicos, vel communes referuntur. Vndè aduertendum, quod os multas continet partes, vt sunt labia, dentes, gengiuę, palatum, vuulua, fauces, lingua, tonxillæ, larynx, & æsophagi principium, & secundum vniuscuiusq; partis læsionem, loquela deprauari potest. Hinc

Labiorum vsus, quò ad præsens, à natura fuit institutus ad vocem, & loquelam, quæ deprauatur, quando labia sunt leporina, vel in ipsis adest asprędo, rhagades, ac vesiculæ, spasmus Cynicus, seù canina conuulsio, seù risus sardonicus.

Dentes ad formandam vocem (vndè infantes nō loquuntur, antequam os dentibus plenum) & præcipuè ad quasdam exprimendas litteras incisorij cōferunt. Hinc Edentuli quasdam litteras pronunciare nequeunt. V. g. T, & R; vbi lingua ampliata prioribus dentibus inniti debet. Et Edentuli arctè dentes insititios sibi procurant aureo filo vinciendos, vt expeditè has litteras pronunciare valeant.

Gengiuæ quandoque adeò luxuriant, & intumescendo protuberant, vt dentes ferè obtegant, tunc affectus iste Parulis, & Epulis nominatur, qui loquelam vitiat. Tentantur quoque laxitate, putredine, & exesione.

Fauces, palatum, larynx, æsophagus, cæteræque in ore contentæ partes, aphthis tentantur, quæ sunt serpentia oris vlcera, puerilis familiaria, de quibus Hyppocrates aph. 24. sect. 3. inquit: *In ætatibus autem talia contingunt, paruis, & nuper natis puerulis, oris vlcera (quæ aphthæ vocantur) vomitus, tusses, vigiliæ, pauores, vmbilici inflammationes, aurium humiditates.* In puerulis aphthæ ab obstetricibus herbæ Alleluya decocto in vino albo persanantur. In adultis, si vulgaribus adhibitis remedijs non sanantur, à lue Venerea ortum ducant, oportet, & chemiæ ex promptuario expetunt medelam. Supra dictæ oris partes, vt plurimum tumori, erisipelati, inflammationi, & anginæ ob-

obnoxiæ sunt,vndè loquela non solùm languet,verũ etiam respiratio tàm difficilis , vt ægris suffocationis immineat periculum,eamque hiante ore aucupari cogantur.

Tonsillæ etiam non sunt immunes ab ægritudinibus, sed inflammatione , tumore & exulceratione infestantur, vbi tantilla hæc corpora satis magnam toti inferunt molestiam,& loquelam vitiant. Hic effectus est pueris perquàm familiaris.

Vuula, seù columella, seù gurgulio, seù gargareon, vulgò zizinello , ad vocis modulationem multùm facit,vndè aliqui anatomici vocis plectrum appellant. Hæc minutula pars peculiares nonnullos patitur affectus,nempè laxitatem,tumorem, inflammationem, qui vocis sonoritatem deprauant ; Vti etiam vlcere tentatur, vt plurimum à morbo Neapolitano , oreo, præcipuè hisce in nostris regionibus, & ab hac lue vuula adesa tales orbantur ægri,quibus vocis modulatio vnquam restitui potest. Huius praui affectus multas perfèci curationes solo mercurij suffumigio in parte,quo quandoque incassum adhibito , solo aquæ viridis Ioannis Hartmanni illinctu sanationem absolui . Hac aqua Adolescentulum in hipocausto à vulgaribus medicis ex guaiaco ligno,& salsa parilla decoctis frustrà cruciatum, curaui, qui amissa columella,nunc superstes vocem claram, sonoram, expeditamque conseruat:sed horum deploranda est salus, nam qui vuula destituuntur phthisici moriuntur,quia aeris frigiditatem,nè subito in pulmonem irruat,moderatur.

Morbosa quoque est affectio linguæ cum à varijs deprauetur causis , quæ etiam ad morbos similares, organicos,vel communes referuntur. Quò ad similares pertinet , humida intemperies cum materia coniuncta linguam molliorem , & laxiorem reddit, vt motus suos liberè exercere nequeat . Etiam nimia siccitas loquelam vitiat , vt contingit in febribus.

Morbi verò organici sunt, aucta magnitudo, & Galenus linguam vitio morbi in portentosam magnitudinem excreuisse, vt ore non caperetur, notauit. Pustulæ paruæ, fixuræ, tumusculi scirrhosi, scabrities, paralysis, Ranula, Carcinoma, quæ liberum linguæ motum impediunt.

Lingua in parte inferiori, in medio eius corpore ligamento valido,& membranoso ad robur, & habilitatem nectitur, cuius extremitas frænulum Anatomici appellant. Hoc in plurimis recenter natis adeò totam linguam alligat,vt diuelli obstetricis vngue (quod pernicie non vacat, nec admittendum) aut chirurgi scalpello soleat,nè suctioni, vel futuræ loquelæ impedimento sit, & vt liberè volui, atque moueri queat. Cæterum imperitè omnibus indifferenter infantibus interfecant,cum ex mille, quibus remansit,vix vnus balbutiat.

Denique communes morbi sunt, solutiones continui,seù vulnera eiusdem partis,vel apicis præcisio.

Lingua etiam adhuc alio tentatur morbo maligno, qui prunella dicitur, eò quòd lingua prunorum nigredinem,& colorem imitetur, superuenit hæc affectio ex febribus malignis,& pestilentibus.

Vox deprauatur, & imminuitur in catarrho suffocatiuo,ferino,& epidemico,vt etiam in raucedine; abolitur verò in ijs,qui muti ex toto nascuntur, alij morbosis causis repentè obmutescunt, alij à lingua resoluta,aut contracta,alij ab ictu capitis, externa vi,aut lapsu ex alto nonnulli ob dolorem stomachi, cordis,cerebri,oris,vterique cruciatus,&c.

Nasus denique ad vocem aliquid confert, & suas quoque patitur manes,vt est eius præcisio, vlcus,fætor,ozæna,carcinoma, polypus, sarcoma, erisypelas, gutta rosacea,lupus,noli me tangere,cancer,tentigo praua,coryza, siuè grauedo, hæmorrhagia, odoratus abolitus,&c. Ex omnibus supradictis.

Oritur *Balbuties* eiusmodi linguæ vitium, quo la-

bo-

borantes litteram R pronunciare nequeunt, vti etiã è verbis Ciceronis, patet, dicentis: *Cum ita Balbus esset, vt eius ipsius artis, cui studeret, primam litteram non posset dicere*. Et alibi: *Ita Balbus erat, vt litteram R non posset dicere*. Quæ verba contra illos faciunt, qui eos balbos contendunt. Qui litteram S proferre non possunt, non sunt balbi, sed blæsi. Alij I, alij L, complures M pronunciare nequeunt, iuxtà morbi conditionem. Hæc morbosa affectio, vel est natiua, vt in pueris, qui ob nimiam humiditatem hoc affectu laborant, & ætatis progressu liberantur, quo superflua humiditas absumitur. In quibusdam verò temperies humida tota vita perseuerat, & illi perpetuò balbi remanent, de quibus agit Hyppocrates Aphor. 31. sect. prima his verbis: *Balbi ab alui profluuio diuturno maximè capiuntur*. Aliæ loquendi difficultates, sublatis causis, statim auferuntur. Sed *Obe iam satis est, sat prata biberunt*.

Ad nostra redeamus, illosque adolescentes admonebo, ne animos despondeant, quia ad altiora euecti ad oratoriæ laudis palmam promerendam diriguntur, si forsan natura hoc vitio laborauerint.

Hoc vnicum, sed Ideale exemplar Demosthenis, industremque medelam proponam, qui ad vitia oratorem deturpantia præseferenda in se vnum omnia natus videbatur; Namque primam litteram eius artis, cui totus obstinatè animum addixerat, cum dicere non posset ore insertis calculis, expeditè proferre didicit: humerum, quem sæpius inter dicendum attollebat, gladio supernè appenso, vt eius metu iniecto, nè pungeretur, demisit. Actionem omnem ante speculum tanquam magistrum composuit, & etiam histrionem: Pectoris, & laterum angustias, sicut, & vocis exilitatem, & acerbitatem dilatauit, & ad sonoritatem perduxit. Per aspera, & aduersa loca vno spiritu plures versus recitare assuescens, sic tonare, non orare videbatur, locumque prouerbio fecit: *latera Demo-*

 sthe-

ftenis. Patientia durauit aures propè flumina obluctatarum aquarum fragoribus obstrepentia declamans, vt in actionibus turba: um fremitu non interrumperetur. Hæc omnia, aliaque apud Plutarcum, Lucianum aliosque, in eius vita multò temporis spatio domi peregit, & nè aliqua occasio ad egrediendum impelleret capite semiabraso, & barba se domi detinuit, eò tandem euectus est, vt ipsemet Cic. fateatur maiorem partem Demosthenis abesse, cum legimus, tantùm ei ded actio, vt illud Æschynis apud Plutarchum in apophr. demonstrat, quem relinquo. Ad summam industria Naturam vicit Demosthenes. *Præliatus est* (ait Val. Max. lib. 8 cap. 7) *cum rerum natura, & quidem victor abiit malignitatem eius pertinacissimo animi robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industria enixa est.* Nil tàm arduum, quod sedula industria vincere nequeat.

DE SOLOECISMO.

SOlœcismus est sermo contra artis grammaticę regulas, qui contextum orationis deprauat. Dicitur à Solone, qui à Cræso discedens, & Ciliciam profectus, ibi Ciuitatem condidit, & à suo nomine Solos dixit in qua Athenienses colonos statuit, in quam temporis interuallo, cum alieni populi accederent, vocem corrumperant, & ab Attica lingua desciscentes Solœcizare dicti sunt, vnde tractum solœcismi verbum.

Solœcismus fit quatuor modis. 1. *Adiectione*, cum adijcimus aliquod contra grammaticæ præcepta, vt video cum oculis, ludo cum talis. 2. *Detractione*, cum aliquod eodem modo detrahitur, vt proficiscor tem-

templum, pro in templum, redeo agro, pro ex agro. Ne hoc fecit, pro ne hoc quidem fecit. 3. *Transmutatione*, cum turbatur partium orationis ordo, vt quoque ego: Enim hoc voluit. 4. *Immutatione*, cum vna pars orationis pro alia ponitur, vt stulti graue ferunt res aduersas, graue pro grauiter, nomen loco aduerbij.

Fit etiam solœcismus in cœteris partibus orationis. Similiter *per ea quæ cognata sunt*, idest eiusdem generis, vt eo illic pro illuc: Quid huc agis? pro hic: Vter est doctior Franciscus, aut Antonius? aut pro an.

Fit denique per ea, quæ accidunt partibus orationis. 1. *Per genera*, vt læta vultu hospitem suscepit, pro læto vultu. 2. *Per casus*, vt vnde venis? Neapolim. 3. *Per numeros*, vt si vnum aduocans, dicas venite. 4. *Per personas*, vt si aliquem causa honoris ita alloquaris, accedat, sedeat, dicat quæso, pro accede, sede dic: 5. *Per modos*, peto vt dicis mihi pro dicas. 6. *Per tempora*, vt mox redeam, pro redibo. 7. *Per genera verborum*, cum ponitur verbum actiuum pro neutro, &c. Proinde iure à premijs submouit Polemon Sophista certamini præsidens Histrionem tragædiarum, qui in olympijs contra actionis præcepta peccauerat. *O Iuppiter* pronunciauerat, ostensa terra: *O terra* manu in Cælum erecta, non illepidè dicens. Hic manu commisit solœcismum.

Dices. Quamplurimi modi solœcismi apud selectos auctores, & linguæ testes inuenimus: ergò vel isti in tale vitium deciderunt, vel vos malè dixistis: sed primum non potest dici: ergò secundum erit verum. Probatur antecedens ex Virg. Æn. 4 *Ipse Deum manifesto in lumine vidi intrantem muros, vocemque his auribus hausi.* Hisce oculis vidi, idem vtitur, en quomodo superfluum videtur adijcere. Detraxit particulam, cæpit. Verr. 5: Cic: *Ridere* (ait) *conuiuas, cachinnare ipse Apronius.* Idem ad Att. lib. 6. *Statua, quæ ad opis*

per te posita in excelso est. Detraxit ædem. Transmutatione. Cic. vtitur cum dicit pro Cluent. *Animaduerti Iudices omnem accusatoris orationem in duas diuisam esse partes*, ordo erat; *in duas partes diuisam esse*. Immutatione vtitur Cic. ad Att. lib. 2. *Philotimus nullus venit*, & lib. 13. *Quàm turpis est assentatio, cum viuere ipsum turpe sit*, pro non, & vita. Virg. 6. Aen. *Horrendū stridens*, pro horrendè.

Respondetur ex Quint. hæc figuratas loquendi formas esse, non verò solœcismi species; cum enim aliquid adijcitur *Pleonasmos* dicitur, aliqui omnimodò Pleonasmos, vt vitium adducunt, sed simpliciter falsum dicerem tunc vti poterimus, cum aliquam emphasim, & veluti quoddam exuberans testimoniū videmur dicto adijcere veluti illam Virg. *his auribus hausi.* Terent. *hisce oculis vidi.* Frigidum tamen est scribo cum calamo, quod si his consimilia diceret nō indignus simili Ciceronis responso euaderet vrbanè vellicauit Hircium dicentem nouem exactis mensibus filium in matris vtero latum fuit, cui Cicero: Quid aliæ matres in pænula ferre solent? vitium non erit, sed virtus, si sale adsperseris.

Eclypsis est, quæ aliquid ab oratione subtrahit, cauendum tamen, nè aliquod remoueatur, quod sententiam corrumpat, & aliquid orationis præcipuum membrum mutilet, id auferatur, ex quo potius dignitas, & venustas orationi imponatur hoc est proprium figuratæ locutionis.

Per *Hyperbaton*, & *Anastrophen* transmutatio euenit primum simplex ordinis structura inuertitur, vt in exemplo Cic. pro Clien. Secundum, quando duorum verborum ordo peruertitur, vt nobiscum, mecum, &c. Vrbem quam statuo, pro quam vrbem statuo, hanc tene regulam, vt si duriusculè sonet sententia non inferas orationi.

Enallage, cum vna orationis pars pro alia ponitur, quæ immutatio admittitur vti figurata, vt viuere pro

vita

vitā. Terent. in Andr. act. 4. *Ita facto opus est*, pro fieri. Alijs quoque modis Enallage committitur, nempè per modos. Terent. in Andr. act. 2. *Si te æquo animo ferre accipiet, negligentem feceris*, pro facies. Per tempora. Cic. in Verr. 3. *Vnum ostende in tabulis, aut tuis, aut patris tui vicisti*, pro viceris. Per casus. Cic. pro Rosc. *Duo sunt isti Roscij, quorum alter Capitoni cognomen est*, pro capito. Per numeros. Plin. lib. 19. cap. 23. *In Africa maior pars terrarum non bibunt inopia imbriū* pro bibit. Itaque vsus, autoritas, orationis venustas, & splendor potest probare, quæ contra regulas artis sunt.

DE FIGVRIS CONSTRVCTIONIS.

Figura constructionis est apparens quædam dicendi incongruitas, vsu auctorum approbata, ratione excusabilis, causa breuitatis, & elegantiæ inuenta.

Figuræ constructionis sunt, Euocatio, Appositio, Syllepsis, Prolepsis, Zeugma, Synthesis, Antiptosis, Synecdoche. & Hellenismus.

DE EVOCATIONE.

Evocatio est reductio tertiæ personæ ad primam, vel secundam sine copula; vt *ego Fabius lego. Tu Petrus studes. Nos Iuuenes scribimus. Vos pueri luditis.*

Dicitur ab euocando, nam prima euocat ad se secundam, vel tertiam.

DE APPOSITIONE.

APpositio est coniunctio duorum substantiuorum in eodem casu sine copula, quorum vnum declarat alterum.

Fit tribus de caussis, restringendæ generalitatis, vt *Vrbs Roma, arbor laurus, mensis September, fluuius Sibaris, animal equus* Remouendæ æquiuocationis, vt *comedi canem piscem*. Est æquiuocatio, quæ diuersa significat, vt *Leo animal, & signum cæleste. Canis animal, signum cæleste, & Piscis. Lupus quadrupes, & piscis.* Attribuendæ proprietatis, vt *Cicero Orator, Corydon pastor; Sicilia Insula.*

Nec refert, an substantiua illa eiusdem sint generis, & numeri; an diuersi, vt *expecto filium meas delitias. Fuge mulieres auarissimum genus.* Virg. *Corydon ardebat Alexim Delitias domini.* Idem. *Quid meruere boues animal sine fraude dolisque.* Ouid. 1. Met. *Effodiuntur opes irritamenta malorum.*

DE SYLLEPSI.

SYllepsis latinè conceptio, vel comprehensio, est adductio indignioris ad dignius.

Fit pluribus modis, sed præcipuè quatuor, genere, numero, persona, & casu.

Ge-

Genere, cum masculinum concipit fœmininum, vel neutrum, vel vtrumque, & fœmininum neutrum, & adiectiuum ponitur in plurali, vt *pater, & mater sunt boni. Rex, & Regina pij. Bos, & Iumentum ligati. Dominus, serua, & mancipium sancti. Lena, & scortum impudicæ.* Si erunt plura inanimata, vel alterum solum animatum adiectiuũ erit neutri generis, vt *penna, & atramentarium sunt necessaria pueris. Honor, & gloria sunt iucunda homini. Atramentum, & vestis sunt nigra.* Dicitur etiam, sed rarissimè, *honor, & gloria sunt iucundi.* Lucanus. *Per vim sunt leges, & plebiscita coactæ.*

Numero, cum pluralis comprehendit singularem, sed pluralis debet præcedere, & verbum cum eo concordare, vt *Discipuli, & preceptor student. Filij, & mater deambulant.*

Aduertendum, quòd si dixeris. *Discipuli cum preceptore student* non erit figura, cum nihil habeat incongruitatis. Si precedit singularis est Zeugma, vt *mihi studium, & nummi placent.*

Persona, cum prima complectitur secundam, vel tertiam, vel vtramque; & secunda tertiam, vt *ego, & tu legimus. Ego, & ille currimus. Ego, tu, & Lælius studemus. Tu, & Antonius inuidetis. Si tu, & Tullia lux nostra valetis. Ego, & suauissimus Cicero valemus.*

Casu, cum nominatiuus concipit ablatiuum, vt *Scipio cum Ioanne disputant.* idest Scipio, & Ioannes. Virg. *Remo cum fratre Quirinus iura dabunt.* idest Quirinus, & Remus.

Interdùm fit personâ, & casu simul, vt ego tecum scripsimus. *Ego cum seruo canauimus. Vos nobiscum ridemus. Tu mecum præliabimur. Tu cum vxore altercamini.* Fit etiam genere, & casu simul, *vt filia cum patre morigerati.* Virg. *Diuellimur indè Hiphitus, & Pelias mecum.* Cic. ad Att. lib. 7. *Ipse cum fratre Capuam consules adesse iussi sumus.* Virg.

Ilia

Ilia cum lauso de Numitore sati. Sed vsitatius dicitur sine figura: *Scipio cum Ioanne disputat. Ego tecum scripsi. Ego cum seruo cenaui. Vos nobiscum videtis. Tu mecum præliaberis. Filia cum patre morigerata. Ilia cum Lauso sata.*

DE PROLEPSI.

PRolepsis latinè præsumptio, siuè anticipatio; præmittit totum, cum quo verbum concordat; postponit partes non repetito verbo, vt *milites pugnant, alius ense, alius hasta, alius pugione, hic equester, ille pedester.* Homines *pallent, alius timore, alius amore, alius inuidia, alius fame.*

DE ZEVGMATE.

ZEugma latinè connexio, siuè adiunctio, fit cum pluribus substantiuis vnum verbum, vel adiectiuum deseruit, concordatque cum proximo, & fit quatuor modis, genere, numero, persona, & numero, & persona simul.

Genere, vt *erant illic genitor, materque mæsta. Mare rubrum, & orientis Oceanus refertus est syluis.*

Numero, vt *tum rationes adductæ; tum authoritas tua me à nimio dolore deterruit. Tutatur fauor Aurialum, lachrymæq; decoræ.*

Persona, vt *Sordent tibi munera nostra; nos quoq; Clinia seruulum misit, & ego nostrum Syrum. Prudens dici delector ego, & tu.*

Numero, & persona simul, vt *miro desiderio me, vrbis afficit, & omnes mei, tuque in primis. Mihi curæ est, vt tu ipse, tuique omnes scire possint te mihi esse charissimum.*

Zeugma est triplex. Protozeugma, cum verbum, vel adiectiuum præponitur, vt *scripsi ego, & tu. Casta est mater, & filiæ. Roboant syluæ, & magnus olympus.*

Mesozeugma, cum verbum, vel adiectiuum interponitur, vt *Pater, mater est modesta, & filij. Frater, mancipium occisum est, & soror.*

Hypozeugma, cum verbum, vel adiectiuum, postponitur, vt *ego, & tu scripsisti. Filiæ, & mater casta est. Socijs, & rege recepto. Pater, mater, & filij sunt honesti. Antonius, Antonia, & mancipium locutum est.*

Notandum, si aderit aduerbium similitudinis, vel comparationis concordabit cum remotiori, vt *ego, sicut fœnum, arui. Tu velut pica, garris. Montes, sicut cera fluxerunt. Hoc tu prudenter, vt ego fecisses. Ille proindè, vt tu, liber est. Ego melius ista, quàm tu, facerem.* Idem fit per nisi, vel præterquàm, vt *nemo nisi stulti cachinnantur. Nullus præterquam effrontes, mentitur.* Terent. *Talem filium, nulla nisi tu, pareret.* Sed poetæ metri causa aliter quandoque, & figuratè loquuntur. Virg. *Nil hic, nisi carmina desunt.* Ouid. *Quid nisi secretæ læserunt Phyllida Syluæ.*

Notandum. Est alioqui nouata dicendi forma, quam, nec syllepsim, nec zeugma propriè dixeris, sed est quoddam incertum, & innominatum figuræ genus, nisi manis præposterum zeugma nuncupare. Liu. lib. 1. *Ego populusque Romanus populis priscorum latinorum bellum indico, facioque.* Plaut. ad Cic. *Amor tuus, ac iudicium de me vtrum mihi plus dignitatis in perpetuum, ac voluptatis quotidiè sit allaturus, non facilè dixerim Iulius obsequens. Cœlum, ac terra ardere visum.*

DE

DE SYNTHESI.

SYnthesis, est cùm verbum, vel adiectiuum discordat in voce ab eo, cui redditur, & concordat in sensu, vt *Populus clamant. Turba ruunt. Pars in frustra secant. Rosa pulcher.*

Fit quatuor modis, in genere, numero, in genere, & numero simul, & in numero, & persona simul.

In genere, vt *vbi est scelus, qui me perdidit. Capita coniurationis sunt cæsi, & securi percussi. Præneste sub ipsa*, idest Ciuitate. *Transtulit in Eunuchum suam*, idest comædiam.

In numero, vt *pars vrbem petunt finitimam. Turba ruunt. Venetiæ est celeberrima. Missi magnis de rebus vterque legati.*

In genere, & numero simul, vt *gens armati. Plebs superbi. Subeunt Tegæa iuuentus. Auxilio tardi. Pars hominum validi turres, & mænia scandunt.*

In numero, & persona simul, vt *huc omnis turba coimus. Populus superamur ab vno. Magna pars studiorum amænitatem quærimus. Vterque compleuimus mensuram.*

Præterea erit Synthesis, si cum significato plurium copulatorum singularis numeri concordabit verbum numeri pluralis, vt *Cicero, ac Terentius latinam nos docent linguam*. Virg. Æn. 12. *Fors, & virtus miscentur in vnum.*

DE

DE ANTIPTOSI.

Antiptosis pen. pro. est casus pro casu positio, vt *alienis rebus curas*, pro alienas res. In soluta oratione fugienda, ac poetis relinquenda. Est tamen quædam vsque adeò ab oratoribus vsurpata, vt omnibus liceat, & elegans habeatur, vt *id genus*, pro eius generis, *omne genus*, pro omnis generis. *Id ætatis*, pro eius ætatis. *Pendeo animi*, pro animo, *quot hominum litigant*, pro quot homines.

Est, & illa antiptosis, si antecedens cuiuscumque casus in relatiui casu ponatur, vt *Scaptius, qui fuit in Cappadocia, puto esse satisfactum*, pro scaptio. *Naucratem, quem conuenire volui, non erat in naui*, pro Naucrates. Sed comptior multò, ac elegantior est si relatiuum præponatur, subsequatur antecedens, vt *quē tibi est liber, ego emeram*. Sulp. ad Cic. *Quæ res mihi non mediocrem consolationem attulit, volo tibi commemorare*. Terent. *Populo, vt placerent, quas fecisset fabulas*. Ouid. *Cecidere manu, quas legeras herbas*.

Fit omnibus casibus. In nominatiuo. Virgil. *Proÿce tela manu sanguis meus*, pro mi. In genitiuo. Virg. *Cerealiaque arma expediunt fessi rerum*, pro rebus. Terent. *Quid faciam mei*, pro de me. Datiuo. Terent. *commigrauit huic viciniæ*, pro ad hãc viciniam. Accusatiuo Pomp. *Quot lætitias inspiratas modò irrepsere mihi in sinum*, pro lætitiæ. Vocatiuo. Pers. *Censoremue tuum, vel quod Trabeate salutas*, pro Trabeatus. Ablatiuo. Virg. 10. Æn. *Haret pede pes* pro pedi. Terent. in Eun. *quid illo faciemus*, *pro illi*.

Nec sunt nobis huiusmodi orationes licitæ, nisi in similibus operibus, & æquè parcè. Imò nisi au-

tho-

thoritatem pro ratione excusante habeamus, erit solœcismus.

DE SYNECDOCHE.

Synecdoche fit cum tribuimus toti, quod est partis. Fit per verbum passiuum cúm accusatiuo, vt *moueor manum*. *Polluor faciem*. *Satiatur ventrem*, ideft habeo manum motam, faciem pollutam, & habet ventrem satiatum. Virg. *Expleri mentem nequit*. Lucanus. *Pluribus ille notis variatam tingitur aluum*.

Fit per neutrum effectiuum cum accusatiuo, vel ablatiuo, vt *caleo manus*, *frigeo pedes*, *doleo stomacho*, *rubeo facie*.

Fit per adiectiuum cum accusatiuo, vel ablatiuo, vt *Æneas os*, *humerosque Deo similis*, ideft habens os, & humeros similes Deo. *Nudus pedem*, *vel pede*. *Nigra oculos*, *vel oculis*. *Flaua capillos*, *vel capillis*. *Albus dentes*, *vel dentibus*.

Fit per participium præteriti temporis cum accusatiuo, vel ablatiuo, vt *sinus collecta fluentes*. *Redimitus tempora lauro*. *Deiectus animum*, *vel animo*. *Mulier succinta vestem*, *vel veste*. Vtuntur ea sæpè poetæ, rarò Historici, nunquam Oratores.

DE HELLENISMO.

Hellenismus, vel Græcismus est locutionis forma, quæ in Latium translata græcanicæ syn-

ta-

taxis leges seruat, pluribus modis contingit.

Primò, cum latia syntaxis non obseruatur, sed græcanica. Lucce. Cic. lib. 5. epist. 4. *cum scribas, vel agas aliquid eorum, quorum consueuisti, gaude.* Virg. 1. Æn. *Iustitiæ nè priùs mirer, belli, nè laborum.* Horat. lib. 2. od. 9. *Desine mollium Tandem querelarum.* Sic etiam, quia græci infinito loco gerundiorum, & supinorum vtuntur, latij poetæ ipsos sectantes infinito quoque vtuntur loco gerundiorum, & supinorum. Virg. Georg. 1. *Fœlix ponere vites,* scilicet ponendis viribus. Sic in gerundio in dum cum verbis motus. Horat. lib. 1. od. 2. *Omne cum Proteus pecus egi altos. Visere montes.* scilicet ad visendum. Cum adiectiuis facilis, promptus, &c. propriè apud poetas est vsus, & cum adiectiuo paratus etiam apud Oratores. Horat. lib. 3. od. 21. *Segnes non dum soluere Gratiæ.* Virg. ecl. 7. *Et cantare pares, & respondere parati.* Cic. pro Quint. *Id quod parati sunt facere.* Et lib. 15. epist. 4. *Pericula subire paratissimus.* Similiter in gerundio in Di. Virg. Æn. 2. *Nec sit mihi cura mederi.* Cum adiectiuis etiam. Aen. 4. *Doctus sagittas tendere.* Iungitur quoque cum substantiuis præcipuè apud historicos. Liu. lib. 30. *Tempus est aut pacem componi, aut bellum nauiter geri.* Cæsar. 7. bell. Gall. *Consilium cepit omnem à se equitatum noctu dimittere,* & apud Cicer. in Top. legimus. *Sed iam tempus est ad id, quod instituimus accedere.* Idē in supinis accidit. Virg. Ecl. 5. *Tum dignus amari.* scilicet amatu.

Secundò fit cum aliqua particula subintelligitur. Virg. Aen. 2. *Os, humerosque Deo similis,* scilicet secundum. Sic etiam *flaua comas,* scilicet comis, vel secundum comas, *fidens animi,* scilicet animo. *Noli certare duobus,* scilicet cum duobus.

Tertiò, si adiectiuum neutrum masculino, vel fœminino substantiuo iungatur. Virg. Ecl. 4. *Triste lupus stabulis.* Æn. 4. *Varium, & mutabile semper Fœmina.*

Cic.

Cic.lib.6. epist.12. *Cum omnium rerum mors sit extremum.*

Quartò, in declinatione, vt *Arcados* genitiuus pro Arcadis. *Platona* accusatiuum pro Platonem, sic *Arcadas* pluralis accusatiuus pro Arcades.

Hellenismus est forma illa Salustiana in Iugurt. *Quod si iure despiciunt me.* (dicebat Marius in or.) *faciant idem maioribus suis*, quem locum multi deprauarunt hoc non aduertentes: Illud dicere voluit, *faciant*, scilicet idem, quod maiores sui fecere. Similiter dixit Lucretius lib.2. *Animalia cum sint. Atque animalibus sint mortalibus vna eademque* pro vnum, & idem, quod animalia mortalia sunt. Et lib.3. *Sceptra potitus eadem alijs sopitus quiete est*, pro eadem, ac alij, & lib 4. *nempè eadem facit, & scimus facere omnia turpi*, pro eadem quæ turpis, & Horat. lib. de Art. poet. *Inuitum, qui seruat, idem facit occidenti*, pro idem, ac si occideret.

DE OSCVRITATE ORATIONIS.

Obscura redditur oratio inusitatis vocibus, vt *antigerio* pro valdè, *topper* pro citò *Acyron*, siuè *improprietas* est hæc, *colorem audio, video sonum. Circumscriptio inutilis*, *est* cum proprio nomine abutimur, vt si dicamus *sanguine cassam, terriginam, domi portam*, *potiusquam Cocleam*: Hæc *Periphrasis* dicitur, qua poetæ vtuntur, sed cum iudicio *Homonimia* est in voce apta ad plura, vt *Taurus* nescitur, *an mons, signum caleste, animal, an radix*. *Anphibolia* est in sermone, vt *omnes socrus oderunt nurus*. *Longa Parëthesis* obscurat, nam sensum interrumpit, animumque diuertit. *Synchisis*, cum verborum sedes malè inuertitur, vt *Arsit penè Macros, dum turdos versat in igne* pro Penè ii. Macros, dum turdos versat in igne. DE

DE INVENVSTA ORATIONE.

PErissologia, seù *Macrologia* fit cum sermo est superfluus, Liu. lib. 6. *Legati non impetrata pace retrò domum vndè venerant, abierunt.* *Tautologia* est iteratio inutilis verbi, *Battologia* etiam dicitur à Batto pastore Lyrico poeta idem semper recinente, quem expressit Ouid. 2. Met. *Sub illis montibus inquit erāt, & erant sub montibus illis.* *Cacophanton*, seù *Æschrologus* est, quando particulam cum *n.* sequitur. Aen. 1. *Numerum cum nauibus aquat.* *Pleonasmus* est vitium, nisi vtatur quis, vt diximus. *Tapinosis est*, cum rei dignitas, vel magnitudo diminuitur, vt cum *Sacrilegum, Parricidam*, hominem nequam vocemus. *Cacophonia* fit ex concursu vocalium, præcipuè similium, vt *restitue æternitati ingenium.* *Aspera fit* oratio concursu consonantium, vt *Rex Xerses superauit.* *Obtusa*, si ab eadem parte incipiat, sequens dictio, à qua prior desinit, vt illud Cic. *O fortunatam natam.* *Insuauis* denique, cum plures voces in idem exeuntes addensantur, quæ dicitur *Homæoptota*, vt illud Ennij, *Mærentes, flentes, lachrymantes, acmiserantes.*

Hactenus hæc scripsisse meæ fuit opellæ, quæ non ex aliorum labore tumultuaria quasi opera collecta, aut scripta fuisse, qui non videbit erit nemo; turpe, pudendumque semper duxi ex aliena industria gloriam quærere, nec bonum otium in hac re conterere piguit, imò in hæc potissimùm inuigilasse meritò cōsilium fuit, quippè qui nec meliorem, nec iucundiorem fructum præcepturos adolescentes præsenti. Vosmetipsi plenum testimonium reddere poteritis, qui in hæc mei laboris primitias animum, ingeniumque intendere non dedignati estis: quàm acriora nunc vestra euaserint ingenia vos fateri liberè poteritis, vel in qualibet nostræ grammaticæ parte rationibus educati, non sub grægaria tot, tantorumque auctorum

turba tenebras potius offusa è triuijs petita normas, quàm lumen latinæ linguæ allata instituti estis, & exculti; Etenim quæ vestræ vtilitati tradidi præcepta non vulgari industria delegimus, & vndique conquisiuimus, nec vt passim sors tulit nostro huic libro inserusimus, sed quodque suæ sedi aptè locaui, vt hæc excepturis promptior via sterneretur, nè parum sani iudicij apud vos haberer. Itaque bono esse animo, nam hoc veluti nutrimento ingenia imbuti grauioribus, nè dum auctorum lectionibus, verùm disciplinis mancipari fæliciter eueniet, & ad altiora euehi vestræ laxabitur potestati. Me verò, qui nunc primus lapidem moui ad grauiora lacessere, si hos labores probaueritis, vestræ erit magnificentiæ, quòd si forsan quid minus rectum fluxerit nullum fore peccatum existimauerim, vbi nullius exemplum me excitauerit. Vtcumque erit, si quid boni interlucebit Deo Optimo Max. acceptum refero, cui

INSCRIBATVR; QVI NOBIS HÆC OTIA FECIT,
ET DECVS, AC HONOR OMNIS, LAVDES GLORIA

FINIS.

Ad Auctorem

CAROLVS MVSITANVS.

Anagr. puriss.

LAVRO, SIC NATVS SVM.

Dodecastichon.

QVod bellum? quis sese infert? quibus inclytus armis,
Et claro Latium nomine, victor init.
At sunt bella Theses: calamus fit bellicus ensis,
Pro clypeo tendit CAROLVS atque librum.
Perdita quæque ruit; quæ fusa miserrima turba est;
Strata simul monstrant, vel duo Monstra, duces.
Hic stupida, Ingenio superata Inscitia, tanto;
Pressa illic miserè degener Inuidia.
Non modo Mars, & Amor: vel habet sua castra Minerua;
Quæ gerat arma; hostes, quos benè vincat, habet.
Ergò immortali SIC NATVS, CAROLE, LAVRO
Iure es; iure geras, iure perennis oues.

Aliud Anagr.

Dominus Carolus Musitanus, Ciuitatis Apruzi.

Puriss.

Studiosus Latium scrutans: vnica promit, sua.

ODE

Viribus quidquid premitur superbi
Temporis; sedes habuit perennes
Nulla Vis, Virtus, cecidere verò
Falcibus Æui.

Sic vides agri segetem feracem,
Quæ modo Regis rigidique, diri,
Arx fit econtra variando formam
Vertitur Aulam.

Turris en fortis videas cacumen,
Quod coruscis syderibus minatur,
Iam quati, solo celeri ruina
Fulminis ictu.

Sed quid ? audaces iterare tentat
Forsan insultus ? cecidere nunquam
Dona Parnassi bifidi decora
Omine Phæbi.

Certius certò fore gratiora,
ISTA, quæ promit SOBOLES MINERVÆ,
Nam nè Musarum fore MVSITANVM.
Nescis Alumnum ?

Ecce iam Musæ Latiæque honores
Reddit, aurata ratione, priscos
Rebus obstrusis referendo lucem
Stamine Gnosso.

Illa suspenso puerile more
Litium grato decorata ritu
Serta præcunctis rapit, & venusta,
Et decus omne.

Nunc meret certè memoretur altas
Illa virtutes, DVCE TE, & referri
Inter, æquando simul atque laudis
Æthera fastis.

Ferdinandus Compagnone.

IN COMMENDATIONEM LIBRI.

Epigramma.

RVmpe moras quisquis virtutum culmina tēdis à
  Parnassique cupis pellere fonte sitim.
Huc age; iam Musæ Latiæ thesaurus habetur,
  Aurea quo iuuenum dogmata turba capit.
Nam docet, & miscet (mirum) præcepta Sophorū,
  Atque vnit fructus cum latiosque sophis.
Si sapis ergò cohors iuuenum iam munera carpas,
  Quæ Musitanus porrigit; atque cape.
Hoc duce Castalios poteris sic pergere fontes
  Mater iam menti sollicitando tuæ.
Tempora prætereunt, fluctans nam labitur ætas,
  Attamen an fuerint illa benigna latet.

Ferdin. Compagnone.

D. CAROLO MVSITANO VIRO DE HV, manis artibus benè merenti.

A. C.

O. D. E.

INcognitos, & rupibus inuios
  Calcare calles omnibus haud datur,
    Præluceat cæptis secundus
      Nescio quis Deus, & potensuis.
Mentem supernè deueniens agat.
  Per liberum sic Dædalus aera
    Se credidit pennis, viamque
      Syderibus quoque præparauit.
Nec æquor ignotum, irrequietaq;
  Fræta abiq, nullo rumpere sydere

Pup.

Puppi ticata ausus fuisset
Auspicio Danaus secundo;
Indoctaq; Argi littora tangere
Carina. Primus pandere carbasa
Nec Tiphys exlegi profundo
Et noua dicere iura uentis.
Nec regna Ditis squalida luctibus
Ionabilisque vndam immemorem stygis
Videre bis fas Herculi esset,
Tænarium quoq; Ianitorem
In vincla dextra ducere territum.
Quis ergò ad hæc te præposuit Deus,
Quis peragenda ò Musitane?
Ac honor, & decus omne sæcli.
Certè hisce cæptis Genius adfuit
Acuminatas dum artibus alligas
Formas, & enthymema curtum,
Atque rotatum agitàs dilemma.
Tu primus æquis cælitibus magis
Occulta linguæ mente subis tua
Sedes, & inter iam Lycæi
Ausoniæ residere musæ.
Iocosa, sed quò progrederis lyra?
O pone finem, & desine, desine
Hæc Mincia musa canenda,
Tam tenui resonare buxo.

Eiusdem Ode.

EXperet, ò quam! posteritas Musitane decenti
Officio hos pensare labores,
Lætaq; certabit per sæcula tollere cælo
Laudibus immortale vicissim.
Nomen. Acidaliæ donandus frondis honore
Certè; cedro scribere digna.
Ausus quam bellè. Qui iurgia docta Stagiræ
Artibus ingenuis religasti.
Eloquij formas certa ratione doceri

Est

Est opus omne tuum:prius vnquam.
Cognouisse fuit causam qua lingua niteret
Hæc Latij,stabantq; profundo
Cuncta sinu demersa,nec alta silentia primus
Rumpere,vel quicquam fuit vlli.
O ter fœlices,ac amplius attigit esse
Nobis ! ecquæ læta tulerunt.
Sæcula! sorsq;hilari arrisit,qua splendida fronte!
Rudibus exuuijs spoliata.
Præsens hæc nostra ætas iam iam cuncta reuisit:
Omnia nunc noua;quæ addita priscis.
Sæclis sunt, numero prope cernimus omne carere;
Ingenium quot protulit artes?
Concita tormentis pila ardet,conterit vrbes.
Eminus æterna æra liquescunt.
Nunc ludunt telæ varia fugiente figura;
Nec vultus tot Ianus habet,nec
Proteus induit ora.Insignes prisca vetustas,
Nunc Zeuxes celebrare decet nunc
Parrasios,nunc Protagoras,aliosque verendos
Fama;nunc committe tabellas.
Threijcia iam tenduntur testudine fila
Nunc melius;dum doctior arte
Facta manus iam homines,non auritas sibi quercus
Ducit.Nec compacta cicutis
Fistula Semicapri Tegæi personat antris
Plus dulci modulamine Musæ.
Dant melius melicos Hydraulica nostra sonores
Di Superi fugientibus Æuis
Quidnon concessere! Ratem tam Nauita laxam
Vix propria deduxit arena;
Post audax vidit retrò sua littora puppis,
Ac ignotas appulit oras;
Sed dubio cursu læthi tentauit iniquos
Cæca sinus,rapidisque procellis
Illicò iactata iratis immergitur vndis.
Non ducentis plaustra Bootæ
Ortus,& occasus norat septemq;sororum

Nim;

Nimbosum agmen: Cæcus Orion
Et tristes Hyades, sydus madidumque capellæ
Oleniç nec nomen habebant.
Cæcus inexpertum currebat Nauita pontum.
Quò Boreas gelidus rapiebat
Quò Vulturnus iactabat, quò nubilus Auster,
Ibat quàm malè tuta carina.
Thessala sed pinus velo dare iura sonoris
Fluctibus edocuit, ventosqȝ
Captare. at nequicquam vasto claustra profundo
Præruptis sic montibus altis
Herculea statuisse manu fuit, atq; laborum
Non tangendas figere metas.
Iam nunc cymba leuis tutum iam peruolat æquor
Inconstans tenet Adria leges;
Nec pauet ignotas vndas benè firma carina
Dum sibi tutò nautica pyxis
Omne regit non tactum iter, & Cynosura recuruæ
Prælucet fidissima proræ.
Quot veteri accessere Orbi nunc Insulæ, & Vrbes
Quotque noui reteguntur, & Orbes
Expectata diù venerunt sæcula, sub queis
Non sit terris vltima Thule.
Disruptæ Oceani valuæ patet infima tellus,
Ingenio fit peruius Orbis
Incomperta prius detexit sydera Cœli
Nunc Telescopium, maculasque
Inspexitque nouas Phœbi, Lunæque labores.
Sed quis? quis numerabit arenam?
Fœlices sumus; at venient his sæcula særa
Ætatis non inuida nostræ.

Google

TECNICHE D'INTERVENTO

- Collazione e numerazione a matita;
- Smontaggio e spolveratura delle carte;
- Lavaggio in acqua a 40° e deacidificazione in soluzione acquosa di bicarbonato di calcio, di tutte le carte;
- Misurazione del ph su pag. 239, prima 3, dopo 6 ;
- Rinforzo delle carte con soluzione acquosa (1 o 2%) di Tylose Mh300p;
- Restauro con carta giapponese n° 502, 504, 517 e 660 (ditta Vangerow);
- Cucitura con refe;
- Cordoni su canapa;
- Capitelli cuciti su striscie di pelle allumata, con filo neutro;
- Cartone adatto alla conservazione, non acido (ditta Vangerow);
- Indorsatura con carta giapponese;
- Pergamena di agnello (ditta Bioletti);
- Adesivo per il restauro delle carte: Tylose Mh300p al 4% in soluzione acquosa;
- Adesivo per la legatura: Tylose Mh300p al 4% + Vinavil 59 al 15%;
- Realizzazione di un contenitore per la conservazione della coperta (ditta C.P.R. di Roma).

Laboratorio di restauro ROSSI FRANCESCA - Ardea (RM) - Anno 2005